

Jelenkor

ELBESZÉLÉS:

GÁLL ISTVÁN
KENDE SÁNDOR
NAGY SÁNDOR
ORMOS GERŐ
PAP KÁROLYNÉ

VERS:

DARÁZS ENDRE
GÖRGEY GÁBOR
ILLYÉS GYULA
JOBBAGY KÁROLY
KÁRPÁTY CSILLA
KULCSÁR JÁNOS
MÁTYÁS FERENC
PÁKOLITZ ISTVÁN
STETKA ÉVA
VIDOR MIKLÓS

TANULMÁNY:

E. FEHÉR PÁL
TAKÁTS GYULA
UNGVÁRI TAMÁS

KRITIKA:

ANGYAL ENDRE
BENEY ZSUZSA
DÉVENYI IVÁN
LAKATOS KÁLMÁN
NEMES ISTVÁN
ÉS MÁSOK ÍRÁSAI

KÉP:

BENE GÉZA
BIZSE JÁNOS
KOHÁN GYÖRGY
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

MAGYAR ÍRÓK
ÚJ MŰVEI
A
MAGYAR ÍRÓK
KÖNYVESBOLTJÁBAN
(PÉCS, KOSSUTH LAJOS U. 5.)

VERSEK:

BERDA JÓZSEF:	<i>Így igaz</i>
HAJNAL ANNA:	<i>Olajos korsó</i>
ILLYÉS GYULA:	<i>Új versek</i>
KÉPES GÉZA:	<i>A mindenség énekei</i>
PÁKOLITZ ISTVÁN:	<i>Altató</i>
RÁBA GYÖRGY:	<i>Nyílt tenger</i>
RÓNAY GYÖRGY:	<i>Fekete rózsza</i>

PRÓZA:

BIRKÁS ENDRE:	<i>Kő és homok</i>
FEKETE GYULA:	<i>A falu szépe</i>
FÜLÖP JÁNOS:	<i>Tövis</i>
GYÁRFÁS MIKLÓS:	<i>Az égövi ember</i>
KESZI IMRE:	<i>Szőlőből bor</i>
MÁNDY IVÁN:	<i>Csutak a mikrofon előtt</i>
PÁLFALVI NÁNDOR:	<i>Nyakék Párizsból</i>
SZABÓ MAGDA:	<i>Álarcosbál</i>
SZÁNTÓ TIBOR:	<i>Valamelyik parancsolat</i>
SZINNYEI JÚLIA:	<i>Nyolc látogató</i>
TABI LÁSZLÓ:	<i>Én, te, ő</i>
TAMÁSI ÁRON:	<i>Játszi remény</i>

ÚJ KIADÁS:

BARTA LAJOS:	<i>Gyár</i>
KODOLÁNYI JÁNOS:	<i>A vas fia</i>
MOLNÁR GÁBOR:	<i>Jaguárországban</i>
SÁSDI SÁNDOR:	<i>Boldog órák</i>
TERSÁNSZKY J. JENŐ:	<i>Egy ceruza története</i>

Jelenkor

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

IV. évfolyam, 4. szám	Megjelenik kéthavonta a Baranya megyei Tanács kiadásában	1961. augusztus
-----------------------	---	-----------------

TARTALOM

<i>Illyés Gyula</i> versei, fordításai — — — — —	347
<i>Nagy Sándor</i> : Száraz tavasz (elbeszélés) — — — — —	350
<i>Mátyás Ferenc</i> versei — — — — —	360
<i>Pap Károlyné</i> : Az engedelmes (elbeszélés) — — — — —	362
<i>Demény Ottó</i> : Kis vers az esőhöz — — — — —	376
<i>Pákolitz István</i> versei — — — — —	377
<i>Görgey Gábor</i> versei — — — — —	378
<i>Ungvári Tamás</i> : Vas Istvánról (tanulmány) — — — — —	380
<i>Jobbágy Károly</i> versei — — — — —	385
<i>Menyhárd Alfréd</i> versei — — — — —	387
<i>Kende Sándor</i> : Hamis kapocs (elbeszélés) — — — — —	389
<i>Darázs Endre</i> versei — — — — —	394
<i>Hajnal Gábor</i> : Jöjjetek újra körém (vers) — — — — —	395
<i>Kárpáty Csilla</i> versei — — — — —	396
<i>Ormos Gerő</i> : Bakó lakodalma (elbeszélés) — — — — —	397
<i>Stetka Éva</i> versei — — — — —	407
<i>Kulcsár János</i> versei — — — — —	408
<i>Gáll István</i> : Dávid-napi történet (elbeszélés) — — — — —	410
<i>Vidor Miklós</i> versei — — — — —	416
<i>Csordás János</i> versei — — — — —	417
<i>Füzesi Gyula</i> : Készülődés (elbeszélés) — — — — —	419
<i>Pablo Neruda</i> versei. <i>Földög Balázs</i> fordítása — — — — —	435
<i>Simon Emil</i> versei — — — — —	436
<i>E. Fehér Pál</i> : A kísérletező Leonov (tanulmány) — — — — —	437

FIATALOK

<i>Eszéki Frigyes</i> : Legyen tiétek (vers) — — — — —	442
<i>Rózsa Endre</i> : Arcok (vers) — — — — —	443
<i>Lázár Ervin</i> : Tüzes vonat a réten át (elbeszélés) — — — — —	444
<i>Lukács Ottó</i> : A háború ellen (vers) — — — — —	449
<i>Baranyi Ferenc</i> : Az ébrenlét a bátorság (vers) — — — — —	449

DOKUMENTUM

<i>Horváth Béla</i> : Ismeretlen Ady-relikviák — — — — —	451
<i>Szűz Rezső</i> : Radnóti Miklós ismeretlen levele — — — — —	454

HAGYOMÁNY

<i>Takáts Gyula</i> : Az iparművész Rippl-Rónairól — — — — —	456
<i>Kávásy Sándor</i> : Mít olvasott Rippl-Rónai József? — — — — —	459

Illyés Gyula versei, fordításai

Egy világ vége

Kemény úrnak már az se tetszett,
hogy németül tanulok; én.
Nem szólt, csak szemhéjat eresztett,
azt mondta: nem, ez nincs helyén.

Hát még amikor kitudódott,
hogy sakkozok. „Ki? A Gyula?
Az, aki hozzánk tejet hordott?”
Az, — mondta büszkén nagyanya.

Sehogy se fért be Kemény úrba,
hogy egy pusztafi kitanult.
Szenvedve, égre nézve csukta
nagyanyára a kiskaput.

Ének Csetény vezérről

Girhes-görhes, csucsá-törött
fák között (rossz mankók között)
tántorog vénen, keszegen
a dülőút a réteken.

„Csetény járása” — a neve,
Csetény úr rendelte ide,
Annak szavára megy ma is
a láposba, mert oda visz.

Csetény úr, erélyes vezér,
jó hétszáz éve, nem beszél,
de az öreg út, öreg eb,
az öreg szolgál csak be megy,

be a „sziget”-be, a Sió
s a Sárvíz közibe, ahol
egykor Csetény úr zord szava
földnek-égnek parancs vala,

s ahol ma nem lel egyebet,
csak egy juhaklot s egy nevet;
— üresen vissza azt viszi —
ki Csetény urat keresi.

Évente sok, ha egy szekér
tanyádra tér, Csetény vezér!
Oh hány év kell, míg földéző,
aki e tájon szertenéz!

... A kis puszta, hol születém —
fölött így áll ma is Csetény
úr légből-fényből vert soha
nem omló emlékoszlopa!

Bötüt ki azon kibogoz,
tudós nem akad oly okcs,
nem tudja azt, csak ez a rút,
kóbor, öreg, mihaszna út!

Fogoly-tyúk

Utamon át fogolycsapat
vetérből vetésbe szalad.
Rohan elől az anyatyúk.
De megáll, mieelőtt befut.

Hol családjára, hol felém
pillantgat oldalvást szegény,
azt nézi vajon emelem,
sütöm-e már a fegyverem.

Nincs semmiféle fegyverem,
ha van, akkor sem emelem,
Behajthatja sereg fiát.
Behajtja s egy kis hangot át.

Ezzel a hanggal tűnik el,
erre a kis hangra felel,
gyors bizsergéssel hallgatag
szívem, — azon is átszaladt!

Jean Rousset

Visszatérés

Akaratlanul is cszembejutnak a
sötét padlásszobák, hol sivárság vigyorog;
emlékszem a tűzhely fölött lógó ruhákra,
a zörgő ablakokra, a horpadt latorokra.

Akaratlanul is meghatnak a nyirkosan szűk
udvarok, hol madár, se levél nem lebeg,
meghat a láthatatlan mosóteknő, ahogy nyög
nappal és éjszaka, mint földalatti rab.

Akaratlanul is meghatnak az öreg
vosalónők, szemük vörös, lábuk dagadt,
fáj ahogy a későn hazatértorgó részeg
feleségét veri.

Akaratlanul is emlékezni fogok
ócska ruhákra, ócska dalokra, egy esőre,
mely vénen mint a föld
elmázolta a kormot egy magas ablakon.

Jó volna álmodozni este ököltre-tett
állal a szobafal hűséhez nyomott arccal,
várva, bár tudva jól, hogy nem jöhet senki, várva
elveszve a szegénység óriás fellegében.

Jó volna még ki-kihajolni
a dohos, hideg lépcsőház fölé,
fülelni a sóhajt, a sok kis csörrenést,
bújócskázni míg az éhség a halánték mögött.

Jó volna hitni, hogy föloldódnak a házak
a ködben mely estenként megostromolja őket;
hogy minden ember szívéig meztelen lesz,
hogy egy kis szeretettől minden rendbe jöhet.

Jean Follain versei

Piros alma

Halott lányát festette Tintoretto
távol kocsik haladtak
meghalt a festő maga is
ma hosszú sínek
jonják körül a földet
s csiszolják

a Renaissance kitart
a múzeumok félhomályában
mások a hangok
és néha mintha
megszűnne még a csend is
de megmarad a piros alma.

Élet

Hatalmas tájban
kisdéd születik
jélszázad múlva
nem egyéb halott katonánál
és ő volt ő a férj
ki egyszer odajött

és letette a földre
azt a nehéz zsák krumplit
amelyből kettő-három elgurult
szaporítva a neszeket
egy kis világban ahol egy külsőb
kövén madár füttyölt.

Gyermekek

Színházat játszanak a gyermekek
egész a vacsora
idejéig a szürkületben
a nagyok akkor bekiáltják őket
itt van az oly tisztaszemű fiú
s a kislány aki majd fiatalon hal
s a másik kinek csak a teste él majd
mindnyájan kezet mosnak a sötétben
a lángoló növények mellett
s még abban az időben élnek
midőn a lét örök.

Távlat

Villogva akár egy
vadállat bőre
a selyemkalap
egy férfi szűk koponyáján pihen
egy asszony csüng a férfi karján
körüöttük kőszéntelegek
s homokrakások
népesítik egy életük
tájának vértelen távlatait
de egy diák
mértant és algebrát tanul
egy semleges
még hófehér szobában.

Nagy Sándor

Száraz tavasz

Amikor a traktorok zaja felverte a tanyát, Bodor István így szólt Jusztinkájához: — Eriggy kislányom, lesd ki, merre mennek?

A „kisleány” legalább harminc esztendős, az átlagnál magasabb, jármosvállú nő volt. termetre az apja fajtájából. Csak nem volt úgy kampónak görbülve; hanem, ha kicsit előreállt is a dereka, még sudár, jegenyés volt. Teknőnyi csípője, mint zsákban a kenyér, úgy kifeszítette a hálóingét, s szalmakötélnyi varkocsa kalászosan röpködött, amint a reggeli tükörnél fonogatta. Előbb az erősödő traktorpöfögést, s az apja parancsát se figyelte, annyira elábrándozott; s tán éppen az jutott eszébe, hogy mennyire hasonlít a szent Magdolna-képhez, mely a tükörrel egymagasságban a meszelt falon függött. Mert a bűnbánó leányt csakugyan oly telteblőnek, almabőrűnek ábrázolta a festménymásolat, mint amilyennek Jusztin magát látta; s az ábrándoskék szeme is éppoly szelíden, kissé meredten nézte Krisztus lábát, mint ahogy ő révült most rá.

— Jusztin! — hallatszott megint az apja hangja. — Nem hallod? Nézd meg, hogy a téesz traktorosai hova állnak.

A lány erre összecsapta kérges tenyereit: — Jih! Tényleg! . . .

Füléhez csak most hatolt el a durrogás, mely immár dobot vert a tanya homlokzatán. Először szinte megzavarult tőle, s nagysokára fogta fel, hogy mit is kell tennie. Amilyen erős, agyag teste volt, olyan kislányos ügyetlenséggel kapott magára egy kötött kabátot, és készségesen abban szaladt ki. Majdnem felbukott a lármától megijedt kiskutyában.

— Így mész ki? Pendelyben? — kiáltott utána gyertyaszínű, kendőjéből nagyon figyelő anyja.

De Jusztin már nem hallotta. A szokatlan traktorhangok, mintha csallánnal csapkodták volna, úgy felpeszditették. Mert a tanya előtt húzódo határuúton, két mokány Hofherr közeledett, s lépésben, motorján, a Barackvirág tsz. agronómusa. Jusztin a nedves élősövényhez dőlt, onnan leste a járműveket, s hirtelen violasabb lett az arca. A traktoristák ugyanis megfékeztek, s az agronómus keze irányítására lefordultak éppen az ő mesgyéjükre.

A lányban elállt a lélegzet. Egy ideig mozdulni se tudott. Ugyan mért gázolnak ezek a szántásukba, mikor ahhoz semmi közük? Bár mintha homályosan maga is emlékezett volna, hogy ahol most a barázdán vonultak, ott keresztűl volt valamikor, amit az apja rég elszántott.

Valóban. Az agronómus kezében papirosféle lebegett, alighanem térkép, s miközben a traktornyomon haladt, többször megállt, s úgy magyarázott belőle.

A vezetők egész testükkel bólogattak rá, s talán a nagy berregés miatt, folyton kiabáltak. — Utánam bütyökfejű, utánam! — integetett az első. — Ki ne szaladjon alólad a kerék!

És Jusztin meglepetve látta, hogy ez a nagyorrú, mókás külsejű traktoros leoldotta a vontatókocsit, majd a fiatalabbat maga mellé szólította: — Így, így bütyök! Mondtam, hogy a tanfolyam, csak óvoda. De majd én beleverem a tuskó fejedbe. Mert a Jenő bátyád egy pártonkívüli bolsevik, aki mindenütt forradalmat csinál.

— Majd meglátjuk! — huhogott rá az agronómus, egy kövér, kopasz ember, akit Jusztin még falugazda korából ismert. — Mert ezt a parlagot — mutatott a Kozák-szomszéd földjére, — úgy közösre hagyták, mint eb a sivatagot.

— Bízva csak rám mókuskám! — vigyorgott a nagyorrú. — Mit gondol, hányadik Hofherrt nyúzom én, hányadik igazgatómat koptatom? Mert égbehatón szeretem a változatosságot, vri-hi-hí! Sokan mondták azt már, hogy Borbolából rég főgépész lehetne, dehát az mindig belenyal a kaptárba. Stopp! . . . Hát nekik lehet, nekem nem? . . . De a Jenő bácsit imádták mindenütt, mint egy bonvivánt. És sehol se volt panasz a munkája ellen. Tehát mókuskám, magának se lesz . . .

S a feketeképű sokáig hengegett, miközben a Barackvirág embere serényen mutogatta neki, hogy a táblát mi módon képzei. No, az agronómus aztán viszszerregett a traktorkerék nyomán, de amazok semmi szándékot nem árultak el továbbhajtani. Végképp legúnyáztak a tanyától vagy hetven méterre, s a suttyóforma legény különféle ekéket kötözött asztmásan lihegő gépére. A másik meg egy gumikerék mögül bújt elő, s a szépen kéklő zubbonyát lehajítva, egy nagyon olajosat húzkodott magára. Közben kilátszott a hasa, a szőrből egy fekete kereszt a melle iránt.

— Jih! — sikkantott Jusztin az illetlenség láttán, s tenyerét szemére kapva, gyorsan beszaladt a házba. — Édesapám! — állt meg a sublót előtt, ahol vén Bodor még mindig a műsört hallgatta. — Édes . . . pihegte még egyszer, de aztán elfúlt a hangja. Mert nem tudta hirtelen, hogy mit is mondjon. Felrémlett neki, hogy nyakas, hajthatatlan apja, már majdnem az agitátorokra is ráemelte a fejszét, amikor azok a télen sorozatban látogatták. Aggódva pillogott rá.

Ám ekkor feléje fordult az apja: — Merre mentek?

— I-ide! — szaladt ki Jusztinból mégis. — Ide az őszi szántásra telepedtek, ahova palántázni akartunk . . . Mintha az övök volna, úgy gázolnak rajta . . . És maga csak itt ül, kornyadozik! . . .

Mert a másik pillanatban már nem bánta, hogy szólt. Előre gyönyörködött, hogy a bőszerű erő, ami a lányságát tartotta kordában, most más valakire támad.

Az apja ugyanis rögtön lecsavarta a rádió gombját, s rávert a száraz öklével. Pedig ez a kis ládikó volt az egyetlen kincse az utóbbi időben, s szinte babonásan bízott benne. Mert a bemondója mindig erősen kihangsúlyozta a kormánypolitikát, mondván: „A szövetkezetbe saját meggyőződése ellenére senkit se erőszakolhatnak be! . . .” És a szava ezideig csakugyan bevált. Hiába volt a sok csáb-ígéret, agitátor-bandázás, vén Bodor fogcsikorgatva átvészelte, s csak a rádió szavához tartva jogát, megmaradt a maga-gazdájának.

De most szinte megcsalatra fordult el a doboztól, mintha az lenne épp a bajának oka. — 'Sten beléjük! Nem volt már elég? — szitkozódott. Nagyobb düh fogta el, mint agitáláskor, hiszen már teljes biztonságban tudta magát. — Adj egy kezebelit! — kiáltott a lányára, és sárgás, hosszú bajusza előreesett, úgy elhorpadt a szája.

Jusztin azonban csak a tenyerét csipkodta, s egyelőre zsibbadtan nézte, hogy horgad fel szülőjében az indulat.

Az felemelte görbe vállát, amelyben még sok volt az erő, és szinte matatva indult kifelé. A felesége eléjeállt, hogy visszatartsa, de az öreg könnyedén félreléptette, s nyakabukva lépett ki a tornácra. Annak falán ott volt a kapanyélnek való husáng, amit előző este faragott, s megmarkolva, úgy indult a traktorosok felé. A Pici kutya, aki még mindig félt, szűkölt, előjött a kórókúp mögül, s néhány bátorasat nyiffent, de aztán újra visszaugrált, s keservesen felvonyított. Ez még jobban kétségbeejtette Bodornét odabe, úgyhogy erőtlenül az ágyra dőlt, s keresztet vetett.

Jusztin azonban mint a kinyílt pipacs, sóváran lobogott a sövénykerítéshez, hogy a nagy igazságtevésnek tanúja lehessen.

Az apja hamar a gépállomásiakhoz ért. — Minek álltak meg itt? — fordult gorombán a nagyorrúhoz, aki ekkor már szintén a gépén lovagolt.

— Ejnye papa — vigyorodott rá az. — Hát valahol csak meg kell állnunk. Mindig csak hoppra-hopp? Hova jutunk akkor? Felgyorsulunk és beverjük a gógyinkat a kommunizmusba. Nincs igazam? Hopp-hó! — gyeplőzte a traktort. De közben sutyiban gázt adott, újra féket, megint gázt, úgyhogy a gép, mint valami rossz gebe iramodott, s közben vén Bodort majdnem letaposta. Mire a suttó traktorosból kiszakadt a nevetés. A fővezető meg csak kacsingatott rá, és kiabált: — Fene ezt a csikót. Stopp! Stopp! — s lefékezett vén Bodor orra előtt.

Az sértődötten vágott végig a gumikerekén, bár látszott rajta, hogy kissé megriadt a szokatlan állattól. — Ez nem tréfa. Tessék kitolatni innen!

— Tolatni? — sunnyogott a nagyorrú. — Tán rossz vágányra álltunk?

— Ezt a földet mink palántázásra... Mért nem álltak amoda a parlagra?...

— Mert azt fel akarjuk szántani. Logikus?

— És letapossák az enyémet.

— Csak a dülöt papa, a dülöt. Itt a mókusok szerint átkötő út...

— Mikor volt az? — legyintett Bodor ridegen kancsalítva. — Még Kossuth idején. „Sz mióta trágyázom, tarackozom.

— No jó — ütött a kormányra a traktoros. — Tegyük úgy, hogy a kecske is jóllakjon, a káposztát meg...

— Paprika gyün ide. nem káposzta.

— Azt sejtem, — mozgatta pénzes ujját a nagyorrú. — De mi jön emide? A biznic, biznic, mondta Eizenhaverunk is. Hoci-nesze. És a kiáltványban is benne van, hogy a szocializmus kereskedhet az ilyen kapzsitalicskákkal. Vri-hi-hi! A kölcsönös előnyök alapján.

S a gigáját meghúzogatva, félreérthetetlen mozdulatot tett.

Ebből Bodor már kitalálta, hogy a traktorosnak itatra van szüksége, és akkor minden el lesz boronálva. Foszlott kalapja szélét húzogatva, töprengett kicsit ezen, de mivel mást úgysem tehetett volna, hát rögtön eszébe jutott, hogy van még a pincében egy hordó cefréből szűrt kapásbora. — Nem bánom — szólt. — Küldjék be az üveget.

— Üveget... — kurjantott a főtraktoros. — Kannánk van nekünk fatter. Nem vagyunk szokva oly finom dolgokhoz. — S valahonnan a háta mögül egy bádogedényt emelt föl.

— Gyühetnek érte — morogta az öreg.

— Majd később. Egyelőre nem akarjuk, hogy a varjú megkárogja a borozdánkat!

„Gyühettek, amíg el nem csapja hasatok!” — fordított hátat a gazda.

Jusztin a kerítéskapuban várta meg apját, és mintha csalódottság tükröződött volna az arcán. — Már azt hittem, hogy összekap velük! — sóhajtozta. — Dehát maga is mint az öregnyúl, sózza, paprikázza...

— Mit tehettem volna? — mérgeskedett az öreg. — Még a szeme se áll jól a két csavargónak. — És zsörtölődve dologra hívta a lányt.

Az idegesen felkacagott, és szederjes homlokához kapta a kezeszárát. Aztán a fejét, szívét kezdte fájlalni, mintha arra szállt volna a nagy ijedtség. Bement panaszkodni az anyjának, olyan beteg lett hirtelen. S Bodor csak a szamócaágyások közt vette észre, hogy a lány nem jött ki velük. — Hát Jusztin? — kérdezte az öregasszonytól.

Bodorné a földre vetette szemét, és fel se vette onnan: — Megint az a lánybaja gyűtt rá. Minek ijesztette meg annyira? Most zúg a feje, szédül, majd elesik, s a szívét vizesruházza. Nem lehet annak semmi hasznát venni ilyenkor. — S ijedt aggodalommal fűzte még hozzá: — Csak sírba ne hervadjon szegénykém...

Az ura megrázta makacs, ősz fejét. — A Jusztinkám?... Mitől hervadna?... Sz majd kicsattan!...

*

Pedig Jusztin odabe csakugyan betegnek érezte magát. Noha étvágya volt, de néha forróságok lepték el, és szeretett volna törni-zúzni. Baja volt még a galambokkal, verebekkel is, melyek az udvarban össze-vissza szálldostak; s a szelíd Julcsa tehént is oldalba vagdosta, pedig az oly készségesen állt a sajtár fölé. Ilyenkor mintha vércsék röpködtek volna Jusztin lelkében, a másik pillanatban meg olyan bágyadás fogta el, hogy csak örökön hevert volna, toll közt. Most is alig vánszorgott, s szinte arról se tudott számot adni magának, hogy mért nem ment ki a földre, mikor pedig a szamócaágyásokat annyira kéne tisztogatni. De ő képtelen volt mozdulni; — s azon csodálkozott legjobban, amikor öltözhetnékje támadt. Kirántotta a gyönyörű, új diófaszekrények ajtaját, és a sárgára festett padlóra hullt a sok holmi. De ő a zöld, kínai selymet kereste, amely annyira illett a bőre színéhez, s amiben az alsóvárosi búcsún járt még tavaly ősszel. Gyorsan magára öltötte a tükör előtt, s meghúzkodta a derekát, hogy feszüljön bálvány testén. Ám ahogy a tükörből megpillantotta mihaszna szépségét, sírva fakadt, s a selyemruhában megint az ágyára borult.

Hogy mi fáj neki, mi háborította ennyire, maga se tudta volna megmagyarázni. Hiszen szülei annyira kedveztek neki, hogy az már sok volt. De azt is rég elsíratta már, hogy vénlánynak maradt, s belnyugodott isten rendelésébe. Igen szerette a szüleit, s talán igaza volt az anyjának, aki azt mondta: „Hova mennél most már lányom? Itt a tanyán megvan mindened, a nyugodtság, a békeség. Hát Csikós Valér, a lánypajtásod élete jobb? Az férjhezment még vessző korában, és mit ért vele? Az ura kisatulta, üti-veri, máshoz jár, neki meg csak a kölykek maradtak. Vagy Kozák Gáborné sorsa itt, aki nagyon hódította a szomszéd legényt. Hát abból mi lett?... Elemésztette a részeges urát, ő meg most kiárulja, ami van. Kupecszajha... Most persze szalad már a tészecsébe, mert lóg a rongy róla... Csak a nyughatlanság lányom, akármerre nézel. És legjobb neked, ha itt maradsz a szüleid mellett, akik szeretnek, s az biztosan tetszik majd a jóistennek, hogy öregségükre a gyámoluk leszel.”

S Jusztin igazat adott az anyjának. Utóbb már újfaluba se járt a kultúr-házi táncba, ahol már szintén a fiatalabbak forogtak; de a misékről is el-elmara-

dozott, mert kedve ellenére elvitték innen a fiatal papot s egy öreget hoztak helyette. És az nem prédikál olyan szépen, csak motyorog; — nem úgy mint a tisztelendő, aki sokszor megnyugtatta magányos szívét, s a templom körül mindig dolgot adott neki. De erre a vénségre még a reverenda is rákoszul, s ha fordulnak hozzá lelki bajokkal, nem beszél, csak penitenciákat szab. Ezért a vén papért már nem kerékpározott tíz kilométereket vasárnaponként, inkább otthon, az anyjával imádkoztak, aki még menyecske korában megerőltette magát, s amúgyse tudott társa lenni a templomozásban. Így aztán beszorult ide az élete, hiszen hova mehetne a tanyából, mikor senki se hívja? . . . És az agitátor tanácsát is szépen megköszönte, aki azzal akarta a téeszbe csődíteni, hogy ott majd könnyebben párjára talál. Nagyon meggyűlölte a sok városit, akik nehezen szerzett békéjét veszélyeztették, s ő kardoskodott legjobban az apja mellett, mikor azt a vitákban megszorították. Jól nézne ki: Bodor Jusztin a téesz-brigádban? Biztosan halálra csúfolnák. Hiszen mire való egy öreglány? . . .

Hej, pedig milyen gyöngé, kapós volt ő valamikor! A legények tucattal törték magukat utána. Húsvétkor a határkútra cibálták meglocsolni, májusban díszfát állítottak neki, szüreti bálkor érte lopták a szőlőt, s a majsai csárdából nem egyszer hajnalban tért meg, annyira táncoltatták. Pedig az itteni legények jaj de irigyelték, s nem akarták megengedni, hogy határszegi tanyák közül kivigyék, amikor a tizenöt hold homokja itt is megfelelt volna akárkinek. Igen, a helybeli legények úzték el az ő másvalósi kérőit! — fortyant. De érezte, hogy maga előtt is hazudik. Hiszen akkor mért nem házasodott az itteniekkel? Igen, mert rátartott, válogatott, s itt a tanyák közt kicsi a választék. Ahogy esik, úgy puffan.

Így utólag ezt a hibát róta fel magának, de szívből ebben se hitt. Mert azokhoz, akik kérték, most se menne hozzá, ha arany tálcán hoznák is a jeggyűrűt. Mert nemcsak őbenne volt a hiba, — hiszen ki szólhat most is az ő tisztasága, takarossága ellen?

Jegenyész derekával felemelkedett az ágyon. Most éppoly büszkének, frissenek érezte magát, mint azelőtt, mintha legszebb lánykora óta egyetlen perc sem telt volna el. Megint a tükör elé ugrott, s szinte elképedt azon, hogy az arca milyen vérnarancs színű, s egyáltalán nem hasonlít a Magdolna-képhez.

A másik pillanatban azonban majdnem elájult. Sikoltani se bírt. A tükörből ugyanis meglátta, hogy a gangról nyíló ablakon egy fekete, borostás férfiarca hajol be, s bandzsítva mustrálgatja. A nagyorrú, idősebb traktoros volt, aki így közelről, még csúnyábbnak látszott, s idétlenül hehergett: — Kezit csókolom menyecske! Jónapot! Vagy nem tetszett hallani?

Méghogy ő menyecske! A lányban elhűlt a vér.

De a traktoros nevetgélve tovább fecsegett: — Ne tessék megijedni. A bácsi nem él galambhússal. Bár akinek nincs felesége, az mindig éhes. Ha másért nem, a jó-ebédért, kár volt elfuserálni az asszonyt.

Majd, amikor Jusztin erre se válaszolt, a borostásképű felkacagott: — Bocsánat, hogy megzavartam. De ha tudtam volna, hogy egy ilyen tündér van elrejtve ebben a meseházikóban, akkor már hamarabb jöttem volna. Hi-hí! Mert tudja, én roppant szeretem a magányt, kettesben. Még egy ilyen galambdúcos bungalovban is elédegnék, ha foghatnék egy gerlicét. Pedig jaj de szeretek meccsezni, és egyik talponállóból a másikba dülöngélni. De azt mondják, erre felé is akad jóféle itóka, sőt azt regélik, hogy itt van elásva a gyökere.

Jusztin sértődötten kifordult, s libás sipogással förmedt rá: — Az igen! . . . A piroska! . . . Az az életik maguknak! . . .

— Az bizony. A Dionizosz itala. Noé is azt mondta: jó-é? Így a magas kultúra! De persze egyesek szerint öl, butít, nyomorba dönt. Csakhogy a tökét úgy győzi le a munkás, ha elfacsarja a hasznát, s a gyomorba dönti. Lityi bor mellett magam is elhülyülnék egy kis menyecske karjaiban!

— Így ne beszéljen velem! — fordult feléje Jusztin váratlan erőre kapva. — Azt hiszi, hogy itt a tanyában olyanok a lányok?...

— Lány? — kerekedett ki a férfi mosolygós, ravasz szeme. S reszelve egy kicsit a torkát, meghajolt. — Pardon! Az más. A violáját neki. Mindjárt gondolhattam volna, amikor ezt a szép virágkertet megláttam itt a tornác előtt. Elbűvölő. És a kutya se volt mérges, a fal alja csinosan elhúzva, mintha a ház egy zöld pántlikával volna átkötve. Pazar!... De a tünemény, aki elhúzta, még csinibb. A feje egyenesen extraklasszis!...

S fecsegett, hízelkedett megállíthatatlanul. Jusztin a javát nem is értette, de valahogy feltalálta magát, s évődve vágott vissza: — Azt hiszi, hogy az erreválósiaiak bevesznek minden maszlagot? — S ma először elkacagta magát. — Azt mondja meg inkább, hogy miért gyűtt?

— Csak mint egy koldús — bókolt a borostásképű. — Vajha feltölthetném szívem tankját egy kis mámorral. — S az ablakpárkányra emelte a bádög-edényt.

— Ami az alkuban van, annyit kapnak! — libbent könnyedén Jusztin, s a gangra papucszva a traktoros kannájáért nyúlt. Mielőtt azonban léphetett volna, a traktoros elibeállt: — Bocsásson meg a rossz modoromért, de úriember vagyok: bemutatkozom. Borbola.

Jusztin zavarában kezét nyújtotta, mire a traktoros felemelte, és megcsokolta. Ez nagyon furcsának tűnt, a bajuszportája is tüskölt, úgyhogy remegve elrántotta kezét, s elindult a pince irányában. Az a tornác végében volt, de a traktoros oda is követte. — Ne gyűjjön utánam! — toppantott a lány a gádorajtóban.

— Ahogy parancsolja, — bólintott Borbola. — Mehetek én előtte is. — S azzal már dobogott lefelé a lépcsőn.

Jusztin habozott egyideig, hogy utánamenjen-e, de aztán elég biztosnak érezve az erejét, maga is utánaereszkedett. A vezető ugyanis nem volt magasabb nála, s a teste nagy szíjas, sovány. De valahogy mégis tetszeni kezdett Jusztinnak. Mert amikor odelépett a csingeres hordóhoz, ez a betyártarisznya már tudta, hogy a másik csaposban van a jó bor; pedig csak az ujjá végével érintette a csepegést. S mit tesz isten, Jusztin kitöltötte a kedvét, s az apja silberjéből eresztett neki. Egy pohárral még odalent is megkínálta.

— Csokolom kezeit! — túrbékolt erre az. — Ebből látom, hogy nem haragszik. — S végigsímított a lány karján.

Jusztin hangyákat érzett, de mintha valami ördög költözött volna őbeléje is, bollenkedni kezdett a férfival. Rávert a hátára, és visongva zöcskölte kifelé a gádoron, mert a traktoros nem akart fölmenni. Reszes ujját a lány csuklói köré fonta, s az csavaringózva bujócskázott ki erős fogása elől, miközben újra támadott, s játékosan püfölte kemény hátát. Úgyhogy mire fölértek a gádoron, már akaratlanul is egymást szorongatták.

Amin vén Bodor igen elcsodálkozott. Akkor érkezett ebédre, s felrántva kese szemöldökét, haragosan pillantott Jusztinjára, — aki lám, ilyen beteg. És tisztá selyembe vajon mért öltözött, mintha ünnep volna?... Bodorné is rémülten hol az urára, hol a lányára, hol meg a traktorosra meredt.

Először az utóbbi talált szavára: — Eljátszadotunk itt a kislányával — mondta szokásos vidámságával. — Látja, úgy eldöngölt, hogy kiolvadt minden csapágyam. Vri-hi-hi! Még egy ilyen masszázs és Borbola jöhet ide nyugdíjba, rózsákat öntözni. Heh, az ilyen gyengéd lélek még traktorosnénak is megfelelne. Csak az a baj, hogy túlzottan erényes, pedig az ifjúságnak nem szabad ám a szoknyás vénemberekre hallgatni. No, puszi kisleány! — s az ujjával csókot intett. — Jóétvágyat magának is öreg! A borért hála, köszönet! . . .

Aztán megbököve micisapkáját, elkacsázott. Jusztin nedves, kék szemmel, nézett utána. S amikor észrevette, hogy az apja fakad a méregtől, csak megrázta varkocsait: — 'Szen maga hozta a nyakamra!

*

Öreg Bodor még reggel sem volt olyan dühödtt, mint e pillanatban. Csak a bajusza mozgott, de nem szólt volna. Nagyon szerette kislányát, aki a munkában első támasza szokott lenni, és eddig kimondhatatlanul büszke volt a katolikusságára. És most íme: ezzel csibésszel adja össze magát, akit a ravasz boronaképével az első pillantásra megutált. Hogy jön ez az ő lányához? Mi jögon ölelgeti?

És akkor se nyugodott meg, amikor Jusztinja friss egészségben fogott a délutáni munkához. Habár úgy tűnt, mintha rá se hederített volna a traktórosokra. Levetette a selyemruhát, s combhozálló, rózsaszínű kezeslébast vett fel, az újmódi munkaviseletet, hogy a szoknya vízfordásban ne akadályozza. Mert a telepítésnél oltványokat öntözött, s a dülövégi kútról sokat fordult, ahol a permetes kád is állt. De öreg Bodor, aki almamoly ellen „fújatott” folyton leste, és az se tetszett neki, hogy Jusztinnak fényes jökedve támadt. Hiszen régóta nem danolt ő, most meg mintha a madarakat is túl akarta volna csivogni. Lám, a kanrigó már felelgetett neki — vagyishogy a traktoros. Nagyon csavargatta a masináját, füttyögetett, de a lány úgy tett, mintha egyáltalán nem hallotta volna, s csak az övét kántorolta.

Vén Bodor azonban nem hagyta megtéveszteni magát. A permetnyomást ellenőrizve sunyin pislogott új ellensége felé, s egyszer-egyszer a munkáját is megkukucskálta, hogy végez-e hamarosan? Bár amit a traktoros művelt, azt kapkodásnak, hiábavalóságnak látta, mert ha a homok kiszikkad, akkor alighanem ő kapja ajándékba a téesz parlagját; átfújja a szél. Ez némi kárörömmel töltötte el, hiszen olyan volt az ég, mintha sziksó verte volna ki. A mező ugyan csodásan megindult, néhol havat esett a virág, de eső nem sejlett a száraz levegőből.

És következő nap, amikor a főbrigádos megint eljött borért, nem állhatta megbosszantani egy kicsit: — Hát mondja, nem fölösleges a kását, lisztnek darálni?

Borbola, aki vizslán a lányt kereste szemével, csak nehezen „kapcsolt”. — Az a mi dolgunk! — mutatta ki dohányos fogát. — A pontos munka, a duplázott norma. Az idő gondja meg a békepapoké. A szocializmusba eloszlik a gond. Szóval, emiatt a maga feje ne fájjon. Inkább ezt töltse meg! — S kezébe lökte a kannát.

— Gyorsan kifogyott. Ez így sokba kerül.

— Nekünk is, ha a fél dülön farolunk.

Vén Bodor mogorván ment a pincébe, mert a lánya az istállóban fejt, és nem akarta felhívni rá a figyelmet. De ő már a csingerből töltötte meg a bádög-

edényt. És amikor fellépkedett, a traktorost nem látta sehol. Rosszat sejtett, s ahogy az istállóhoz baktatott, a rojtosképűt valóban ott találta. Jusztin nagy-kacagva mutogatta neki a fejés műveletét: — Ne így fogja, hanem emígy húzogassa...

Borbola ügyetlenkedett: — Mindjárt kitapintom a szeleprést. Rögtön! Rögtön! — De a lány igazította ujját a tőgyre.

— No, ebből elég legyen! — kiáltott felháborodottan Bodor. És valósággal felrántott Borbolát a fejőszékről. — Ez a magáé!... Vigye!... Abba meg ne avatkozzék, amihöz nem ért!...

— Jó-jó tatám, csakhogy egy mezőgazdasági szakkádernek mindent el kell sajátítania. A Julcsa viszont nem respektál. Magát hamarabb megfejem.

A lány felkuncogott, kebléből visítva tört ki a levegő.

Az apja mint egy öreg zsandár, úgy téregette ki veszedelmes vendégét: — Nocsak menjen! Isten áldja. Nálunk még nincs este...

Borbola azonban nem adta könnyen magát, s folyton gúnyolódott: — Mit félti tőlem a lányát? Higgye el öreg csósz, hogy egy kis játék a magunkfajtának sem árt. Hát csak a kiskutyáknak szabad? — S egyik kezét az apró korcs szájába nyújtotta, mely farkcsóválva ott evickélt a bokájánál. — Ajaj! — fenyegette meg a gazdáját — nagyon bűnös ember maga. Hát azt hiszi, hogy a nő egy palack, amit ha lekötünk, eláll, mint a sör? Még a termosz is kihűl egyszer. És persze, mi csak nevetgélünk, de közben múlik az élet. Hát mért nem enged egy kis szabad futást a lányának? Hiszen repülne, mint a szputnyik. Higgye el, nem jó az üresjárat, megolajosodik a szikraköz...

— Semmi köze hozzá! — morogta vén Bodor, s bevágta utána a léckaput. Majd csizmasuttyogva indult visszafelé, hogy lekapja a lányát, de az már a tornácra dűtögette a köcsögöket, s szokatlan dúltsággal fogadta: — Mit avatkozik bele? Tán azt hiszi, hogy én?... A kis ujjamra se kéne, elvált ember! — S a bögye majd elfakadt a haragtól. — Hát affélének gondol? Mint ez a szoknya-bogánics itt?

Bodor ilyen eszefordultnak még nem látta. Jusztin sohse szokott feleselni, de most ette a száját, s gyűlölettel meredt az apjára. Aki persze hamar megbocsátott, s örvendezve azon, hogy a traktorost ócsárolta, csak ennyit mondott neki: — Szégyen is lenne, ha én okosítanálak!

— Van magamhoz való eszem! — pörölt Jusztin.

— Dehát mi dolgunk ezekkel? — méltatlankodott az anyja.

— Nekem semmi! Csak édesapámnak! — fordított hátat a lány.

És másnap nem danolt a gyümölcsösben. Ha a traktoros füttyögetett, megvetően elbiggyesztette a száját. S amikor pénteken megint hozta Borbola a kannát, Jusztin a belső házba bújt előle. Öreg Bodor megtöltötte ugyan a traktoros edényét, de kelletlen adta vissza: — Ez lesz az utolsó!

— Hát persze. Már csak azért iszunk, hogy valamitől józanodjunk. Mert hiába mondja, ez nem a lánya csapolása volt. No, nem baj. Tombolj öreg, mert lehet, hogy ma végzünk, s délután elhúzatunk. Nyanya! — szólt Bodornénak, — hozzon ki poharat, hadd igyuk meg a búcsú-áldomást, és hívja ki Jusztinkát is.

— Nincs itthon! — mondta kurtán a vénasszony. És nem mozdult.

Borbola neszelte a visszautasítást, s szokatlanul elkomorodott. Jusztin úgy látta a firhang résén, hogy hebrencs viselkedése egészen lefoszlott róla, s szeme parazsolt, szivárványt hányva: — Hát akkor egészségükre, így! — kapta szájához a kannát, s néhány kortyot nyelt. — A kislányuk boldogságára!

Aztán mintha zavarban lett volna, hirtelen megvonta a vállát, de köszönés nélkül eltávozott. Csak a Pici kutya szaladt egy ideig utána.

Bodorék sóhajtozva, megkönnyebbülten néztek össze, s csak miután a traktoros egészen eltűnt, akkor mozdultak meg. Az öreg legelőbb is egy kis kulcsot vett észre, ami korábban Borbola kezeügyében volt, de ivásnál letette, majd a dactól úzve az asztalon felejtette. Vagy tán azért hagyta ott, hogy ürügyével mégegyszer visszajöhessen? — nem lehetett tudni. Vén Bodor bosszankodott. Most hívja vissza, vagy vigye utána? . . . Pedig milyen okos-kis jószág. Ha recés nyelét elcsavarta, méretre állt be, tehát, — ha nagyon muszáj, — maga is fel tudta volna használni. Így legalább mentette volna a kárt, amit a borában tettek.

Egyedül csak Jusztin volt ellene a kulcsnak. — Azonnal vigye utána! — hessegett az apjára, miután búvóhelyéről előjött. S amikor az apja hümmögni kezdett, kikapta kezéből, s a kiskapu irányába hajította.

Tetszett ez Bodornak, de azért később a vasdarabért ment, s megtisztogatva a homoktól, feltűzte az eresz végébe.

És neki lett igazza. A traktorosok nem jöttek vissza, még aznap elvontattak vagy három kilométerre onnét.

Jusztin azonban megint beteg lett a sok idegeskedéstől. Délután még kiválogatta a piacra való almát, de szombat reggel nem akart Szegedre menni, pedig az ilyen kirándulás nagyon kedvére volt azelőtt. Most még az ágyból se kelt ki, csak folyton a derekát gyurmolásztá: — Dagad. Istenemre, fájás van benne!

Ezen már az öregasszony is nevetett: — Ugyan virágocskám — készítette neki a melegvizet. — Borogasd, majd kiáll. Kihozom a városból a receptet is, amit szakgatás ellen tanácsolt a bába.

És az apjával elhajtottak a szegedi útra.

De amikor elhalt a kocsizaj, Jusztin valóban úgy viselkedett, mint a terhes asszonyok. — Jaj, édesanyám! — zokogott fel, s elvonaglott a hálóingben. A derekát gyötörte, pedig mintha a lelkéből indult volna a sajgás. Kigörccsölődött könnyökére támaszkodva rúgdosta le magáról az inget, a dunyhát. Semmit se tűrt meg a testén. S kínja úgy szaporult, hogy hirtelen üvöltenie kellett: — Ajh, apám, anyám, temettetek volna el! Ajh, apám, anyám! . . .

Sokáig fetrengett így a bokáin cövekelve. A szemét hol lehunyta, mintha tagjai örök fagytól dermednének, hol meg tűz sütötte pilláit, és kitágultak, hogy lásson messze. De nem látott csak pirosat, vagy fehéret. — A nő nem söröspalack! — hallott valami beszédet, s a szíve ki akart ugrani helyéből. Igen, a traktoros jött vissza, és ő pironkodva kiszaladt, megkeresni a kulcsot. De sehol sem találta, noha mindent tüvé tett érte. Pedig kileste, hogy az apja hova dugta, — de ott se volt. Mérgében kedve lett volna felgyújtani a tanyát. Mert a traktoros el akart menni, s őt gorombán ellökte: — Ide a kulcsot, amit elloptott apád! — S elfutott, akár egy álomkép. Pedig Jusztin hajolt utána, mint a láng. A vörös cserepek is majd fellobbantak a tetőn, de Jusztinnak ez sem volt elég. Gyufát kapott le a nyári katlanról, ahol reggel az anyja tüzelt, és harsogtatta a szálakat egymásután. A tüzeckék azonban mind elhaltak az ujjá hegyén, úgyhogy végül magától gyúlt fel a tanya. Jusztin boldogan felsikoltott. — már az egész határ égett! . . . Egy cseresznyevirág lobogva méhecskét szült, és Jusztin ujjongva látta, hogy az ő keble is rózsállik a fényben. Miért ne, hiszen más lánynak sincs külön. S fene bánja a bűnt! Maga-szépségétől bódultan a házba szaladt, s le tépte falról a Magdolna-képet. Összetaposta. De ekkor mintha pokoli lángok nyúltak volna be az ablakon, és Jusztin mint egy szűkölő állat, úgy nézett kö-

rül... A fájás százszoros erővel tért vissza... s hiányzott valaki... nem volt segítség!...

Így vergődött Bodor Jusztin végeszakadatlan, de férfi híján nem tudta megszűlni a szerelmet!

Amikor szülei megérkeztek, s vén Bodor szelesen kitérte az ajtót, a lányuk kitakarva, karmolt sebekkel, mintegy maga-gyalázottan hevert az ágyán. Mozdulatlanul, akár egy halott. A bűnbánó Magdolna képe az ágya mellett, szét-töredezve. Az anyja elkiáltotta magát: — Jaj, édes lelkem! Jaj! — és reá borult.

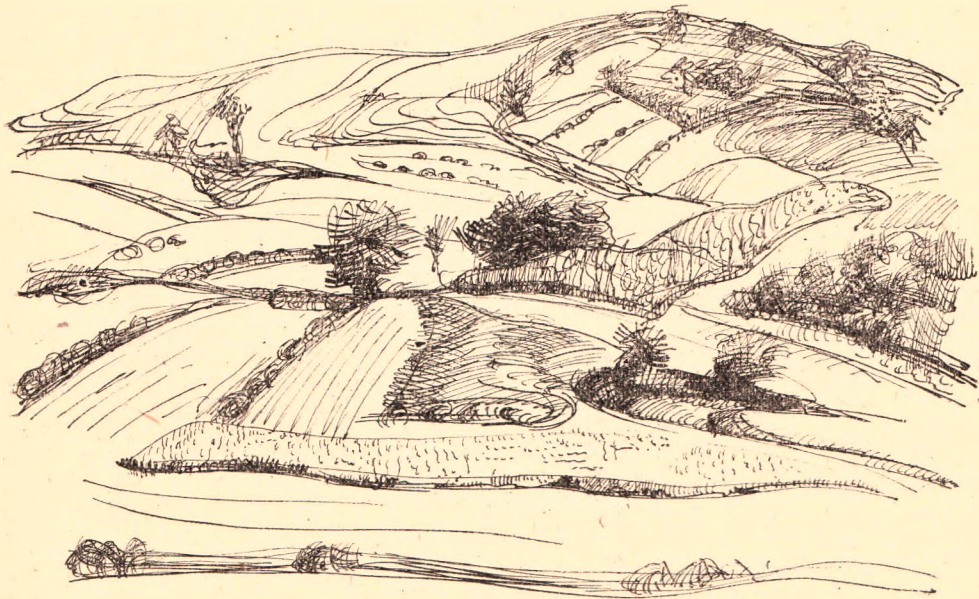
Az apja meg karóként kihegyesedett: — Ugye sejtettem. Nem hiába vertem a lovat!... Ürügy volt a kulcs!... Itt járt az a bitang!...

És rohant ki az udvarra, ahol prűszkölt, párállott a lova. Mögüle, a kocsi-derékből kiemelte az úti baltáját, hogy a traktorost összeaprítsa. Mert az is lehet, hogy itt bújik még. De a felesége, mint egy fekete kereszt, úgy bukott eléje az ajtóban: — Nincs semmi baj! Csak a lelke!... Magát tépte meg szegénykém! — S a küszöbön térdre roskadt.

Az ura visszahőkölt, rideg szeme zavarosan forgott. Aztán, hogy megbizonyosodjék, az eresz alá nyúlt, és tényleg... ott volt a kulcs! Nem vitte el senki!

S a válla most egészen megrokkant.

Mert amint később kiderült, a traktoros tényleg nem járt itt, de Jusztint — noha test szerint semmi lényeges nem változott rajta — a lelke miatt mégis az orvosokhoz kellett szállítani.

Bizse János rajza

Mátyás Ferenc versei

Tetemrehívás

Ki lát kövek mögé, a múlt
ködén keresztül? Én tanúja
vagyok, hogy századok hatalma
állt itt és lezuhant a sírba.
Milyen áttetsző vagy, történelem,
amit kiás sírodból a jelen, —
színes faladon át tódulásod
ideáramlik, — s én is kiásom
e rettenetből pár pillanatot,
s tetemedet most megpillanthatod.

Állami Nyomda

Rámbámul a ház, a gépek csattogó
lármája, mintha mondaná:
mi nekünk száz év? Oly friss még a szó,
amit Petőfi itt húzott alá
a levonaton. Kislányos kezét
látom, amint pirosan feltűnően
kirajzolja az eltűnő időben
■ szép szót: szabadság, testvériség!

Mátyás-templom

De sokszor, — földrehullva
feküdt e templom, s újra
talpraállt. Akácfürtös
fehér nyakát, mint orvos
vadgalamb, — kémlelgetve
nyujtogatja. Meglelte
helyét, ahol virrasszon
értünk a Boldogasszony.
Nézi magát kevélyen
patyolat pendelyében.
Harangoznak. Mily boldog,
hogy a megszőpült tornyot
a pogány keresztények
emelték a Szentlélek
tisztületére.

Egy Tárnok utcai ház

A kapu mecsikordul,
s kilép egy álomszerű
parasztlány a küszöbön, —
ugye, milyen egyszerű

és természetes, szemnek,
és léleknek egyaránt,
ha látod itt mozdulni
e lány kedves vonalát.

De az emlék is mozdul
vele, — a kapun tódul
ötven év, aztán száz, több,
s jön a herceg, a gróf úr.

A boltív úgy megtelik,
örvénylőn új látványt hoz;
a porból feltámadt ház
tapad a volt világhoz.

A kiásott hazából
megindul a törökvész, —
s németül rikácsolnak,
ha egy darab kőhöz érsz.

Mily jókedvűen gajdólnak,
ha egy magyart felnégyel
valaki. — Szűzek sírnak
a címeres erkélyen.

És hány király s a szentek,
összekulcsolt kezekkel
vonulnak sopánkodva, —
Mohácsnál mi vezett el.

S mi minden még! De hagyjuk. ---
az ős falak kivárták,
míg Tiborc unokája
itt vetheti meg ágyát.

Egy frankfurti ősnymtatvány metszete alá

Nem a török, a lehetőség,
Mátyás széthordott birodalma
nyitott kaput, hogy majd a csürhék
hurkot dobjanak a magyarra.
Budin tornyán az égő félhold,
s a müezzín hangja sütötte
lelkünkbe tüzét és a téboly
s másfél századon át a túske
tépte fel sebünk. — Urainkat
nem tűztük fel a minaretre.
Engedelmet, hogy én, utólag
szúrom őket fel a tollhegyre.
Öreg a gyász, de most is öl még
a közöny megkövült arcával, —
félünk fölrakni a múlt követ,
mert megint ránkdőlhét a várfa.

Pap Károlyné

Az engedelmes

— Milyen korán van még — gondolta Anna — fél négy. — Megállt a Honvéd utcában, a Pénzverde épülete előtt, a lucskos járdán. Csodálkozva nézte, hogy a kerítésen túl mily érintetlenül szikrázik a palota kertjében a hó. Vállaltvont, továbbment, egyenesen az utcán, a körút felé.

Elmosolyodott, mert hirtelen eszébe jutott, hogy ma, Szilveszter estén, úgy általában együtt vannak a családok, isznak, esznek, éjjélkor összecsókolóznak, jó meleg van a szobájukban, meg hát minden egyéb, ami családiassá, szilveszterivé teszi ezt a napot. — Befűtök én is, csitította vígasztalan magánosságát — kiránatok egy-két szelet halat, s jó korán lefekszem. S ha mégis jön? Itt van a háromszáz pengőm. Egyszerre adjam oda neki? Így sem kimondott örömről van szó. de talán elmosolyodik?! S talán mondja: derék asszony vagy, Maci, vagy Mackó. talán Mackót mond, azt ritkábban ejti ki, pedig jó hallani! . . . No, most majd meghallom! Mind a háromszázat odaadom egyszerre, legyen neki is szilvesztere! Ha jön . . . — gondolta kicsit kínosan. Nem, nem jön! Akkor hát újévre. Holnap csak eljön?

Ekkorára odaér a bolthoz. Fél kiló halat vásárol s hazafelé veszi az útját. Ahogy közeledik otthonához, arra gondol: Gyuri most a kávéházban ír és töpreng és viaskodik; este elolvassa és én hiába rajongok minden soráért: ő gyűlölködve és haraggal néz vissza rám s csak ennyit mond: hazudsz! Majd ha ötször írom át, talán lesz belőle valami, de ez? Szemét! S visszadobja az aktatáskájába, s állva marad a kályha mellett, hideg van abban a nyomorult szobában, szegény Gyuri pedig hogy szereti a meleget, s a kályhából csak odatapadva lehet kicsalni azt a kis langyosságot, mert ha az ember ül, az egyik fele folyvást fázik . . .

Az otthonához közel pedig még ilyeneket gondol Anna: No csak lázongj, te buta Maci. Holnap már 1941. S én még állásban vagyok, itt a gyönyörű fizetés; én nem mondom, hogy a legtöbb asszonynak nincs ott a férje, meg a gyerek, de ez mind más. Megáll, elmosolyodik: — milyen furcsa lenne, ha ő is úgy élne, mint egy „rendes” feleség. Gyuri mindennap hazajárna, úristen, még fizetést is hozna, talán együtt mennének venni pongyolárávalót! Egyik kezéből a másikba teszi át a szatyrot, fejét ingatja badarságain, máskor még csak álmában sem jut eszébe ilyesmi.

Előveszi a lakása kulcsát. No mi van itt, sápad el. idegen kulcs van a zárban. Mielőtt még komolyan megijedne, nyílik az ajtó s ott áll előtte Gyuri.

— Gyuri! — és alig tud beljebb kerülni a szobába. Örömeben, már ismeri a saját gyengéjét, csupa ostobaságot fog kérdezni, amivel elriasztja magától a férfit.

— Jaj, jaj! — sápad el még a szíve is. — Jaj, jaj! Az összes holmijaid! — És nem meri megkérdezni, mi történt. Mintha nem is egy félórás beszélgetésre szaladt volna fel, á, nem jó most semmire se gondolni!

Kiszalad a konyhába, ledobja a szatyrot, nagy fadarabokat, gyújtóst, papírt keresgél össze, a gyufát nem találja; olyan izgatott, nem is tudja, mit keres. Ott van előtte, csak utána kell nyúlni. A sápadt György pedig áll mozdulatlanul, kissé elmosolyodik, egész picikét, s lám, azt bizony észreveszi Anna, és már le is dobja a fát, szaladna a férfi felé, hogy lecsókolja azt a hontalan mosolyt a sápadt szájáról, de meg kell torpannia, nem lehet, valahogy több ez ma, mint más-kor, több, és ki kell várni szépen, amíg Gyurka megszólal.

De csak akkor szólal meg, amikor a kályha már melegszik.

— Most hát akkor itt maradok nálad.

Az asszony nem mer muikkanni se, örömeinek eszelős zavarában már szalad is ki a konyhába. Huj, istenem! Itt a hal! Kirántva nagyon szereti a „fiú”, s magában elmosolyodik, hogy néha így hívja a férjét.

Jaj, nem! Előbb a ruháit kell beszortírozni a szekrénybe, és a szennyestá-
dába. No, evvel gyorsan végez: mije van szegénynek? Néhány ingecskéje, alsója, öltönye, amit visel. Az átmeneti kabátja amúgyis itt lóg ősz óta. Papiros, az annál több van. Füzetek, lapok, üresek, teleírottak, olyan, amit már legépel, a többit most fogja, még ma este! Ez aztán a szilveszterest! Ez igen!

— Angyalom, egyetlenem, nem vagy éhes? Ebédeltél? Vagy inkább a ká-
véházba akarsz most menni? Addig megfőzök, rendbeteszek mindent.

A férfi tünődve hallgat.

— Nem, — mondja aztán — nem megyek. Itt maradok. Csinálj jó erős fe-
ketét, majd gépelünk.

Az asszony most már határozottan érzi, hogy másféle nap ez, mint a többi, olyan szent, olyan ünnepélyes minden. Odamerészkedik a férfi közvetlen köze-
lébe, megcsókolná talán... Mégsem. De. Mégis. Lehajol, s mielőtt a férfi tiltá-
kozhatna, megcsókolja — a kezét.

— Így — mondja elégedetten — most már itthon vagy.

De a férfi finom, lányos, szomorkás vonásai nem enyhülnek. Ránéz Annára.
Megkérdezi:

— Hát nálatok az irodában mi újság?

— Ó, — csap a homlokára az asszony — ó, én szörnyeteg! Én feledékeny
tököf! Majd elfelejtettem! — s ezzel odarohan a táskájához, kiveszi a háromszáz
pengőt. Kétrétre hajtja, úgy nyújtja a férfi felé: — Nesze, mindenem, hiszen ezt
neked hoztam! Ez a tiéd! Ehhez semmi közöm!

A férfi arca elkomorodik.

— Hagyd, Macikám. Nem kell. Minek? A villamospénzt és a feketérealót
megadod úgymint mindennap. Tedd el, fiam. Jó, ha mostanában van valami pénz-
csekéd eltéve szépen a szekrényben. — És kezével elhárítja az asszony megme-
revedett mozdulatát.

Anna elsápad. Milyen örömet tud most már ezekután nyújtani Gyurinak?
Semmit. Öreg, jóval idősebb a férjénél. Már négy éve megegyeztek abban, hogy
magukban, egymás között felbontják a házasságukat, s csak mint nagyon jó ba-
rátok, nagyon összetartozó pajtásck maradnak meg egymás számára. A világ be-
széljen, az ilyen polgári szóáradat csak polgári szennyest mos, nekik ilyesmihez

semmi közük. Igaz, Anna hivatali kollégák között tölti az idejét, de csak vele merészelne valaki kezdeni! Négy éve már. Istenem, gondolja Anna, négy éve. Már egészen beletörődött ebbe az életmódba. Gyuri esténcént eljön, felolvassa legújabb írását, esetleg gépbe diktálja, vacsoráznak, beszélgetnek, sajnos, most van miről ezekben az átkozott napokban. Anna odamegy a szekrényhez, kivesz belőle egy kis pénzeszkét, minden áldott este újból elpirul, amikor Gyuri zsebébe rakja, s a férfi minden este elpirul, amikor elfogadja. Aztán az asszony nekikészülődik a lefekvésnek, a férfi sokszor le is ül az ágya szélére, megvárja, míg az asszony elalszik, s akkor olyan halkán távozik, oly ügyesen zárja be a lakást, hogy Anna csak másnap reggel ébred, pontos időben, a hivatalban az első, utolsónak távozik, az egész élete az esti néhány negyedórásckára van berendezve, és ebben az egyformán lüktető, örök rajongásban alig veszi észre, mi minden történik körülötte.

S, most — — —

Hogy is lesz ez? Nem, isten őrizz, nem arra gondol, hogy ha újból visszajött, véglegesen, akkor... á, hát szóval nem, erre nem kell és nem is lehet gondolni. Halálosan elszégyelné magát, ha csak egyetlen mozdulatából, vagy szavából azt érezné ki Gyuri, hogy változás esett pajtási viszonyukon, nem, minek is gondolni erre, jaj, csak már túl lennének az első estén, csak már hunyná le a szemét! Majd hangosan szuszog, alighogy lefeküsznek, hadd higgye Gyuri, hogy máris elaludt... Hát igaz is, minek gondol ilyesmire, ilyen buta komédiákra, öreg ő már ahhoz, Gyuri pedig komor, mint mindig, ó, ha lehetséges, még komorabb mostanában, de nem, ez nem is lehetséges, olyan ő mindig, a világ minden terhét cipeli magán... nem is kell gondolni semmi régi ostobaságra, boldosságra, elmúlt itt minden, ami valamikor volt...

Már kész is a vacsora.

— Egy kis borocskát talán? A halra nem is lehet mást inni, csak bort.

— Nem, nem kérek. Fáradt vagyok.

— No, hát ez nagyszerű! Nagyot alszunk szilveszter éjszakáján! Én is alig vonszolom öreg lábaimat a fáradságtól!

Mosolyogva bontja az ágyat. Ekörül semmi hiány. Ő négy év óta ágyaz Gyurinak is, hónapról hónapra átmosatja az érintetlen ágyneműt, tudja az ég, megszokta, még a lepedőjét is úgy rendezi el, hogy fölös részét átveti a másik ágyon, s úgy tűnik az egész alkotmány, mint valami egybeépített hitvesi ágy. Nincs ezen mit igazítani, ma sem, hát csak le kell vetkőzni és lefeküdni.

Nyíltan, minden álszemérem nélkül veti le ruháját egyik is, másik is. Furcsa volna, ha most egyszerre szégyelnék a testüket, amit annyira ismernek évek óta. Már benn is vannak az ágyban. Anna előbb dobta le magáról meleg kacatjait, Gyuri megmelegíti a hálóingét, még egyszer nekifeszíti magát a meleg kályhának, eloltja a villanyt, s ő is rádobja fázós testét a jól ismert, ruganyos matracokra.

Anna elkezdett szuszogni. De oly fáradt volt, hogy valóban elaludt. Úgy sietett az elalvással, hogy a mosolyát is rajta felejtette az ajkán, s az most, mint egy anyátlan kis állatfióka, félénken húzódik meg a szája szögletében.

A férfi a hátán fekvé, belemereng a sötétségbe. Visszajött tehát, gondolta, visszajött ebbe a borzalmas egyszobás lyukba, ahol néhány ismerős rozoga bútor mintha büntudatosan ropogna, reccsenne: mi vagyunk a nyomorúság, börtön vagyunk, végítélet, bezárunk téged is magunk közé, s jaj neked, éppen úgy, mint nekünk! Visszajött ehhez az asszonyhoz, akivel leélte már azt a néhány esztendő, amikor az még úgy-ahogy kívánatos volt. Ma, és ez minden érdeme sze-

génynek, belátja már, hogy nem egymáshoz valók, kitűnő ember és jól gépel, rajongásával pedig néha valósággal megrikatná, ha még tudna sírni, s valljuk be őszintén: el is tartja, egérke-módra egérke-fizetéséből, de mi más ez, mint amit egy hűséges szolgáltól is kaphatna?

Kinjában megfordul. Jó lenne elaludni, de nem tud. Szilveszter este van. Tavaly ilyenkor még Vera. Visszafordul, megint a hátára fekszik. Most már egész biztos, hogy nem fog tudni elaludni, mint ahogy az utóbbi hetekben egyetlen éjszaka sem. Napról napra fáradtabban ébred.

Vera. Ha úgy egyszer istenigazában le tudná írni, milyen is Vera! Hol van az az író, aki ezt meg tudná tenni? Talán ha egy fényképész egy nap mind a huszonnégy órájában, minden órának hatvan percében, pillanatonként új felvételt csinálna róla, talán el lehetne érni annyit, hogy egyetle n őszinte percét sikerülne megörökíteni. De talán azt sem. Huszonnégy órának huszonnégyszer hatvan percében hazudik ez a nő, önmagának is, másnak is, a napnak és a holdnak, a földnek, a fűszálaknak, a könyvnek, amit olvas, abba is belehazudja magát, a tükörnek is hazudik, amikor meztelenül tekint bele s a víznek is, amikor fürdik. És milyen nagyszerűen, milyen eszesen hazudik! Tízféleképpen találja azt a lötyy kis feketét, amit felszolgál, még soha nem volt egyforma íze nála két csésze kávénak! Soha még egy asszonynak annyiféle neve nem volt, mint neki! Nem is tudja igazán, Verának keresztelték-e, vagy Stefinek, Azt sem tudja, négy év alatt képtelen volt rájönni, hogy román-e vagy olasz, magyar, vagy hollandi. Talán szláv. Délszláv, vagy mit mondott. S mikor egyszer mégis megjegyezte, hogy hát hiszen töretlenül beszél magyarul, ráhunyorgott fekete, vagy szürke, vagy isten tudja, talán sötétkék szemével: Hm! Próbáljon csak egyszer hollandul beszélni velem! Persze, hogy nem próbálta, hiszen tudta az asszony, hogy nem beszél hollandul.

No, de hát mindez nem fontos. Vagyis, nem ez a fontos most. Hanemhát: kidobta. Ezt az egyet őszintén tette. Ezt igen! A bestia, a nyomorult szajha! Ez t igen, most az egyszer őszinte volt. Fiam, jutott eszébe a férfinak az asszony szava: fiam, itt a zsidótörvény. S maga idejár a nyakamra, és maga nekem nem kell, és pusztuljon innen a kézírataival, meg a szerelmes nyavalygásával, nem kell nekem sem a maga megalázkodása, sem a büszkesége, semmi nem kell magától. Minek is járt ide a nyakamra? Hogy az öreg, ronda feleségéről meséljen nekem? Azzal a vén skarabeusszal akart engem meghatni? Ahelyett, hogy már régesrég külföldön lennének, s magának szerződése lenne egy amerikai film-vállalattól, ahogy annak a másik két zsidónak is? No most láthatja, mit jelent az, hogy valaki nem tud elszakadni a nyüves feleségtől! Hát ha akkor maga nem akart válni, most meg én nem akarom magát a nyakamon! Érti?

És halálosan szégyelli a férfi, ahogy eszébe jut a jelenet vége: az asszony, amilyen erős, sudár teremtés, fogta magát, kinyitotta az ajtót, s valósággal kilökte a csodálkozásában tehetetlen férfit. S a kabátját, kalapját, tömött irattáskáját utána dobta!

Ez tegnap volt. Ma meg a német repülőosztag egyszerűen bevonult a szállodájába, a tulajdonos is egész családjával kimenekült onnan, ő pedig itt van. Itt fekszik ebben a börtönben, kivénhedt Annája mellett.

Sápadt arca eltorzult a tehetetlen dühtől, a bosszúállás reménytelenségétől. Mégis, mit tegyen? Igaz, Verát védi most mindenféle törvény, ő az úr; kezének egy intésére még börtönbe is zárathatja! S ez, ez a nő, ez volt négy éven keresztül, vagy mondjuk három évig, hiszen az utolsó évben csak rimánkodására mehetett föl hozzá, — mindegy, három év is elég, — ennyi ideig a szerel-

mes szeretője, a muzsája, mindene, bálványa! Szavak, szavak... Hiába író, talán nem is a gyöngébbek közül való, mégsem tud új szót találni arra, mi mindene volt ez az asszony. Ha százszor látta volna egy nap, százszor is összeszorult volna a szíve a gyönyörtől. Többet jelentett neki egy kedves szava, mint minden elismerés, amit barátaitól és ellenségeitől kapott.

Hiába, hiába. Most itt fekszik ennek a börtönnek hitvesi lepedőjén. Nincs tovább. Aha! Hát persze! Hogy erre nem is gondolt eddig! Hiszen ez a halál! Hajaj! Hiszen ez a halál kezdete, az első állomás, a legnehezebb, a többi már könnyű. Semmi. Úgyszólván semmi. Halál, halál, de kinek a halála? Az övé? Neki kell meghalnia, mert szerencsétlen és öreg nőt vett feleségül, akit sajnált otthagyni? Azért kell így bűnhődnie, mert nem akarta világgá kergetni szegény öreg feleségét? S most neki kell pusztulnia? De mért? Mért neki?

Megint megfordult ágyában. Nem bírta tovább. Nem lehet kibírni ezt a sötétséget, ezt a magányt, ezt a szégyent, nem, nem! Jaj, megfullad, máris fulladozik!

Didergve ugrott ki az ágyból, fölkatintotta a villanyt.

Visszabújt, hatalmasan és kicsit megkönnyebbülten sóhajtott, amint meglátta a másik ágyban Anna békés, ostobácska mosolyát; a tehenek mosolyoghattak így, a kedves tehenek, amikor meleg párával lehellték körül a kis Jézust.

— Ó, te szegény asszony te! — gondolta most, és halvány arca, ha lehet, még sápadtabbra döbrent. — Hiszen ez az asszony semmit sem sejt! Ez csakugyan egészen állati tudatlanságban él! Elmegy reggel a munkába, s dolgozik, szedi össze az ágrólszakadt kis pénzét, hogy legyen miből engem ellátnia. Irodától hazáig, otthontól irodáig. Ez az ő útja, élete, robotja és hite. Szabadsága és rabszolgasága. S milyen boldog, milyen áldott, milyen tudatlan!

S én? A halál.

A világosság mellett is szörnyű sötétséget érzett maga körül és didergett a meleg dunyha alatt, úgy érezte, nincs más menekvés, mint a szó: Anna.

Anna szájaszögletéből már eltűnt a mosoly. Komolyan, kötelességtudóan aludt. Mint afféle szegény proletárasszony, akinek korán kell talpon lennie, fölkelni, elvégezni a rárótt feladatot. Ezt duruzsolta lélekzete, ezt fejezte ki alvása nagy igyekezetében.

A férfi mindezt megérezte. S tetejébe még azt is, hogy a legmegdöbbentőbb félreértésre adna alkalmat, ha fölébresztené. Durván rázza meg? Akkor az ijedségtől nem tud hova lenni szegény Mackó, széttárja kövér karjait és elkezd sírni. Vagy gyöngéden feküdjön melléje és simogatásával köitögesse? Á, á, borzasztó! Még azt hinné, hogy a négy év előtti bolondosságok kezdődnek újra, szegény Maci!

Nó, de így sem megy tovább! Ezt az éjszakát nem lehet egymagában végigkínlódni! Kell a szó, legyen, ami lesz!

És megfogja az asszony kis kövér kezét (amit úgy szeretett valamikor) és nyomogatja, szoritgatja. És félhangosan sürgeti: — Ébredj, drága Macikám, nem tudok elaludni, ne aludj most te sem, hiszen holnap nem kell bemenned az irodába!

És ime, az asszony megfordul, éber, már rá is sugározza kutyahú, tiszta tekintetét.

— Mintha szóltál volna, egyetlenem.

A férfi néz, komoran, a szeme sem beszél.

Az asszony vár.

Van valami ünnepélyes, furcsa, szinte titokzatos a levegőben. Talán a köze-

ledő újév, talán el is múlt éjfél s már 1941-be hajolnak bele, ah, ki tudja azt megmagyarázni.

— Szeretsz? — hallatszik most a férfi ünnepélyes, furcsán titokzatos hangja.

Anna halkan felkunog. Hogy mi mindent árul el hangjának ez a parányi feltörése, azzal mindketten tisztában vannak.

De a férfi mégis így folytatja:

— Nem, most ez így nem elég. Hallani akarom, de csak egyetlen szóval: szeretsz?

— Szeretlek — mondja az asszony, úgy, mintha nem az egész életét, de magát a halálát nyújtotta volna a férje felé.

— És megtennél mindent értem, amit csak kérek?

— Mindent — felelt az asszony minden szorongás nélkül.

— Akkor — mondta a férfi rekedt indulattal — eriggy el a nevemben Verához és...

Elhallgatott. Az asszony figyelmesen, tisztelettel várt. Csak sokára szólalt meg, halkan és ártatlanul:

— És?

— Öld meg! — zokogott föl a férfi. — Öld meg, öld meg! Helyettem és nekem, öld meg őt!

Az asszony odakúszott a férfihez. Egy pillanat alatt mindent megérezett. De még ebben a percben is vigyázott magára és lesimitotta a férfi hálóingét, nehogy csupasz testük egymáshoz érjen. Ehhez nem tartotta magát elég méltónak. Megkérdezte, anyai haraggal, pajtási segitleniakarással, szolgálatkészen:

— Bántott?

És a férfi magához vonta a feleségét, mintha indulattalan, testetlen, anyagiatlan, lélektelen levegő volna csak, jó, tiszta friss levegő, ami nélkül nincsen élet, de ki veszi észre a levegőt, amit belélegzünk? Feküdtek egymás mellett, mégis a férfi inkább a szobának, a bútoroknak, a magánynak, önmagának, az ismeretlen sorsnak beszélt, s az asszony kegyképpen hallgathatta csak:

— Odamégy, holnap, korán, tízkor ott kell már lenned, hogy még ágyban találj. Egyedül lesz, mert nagyon vigyáz arra, hogy szeretői ne maradjanak nála reggelig. Mosolyogni fog, és nem fogja sejteni, hogy a halált hozod neki.

— Igen.

— Ó, te, te! Hát igazán megteszed?

— Meg. Te akarod, hát hogyan tenném meg? Csak azért... tudni szeretném, ha nem fáj elmondani, hogy mivel bántott meg ennyire?

— Lelkedre mondd: hát te igazan nem tudod, hogy vele éltem, míg távol voltam tőled? Hogy miatta hagytalak el? Hogy életem egyetlen boldogsága, szépsége, minden értelme és ostobasága ő? Te nem tudtad ezt? Nem érezted az írásaimon?

— Nem tudtam — felelte halkan, remegő hangon az asszony. — Nem tudtam, senki sem mondta.

— Te ostoba!

— Igen.

— Veled nem lehet egy fődél alatt élni! A te szereteted megsemmisítő, maga a halál! Úgy ragadod meg az embert, te átkozott!

— Ne haragudj.

— Nos jó. Így legalább jobban megérted. Úgy szerettem őt, mint te engem! S úgy hazudott nekem, mint én, neked! És úgy gyűlölöm, mint ahogy te meg-

bocsájtasz nekem, és úgy kívánom a halálát, mint ahogy te megvédesz engem a haláltól! Érted már?

— Értem.

— És most is úgy szeretsz, mint eddig?

— Jobban. Mert most sajnállak is.

— Elmégy?

— Elmegyek.

— No, akkor maradj itt ma éjszaka, aludj itt tovább mellettem.

Hátára feküdt, s jobb karját az asszony feje alá illesztve, belemeredt a levegőbe.

Az asszony pedig egy ideig kereste réges-régi fészkét a férfi mellén, odabújt és csakhamar újból elaludt.

*

Sokáig csöngetett, de ajtót nem nyitott senki. Havazott az éjjel, tele is lett hóval a csúnya, meleg csizmája, már egészen letisztította, de még mindig nem jelentkezett senki. No végre! Vera nyit vagy három lakatot, míg Anna nagy körülményesen bejut az előszobába, leveti csizmáját s már ott is ül egy kis széken, Vera mellett, aki visszafekszik a hatalmas ágyba, csipkés párnák közé és fázósan takargatja magát a gyönyörű selyempaplannal.

Ismerték egymást. Társaságban találkoztak két-háromszor, voltaképpen Anna mutatta be Gyurit. Vera sejtette, hogy nagy küldetésben jöhetett ide ez az alázatos vénség, de hadd rukkoljon ki.

Anna is érzi, hogy valamit kell mondani. Nem baj, akármilyen csacskaságot. De el kell kezdeni.

— Azt hittem már, nem találak itthon, oly sokáig nyitottál ajtót.

— Hát csak nem szaladok ki meztelenül?

Anna csodálkozott:

— De hiszen köpenyt kaptál magadra.

Vera gúnyosan mosolyodott el.

— Á, nem úgy értem, öregem. Az arcomat nem szeretem csupaszon mutatni!

Anna ránézett Verára. Valóban, az arca, ajka ki volt festve.

— Vagy úgy.

S elhallgatott.

Verát bosszantotta Anna megtorpanása. Mondja meg, amit akar, aztán menjen a fenébe. Pont újévkor kell ez neki ide!

— Nos? — kérdezte — van tán valami újság? Vagy boldog újévet jöttél kívánni? — és nevetett. Majd mindjárt hozzátette:

— No de komolyan, Anna. Mért jöttél?

Anna ránézett Verára; nem találta nehéznek a küldetését.

— Hogy megöljelek, — mondta nyugodtan.

Vera szívből, affektálás nélkül, sisteregve, hujjogatva, majd feketén, mint egy háborodott tó, majd, mint egy világos szökőkút, úgy nevetett, újból és újból, könnyezve, lihegve, fékeveszetten. Végül megtörölte könnyes szemét és így szólt:

— No, ez jó volt. Jól kezdődik az esztendő. Ha egész évben ilyen jókat fogok röhögni... mondhatom... — Majd úgy tett, mintha hirtelen elkomolyodott volna: — És mikor Annuskám, mikor?

— Majd ha itt lesz az ideje — felelte nyugodtan Anna. — Ezt jöttem csak mondani.

Fömlált, kezét nyújtott.

— Most megyek. Légy szíves, engedj ki.

Vera egészen elhalkult. Belül is. Egy pillanatig sem gondolta komolyan, amit ez a hóbortos vénség itt előtte végigkomédiázott, de ki az az ember, aki akár hallani is szeret ilyet? Bizonyára senki, tehát ő sem.

Szó nélkül nyitott ajtót, jól bereteszelte a három zárat, visszabújt a paplana alá, és elgondolkozott.

— Átkozott pech, gondolta, hogy éppen ebbe az állapotba, ebbe az író úrba kellett botlanom. Na, nem az első marhaság, pirongatta önmagát, de remélem az utolsó. Ez az Imre mégiscsak más. Orvos. Fiatal és erős — futott végig rajta az öröm. Á, mit, szakítani kell az egész eddigi buta étellel, még jó, hogy nem jutott eszébe dicsekedni a múltkor Gyurival, nem is érti, honnan veszi egy orvos ezt az irodalmi hóbortot, hogy pont Gyurit ismerje és szeresse ennyire! No mind-egy, sóhajtott föl álmosan, mert csak hajnalban aludt el nagynehezen, s délután háromra megint itt az Imre. Most csak aludni, aludni, fiatalnak, szépnek lenni! Ezt a Gyurit pedig elintézni. Leszoktatja arról, hogy utána loholjon.

*

Január másodikán Annát telefonhoz hívták. Ki lehet, gondolta nyugtalanul; akárki, csak a férje ne legyen az isten szent szerelmére, ne búcsúzzon megint telefonon, mint négy évvel ezelőtt.

— Halló? Itt Anna.

— Itt Vera.

— Ó... szervusz...

— Hallgas ide. Azért hívtalak telefonon, mert nem akarózik levelet írni. Most pedig idefigyelj. Mondd meg Gyurinak: ha nem hágy engem békén, ha akárkit is, téged is beleértve, küldözget hozzám, ha zaklatni mertek engem, ha fel akarjátok borítani az életemet, akkor én is tudok védekezni. Halló?

— Igen, hallom.

— No, mit is akartam még mondani. Tehát hagyjatok békén. Én nem akarom többé Gyurit ismerni, és nekem ne köszöngessen, és nekem ne olálkodjék a lakásom táján, és nekem ne írogasson, mert az első levelet, amit ez után a beszélgetés után kapnék tőle, odaadom egy ismerős rendőrkapitánynak. Utóvégre elmúlt az az idő, hogy keresztény asszonyok zsidókkal piszkítsák az életüket. Megértetted? Ha szereted őt, akkor tartsd vissza ezektől a marhaságtól. No isten veled, rád nem haragszom, te egy tehetetlen öreg tehén vagy. Szervusz.

S letette a kagylót.

Anna sápadtan támolygott vissza az írógéphez, de egyben boldogan is, mert hiszen nem Gyuri telefonált, így tehát semmi baj.

Vera egy kicsit megijedt, mikor lecsapta a kagylót. Szokott ő így önmagától megijedni. Mégse kellett volna? Ah, hülyeség. Mit izgul ilyen dolgokkal? Anna nem fog fecsegni, annyira mégse ostoba. Az a kullancs Gyuri meg nem fog többé alkalmatlankodni a lakása előtt. Kész. Punktum.

II.

1944 december derekán a nyilasok egy sötét, nyirkos, hatalmas pincébe terelték össze a svájciak által védett ház üldözött lakóit. Egyenként szólították őket valami listáról. A jelentkezők között ott volt Anna is, akinek egy fölfor-

dított teknőn harmadmagával még ülőhely is jutott. A hátához lepedőbe gyömszőlt dunyha volt kötve, kezében lóhalálában összeeszkábált, lim-lommal teli szatyor.

Nem sirt, nem is mosolygott. Arcán valamiféle megállapodottság, ami a halott gyermeken észlelhető néha. Az örökös várakozás dermedtsége ez, amiből nincs kiút, mert ezt a várakozást ki nem engedi az arcból sem egy szemvillanás, sem mosolygás, sem az orr szimatolása.

A névsor hosszú volt, mintegy háromszáz menekült lakott a hatalmas szentistvánparki palotában. Ekkor egy férfi lépett Annához.

— A... György felesége maga? — kérdezte a szőke, kistermetű, kiállófogú, okos patkányszemű férfi.

— Igen, az vagyok — felelt Anna boldog meglepődéssel, csodálatos ellentétben egész megjelenésével, mint mikor hült hamú alatt hirtelen parázsra bukkanunk.

— Tudja, hová visznek bennünket? — kérdezte halkán a férfi.

— Mindegy — súgta vissza Anna.

— Férje?

— Ő boldog — csillant föl most Anna arca. — Biztonságban van, munkaszolgálatos, s éppen most hozták be nekem ezt a lapot, ni! — S egy sáros papírdarabot nyújtott a férfi felé, azzal a bizalmassággal, mely akkoriban az egy-sorsúak között fennállott, — olvassa csak el!

— „Kedves Macikám! A határról írok, most visznek bennünket Hegyeshalmon át Németországba. Vigyázz magadra! Ölel, csókol Gyurid.” — olvasta a férfi, majd komoran visszanyújtotta a lapot. Nem szólt semmit. Nézte az asszonyt.

— Nos, — kérdezte az asszony — nem mindegy ezek után, hová visznek? Ő biztonságban van.

A férfi pedig csak nézte, egyre nézte az asszonyt. Csak nagysokára szólalt meg:

— Nagyon szeretem a férje írásait. Egyébként orvos vagyok és mondja meg nekem őszintén: igazán olyan nagy biztonságban tudja a férjét? Nem halott semmit Németország felől?

— Én? — csodálkozott az asszony — kitől s mit hallottam volna? — Majd hirtelen közelhajolt: — Elárulok magának egy titkot — súgta az arcába — mindnyájunkkal történhet valami baj, az ember semmit nem tudhat. De az én Gyurim az egyetlen a földön, akivel semmi rossz nem eshet meg. Érti? Mindenkiel, csak velem.

Az orvos felsóhajtott. Majd halkán visszasuttogott, bele az asszony arcába:

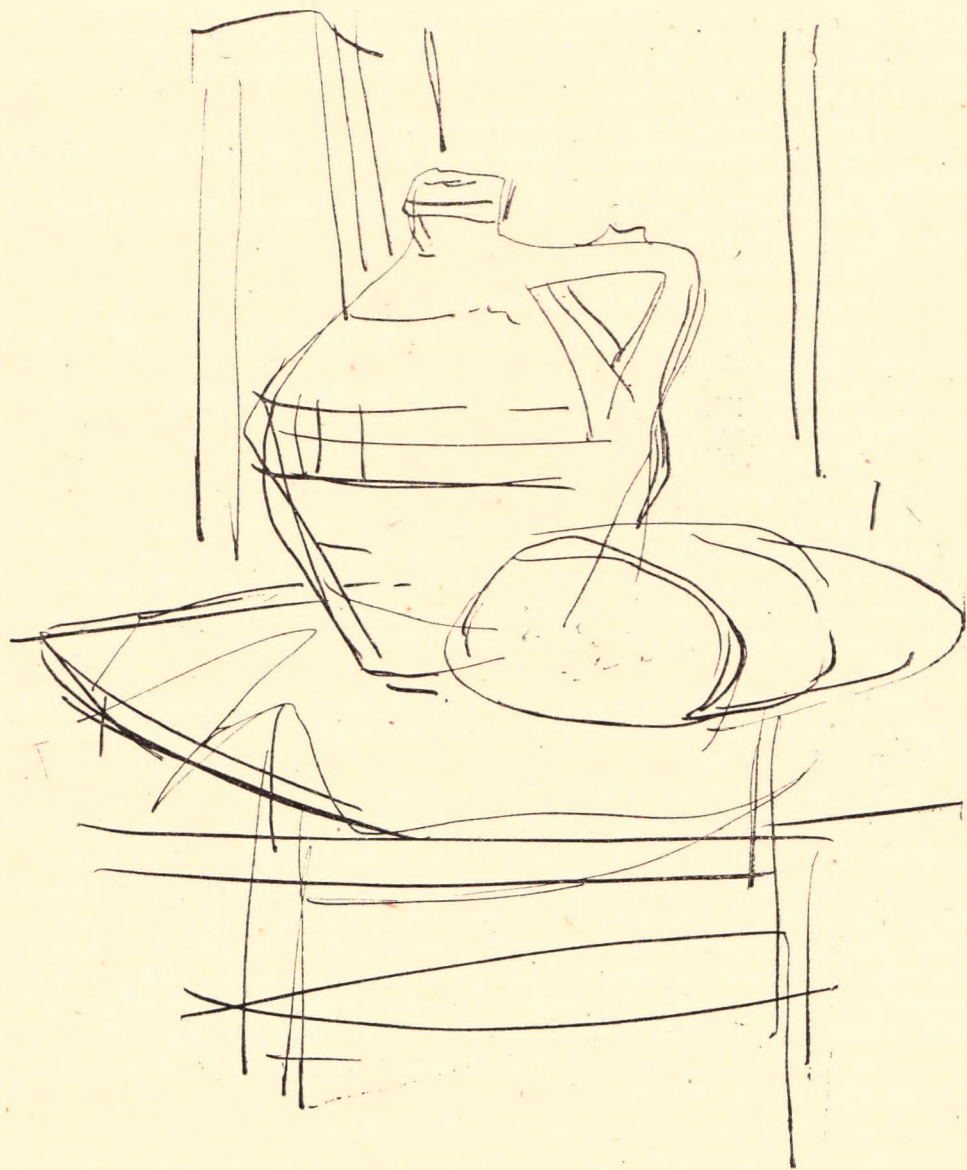
— Maga... hogy is mondjam ezt... készakarva örült meg? Vagy csak úgy magától adódott?

Anna bólintott. Mosolya egészen megváltoztatta hamúszín vonásait: — Készakarva. Itt minden téglá kisodródhat a helyéről, megfordulhat a Duna folyása, de Györgynek semmi baja nem eshet. Érti?

— Értem, — mondta halkán a férfi. — S ha már a Dunáról beszél, meg kell mondjam, nem is olyan lehetetlen, hogy ha nem is fordul meg, de megreked. Tőlünk... Odavisznek most bennünket, beelöni a folyóba. Félórája sincs, hogy hallottam a dögöket egymás közt beszélni.

— A nyilasokat?

— Őket asszonyom. S maradjunk egymás mellett. Ismétlem, nagyon szeretem a férjét, de most már magát is. Ilyennek képzeltem az ő feleségét.

Bizse János rajza

A Dunának a házzal szemben fekvő egykori parti sétányán állították fel őket. Most egyszerre, a beszédtilalom dacára, a viharvitte tűznél hamarébb terjedt el a hír, hogy pontosan ezen a helyen lőtték bele nyolevan lakótársukat tegnap éjjel a Dunába, — akiknek hiányáról még csak idejük sem volt számot vetni, hiszen kora reggel óta tartott a nyilasok házkutatása, névsorolvasás, betegek riasztása, s most már itt is vannak, a furcsa bizonyosság előtt, s milyen jó ez a kis kiugrófogú orvoska.

— Hogy is hívják magát? — kérdezte Anna.

— Már harmadszor kérdi — felelt az orvos. — De oly mindegy... Mondja csak Anna asszony... no, de ez is mindegy.

— Csak kérdezzen. Ezzel is telik az idő, és legalább a szavak, amiket váltunk, nem fáznak. Igaz?

— Bizony. Bizony így van.

— Valamit akart kérdezni, doktor úr...

— Nem is annyira kérdezni, mint meg akartam állapítani, hogy a férje nem valami népszerű író!

— Nem, nem — mosolygott Anna. Majd később hozzáfűzte: — Fogok én még magának mesélni róla?

— Úgy vélem, aligha.

Ekkor elhallgattak.

Még sokáig álltak egyhelyben, s valóban, már nem szóltak egymáshoz. Az egész embercsoportból egyetlen szó sem hallatszott. Csak az anyák igyekeztek még, ha másképp nem ment már, kínjuk forróságával melengetni dermedő gyermekeiket. Az aggok egészen magukra maradtak. Férfi, aki számba jöhetett volna, munkaszolgálaton volt. A visszamaradtak esettebbek voltak asszonyaiknál.

Egyszerre csak halk és kemény szóváltás foszlányai süvitettek bele a hideg csöndbe, nem messze Annától; egy idegen országbeli tiszt perlekedett a sort lezáró nyilas vezetővel.

S nemsokára megmenekültek valamennyien.

A svájci tiszt megvárta, míg mindannyian túl vannak a menedékházuk kapuján, majd ő maga is ott maradt velük, a portásfülkében virrasztva.

Anna visszaült a matracára, amely úgy maradt, ahogy reggel otthagyta. Egyéb holmijai is a helyükön álltak, szinte megszólalva attól az elevenségtől, amit az asszony halottaiból menekedett lelke sugárzott beléjük. Még volt egy kis teája, azt gyorsan elkészítette, pálinkát öntött bele és az egyik kis csészét odanyújtotta az orvosnak. Megitták a teát, az asszony kényelmesebbre igazította a matracait, ráültek mind a ketten s betakaróztak a dunyhával.

— Az én Gyurimról ne beszéljünk mégsem — mondotta —, istenekről csak mítoszt lehet költeni. S ő: isten.

— Anna asszony, igazán, szívből csodálom magát.

— De most beszéljen magáról, doktor úr. Hogyan lehetséges az, hogy ebben a korban nem munkaszolgálatos?

— Álnéven vagyok itt, megszöktem — suttopta a férfi.

Azután többet nem beszéltek semmiről. Jól esett a csend, amiben most, mintha titkos órák lágyan és elégedetten tik-takoltak volna.

Másnap reggelre eltűnt a fiatal orvos.

III.

Nagyon hideg volt. A márciusi köd behatolt Vera szemébe, fogába, meleg bundája sem védte meg a kellemetlen, nedves fázástól. Maga elé meredve várta a villamost, már előre dühöngött, hogy ilyenkor estefelé mekkora tolongás lesz majd, és őt a szigorú fogorvosa várja.

Egyszerre csak úgy érzi, hogy valaki oldalról nagyon erősen figyeli. Egy pillanatra a megrégiben filmen látott dzsungelt érezte maga előtt, egy vadmacska hátorzongató szemével az előtérben. Oldalt fordult az undorító ködben, egészen ösztönösen, semmi köze nem volt a tudatának ehhez a mozdulathoz.

Megdöbönt, elsápadt, aztán elmosolyodott. Előrelendült az egyik lábával, fellépéssel.

— Te vagy az Anna? No né! Ilyen találkozás! S hogy kerestelek!

Anna tekintetével birtokába vette Vera szemét. Bűvölte, valóban úgy, mint a dzsungel-beli vadmacska. Nem is kérdezett, hanem inkább határozottan, tudatosan, parancsolón szolt Verára:

— Te most a hatossal jössz. Én is felszállok.

A villamosban az egyik ülésen szembekerültek. Nézték egymást, Anna szempillája sem rebbent. Vera hangos érdeklődéssel próbált kimenekülni ebből a kínos bűvkörből.

— Nem is kérdezem, mi újság — kezdte — igazán nem kérdezem, mert hiszen szegény Gyuriról eleget olvasok a lapokban. De te! Hogy milyen fiatal vagy! Milyen jól nézel ki! Nem, hát most már nincs kifogás! Találkoztunk, látod, s ez nem véletlen! El kell jönnöd hozzám, hiszen a férjem ismer téged. Muszáj jönnöd! És most azonnal meg is beszéljük. Jó?

— Jó.

— Várj csak, Annuskám. Én is leszállok veled. Nagyszerű, éppen erre lakik az én fogorvosom is.

Leszálltak. Vera belekarolt Annába s úgy folytatta:

— A Galamb utcában lakunk, a tizenhetes szám első emeletén. Jól jegyezd meg drágám: Galamb utca tizenhét, első emelet kettő. Holnap este. Hány órákor érsz rá?

— Nyolckor.

— Nagyszerű... Azaz... huj, várj csak drágám. Imre pont holnap nincs otthon. Valami kongresszusra, Szegedre kell utaznia. Jaj, mi legyen akkor?

— Mi lenne? Semmi. Holnap nyolckor ott vagyok nálad.

Vera már nem érezte a ködöt, hideget. Élénken, vidáman kacagott: — Ez vagy te, Anna! Ez, ez vagy te! Akkurátus, nem ismersz gátat! Hát jó. Akkor holnap; majd máskor beszéltek Imrével. Úgyis jobb, ha előbb mi ketten diskurálunk. Most már szaladok, megesz a fogorvosom. Tehát még egyszer: Galamb utca...

Hazaérkezett.

A szoba berendezése csak annyiból változott, hogy a könyvespolc helyén, amit könyvestül együtt loptak el a nyilasok, egy régimódi fiókos szekrényke állott, s annak tetején György életnagyságú képe, elég tűrhetően megfestve.

Anna megállt a kép előtt. Egész halkán elmosolyodott. Állt, el nem mozgott a kép mellől. Kabátját nem vetette le, mert a szobában három éve nem fűtött. Gyűlölte a meleg szobákat, a jó ételeket, a muzsikát. Tükörbe nem nézett, ősz haját vaktában rendezte el a fején: ruháját csak nyáron cserélte fel

könnyekkel. A magüzemben, ahol dolgozott, munkáját kifogástalanul végezte, megbízható, csöndes volt és nem tűrte a részvétet. Idegen, vagy rég nem látott ismerősök kérdésére csak annyit válaszolt, hogy férje minden bizonnal él, hiszen nincsen halálhíre róla, és várja. A hideg szobában végigjászotta minden napi játékát. Beszélt a képhez és hitte, hogy a kép mögött maga György honol valamerre, talán magában a képben, vagy az egész szobában lengve, az ismerős bútorok némaságában, vagy magában benne a várakozásban, az időben, amely csak azért múlik, hogy az elkövetkezőnek, a találkozásuk percének adjon helyet: változatlan maradt. Annyira él, hogy egészen pontosan tudja Anna: mikor cselekszik helyesen s mikor érdemel korholást. Ilyenkor hangosan szidja is önmagát, s megígéri, hogy máskor nem tesz ilyet.

Kiment a dermesztő konyhába, föltett egy csésze teának való vizet, egy öreg serpenyőbe zsírt és kenyeret rakott. Szép barnára sült a kenyér, addigra elkészült a tea is, lenyelte, visszament a szobába, megágyazott.

A festmény előtt megállt: — Holnap elmegyek Verához — szólt oda a képek nagykomolyan. Lefeküdt, de nem oltotta el a villanyt. Nem mutatta önmaga előtt sem, mennyire izgatott.

Aztán nagysokára újból fölkel a melegedő dunna alól. Magára vette a kabátját, odalépett a régimódi szekrénykéhez s az egyik fiókban sokáig matatott. Óreg, szakadt kendőben őrizte kincsét, amit két éve nem szedett elő, gyorsan belerakta óriási táskájába, ahol elfért egész múltja: nyolc felvétel Gyuriról, és jelene, a pirított kenyerek formájában. Most odadugta jövője kincsét is.

Visszafeküdt, rámosolygott a képre, és elkattintotta a világosságot. Tudta, hogy ezen az éjszakán nem fog aludni...

*

— Jaj — nevetett Vera ajtónyitás közben — meg kell halni, hogy te milyen pontos vagy! Egy perccel sem múlt nyolc óra!

Anna az előszobában levette neveltségesen kopott kabátját, kendőjét, letette táskáját, majd benyitott a szobába. Belesüppedt egy karosszékre.

— Igen — felelte —, igyekszem megtenni a kötelességem.

— No, nem látom, hogy olyan nagyon sietnél volna — kedélyeskedett Vera, szép bútorai között, a hízlgő, kedves melegben.

Anna kérdően nézett rá.

Vera nevetve folytatta:

— Ha tegnap nem találkozunk, már köröztettek volna! Az ember örül, ha van valaki, akivel elbeszélgethet a régi rossz időről, akinek megmutathatja a lakását, a holmikát, amiket sikerült visszaszerezni, az ember várja, hogy megtudja, kik maradtak életben, az Imre is sokszor reklamált, s te még kérde, mi a kötelesség?

S kedvesen duzzogva nyújtott Anna felé egy süteményes tálat.

— Kóstold meg szívem, míg a teát betöltöm. Vagy inkább feketét iszol?

— Köszönöm, én már vacsoráztam, teát ittam és feketét nem iszom.

— De süteményt csak eszel?

— Köszönöm, nem kérek.

— Jó, hát akkor hagyjuk a kínálást. Én sem vagyok éhes. Ha majd kell, itt van előttünk. Te Anna, te nem is tudod, milyen sok mondanivalóm van.

— Mondd el.

— No, nem elbeszélésre gondoltam, én nem vagyok író. Csak úgy, mindenfélét, össze-vissza. Például te ismered az én drága, édes, tündéri Imrémét. S azt is tudod, hogy zsidó?

— Ismerem, s tudom, hogy zsidó. De ugyanakkor sejtethed, hogy én mit akarok tőled kérdezni.

— Ááá, — húzta el játékosan a száját Vera, — hát persze hogy tudom. Látod! Ez tisztára a sors tréfája! Hogy miket mondtam akkor telefonon! S látod, a vége: hogy egy zsidót szeretek, egy zsidót, de milyen örültem szeretem!

— Igen. Egy másik zsidót.

— Hát... igen. Viszont szegény Gyurit te szereted úgy, mint én az én Imrémet. És... ha már itt tartunk... drágám... arra szeretnék megkérni... te tudod, igazán tudod, mit jelent, szeretni a férjünket... Annuskám, nézd, összeteszem a két kezemet, úgy kérlek, ne szólj Imrének erről az ostoba dologról. Ő nem tud semmiről. Ne szólj, drága, kedves Anna, te vagy az egyedüli ezen a világon, aki ismered ezt a titkomat, meg az a telefonálás is akkor... Jaj, az is olyan borzasztó... Minek a régi dolgokat zaklatni? Elhiszem, neked fájhat, hogy szegény Gyuri nem jött vissza, de hiszen annyian, de annyian haltak meg... És a felszabadulás után egyszer csak csengetnek, és az Imre, képzeld, az Imre jött meg, rongyosan és szőrösen! De én nem törődtem vele, és a felszabadulás után olyan másképpen gondolkozott mindenki, hát odavettem magamhoz az esküvőnkig, s nemhogy megbántam volna, de nézd, milyen boldog vagyok! És hogy megy neki a rendelője! Szenzációs! És eláraszt engem mindennel, amire csak ránézek, már az enyém! És semmi sem hiányzik a boldogságomhoz, csak ne lett volna az a história szegény Gyurival!

Visszadőlt a karosszékebe, s elhallgatott; várta, mit felel az Anna.

Sokáig csak a csöndet és meleget lehetett érezni a szobában. Ekkor megszólalt Anna:

— Gyuri csak utolsó volt azok között, de nem az első, akiket megcsaltál.

— Ezt is tudod? — hízelt nevetve Vera.

— Ezt is és mást is. Azt, hogy a többi elviselte gonoszságodat, el is felejtették bizonyára, de Gyurit: megölted.

— Én? — sápadt el Vera. — Mért mondod ezt nekem? Hát én küldtem Németországba?

— Te. — mondta Anna olyan súlyosan, hogy a szép, vidám Vera egészen összeroskadt a karosszékekben. De mélyen tudata alatt valahol azért örült, hogy most végigbeszélnek mindent ezzel a borzalmas szörnyeteggel és ezentúl békén hagyja őt az egész Gyuri-ügy.

— Hát hogyan? Mivel öltem én meg őt?

— Mikor visszatért hozzám, már súlyos beteg volt a lelke. Amit neki akkor telefonon énáltalam üzentél, azt Gyuri pontosan megértette. Benned akkor már csak Szálasi hóhérrát látta és csalódásában nem volt kedve megbújni sehohsem, az egész ország minden talpalatnyi helyén már csak sakálók vonítását hallotta és tigrisek szemeit látta. Megkönnyebbülten ment munkaszolgálatba: jobb a halál, ez volt a megkínzott arcára írva, százszor jobb a halál, mint egy nyilas nő súlya a szívemben!

— Beszélni sem tudnék a döbbenettől, — kiáltotta ekkor Vera — szót sem tudnék szólni a vádjaidra, ha nem volnék zsidó orvos felesége!

— Az vagy, tudom. De éppen azért vagy az, mert érzed a gyilkos voltodat! S milyen könnyedén siklottál át ebbe az életbe! Képzelem! Ki gyanúsíthatja egy zsidó orvos feleségét azzal, hogy ő nyilas gyilkos volt, a nyilas, gyilkos időkben? S még hozzá jól kereső, fiatal ember az urad! Hát nem kell az ilyet szeretni?

— Beteg vagy Anna.

— Tudom. Örült vagyok.

Vera nyugtalankodni kezdett. Bár úgy látta, hogy Anna szeme, arca, kifejtése tiszta, mégis megijedt ettől az estétől. Ó, csak már menne, én édes istenem! Csak már menne, csak jönné már vissza az Imre, ó, mit tettem én, hogy idehívtam! — siránkozott magában.

— Bizzál a bírákban — mondta hangosan — Anna, én mondom neked, hogy bízni kell bennük.

— Sok a dolguk — felelt Anna komoran — nem lehet minden egyes esettel külön foglalkozniok. És aki a bizonyítékot csak a szívében hordja, mint én . . .

Vera kétségbeesetten vágott közbe:

— Anna! Légy eszeden! Menj kérlek, menj el innen! Félek tőled!

Anna fölkelt a helyéről. Vera dermedt örömmel figyelte, hogy talán igazán elmegy. Lenyügözött, egy szóval, egy nézéssel sem akarta megakasztani Anna készülődését.

Anna pedig megkereste az előszobában a kabátját, felvette, a kendőt is megkötötte az álla alatt, kesztyűjét a kabát zsebébe gyömöszölte, s belenyúlt a táskájába. Kihámozta az öreg, szakadt kendőből a kincsét. Jól megfogta, úgy ahogy annakidején megtanulta.

Aztán benyitott a szobába. Vera ott ült, egyhelyben, mozdulatlanul.

A kincs: egy kis revolver volt. Most megrántotta a ravaszt, nagyszerűen célzott, jó közelről. A finom, vékony selyemblúzon keresztül: egyenest bele, Vera szívébe.

Odahaza megállt a kép előtt. Az mozdulatlanul bámult vissza Annára. Vagy talán — mosolygott?

Lehúnyta a szemét. Boldogan merült el halálosan megsebzett életének örületébe, amely már úgy vette körül, mint kemény szikláról aláhulló langyos víz-esés . . .

Demény Ottó

Kis vers az esőhöz

*Eső. Bognélküli fonalak függőnye
Áttetszően lebegsz a fény s a föld között.
Eső, táplálkozó növények itala.
Eső, langy vagy hideg, de szenvedélytelen.*

*Kinyújtom a kezem, mossad hűvös eső.
Fürdessed fejemet, lágyul szálkás hajam.
Tócsáid tükrében majd fölragyog az ég
kék foltja és sugárszegélyes fellege.*

*De addig mossad el e homlok ráncait.
fussanak gondjaim, mint csurgókon a víz.
Paskolj tisztára, mint a hajdani kamaszt.
Eső, te nyugtató, te szenvedélytelen.*

Pákolitz István versei

Gabriella

Szél-fúttá, rezgő, lágy zengésű hárfa
g-moll akkordja dallamos neved —
Neved: futóska csermely csobogása,
csitítja lázban égő lelkemet —
Neved: a május-zöld-aranyba lengő,
termőre érő, zizgő lombos ág —
Neved: varázsos Veronika-kendő:
őrizze szívem bélyegét tovább!
Neved barackos-puha bársonyára
cirógatom pihés lélegzetem;
neved kalácsként omlik szét a számban,
betűit újra-újra ízlelem;
neved: kigyúló tűz a versben és
nyugtot nem adó örök lüktetés.

Szirom

A rózsá bimborszirmait kitarja.
kinyílt egészen, érett, mint a nyár;
bár őrzi-óvja még a karcsú váza,
s a rózsá is nyíló csodára vár;
de érzed, hogy a lenge-könnyű múlás
az illanó perc fátyolán lebeg:
virághalál az első-szirom hullás
s szívet szorító, néma döbbenet;
s már nem a kelyhe-nyílt virágot félted,
de érett-bibor-asszonyos nyarad:
elállant harminchárom szöcske-éved,
árulkodó a jel pillád alatt;
s amíg tűnődve lehűnyod szemed,
a rózsá legszebb szirma lepereg.

Lidérc

Mint harcos, aki fél, de nem mutatja
s ha sápad is, csak legbelül remeg;
szorongva gondolok a pillanatra,
hogy — őrízve is — elveszítelek;
félelmemet kék-füttyszavamba fojtom,
lidércem így talán elűzhetem —
hiába hűség-próbás férfi-sorsom:
ki fél, remeg, az mind fegyvertelen!

*Szívem: kiújult rettegések rabja,
örökre-féltett szívedért perel,
mert nincs kötés, mi széjjel nem szakadhat,
s a boldogság is mérgezett kehely:
nem tudhatom, hogy biztos-hű szerelmem
megóv-e téged más szerelme ellen?*

Önző

*Csak egyőnknek nem ad, nem adhat semmit
se tél, se nyár, se bánat, sem öröm;
a folyó sem csak önmagát jelenti,
s vízgyűrűként kitáguló jövőm
karod partként vigyázza. Tettenérlek.
mielőtt még a bűvő gondolat
formára lelne benned; épp így érzed,
ha mondhatatlan sejtés fojtogat;
hűvös hiányod önmagam hiánya.
eged s a poklod: poklom és egem,
s becsaplak mégis, jaj, minden hiába,
önző vagyok s nagyon könnyörtelen:
nem lesz erőm, hogy nélküled kibírjam
és meg akarlak előzni a sírban.*

Görgey Gábor versei

Barangolás a nádasban

*Jól vigyázz, kutyám, ez a nádi dzsungel
eltemet, már innen az ég se látszik,
sárga, sárga, sárga világ, s a mélyén
ős-csacsogással*

*hívogat madárpuha fészekágyak
zsongító, álmos gügyögése, össze-
bújt meleg testek csupa öntudatlan
gurgula-hangja,*

*nádi nesz s iszap-kotyogás: a lenti
lét elégült, felbugyogó zenéje,
zsibbadok már s gyengülök álmosodva,
gyengülök — —*

*el, kutyám! menjünk idejében innét!
Mert lefekszem, s majd karikázva lassú
vízalatti gyöngy-buborékok úsznak
harcsa-szememből.*

Rianás és látomás

Itt éltem magam, itt a fagyott lét végtelenében,
 kristályfényben a rend mértana átragyogott
 engem is, éltem nappalokat s mély éjeket — ám egy
 alkonyaton felzeng messzi a jég, a lapály,
 elszáguld, majd visszasikolt, mindig sebesebben,
 zeng és zeng a fehér végtelen és közelebb.
 mind közelebb jön, már recseg és dördül a sötétben
 száz és száz rianás, bömöl az éjben a jég:
 jön, jön, jön! menekülni e tátott, szörnyű torokból
 futni a bögő szörny-szájak elöl — lök a sík
 éjbe a rémület egyre tovább, már itt a nyomomban
 bömöl a jég, feketén nyílik a víz: a lovak
 és a bikák is újból feltámadtak a mélyből,
 fújtatnak leszegett fejjel utánam — a part!
 megmenekültem, itt van a part! s míg dördül a jég, én
 még vinnyogva tovább, egyre tovább szaladok:
 látom bundás körvonalát magasodni a hegynék,
 vár rám, látja, jövök, s elheveredve hasát
 tárja nekem, — én medveanyámhoz bújva melegszem,
 s dermedt ajkam a lágy, tejszagú csecsre tapad.

Szentgyörgyhegyi szél

A szél ragyogó küllőire verve
 pereg a csókák, seregélyek
 raja fenn —
 a nappalok fehér hasában a nyájak
 lehevernek,
 s a tejszagu völgyek előtt
 kérődzve delel
 a borjúfejű táj;
 piros almát harap az alkony,
 csonthéjából ha kibomlik az emlék,
 vermek gombás hidegébe leszáll:
 puhán meglebben könnyű gyerekhajam,
 feledés legyez itt páfránylevelekkel
 — hidegebb lett, hidegebb lett —
 s a völgyek edényében túlcsordul a tej,
 mozdúlnak már a tehénfoltos hegyek is,
 madarakkal szárnyal a táj:
 a szél ragyogó küllőire verve
 pereg a csókák, seregélyek
 raja fenn —
 s már számban a nyirkos idő
 mohája örökre megtapad.

Ungvári Tamás

Vas Istvánról

(Vázlat)

I.

Ez az intellektuális költő, aki minden titkok mögé az értelem fényoszlopját vetíti, újabb kötetivel egy rejtély leckéjét adja fel nekünk. Mi az az erő, mely költeményeinek viszonylag gyér sorát életművé magasítja, mi kényszerít bennünket arra, hogy ne csak az olvasó — a jelen — hanem máris az irodalomtörténész — a jövő — nézőpontjából is szemügyre vegyük harminc esztendejének termését, miért, hogy máris megüt az áramkör, amely műveit egybekapcsolja egymással, tegnappal, mával, holnappal? Hogy nem így tesszük őt mérlegre: ez a sor jó, amaz meg sápadtabb, hanem műve elcsitítja a kortársi tudatot, letörli emlékezetünkről, hogy mindez még változó és formálódó — késznek s lezártnak, önnön pályáját kiteljesítőnek tartjuk, s örömlenkeket épp az a borzongató többlet tetézi, hogy e kerek s befejezettnek tetsző vers-tömb tovább munkálható s munkálódik is.

Most nőtt meg ez a költészet ilyen hirtelen. Egy új korszak értheti meg a költőt, aki harminc esztendeje kérdezi szüntelen, hogy győzhet-e az értelem az ostobaságon, van-e már erőnk a barbárság megfékezésére. Mert ez a központi kérdése Vas István költészetének, s nekünk be kell vallanunk, hogy a gondja és kérdései minket is meggyötörtek.

Vas István példája annak is, hogy miként fogadja magába az igazi intellektualitás a nemzeti- és korproblémák sokaságát, miként szünteti meg arisztokratikus és különálló jellegét a szellem, amelynek az emberiség léte a gondja.

Vas István költészetét figyelve így leszünk valami furcsa átváltozás tanúi: az ezoterikusnak tetsző anyag duzzadni kezd s betölti problémáink terét, az, ami merő intellektuális vívódásnak látszott, olykor tömeg-pszichológiai jelenségek magyarázatává szélesülhetett, s az értelmiségi „körünk-hösenek” útja az értelem csatáit ábrázolja, gazdagon s hitelesen.

II.

Prózaí életrajzából se tudunk meg személyéről többet, mint verseiből. Lírájában is életregényt szövögetett Vas István. Helyszín és adatismeretünk persze prózájából bővült; az „Elveszett otthonokból” tudtuk meg, mikor töltötte el ifjúsága legmohóbb s fogékonyabb esztendeit Bécsben; milyen csavargásokból lett okosabb, s kik adták kezébe nagy s feleselő szellemek, Marx és Freud munkáit.

De a versekből se nehéz lázongó ifjúságát megrajzolni; a jó költeménynek segít a képzelet. Vitákban, olvasásban és forradalmas felbuzdulásokban alapozódott meg ez a jellem; s tragikus ifjúsága oltotta belé a mindig eleven „*pici szakadár akaratot*”.

Mi fűtötte inkább ezt a lázadó indulást: a fiatalság gőze, az elmélet részegsége, vagy a szerelem mámore — nehéz eldönteni. A fiatalság s a szerelem, amely ekkor a költő számára egyszerre jelentette a proletársorsot és a művészetet, Pest és Bécs

megismerését, első gyümölcsként fényes hitet érlelt. „Készül mindenfelé egy újabb, jobb világ” — mondja ki önefeledten az álmodó, s nem is sejtí meg, hogy hite éppúgy mardossa később, mint a fanyar kétely. Akiben egyszer fellobbant, az nem tehető egykönnyen a kiábrándulás hamuja alá. Vas Istvánnál pedig az álom csak egy intermezzo erejéig él zavartalanul, s háború előtti poézise voltaképp keserű ébredés e jóleső tejszagú s mézes álomból. Álomokkal indult — s ezért sohasem sikerült szabadulni a béke, a nyugalom, a szabadság illúzióitól. Ha csalódás érte, ha reménykedése már-már szétporladt — nyomban arra kényszerült, hogy necsak a tényeket, dolgokat, istent, népet, történelmet vádolja, hanem elsősorban önmagát.

De az igazi rajongót nehezen töri meg a sorsa; s Vas Istvánnál is csak a többszertendős, sivár hivatalnokélet monotóniája csappanthatta meg a „sértődöttség termékeny dacát”. A férfikor alázatát lassan ölti fel nyugtalan természetete, s csak sokára érzi meg hirtelen: „S már önmagamban sem keitős a dalnok alakja meg a lomha hivatalnok” — s ha megérzi, a kifejezésben is több az irónia, mint a beletörődés.

„Felragyogott és beborult” — ilyen lakonikusan s egyszerűen fogalmazza meg életét a férfi; s az ifjúkori lázat együtt búcsúztatja a halott kedvessel, akit betegség ragadott el tőle, világok pusztulásának hajnalán, 1939-ben.

Az újabb stáció, amelyen a reménykedés paradicsomából elűzött racionalistát meghurcolják: a világháború. Ezidőben nála is csak a vers-töredékek szaporodnak, mint annyi társánál. Ezek a két- és négysorok épp torzószerűségükben a téboly igaz tükrei; nem többek egy sikolynál, kétségbeesett nevetésnél. Szinte a summájukat adja ez a vallomás s beismerés:

a pusztulás fölött táncolni látom
értelmem örült nihilizmusát.

Ez a nihilizmus éppúgy ráakódott Vas élményanyagára, mint korábban a lázadás. S a háború vége, a romok építése sem úzheti el egykönnyen a kiábrándult értelem vízióit. A bizalmat a csalódott nem adja olcsón, kérdéseire a választ százszor is próbálja.

Gondja is megnőtt: a háború után, amikor Olaszországba jut el, az ősi, elpusztult kultúrára épült újkori civilizáció látványa egyszerre veti fel számára a mai emberiség problémáját: a rombolás, vagy a megújulás a győztes erő? újjászületik-e a világ a jó és rossz küzdelméből...?

Az antik istenek és a római forgószél azonban nem felel a gyötrődőnek. Talán csak az öregedés líráját megszólaltató „Rapszódia egy őszi kertben” zeneti fel egyszerre a forradalmas ifjúság emlékét s az új bizalmat, a fiatalság romantikáját, s a fejlődés hitét. Mintha ötvenedik esztendejére kiszenvedte volna magának az igazi racionalizmust — a szocializmus humanista szövetségesének magatartását.

III.

Honnan jutott idáig, a „megbékélésig”?

Ha Vas István háború-előtti s közvetlenül a felszabadulás után írott munkáit futtában számbavesszük, csupa vesztett csata emléke tekint ránk. Ezt a költőt nem vezette révbe a lázadó ifjúság, a menekülő férfikor, sem a háború utáni, a hirtelen légszomj sóvárságából feltörő, olykor társadalomellenes indulat sem. Mégis: minden veszteségből egy-egy vercsokornyí győzelemmel tér meg, s ha más jószaga nem marad, hát ott az „emlék”, a „rejtett boldogságú bánat, szép madara a melan-kóliának”.

A hivatalnokélet keservei nála éppúgy megszülték a szépséget, mint az idill boldog nyugalma — Vasnak sikerült a sivárságban is dalolnia. A hivatalból esztendei két hétre szabaduló ember pünkösdi királyságát; a munkába beletörődtek felvijjogó kétségbeesését, olyan elemző nyugalommal, tárgyilagos fanyarsággal, vagy néha ódai szárnyalással tette elének, mintha görög tájat, ciprusi alkonyt festett volna.

A lázadásnak egyébként is számos módja volt. S Vas tudta, hogy néha elég, ha nem ő, hanem a dolgok iróniája lázít — tudta, hogy elég a többre hivatott főhajtását bemutatni, hogy a hatás a görbülésnek indult gerincek kiegyenesítése legyen. Elő-

fordult tehát, hogy a kiábrándultság lírai megjelenítésével Vas — a kor adott akusztikájában — épp ellenkező hatást ért el. Kiábrándulása olykor a hit próbája volt — s Vasnál gyakorta efféle próbáról volt szó. Költészete valóban racionalista — s éppen ezért keresi tudása határait. Felvilágosodott, aki aláveti magát a kételkedésnek. Életelve is ilyenformán alakult tehát; hogy: megélni, átgondolni mindennek az ellenkezőjét is: az értelem világosságából elkalandozni a misztikum sötétjébe, a biztonságból a bizonytalanságba.

Minderre, láttuk, körülményei is kényszerítették, jelleme is. Önmagát egyhelyütt a mérleg jegyében született költőnek jellemzi. S költészete valóban mérleg, amelynek „lényege az egyeztetés, de billenéseiben a végtelen ingás lehetőségeivel”.

A széles ingást első verseitől a háború utáni korig tapasztaljuk. „Mindegyik eszme lelke dülja rontja” — mondja már 1933-ban, tűz és víz filozófusait tanulmányozva. „Képzetelem mindent megízlel, eszem mindent megért” folytatja a háború alatt, s ezzel a kísérteties serral csendít az előbbiekre rimet: „és rettegek a gyilkos-tól és rettegek a gyilkosért”.

„Labdaverők közt szálló labda én vagyok” — jegyzi naplójába egyszer Vas István, s ezzel némiképp rávilágít a „mérleg egyéniség” titkára is. Vas István költészete egy tépett kor bonyolult prizmája volt. Olyan koré, amikor az ész hitvallása tett szert örületnek, amikor néha az alázat őrizte meg a humanizmust s a dac vált értelmetlenné. Ezt a fonákságot jelenítette meg egykor Vas fegyelmezett sorokban — ezért lendült át gyakran az ellentmondások egyik sarkáról a másikra, ezért találjuk meg korábbi költészetében a latin nyugalmat s az izgatott keleti mámort, a hidegséget s másszor az önkivületet, a sírontúli szerelem fenségét és az erotikát.

A különböző állapotokat és magatartásokat Vas tisztán és szélőségesen jelenítette meg. Az értelmetlen végzet hatalmáról kevesen írtak nála átéltebb verset kortársai közül — s az ész ragyogásáról sem. E haragvó és megbékélő szellemek mind-egyike egyszer-egyszer már birtokba vette egyéniségét.

„Mindennek rögtön ellentételét, két percet élek minden perc alatt.” — ime ez volt a hitvallása és ars poeticája. Korábbi költészete végsősoron a racionalista tragédiáját fogalmazta meg: az emberét, akinek esze gömbölyűségek és harmóniák befogadására kész s élete során mégis csupa szögletbe és ellentmondásba ütközik. Ebből a tragédiából tárja elénk a költő a bizalom és tudás, imaginaritás és bizonytalanság felvonásait. Tűzhalmok és jéghegyek között ugrált, mint a thomas-manni pokol hősc: a forróságból a hideg egy percnyi kielégülést nyújtott neki csupán, de aztán a fagy úzte újból a lángok közé.

IV.

Volt-e hát összefoglaló válasza Vas Istvánnak?

Egy idea vonzotta kétségtelenül: az emberi szépségé. Ebben látta elegyedni a világ hatalmait, észt és érzékiséget, harmóniát s széthúzó erőt. A szépségről lágy és melankólikus hangjai voltak, a szépség eszméje teremtette nemes poéták ritmusát őrző formáit, amelyekben a latin s a nyugateurópai hagyomány éppoly eleven, mint a perzsa gázel.

L'art pour l'art? Soha öncéluság, élveteg köldöknézés Vasnál nem kísértett. A szépséget ő az „emberi” szóval ékítette később, egyik legszebb versében, a „Süket-néma kislány”-ban — az emberi szépség pedig abban a világban, amelyben Vas élt, a rút és a gonosz foglya volt, s a fenséges térdre kényszerült.

Vas István szépség-eszménye az örök és szomjú vágyódás volt a tiszta ember-ség, a tiszta harmóniák iránt.

V.

Legújabb, prózával elegyes kötetében, a „Rapszódia egy őszi kertben” különös fordulat ütötte meg a fületem. Azt írja Vas István, hogy a „szó minden és legszebb értelmében” — s lehet, hogy ez a „minden”, a szokatlan helyen felvillanó jelző tán

véletlen szülötte, de végül is a költő titkát fedi fel. A „minden” egyszersmind a „legszébb” is — vajon nem ez Vas István ars poeticája? Nem a teljesség, a harmónia sóvárgása ennek a költőnek ma is legbensőbb érzése, lírai alaphangja? Nem ez az áhitatos zsolozsmázó, panaszos dallam bűg elégiáiban, nem ez bújkál őszi fanyarsága mögött?

Vas István a ma ötvenévesek nemzedékével indult — s nyugodtan mondhatjuk, a „kisebbségek generációjával”. Forradalmak múltán s háború előtt, egy válságoktól megrövidített békében ébredtek öntudatra, már megrövidítetten; sorsuktól ajándékba csak álmokat kaptak s nem lehetőséget. A vágyak, a röppenő képzelet foghatta át világukat, s csupán a szerencsések találtak rá a tudatos lázadás megnyugtató útjára. Vas István s annyi társa számára a forradalom merő kívánság maradt, — de tán épp ezért örök cél és példa. S joggal mondhatja róla a költő deresedő fejével is:

de nem vénül meg harminc év előtti
első Szerelmünk, a forradalom.

Ehhez az első szerelemhez is a teljesség és harmónia vágya vonta Vas Istvánt, az örök hiány érzete. Intellektualitása, racionalizmusa is innen táplálkozik. Korai verseiben az értelem erejével próbálta a megismerés halójába fogni a „véges végtelent”, s az észnek ez a küzdelme a dűlés és felbomlás, a romboló ösztönök háborús világában a humánus tiltakozását jelentette. Lehet, hogy ez a harc meddő volt elszigetelt magányában, heroikus naivitásában — de őrizte az embert és a lelket, vértette a megismerő költőt, aki évtizedek múltán, új kötetében egy élet hitelével mondhatja el:

meg is fejtettünk a Megfejthetetlen
titkaiból egy keveset
s éltük, nem azt, amit akartunk,
csak amit lehetett.

Reznált számvetésnek hangzik ez, épp a teljesség szerelmesének tollán — de az idézett strófa nem egyetlen vallomása a „Rapszódia egy őszi kertben” költőjének. Mert új kötete a lírai számvetéseké. Egy pálya mérlegét vonják meg a versek, szóvaljanak meg akármiféle tárgy és téma ürügyén. Vas István poétai érettségét épp a döntésnek és az ítékezésnek ez a folytonos és magas igénye árulja el: lírája csak „sorskérdéseken” szólal meg, nála a dalt is ez a teremtő, megismerő gond őrzi meg, versének valóban lépte van, könnyedségében is súlyos, kemény, tiszta akkordja. Mint a tőle fordított angol barokk lírikusoknál: lírája közvetlen átjáróra talál esetleges és egyetemes, helyzet és törvény között: az őszi kert napraforgóinak és dáliaíainak, a rőt leveleknek képéből hirtelen, a lassú építés, s a lépcsőzetesen sorakozó asszociációk mellőzésével máris az elmúlás fájdalmának, a szépség szeretetének gondolata nyílik ki; rövid itt az út kép és gondolat között, észrevétlen olvad egymásba a kettő, ellentétek feszülő harmóniájává.

A lírai általánosításnak ez a módszere, mely a hangulatnak mindig igazságát, az érzéki benyomásnak eszmei fedezetét keresi, egyúttal jelzi a költő fejlődésének útját is. „Menekülő múzsa” volt Vas István egyik régi kötetének címe, s a kritika meglehetősen joggal észlelte benne a privatizálás szándékát, a tehetetlenség kifejezésének magatartását. Új verseiben viszont épp e menekülésnek nem találjuk nyomát — a költő a felelősség és önvizsgálat igényével nyúl a legapróbb jelenséghez is. Folytonos próba alá veti intellektuális és elemző hajlamát — a legnehezebbet veszi az eime görcsöve alá: a zene dallamait, a festészet színeit és vonalait próbálja szakba foglalni — a szótlán kifejezést is válaszra bírni. Azt is mondhatnánk e folytonosan kereső költőre, hogy szünetlen *faggatja* benyomásait, forrongó elégedetlenséggel ostromolja a „megfejthetlent”.

S ha egyszer úgy érzi, hogy csak keveset sikerült megfejtenie a világ titkaiból — másszor meg, lírai feleletként a keresés örömeinek, a küzdelem diadalmas mámorának ad hangot:

Én életem, előre, míg lehet
mert nem lehet, hogy végül meg ne lássam
tragédiátlan és komédiátlan
mindent megfejtő, titkolt lényeged.

Ellentétes szövegek vitáznak itt, e kötetnyi rapszodiában. A múlt ifjúság panaszára az öröklét vigasza rimel, a rezignációval a felelősség hangja perel, az elmúlással a lét ereje. Mint a Schubert szimfóniában, a C-dúrban, melyet egyik vers, az „Ötven felé” idéz, hol az utolsó tétel

a fődallamhoz visszatérve
kizengeti a mámort, a finálét
együtt az életét meg a halálét.

A feleselő szövegekből most már könnyű lesz ismét és újra felmutatni Vas István „két lelkét”, a hívőt és a kételkedőt, a himnikusat és az elégikusát. De a „Rapszódia egy őszi kertben”, mely együtt zengeti a két dallamot, az „életet meg a halálét”: számvetés. A felelősség és a döntés igényével készült versek foglalatosa. S témájuk bármennyire is az elmúlás, a búcsú a fiatalságtól — az élet szeretete erősebbnek bizonyul a szépségszínél. Igaz, hogy a versek rezignácót és örömet egyszerre zengetnek, de kérdés, hogy minek szól a rezignáció és minek a bizakodó remény?

A kötetből úgy érezzük, hogy a költő illúziókról mond le, a múlt délibábos álmairól. „S éltük, nem azt, amit akartunk, csak amit lehetett” — mondja, de következő verseiben az álmoktól búcsúzó poéta mintha a valóságban találna az öröme, még az elmúlásban is a feltartóztathatatlan élet átváltozását érné tetten.

és új energiává lesz a múlt idő
s új csillagmáglyát gyújt meg érted,
s vigasztalóvá lesz a rémítő,
s mindent meglátsz, mindent megérték...

A férfikor, a faszizmus alatt megélt évtizedek elragadták az álmokat — az érett férfikor a közelítő tél, a valóság és felelősség nehéz ajándékát hozta. Ezt érezzük abban a felfedező-szomjúságban, mellyel Vas István egy utazás során Angliát hódítja meg. Zsákmányoló szemmel, fogékonyan lesi el egy ország, egy nép titkait versben és prózában, azzal a megismerő szenvedéllyel, mely nem is az ismeretlen világ exotikumának, hanem a lélekben magával vitt hazának szól, a titkos ösztönnek, mely idegenben keresi az ismert, távolban az otthon.

Az angliai utazás versei a végső feleletet fogalmazzák az elmúlás kísértő gondjára — frissességet, fiatalos lendületet sugároznak, azt a hangot erősítik, mely a betegség pillanatában is így szólalt meg: „élet, most is akarlak”.

S itt már szinte a szó kevesebb is a valóságnál: több ez mint akarat, elementáris vágy, s az ember cinkosan olvassa a párizsi pesszimistákhoz odavágott tövises szonett-koszorút, mert úgy érzi, kamasz düh lobban bennük, s ingerültségében nyoma sincs a fáradt lemondásnak.

Az öregség líráját kaptuk egy kötetben, polgári privatizálásra gyanús, szellemi útvesztők lapályait megjárta költőnél. S az ifjúság hitvallására leltünk. S ha e hitvallásban benne bújkál még megannyi ellentmondás, ha — a költő szavával — több benne a „hullámzó igazság”, mint a végleges: a „minden”, a teljesség ígéretét meg kell hallanunk benne.

Jobbágy Károly versei

Vita

— Bolond ez! mondják mutogatva rám,
mert két újságot olvasok naponta
s minden brosúrát, — jó, rossz, egyaránt —
disszidensekről... meg, hogy hogyan fonta
polip-karjába egy kémszervezet
azokat, akik messze tántorogtak...
Légiósokról, ki, hol szenvedett?
s kínjaikról meggyötört araboknak...

ugyanakkor a Szépség szárnyaló,
örökbecsű csodái olvasatlan
polcomon állnak s a por, mint a hó
(embernemjárta földön fehér paplan)
fedi sugárzó lapjukat.

De hát
mit tehetek? Én ilyen korban élek!
Nem nézhetem a pillangók raját,
ha a rakéták körbe-döngicsélnek.
A golya röptén nem ámulhatok,
sugárhajtású gépek raja ver fel
és meg kell tudnom minden tudhatót,
hogy megláthassak minden buktatót,
miben oly könnyen megbotlik az ember.

Mert nézd az újság sápadt lapjait!
Nem „lira” libben rajtuk citerázva.
Kemény szavak érc-gránátja sívít
s az olvasót álmából kelni rázza.
Az egyik oldal biztatás ugyan,
— eredmények és tettek simogatnak —
a másikon már ijesztés zuhan
a kígyóként vonagló érfalaknak.
S nekem tudnom kell, hogy a szavaim
milyen képekkel társulnak az agyban?
hogy a „fehér”-re a „vér” lesz a rím,
avagy a „tér” s hogy mi dübög alattam?
Én nem élhetek átszűrt, desztillált
világban, míg az, kinek verset írtam
körültekint és harcra-készen áll
a vörösen lobogó hajnalpírban.

Igen! Újságok, folyóiratok
 mohó falkái falják fel időmet.
 Múlt merengői!... — Ti meg várjatok!
 Az emberrel a vágyai is nőnek.
 Előbb köröttem, bennem rend legyen,
 hogy felkattantva fejemnél a lámpát
 műveiteket nyugodtan vegyem
 kézbe, szépségük elérje szívem
 egy békés könnyecsep tiszta sugarán át.

Minden!

Vágyaimban — meglehet — szertelen
 vagyok és kissé túlfűtött a vérem,
 és olyan álmok játszanak velem,
 hogy azokat soha már el nem érem;

de meg szeretném lenni legalább
 az érzékek szép mámorát is végre,
 hogy itt ne kelljen adnom még alább,
 mint ahogy ifjú szívem azt remélte.

A szerelem költője vágytam lenni,
 ki minden izt ismer és összefoglal,
 hiszen a világ színe százezernyi
 s elégedjem meg ebből félmarokkal?

A mozik vásznán, képeslap-folyókban
 úszva, mint drága aranyhal felbukkan
 egy másik arcél, mint mik közt bolyongtam,
 egy másik íz, mint mihez hozzászórtam.

A kékszemű és szőke finn leányok
 szaunából futó meztelen csapatja;
 karcsú és éhes svéd nők; teli, álmos,
 germán szépségek képe elragadja

vérem, mely úgyis sűrűn hömpölyög már
 az erekben és lódit önmagával,
 és úgy rohan, mint tavasszal a „zöld-ár”,
 töltést szakít át, sodra szinte szárnyal,

de mert törvények és emberi lélek
 gátjai állnak kétoldalt meredve,
 — Te légy — amiben irányát lenné meg —
 e bömbölő vérhullámoknak medre.

Minden! amikre vágytam: vad, spanyol nők
 szenvedélye és halk japán szűzeknek
 barackvirág mosolya; sásokból szőtt
 ruhájú, éjszín néger lány-szemeknek

*tűz csillogása . . . Mind Te! Mind Te! Mind Te!
 hogy ha már soha nem is látom én meg
 Amerikát s Afrikát kéklő, szinte
 álomnak tűnő partját, mit regények*

*lapjairól ismerek csak, — az édes
 szerelemben mondhattam el: Karomban
 a „teljesség” ringott, százezereves
 mozdulatok örök ritmusa dobbant;*

*hogy nincs, nem lehet más, e föld régóta feltárt
 tájain . . . mondhattam, hogy elértem
 mindent: a gyönyör teljessége dajkált
 s hogy akár jöhet a halál is értem.*

Menyhárd Alfréd versei

A fiatalokhoz

*Mi csak olvastunk róluk
 De ti
 Látni fogjátok Ázsiát Afrikát
 Fürdeni fogtok messze tengerekben mikről csak álmodtunk
 Mi örökre a menetrendre vártunk
 Egymás mögött az úton álltunk sorban
 Ti rajvonalba álltok egymás mellett
 A ti utatok széles mint a tenger
 Ti akiket nem nevelt az ostor
 S tudjátok hogy csak egyenes derékkal lehet emelni terhet
 Ne nézzetek ránk kik porig hajoltunk
 Amit vetettek mint a virág ragyogva bujik szemünk láttán a föld alól
 Hidaítok átértek a tengert
 A gyűlöletet is
 Kezetekben a fényes bizonyítékok
 A mi tanuink a halottak
 Fiatalok előre tépjétek fel a földet mint a folyót
 Zászlóit a szent lázadásnak emeljétek magasra az ostoba zsarnok a halál ellen
 Mi vágyódtunk utánuk ti megérkeztek a csillagokra
 Csak arra kérlek
 Ne nézzetek vissza ránk rokkantakra
 Tilos város a múlt örökös rabokkal
 Ki visszanéz sóbálvánnyá mered mint Lótnak felesége
 Amikor menekülve az úton Szodomára visszanézett
 Ez a föld a miénk volt
 Tiétek minden csillag*

Ovidius elhagyja Rómát

A fáklyák égtek s Róma felett a hold
 Még szóltak a lantok a fuvolák
 Rózsakoszorúval fején ment ki a lakomáról
 Sirtak a feleség s a barátok mikor mellén a tógát összefogta
 a száműzött s a márványcsarnokból kilépett búcsúzott ebétől
 és lovától s megfordult Cézár palotája felé ahonnan lesújtott rá a haragja
 Utcáról utcára ragadta a kocsi amibe egyedül szállt
 Eltünt szeméből Róma s Itália földje
 Gályák vitték a tengeren
 Öszvérháton hágott zord hegyekre
 Elhagyták az utak
 Csak árnyéka kísérte a testnélküli rabszolga az emlékezet
 Fülét karcolta barbárok beszéde
 s a fáknak örökzöld levelei lehulltak
 megőszült az eső és római szemébe lehullt az első hó
 s hermelint öltött a koldus föld
 Ő Lesbiára gondolt s mellét verte Róma felé tekintett
 s lábát béklyóba verte a sár
 Énekelt s a Bóréász üvöltött s hullottak a hópelyhek:
 levelek válasz nélkül
 ... Hol vannak csontjai s a testének pora?
 Cézárnak valamennyi oltára ledőlt, ledőlt Róma rom a Colosseum
 egy gyermek sem szólítja meg anyját latinul s a világnak
 valamennyi nyelvén énekel a száműzött poéta
 sorai épek miket hanyagul rótt egy papiruszra
 azóta utazik, minden országban járt
 élt kolostorban pogány fejét megáldották apáitok
 olvasták sátorokban csillagos ég alatt
 s járt a tengeren hullámoktól dobálva
 ment sivatagon át a karavánnal s levegőbe emelte a gépmadár
 menekült vandálok elől hunok táborán
 nem tiporta el harckocsi, ágyú, tank
 megdöntött minden rekordot kétezer éve fut
 nincs róla kép s ismerjük vonásait
 Ovidius elhagyta Rómát s átkelt az idő tengerén.

Nem állok meg

tovább megyek tavasszal
 virágba borulnak a temetők
 olyan a föld mint a terített asztal
 vén fák virág-szemén árad tavaszi fény
 minden szemük egy feneketlen kút
 s millió kézzel kapaszkodnak az égbe
 újjászületnek utak és folyók
 erdők és rétek lépnek a föld alatt
 haldokló kövek felébrednek mikor megtalálja őket a napsugár
 virágzó almafákat szemlesütve megszólítok
 óh élni élni veletek örökre

Kende Sándor

Hamis kapocs

Ágya fölött mintás, ezüst keretben leánykori fényképe. Alla alatt körben fehér csipkegallér. Úgy mosolyog a képen, mint aki mindig mosolyogni szokott. Kicsi, barna szépségszeplő ég az arcán.

Azóta régen nem, sohasem mosolyog. Szája fölött a szeplő hegyes, fenyegető lencsévé keményedett.

Hajnalban két szatyorral indul el hazulról. A tejes, a hentes. minden boltos ismeri, mert rengeteget vásárol: — ebédes kosztosokat tart évek óta, s mindent beszerez nekik, néhánynak még vacsorára is főz.

A férje is korán megjelenik az utcán. — a házban lent kocsmá van. Itt kezdi.

Tizenkettő és kettő között jönnek a kosztosok. Nem túl sokan egyszerre. Magános emberek, diákok, színésznők.

Ő nem ebédel. — jóllakik a zsírszagtól, és az egész délelőtti sótlanságtól.

A férje sem eszik. Jön, nem is köszön. átböti a másik szobába, s ruhástul hasra veti magát az ágyon.

Nem lehet rászólni, a vendégek előtt nem illik. Egy ugrifüles legényke-embernek, aki apjának hordja az ebédet, éthordóba rakja a főzeléket, a színésznőnek kiméri a levest, szódásüvegért megy a konyhába, — s amikor visszaérkezik, megint száraz a szeme.

A kislány, Ági megjön az iskolából. Akkora széllel nyit be, hogy megbillen az asztalterítő, s az ebédezők felkapják fejüket. Mindenki nevet neki, — a jókedv röppent be.

— Miki apu berúgott? — kérdezi, s átmutat a másik szobába.

Csibészkedve kacag, s repül a haja, ahogy az asztalhoz szalad. Nagy csókokat cuppant, sorra, a vendégeknek is. Huncut szavaiért hát nem is szabad haragudni rá, hiszen Miki aput és Eta nénit úgy, de igazán úgy szereti, hogy ha lenne egy testvérkéje is, istenem, talán helyet se találna szegénykének a szívében, — s nekik sincs másuk, csak ez az egyszem itt maradt gyerek.

Volt Miki apunak, Kümmer Miklósnak régen egy szép, nagy kávéháza, meg autója is Kassán. Aztán negyvenkettőben elvitték a feleségét és a két kislányt. Csak ő menekült meg, s így maradt itt mindenki nélkül.

Eleinte egy fél liter bortól már berúgott.

S nem volt jó se Egerben, se Miskolcon, Pesten se. Dolgozni? Hm... Mi-nek?...

Itt meg... itt Eta néni bevásárolt, főzött, és — ki tudja? — sajnálta is: igya meg hát azt a kis bort. Ma már mindegy, — hogy is szólhatna rá, ha mosolyogni se tud?...

Ez a kislány itt maradt nekik, hathetes kora óta, tíz évvel ezelőtt. A szülei itt kosztoltak: fiatalok, nem volt háztartásuk. Hamar elváltak, mindketten más városba kerültek, s az édesanya csak arra kérte Eta nénit, hogy néhány napra nála hagyhassa Ági babát, amíg rendezi nagyjából az életét. — Kümmer Miklós a kocsmából érkezett haza akkor is, de megértette, miről van szó. Arra azért nem gondolt, amire Eta néni, hogy a kisebbik lány, Kassán, ekkorika lehetett..

Száraz, mosolytalan szemük ijedten fürkészi nap-nap után: nem fogy-e Ági arcáról a nevetés?

Délutánonként, mielőtt még egészen baj lenne a bortól, Miki apu cukrot vesz, tavasszal friss epret, nyáron egész pohárba fagyaltot, és hazaviszi Áginak, még idejében, hogy lássa: íme, nem részeg ő.

Ilyenkor rengeteg dolog várja otthon. Szemrehányással ugyan nem fogadják; Eta néni és Ági szótlanul bajlódik a villanyvasalóval, de olyan ügyetlenül, hogy ki kell venni a kezükből. Semmi az egész: kiégett a betét. — félóra múlva vasalhatnak vele tovább.

S ha már benne van a munkában: — a kamrazárat is meg kell javítani, mert a nyavalya törheti az embert, mire ráfordítja a kulcsot, tegnap se tudták becsukni rendesen.

Már a srófot csavarja vissza, amikor kiugrik a rugó nyelve. Miki apu haja egyszerre megizzad, kivág a kezéből mindent, s rondán belerüg az ajtóba: — az istenbe is!... hisz lent várja a Kulacsban a Maxi!...

Ági utána szalad, a lépcsőn éri utól, a nyakába ugrik... — szóval fagyí lesz ebből megint! Miki apu belekarol a kislányba, úgy lépnek a cukrászdába: — pusztuljon el Maxi a Kulacsban egyedül!

A fagyí után már nehéz visszatévedni a Kulacsba, a Fácánba, vagy a Kedvesbe. De ha mégis: akkor Ági megkeresi este, — előbb azonban kikunyerál a sarki árústól két szál virágot. Ez könnyebb, érdekesebb is, mint a házi feladat.

Esett éjjel, mégis pirosan ég a nap már kora reggel. S ma ebben az utcába is besüt, mintha még sohase tűzött volna ide...

Kümmer Miklós nem kér bort a kocsmában.

A csapos nem nógatja, — miatta akár órákig álldogálhat az ablakmélyedésben!

Csakhogy mindenki tudja, este betévedt már a hír, hogy mi történt. Ő nem beszél róla, de épp azzal ront be valaki, hogy most látta a gyerek anyját, itt ment el a ház előtt! Nem szóbeszéd hát, — tényleg eljött!

Miklós nem kéri az elébe tolt borospoharat, nem koccint.

Odaállnak eléje, bátorítják:

— Ne engedd el a gyereket! — mondja az egyik; s amíg nem késő, az első kétdecit kapásból leküldi.

— Nem kell az ilyen nőtől rögvest begazolni!

— Annyi idő után nem is az ő lánya már!

- Övé a kórság! — tromfolnak többen.
 — Ki nevelte? Azé!
 — Akkor ugyan hol az istenben hempergett, mikor a vékony majd a pokolba vitte a kölykét?! Haláljó pofa: most jön érte, mire már kész gyerek!
 — Útilapút neki, aztán indíts! Csak úgy porzana!
 — Ha rajtad állna!
 — Azon áll, aki nem enged a fejére piszkítani, ez az igazság!
 — Te nem kaptad el? — könyököl egy børsipkás váratlanul a pléhpultra, hegyesen a csapos elé.
 — Na, innen fújtass csak tovább! Amarra kiabálj.
 — Elég marha vagy, ha kifelejtetted!
 Aztán megint Kümmer Miklóshoz nyomul:
 — Te is eldöntötted; itt vágd át a gigám, ha nem igaz!
 — Ilyennek nem adnak gyereket, — hajol egy harmadik sokkal szelídebben az arcába. — A te lányod ez már, Mikulás. Tíz év nagy idő; a tiéd az. Nem kell annyiba hagynod, bolond lennél.
 — Csapj az asztalra!
 — Csapj hát!

Így gondolja Kümmer Miklós is, pontosan így, rá kell verni az asztalra, rá hát! Ezért nem kér ma bort. Most olyan erős, most oda fog állni, és ha kell: ki tudja nyitni a száját, még ki, az biztos...

A régi Városháza, az ennek a hivatala, tudja ő, — ott kell erről beszélni.

Elindul. Furcsa a délelőtt. Süt a nap. A házfalak ellenségesen rálehelnek. Hazugság ez, nem lehet ilyen hőség. Miért akarják becsapni úton-útfélen?

Minek szedték fel itt az aszfaltot? Ni, micsoda gödröt ástak! — az egész teret meg kell kerülni miatta. A Városháza előtt rengeteg az ember! Az újságarús is veszekszik, — ki kíváncsi rá?...

Nem érti egészen pontosan a tisztviselőt. Pedig jóakarátú fiatalember lehet, meg is ismétli a kedvéért:

— Nem megy ilyen gyorsan. Törvényes keresettel lehet élni a bíróságnál.

Kümmer behúzza a nyakát:

— Igenis, kérem.

— Az eljárás folyamán aztán bizonyítani kell, hogy az anya életmódja árthat a gyermek erkölcsi fejlődésére.

— Bizonyítani? Az egész város... izé... mindenki tudja, tessék megérteni, tisztelt kartárs, hogy...

— A bíróság igen megfontolja ilyenkor. Nem kis dologról van szó. Biztosítottnak kell látni a gyermek jövőjét.

— Éppen ez az! Én is így mondom!

— Ön hol dolgozik?

Csend támad. Kümmer kezefejevel dörzsöli az állát; olyan borostás, serceg ahogy a körmével is végighúzza a szája alatt. Nem illik azt felelni: — sehol. Tehát hallgat.

— És a felesége?

Sokáig vár most is, mire bele tud kezdeni. Akadozik, krárog.

— Kérem, tíz éve... több is... Nem dolgozik. Hát ez így van, bocsánat... Hanem a lánynak igenis ő az anyja. Meg lehet nézni, hogyan nevelte! Tessék csak megkérdezni a gyereket, bizonyisten, magát a gyereket, hiszen nagy lány,

tíz éves elmúlt! És hogy velünk mi lesz; nekünk ez a taknyos, bocsánat, a gyereket mondom, ez volt mindenünk, nincs másunk. Ó és mi... Ugye tetszik látni, milyen egyenesen megmondom? Nélküle mi ketten... Mert hát az a tíz év semmi? Igazán azt tetszik hinni, hogy semmi?... Pedig nem bolondság, kérem. Most már így van, nem lehet csak úgy eltörölni, eddig bolondítani, aztán...

— De hiszen nem bolondította önöket más. Maguk vállalták, maguk tartották ott, maguk...

Kümmer Miklós illetlenül közbeszól:

— ... mi bolondítottuk magunkat? Pardon, ugye így tetszik gondolni? Tesék csak kimondani, kérem, hogy csakis mi, senki más?...

Üümmög, el akar fordulni, az arcához nyúl, mintha eltakarná. Nem sikerül neki. — a keze úgy reszket, ahogyan a második liter bor után szokott. Egészen előre hajol, majdnem rá az íróasztalra. De nem mond semmit, egyáltalában semmit már. Csak nem tud elfordulni.

Ketten ülnek az eszpresszóban. Egyedül. Ilyentájt senki se nyit be.

Feketekávét kértek. A második duplát.

Kümmer percek óta egyfolytában kevergeti. Eta néni meg csak forgatja ujjai között a kiskanalat.

Véletlenül egymásra néznek. Aztán újra inkább a kiskanál.

— Kihül, — figyelmezteti a férfi.

Nézik az olajnyomatos, ráamázott képeket. Nagy a némaság a presszóban.

— Ne kavard annyit, kidöntöd, — nógatja társát az asszony.

De a kávéhoz egyikük se nyúl.

Más vendég még mindig nem lépett be. Egyedül vannak. Soha így még nem ültek együtt. Miklós ezen gondolkozik, mert reggel óta nem ivott.

Aztán már egyetlen szót se találnak, amivel érdemes lenne egymáshoz szólni.

Azért-e, mert nincs itt a gyerek?... Hát szerették-e vagy csak erre kellett? — Amíg köztük lábatlankodott, addig jó volt minden úgy, ahogyan volt. Ennyi az egész?... Akkor hazugság minden, minden, ócska, vacak hazugság!... Mert mit kérdezett tőle, Kümmer Miklóstól a tisztviselő? Hogy hol dolgozik? Ilyesmit mindenkitől kérdeznek, — ez a legkönnyebb. És ha dolgozott volna? És ha dolgozna?... — Nem azért dolgoznak az emberek, a fene egye meg, senki se ezért dolgozik!...

Nagy zökkenővel előre könyököl, s feldől a feketés csésze. De ez még kifut a száján, mielőtt eszmélne:

— ...gyereket se azért tartanak... dolgozni se azért dolgoznak...

— Mit mondasz? — rántja el az asszony ijedten a férfi karját, hogy a kávé a ruhára ne folyjon. — Jézusmáriám!

Kümmer Miklós elkapja a kezét, s felrúgja magát az asztaltól.

Üresen belebámul a presszó sűrű levegőjébe, aztán neki a nyitott ajtónak! Közben olyan mozdulatokat tesz, mintha a nedvességet akarná lerázni kabátja ujjáról, pedig nem csöppent rá a kidőlt léből semmi.

Megtorpan. Gyűlölő nagy ordítás kívánczik fel a torkán:

— Hazudtunk! Mindig hazudtunk!...

De megrázza inkább a fejét, és kiront az utcára.

... A kocsmában ugyanazok az alakok álldogálnak, akik mindig ott vannak. Kümmer Miklós toporog köztük, egyik könyöklőtől sodródik a következőhöz. Keze a zsebében, — azt hiszik, nincs pénze, s elhúzódnak tőle: — ilyenkor lép át egy másik csoporthoz. Nézi őket. Hallgat.

Valaki elébe teszi a saját poharát. Iszik belőle. De alig valamit. Visszaadja, s nyálogatja a szája szélét.

— A gyerek nem megy el... — súgja szinte csak magamagának.

Ránézek, — nem ismerték bolondnak: — miért motyog hát?

Mosolyog rajta, majdnem bölcsen, hogy nem értik. Kacsint is hozzá, is simogatja a pohár bokáját.

— Nem megy el...

... Forró, vakít az utca megint. Talán még soha ennyire. Pedig szél is jár, lehet.

Az a tisztviselő, ott fent, biztosan nem rossz. Minek lenne rossz. Senki se rossz.

Csak dolgozni kellene?... Húsz év után megint?... Ennyi az egész?... Mi is történt hát?...

Hírese János rajza

Darázs Endre versei

Dübörögj csak

Dübörögj csak, alattam robogó!
Füstjeid, mint rongyolt lobogók,
Testemre csavarulnak.

Menj és mondd

El a sok tájnak, a pompás síeknek,
Hogy láttál valakit, füstök közepén,
Két keze jeges korlátot markolt és
Nem nézett utánad.

Még sok itt

A tennivalója, nem övé a könnyű s szép
Utazás. Lesz idő majd, amikor ő is
Kilép a perronra s tekintete vonatát
Keresi, de most még lépcsőkön utazik,
Villamosokon, utcákban siet, soká ül
Irodákban s egy-egy fa a sarkon: ez
Néki az erdő, de nem ringatják a
Könnyes, kis hangulatok, mint a víz-
Parton heverőket. Más távlatok itt:
Nem két hétre, nem tóra, de világra.
Ráér még pihenni. Kemény, de szép idők.

Ilona néném

Vállaidon nagy mezőkön hordtál
Én meg ültem kövéren és sárgán
Vállaidon magas volt az oltár
Ültem rajtok 'kis kínai bálvány

Hogy szerettél egész nap csak tömtél
Azután meg kicsaptál a Napra
Én meg néztem pislogtam rád görbén
Fehér viasz kicsi pesti gyertya

Beteg fénye mennyit szomorított
Erősödtem voltam barna fáklya
Kocsi vitt már a por elborított
Szikráim szállott hullt vissza a tájra

Karjaimban ma már vihetnélek
Mintha bábut hetven régi évet
Ólom idők kőből vésett évek
Csak gondolom nem bírálak téged

Most látom hogy milyen magasság vagy
A jegenyék ha combodig érnek
Zöld lángok a lombok hamvas ágak
Élőbbek mint valamennyi ének

Por és hamu

Por leszel te könnyen üllepedsz le
 Eső csap rád szél fel nem kavár
 Sár lesz csak kinek nincs szállni kedve
 Hol egy árok hull belé hamar

Ne legyél por van szemed nézd tűz ég
 Mennyi láng ég női és vékonyul
 Hamu lesz kit eléget a hűség
 Amíg égnek élnek tornyokul

Jó az árok kis vizek lúgozzák
 Vizek visznek hoznak lucskokat
 Erős szélben mindig a magasság
 Lottyadt a sár csúszik és tapad

A hamu nem nyugodhat a földön
 Szelek kapják felhők közt rezeg
 Mikor a Nap reggelenként feljön
 Tőlük rötek éltető tüzek

1944

Hárman mentünk felfelé a lépcsőn
 Én hátrább te és a rémület
 Miért is születünk ilyen későn
 Gránát robbant az ágyunk felett

Anyánk csókolt kint pribék süvöltött
 Gyorsan gyorsan anyánk még pihét
 Vett gondosan zubbonyunkról ördög
 Ült helyünkre néki fött ebéd

A folyóban két holt volt a csónak
 Evezősünk volt egy harmadik
 Értelme nem volt már csóknak szónak
 Értünk is jött koccant a ladik

Város égett szálltunk füstök voltunk
 Anyánk szétnyílt mellkasa felett
 Ujja izzott mutatta a holtunk
 A Nap ott kél arra van kelet

Hajnal Gábor

Jöjjetek újra körém

I.

Gördül az égi korong
 fátyolosan, vörösen,
 felvacogó hegyeken.
 Hunyja le sírva szemét
 emlék völgyi uton:
 ködbe zuhant ragyogás.
 S zengeti már szívemet
 alkonyi búcsu szava:
 Vége a nyárnak.

Tarlók közt tovatűnt
 tegnapi halk örömöm.
 Várok. Az éjszaka mord
 néma magányba kerít.
 Fárad a szív idekint
 járni a vastag avart.
 Könyv és kályha talán
 némi vigaszt duruzsol...
 Menj be, barátom.

II.

Sápad a fény a falon,
 fellegek bolyha siet,
 rebben az árny utamon,
 nyugtalanul topogok.
 Hűvösödő ligetek
 küldik utánam a dalt,
 tegnapi víg csivogás
 csörren a talpam alatt
 holt avaron még.

Merre repültetek el,
 énekelő madarak?
 Villódzó örömök,
 merre csivog dalotok?
 Allok a sűrűsödő
 fellegek árnya alatt
 s rólátok énekelek.
 Jöjjetek újra körém,
 ifjú nyarak. ti.

Kárpáty Csilla versei

Intelem

*Elvetélt költő! Konok és kietlen
parlag, istenvert, cserepes, szikes föld!
Megrepedt röggént a szived kiszikkad
szomjas aszályban.*

*Zendülő zápor vize mért nem öntöz?
Jégeső paskol kopogón, keményen.
Csak komisz kóró, búrok és bogáncs tör
lelkeden át.*

*Hát nem érzed, gyors szele hogy suhint meg, —
mint bűvös vessző, — a piros tavasznek?
S lassú, sejtelmes csodaként a csíra
duzzad a földben.*

*Már ne légy meddő! Buja magvak ágya,
porhanyó rög légy, boronált barázda,
s édesen dajkáld diadalmas eszmék
tisza kalászáat!*

Anatóma

*E pillekönnyű, röppenő papírokat,
melyekre bús betűket írt a pirkadat,
e tollat is, mely oly serényen percegett
s e tétovázva rebbenő, üres kezét,
e kamra négy falát, e csöndes, átkozott,
pogány, kietlen, istenverte templomot
ajánlja néked, Múzsza, papnőd egy setét
szurokszin éjjel elkoppintva mécsesét.*

Falusi múzsza

*Magas kothurnust nem visel, nem ágál
álarcot öltve mint merev királynő
fenségesen bő bíboros palástban
zokogva kongó tompa nagy kövek közt.*

*Pacsirtaszóval zendülő mezőben
barangol vaskos csípejét riszálva
s a síp szavára táncraperdül olykor
parasztos óriás talpain meztláb.*

Ormos Gerő

Bakó lakodalma

Rózáék megállnak az ajtó előtt. Bakó mögöttük.

— Ő csinálta — mondja zavart örömmel. — A saját kezével.

Juli megtapintja kényeskedve, tartózkodva, csak egy újjal az ajtó friss festését, aztán megnézi az ujja hegyét és hallgat.

Most előre lép az öreg, lenyomja a kilincset.

— No tessék, beljebb.

Tartózkodva lépnek be, megállnak a küszöbön túl fél méterrel.

— Pingálni az öccse segített — mondja Bakó. — Az ért hozzá, dolgozott már ilyenben.

— Látom, szépen fölforgatta a lakást — szólal meg ridegen Róza.

Bakó kényszeredetten nevetgél erre és a szobaajtóhoz lép, feltárja.

— Hajópadló — mondja és félreáll, hogy kerüljenek beljebb.

Az asszonyok a konyha falát nézegetik, aztán a szobaajtóhoz húzódnak, de kívül maradnak még.

— Aztán kinek a pénzén csinálták ezt? — kérdi Juli és a falakat nézi, hátal az apjának.

— Kinek a pénzén? Hát kién csinálhattuk volna? A magunkén. Hanem beljebb. no . . .

— Ehhez ért, azt látom — mondja Róza és a padlót vizsgálgatja.

Bakó a szoba közepén áll már, nézi a két lányát, aki hat esztendővel ezelőtt itt élt még a régi szegényes fészekben.

— Üljetek le — kezdi, hogy kimozdítsa a helyéből ezt a szorongást. — Fújjatok egyet. Én már az első busznál is vártalak benneteket.

— Majdhogy nem otthon maradtunk — mondja erre Juli és a mennyezet szép keretét szemlélgeti.

— Nocsak! — zavarodik meg az öreg. — Még az hiányzott volna! Elég szépen megírtam nektek, hítalak. Palink is megjön délben.

Az asszonyok összenéznek, biztatják egymást, hogy kezdje már valamelyik. Róza szólal meg elsőnek:

— Hát maga aztán szép meglepetést szerzett nekünk, apa.

Bakó megint hátrakapja a fejét, zavart a képe.

— Nofene! . . . — ennyit mond csak.

Állnak mind a hárman. A két asszony egymás mellett, öreg Bakó két lépésre nyire tőlük.

— Jókör ment el a maga esze is, hallja — szólal meg váratlanul Juli.

— Ejnye te, az anyád!... — fut ki az öreg száján. — Hát így jöttök ti ide énhozzám ezen a napon?

— Aztán ki az, akit összeszedett magának? — kérdi Róza elég keményen.

— Az apátok min' enit, halljátok! — tör ki Bakó fenyegető nevetéssel. — Üljetek le, ha mondom, aztán ne beszéljete össze bolondságokat! Nézze meg az ember!

Most széket emel ki Róza az asztaltól, jól megnézi a kárpítózást és leül. Juli is ezt teszi.

Bakó lába ég az új csizmában, a kalap is szorítja a koponyáját, akár abroncs a hordót. Hát ezek már most, az elején belecsaptak a képembe, gondolja. Nem sok jót kaptam tőlük eddig se, de ez már igazán sok...

Közel fél percig egyik se szól. Az asszonyok a falakat, bútorokat tanulmányozzák, öreg Bakó mereven nézi őket.

— Én most azért híatalak benneteket — kezdi keményedő hangon — mert ami illik, az illik. Nősülök, leányaim vagytok, ilyenkor itt a helyetek.

Róza a lámpára fordítja a fejét és beszél:

— Ha ezt a mi szegény boldogult anyánk tudta volna...

Bakó most már gyorsan felel.

— A ti szegény boldogult anyátok meghalt öt esztendeje, isten nyugosztalja.

— Aztán maga meg vénségire nem fér bele a nadrágjába — veti oda Juli.

— Hatvankét esztendő — teszi hozzá Róza. — Igazán megnyugodhatna már

Bakó szája kiszikkad, remeg a térdé, egyre jobban ég a lába az új csizmában.

— Azért meggondoljátok ám, mit beszéltek — mondja fojtott méreggel. — Magam embere vagyok, azt teszem, amit éppenséggel akarok.

— Palink is megmondja majd erre a magáét, ha eljön — szólal meg Juli. — Tudom istenem, megmondja, taníttatta őt, neki majd talán jobban elhiszi, hogy bolondságot csinál. Iszen ez a ház is anyánk jussa volt, ha elfelejtette volna.

— Anyátok jussa? Tán az kellene, hogy odaadjak mindent? Itt van, verjétek el a fejem fölül, vigyétek a pénzt Pestre, puccoskodjatok belőle?

— Nem arról van szó, apa — szelidül meg egy kicsit Juli. — De bolondságot csinál, elhiheti nekünk. Hatvankét éves, megvolt eddig magában...

Itt belevág az öreg, még a karját is meglendíti.

— Mert ti elröpültetek! Bűdös volt nektek már a falu! Csak föl a városba, Pestre! Az kellett nektek! A könnyebbik fele! Apátokat meg vigye el az ördög!

— Nem arról van szó — ismétli még szelidebben Juli. — Csakhogy túl van már azon a koron, meg aztán idegenbe kerüljön itt minden?

Bakó megroggyan térdben, előrehajol, kigyullad a frissen borotvált arca.

— Mi kerül idegenbe?! Aztán hová, hogy idegenbe?! Hát nem én lakok ezután is a házban? Hogyan hagytátok ti itt ezt a házat, emlékeztek?! Kopottan, piszkosan, egymagamra! Csak a város, az kellett nektek! Énrám meg senki, aki főzzön, mosson!

— Tera néni megtette — szól bele ridegen Róza.

— Tera néni! — háborog az öreg. — Kicsodám énnekem Tera néni, he? Az fáj most tinektek, hogy megnyújtom az életemet, hogy nem megyek anyátok után, nem tudjátok elverni a házat?

— Megrövidíti az életét, meglátja...

— Hát idehallgassatok — húzza ki magát az öreg. — Lehet, hogy ti nagyon megokosodtatok ott, azon a fene Pesten, de kimondom, ahogyan van: én nem

értem, miért is akaszkodtok ti énvelem? A ház kellene? Vagy csak azért, mert bolond asszonyok vagytok?

— Öreg már a legény, apa — felel Juli. — Nem is tudhat már az ilyen okosan gondolkozni, ha szoknya alá akar még kacsintgatni.

— Az anyátok istenit, halljátok! — és elneveti magát dühösen. — Ne akaratok ti többet tudni énnálam! Itt volt ezekkel a földekkal is, mikor írtam, hogy beviszem, hát mind a ketten nekem estetek, hogy ne azt, mert így, meg úgy... Hát bevittem, jól megvagyok benne. Most meg ez... — megakad, nézi a két asszony merev arcát, aztán nehezen folytatja. — Olyan teremtés ez, halljátok...

Róza megakasztja:

— Hallottunk róla... Azért volt első a közösben...

— Hát aztán? Mit akarsz ezzel mondani?

— Bement, befúrta magát...

Most az öreg vág bele:

— Idehallgass, te, Róza: én mondom neked, ne fusson el a szád, ismerhetsz engem...

— Hát ha maga még fenyegeti is az embert... — és feláll remegő dühvel.

— Nem fenyegetek én senkit. Ti kezdtétek. Én csak meghívalak a lakodalmamba, ahogyan illik, nem lesz itt semmiféle csiricsáré, csak összeülünk szépen, aztán holnap mehet az élet a maga rendjén.

— Hát mink meg — mondja Róza —, nem a maga lakodalmába jöttünk, hanem hogy beszéljünk a fejével. Elég szomorú, hogy csak az utolsó napon írta meg. Alig tudtuk összekapkodni magunkat.

— Gondolhatja, mi volt ez minkünk — toldja meg Juli. — Aztán Palinkának írt-e, hallja?

— Írtam. Az is eljön.

— Csak lesse! Tanár az, nem ugrálhat minden bolondságra.

— Hát ti csak nem értitek az embert, leányom! — fúj nagyot az öreg. — Bolondságokon jár az eszetek, ahelyett, hogy meglátnátok az igazságot.

— Mást akar a házba ültetni, az az igazság.

— Mást e?! A feleségemet, nem mást! — kiált rá. — Értetek én már megoldoztam, a jussotokat nem herdálom el, hát mi az akkor, ami nem tetszik, erre feleljetek!

— Ráírat majd maga mindent, ismerjük! — mondja Róza.

Az öreg felelni se tud, Juli támadja.

— Ha már annyira odavan a szoknyáért, olcsóbban is elérhette volna.

Most már ordít Bakó:

— Kinek néztek ti engem, az anyátok egyúristenit?

— Pénziért megkaphatná — mondja erre Juli.

— Elhallgass! — és emeli a kezét, de a másik pillanatban leejti.

— Ezt most megadtátok nekem — fújtat lihegve és sápadt a homloka. — Jól kitanultatok Pesten! Mert hogy öreg az apátok! Az! Hatvankét esztendő! Aztán itt van ez a ház, ezt féltitek. Kell odafönt a pénz. Megkaptátok fejenként tíz, tizenötezer forintot, aztán isten veled apánk, isten veled kapufélfa! Ez kel-lene, igaz-e? Kimondom én, ha már így állítottatok be hozzám!

— Kinőtt már maga abból — mondja kicsit ijedten Róza.

Az öreg megint robban:

— Honnan tudjátok ti, miből nőttem én ki, az apátok Krisztusát!? Vagy ti már csak azt látjátok az életben, hogy föl a szoknyát, aztán kész a kocsi?! Gondoltatok ti csak egyszer is arra, hogy mi az, magában élni egy ilyen embernek?

Hogy az ilyenben is fölfakadhat egyszer, hogy de jó lenne mellettem valaki? Olyan valaki, aki fehér ágyat vet, aki megmeri a tányért, aztán vizet ád egy pohárral és ha megroppan egy kicsit az erő, ránézzen az emberre és megkérdezze, hol fáj? Gondoltatok ti ilyenre?! Hát aztán ha egyszer ágynak esik az ember, legyen valakiye, aki leül melléje, vagy doktorért fusson, hogy segítsen rajta? Vagy hogy leüljenek kettecskén az asztalhoz és meghányják-vessék, mi-hogyan megy az életben, hogy fogjuk egymás kezét és ne álljunk magunkban az árokparton?! Gondoltatok ti ilyenre?!

— Magát jól behálózták, apa — mondja erre Juli, és állnak már mind a ketten.

— Hát akkor jó — keseredik neki Bakó. — Ha így, legyen így. Haragudjatok érte. Ez most igen nagyon fáj énnekem. Eljöttetek a lakodalmamba, haraggal mentek el majd; tegyétek, ha jól esik.

Róza elindul az ajtó felé.

— Meglátjuk, mit szól Palink, ha igazán megjön.

— Bolondok vagytok! — veti oda Bakó és a két asszony kimegy a szobából.

— Megnézzük Tera nénit — mondja Juli az udvaron és az öreg ott marad az ajtóban, ugrál az álla, arra gondol tehetetlenségében, hogy bár sohase látná a lányait. De amint közelednek a kapuhoz, utánuk szól:

— Ebédre aztán visszajöjjetek...

Kevéssel utóbb Veron jön meg a kert felől.

Bakó az új szobában ül, roskadt a válla, sehogyan se képes elrendezni magában, ami az előbb történt.

Veron megáll előtte, látja a sápadt arcának feldúltságát. Szelíd-nézésű, negyvenes asszony, a hangja is igen meleg. Semmit se kérdez, inkább arról beszél, hogy szépen rendezik estére a közösbeliek a vacsorát, meghozták a bort is, a sátrat is rendesen fölállították, ez lesz itt az első lakodalom, mióta összeálltak az ezernégyszáz holddal.

— Megelőztük a fiatalját, emberem — és mosolyog, aztán elhallgat. Majd csak megmondja az ember, mi fáj neki.

Bakó pedig érzi, most már rajta a sor.

— Megjöttek a leányaim, Veron.

— Hagyja el — simogatja meg a vállát. — Látom a szemén, hogy nem sok szépet mondtak.

— De mért, az apjuk keservit?! — tör ki Bakó. — Hát az ilyenfélét már lépten-nyomon rúgdalni lehet?!

— Hagyja el — ismétli, és kinéz az ablakon. — Sohase szívelték az ilyent. Maguk se tudják, miért. Írigyek az emberek mindenre, elhiheti. Nevetni is képesek rajta...

— Igen rosszak az emberek, Veron — háborog csendesen Bakó.

— Gyöngék inkább, tudja. Gyöngék.

— De ha én egyszer!... — Veron most az izzadt fejét simogatja meg.

— Hagyja el. Mi értsük egymást, az a fontos. Ne mutassunk nekik semmi rosszat.

Bakó hátradől a széken:

— Nem hiába mondanak terólad annyi szépet odabent — szólal meg lágyan. — Igazuk is van. Mert te megfogod, ahol segíteni kell, a te beszéded az...

— Lássá, lássa — énekel az asszony és odaáll melléje szorosan. — Iszen maga még szépeket is tud mondani énnekem, mintha fiatal legény lenne — aztán ellép tőle gyorsan, mert az udvaron dühös csaholásba kezd a kutya.

Róza és Juli délig a szomszédoknál, rokonoknál ténfereg. Egyik helyre épencsak benéznek, a másikon leülnek és megtöltekeznek közvéleménnyel. Való igazság, hogy féltik a házat, mégiscsak néhány ezer forint ütné a markukat tisztán, s tudja az áldás, hogyan fordul, ha apjuk asszonyt vesz maga mellé. Annyi már biztos, hogy a felét elvesztik, de az anyjuk részét, azt semmiféle hatalom el nem ragadhatja tőlük. Esetleg valami írást kellene csinálni, Pali biztosan beleszól majd ebbe. Hanem a szomszédok, rokonok tájékoztatásai alaposan összekeverik őket. Azt mondja például Kántorné, a felülről való harmadik szomszéd, hogy halljátok, ez a Veron, ez a senkiházi annyira befonta, annyira hajszolja apátokat, azt a vén bolondot, hogy se lát, se hall! Esztendőök óta nem dolgozott ez így, mint az idén, iszen ha jól vesszük, neki van eddig a legtöbb egysége a vele egykorúak között, holott a múlt esztendőben ilyentájt majd felkopott az álla. Dolgozik a veszekedett, dolgozik, mert hajszolja az asszony, csak hogy teljen mindenre, iszen láthatatok, hogyan kipofozta azt a házat; még szőnyegeket is vett, meg akkora rádiót, hogy Pesten is akárki megirigyelhetné!

Ezzel a Kántornéval szemben lakó Szabó Pistáné meg azt mondja: Veron? Hát énnekem elhihetitek, hogy ennél külön asszonyt senki se kívánhatna magának! Nem azért, mert olyan igen nagyra becsülik a Petőfiben a munkája végett, hanem mert ez soha a légynek sem árt. apátokból is egészen új embert faragott, nem maradozik el, a kocsmába be se teszi a lábát, csak mindig otthon, otthon, azt mondják már, hogy jövőre följebb viszik a szövetkezetben, állítólag valami vezetést bíznak rá, mert jó munkás, becsületes ember, ez az asszony meg olyan mellette, hogy akárki megnyalhatná az ujjait utána.

Megintcsak szemben, a harmadik házban Pékné azzal fogadja őket, hogy: no ti aztán jóra keveredtetek haza, szerencsétlenek! Viszi apátok a jussotokat ennek a haszontalan fehérnépnek az ölébe, annak ti most már bottal üthetitek a nyomát, mert ettől ti már a lábatokat se tehetitek be a házatokba, meglásátok!

Nyolc helyen fordulnak meg, aztán jól összekeverve hazatérnek. De nem azért, hogy asztalhoz üljenek, hanem, hogy megmondogassák a magukét Veronnak, akit jóformán csak egyszer láttak, mert cselédember lánya volt a grófi birtokon, s korábban, a szövetkezet előtt éppencsak megmutatta magát a faluban.

Amint elveri a delet a kicsi, éleshangú harang, belépnek megint az udvarra.

Nagy meglepetésükre Veron indul feléjük a konyhaajtóból.

— Apátok egészen szomorú már — mondja szelíden, mosolyogva —, hogy hátha ottfognak benneteket valahol ebédre.

Nyújtja a kezét, azok mereven, tartózkodva fogadják el és Veron tereli őket az ajtó felé.

— Távirat jött az előbb öcsétektől, hogy a hétórás vonattal érkezik.

— Elég későn — mondja erre Juli, és hosszan állnak az ajtó előtt.

— Tessék, tessék — biztatja őket Veron, a mosolygás most is igen nyugodt az arcán; ismeri jól az embereket, százfélével találkozik naponta a Petőfiben.

Bent a szobában szépen megterítette az asztalt. Fehérrel, fehér edénnyel, csillogó evőeszközzel.

Bakó az ablaknál ül, a rádiót hallgatja, de elcsavarja a gombját, amint be-
lépnek a lányai.

— Lássá, megjöttek — mondja mögöttük Veron, s azok meg se mukkannak.

— Üljetek le — szól az öreg. — Együnk egy kicsit, mert anélkül nem élhet az ember.

— Nem vagyunk éhesek — felel Róza, de azért leül kényszeredetten és tanulmányozza a damaszt terítőt, meg is tapintja: ez igen, ennek még erre is futja... Juli is leül, azt mondja, rá se nézve az apjára:

— Tera nénye elég gyöngé.

— Az. Gyöngé — hagyja rá az öreg.

Veron hozza a tyúklevest, leteszi az asztal közepére: tessék, tessék, kínálja őket. Nem nagyon sietnek. Háromszor bízattja, akkor Róza kezdi, kimer fél kanállal. S hiába kéri Veron, hogy vegyen többet, annyit mond csak: köszönöm, nekem elég ez. Juli is csak fél kanállal vesz.

Bakó tányérját karimáig szedi tele az asszony.

A kanalak lassan, szinte ijesztően súrolják a tányérok fenekét, kelletlenül eszik mindenki. Bakó szuszog, felnyal olykor a bajszára, nézi lopva a lányait. Hát ezek csak nem engednek föl az apjuk úristenit!...

Veron torkán igen nehezen megy le a falat, ő csak a tányérját nézi. Milyen asszonyok ezek, hogy ilyen konoksággal ülnek az apjuk asztalánál?... Beszélni kellene most valamiről.

Megkérdi nehéz hallgatás után:

— Elbeszélgettetek az ismerősökkel?!

Egyszerre felelnek:

— El.

Most elszánja magát Veron. Csendesesen, de határozottan beszél:

— Látom, nem tudtok belenyugodni apátok dolgába...

Róza kezében megáll a kanál, Juli éppen az utolsóval nyelte le a levest.

— Más se nyugodna bele az ilyenbe — mondja Róza. — Öregember.

Bakó hátradől a széken, széttörli a bajszát.

— Azt hagyjátok énrám — szólal meg komoran — beszéljeteink inkább másról.

— Minket most már csak az érdekel — mondja Juli — mit szól hozzá Pa-link.

— Senki se szólhat már ehhez semmit — veti oda az öreg.

Akkor Veron feláll, hogy kivigye a leveses tálat, de csak fölveszi és marad.

— De nagyon nem értitek meg ti az öregebb embert az életben, halljátok — mondja szomorú hangon. — Mért, hogy az ilyen már semmit se kívánhat az élettől? Csendet, nyugalmat, pár szép szót, meleg otthont. Kinek tesz rosszat ezzel?

— Majd meglássuk — szól bele Juli fenyegetően, de csendesesen.

Veron pedig csak áll, kezében remeg egy kicsit a tál és azt mondja:

— Értetlenek vagytok, de azért mi nem haragszunk rátok. Fiatalság, igaz-e? Ne féljeteink, jó gondozója leszek én apátoknak, meg aztán minálunk ti mindig otthont találtok, akárhogy lesz is...

Bakó az asztalt nézi meredten, lányai hallgatnak. Nem, ezt a hangot sehogyan se lehet most támadni. Szelid ez az asszony, de ahogyan az előbb mondták, biztosan, képmutató, biztosan...

— Hozd a húst, Veron — rebbenti szét a feszültséget Bakó és Veron elindul az ajtó felé.

Délután négyre mennek a tanácsházba, hogy ünnepélyesen összeadják őket. A két asszony ebéd után keresi egy ideig a módját, hogy valami esztelenséget kövessen el szemtől-szembe Veronnal, de nincs alkalmuk erre.

Mikor indulnának, kettesben vannak a szép szobában.

Veron odaáll öreg Bakó elé, megfogja a kabátja kihajtóját és belenéz a szemébe.

— Menjünk, emberem? — kérdi szelíden.

Remeg az öreg álla, átfogja az asszony vállát, nem szól, de Veron a szorításából érzi, hogy ez most a pokol fenekére is elmenne vele.

— Lányai elhagyják, számolni kell azzal — mondja. — Ha nincs elég ereje...

Akkorát szorít rajta az ember, hogy megroppannak a csontjai.

— Énnekem?! — kemény a hangja, mégis meleg. — Majd megmutatom én, Veron!

És indulnak szép feketében, szürkében a poros úton.

Ahányan férnek, annyian ülnek bent a teremben.

Bakó keresi szemével a lányait; hiába. Érzi, hogy örül körülötte mindenki, itt van a Petőfi mindenestől, mintha egy szál óriás ember lenne az ezernégy-száz hold sok gazdája.

Hát jó! Ez most fölmelegíti, de a keserűség is ott éget az értelmében. Megálljatok csak Bakó Róza, Bakó Juli!...

Indul a Petőfi a lakomára, középtűt Bakó és Bakóné, hátuk mögött már szépen húzza a sánta Bíró Ferkó, ami az eszébe jut. Hosszú a menet, utcahosszat mindenki a kapukban áll, itt-ott kíváncsi kutyák futnak ki, ugatnak is. de nem haraggal, inkább örömben. Gyerekek tátogatnak, követik oldalt, hátul a menetet, s a kapukban össze-összesűg egy-egy asszony: a lányai elmaradtak...

A sátrakban igen nagy már a hangulat. Bíró Ferkó ott ül Bakó háta mögött és húzza. Zsíros, nehéz ételek sorakoznak az asztalon, Bakóval szemben Sugár Jani ül, az elnök. Kétoldalán a tanácsi vezetők, együtt van mindenki.

Bakó lányai pedig Palijukat várják, hogy jöjjön meg a hétórai vonattal. Most már ugyan hiába minden, de annyit kiokoskodtak, hogy írást kell kérni az apjuktól: fizesse ki anyai részüket, még pedig mennél előbb, nehogy kihúzza alóluk a gyékényt az új asszony.

Várják az öccsüket Tera néninél, kint ülnek az udvaron, lesik az utcát.

Sötétedik már lassan és Pali nem jön. Igen nagy izgalom rázza őket. Azon tanakodnak, hogy Pali tán annyira feldühösödött, hogy feléje se néz az apjának.

Negyed nyblc után aztán hallják, hogy Pali megérkezett már, a hátsó dülön ment a Petőfibe, ott ül az új asszony mellett a sátorban.

Hát felállnak a hírré és elindulnak ők is, ha már így fordult.

A tanár érkezése óta anyyi történt csak, hogy megölelte apját, mostohájának is megcsókolta az arcát, s most éppen a finom kacsasültet eszi nekipirult képpel.

Bakó örül a fiának, s ez az öröm még jobban meghajtja a szomjúságát, amit eddig is elég rendszeren öntözgetett a savanykás, hűvös borral.

Aztán meglátja a két lányát a sátor bejáratának kavargásában.

Előbb csak a karját emeli hívásra, aztán feláll, odaszól Palinak, hogy nézd, a nénéid, s akkor már Veron is föláll a helyéről.

Nehéz kikeveredni az asztaltól, de mennek mind a hárman.

Elsőnek a tanár ér oda nővéreihez. Azok húzódoznak a forgalomból, de mire Bakóék odaérnek, Pali már vezeti őket visszafelé a karjuknál fogva.

Igen hangos már a sátor, ételhordó asszonyok kiáltoznak, hogy utat engedjenek nekik, Simonka Imre táncol egymagában, csapkodja a nadrágszárát, mintha csizmát akarna csattogtatni, fiatalabbak is táncolnak egymásba fogózva.

Bakó fejében sok mindent felszaggatott már a bor, nevetgél, hangosan beszél, eltereli maga mellől Veront, nem kell itt segítség, elbír ő egymaga is a lányaival.

— Gyertek, gyertek! — mondja. — Üljetek le, egyetek, igyatok, jöjjön meg egészen az eszetek!

A sarokban, mielőtt az asztal mögé fordulnának, Róza megtorpan, kirántja a karját Pali fogásából.

— Nem látod, milyen bolondságot csinál apánk?

Csak a tanár hallja ezt, mert Bakó Julit igazgatja a fal mellett.

— Nem látod, mit tesz a vén bolond?! — folytatja Róza dühösen. — Elherdálja mindenünket!

A tanár arcán elsímul a mosolygás.

— Mért, Rózám? — kérdi. — Nem értelek. Hát nincs joga az élethez, mint akárkinek?

— Az élethez? — és kitörne, de Pali átfogja a vállát, a füléhez hajol.

— Igen, az élethez, Rózám. Mindenkinek szent joga ez. Ne félt te semmit. Legyen boldog az öreg, örüljünk neki.

— No én akkor... — és eltaszítja a tanárt, de nem tud tovább menni, mert ott áll mögötte szorosán Juli. — Nem is tudom, mit mondjak... — háborog tovább, de nincs már megállás, be kell mennie az asztal mögé, s ott széket szorítanak, leültetik őt is, Julit is, öreg Bakó pedig rákiált Bíró Ferkóra:

— Most a leányaim nótáját! Ami tetszik nekik!

Éktelen erővel harsan meg a harmonika, ahányan férnek, annyian táncolnak már, Bakó csattogtat a kemény tenyerével és táncol ültében a széken, de a mosolygás igen kemény, igen elszánt a képén.

Azt, hogy az elnök megint valami köszöntőt mond, hogy a titkár is élteti őket, éppencsak megérti Bakó. Hol komor bámészkodással ül az asztalnál, hol a fiú felé tartja a poharát, hol tapsol és énekel. Igen gyakran fordul a lányai felé, látja az arcuk komorságát, nagyon elkeseredik a szíve: hát ezek csak nem engednek föl! De szép lánykák voltak idehaza, de szépek! Édesapám így, édesapám úgy, csipogtak mind, akár a fiatal madarak. Aztán itt van most ez az új életem, szeretnek, becsülnek a Petőfiben, itt van ez a szelíd, dolgos asszony és ezek majd keresztülszúrnak a szemükkel! Hej, kutya világ ez, Bakó Imre, igen kutya világ! No de majd a sarkára lépünk, nekem elhíhetitek!

Feláll, hátrataszítja a széket és megfogja Veron kezét.

— Gyere... én megmutatom ezeknek!

Az asszony zavart nevetéssel ellenkezik, de kivezeti az asztal mögül és átfogja a derekát.

Nagyot kiált:

— No, Ferkó, most azt, hogy aszongya: Lakkcsizmámom nincsen kéreg!...

A harmonika nagy hörgéssel csap át a nótába, megdobban az öntözött föld, tizenkilenc pár járja, néhányan kurjongatnak már, hogy ez az Imre bátyám:

majd én rakatok, majd én tetetek, mert én szóke kislányt szeretek!... Veron kicsit ijedten nevetgél, igyekszik visszafogni Bakó lendületét, de az ember nem enged. Merev karokkal fogja az asszony derekát, begörbíti a hátát, az anyátok mindenit! Majd én rakatok, majd én tetetek, mert én barna asszonyt szeretek!... No most Ferkó, idefigyelj pajtás!... Kiegyenesedik, felcsapja a fejét: most így cifrázd Ferkó, gyere ide mellém! Aszongya, hogy 'aszongya: Lakkcsizmámon, de nincsen kéreg, mert lerágtaja a patkányféreg! Megállj! Majd én rakatok, majd én te-te-tek, mert én bar-na asszonyt szeretek!

Az asszony megrántja egy kicsit a vállát, a szemébe szeretne nézni. Amikor sikerül, azt mondja kérlelve:

— Vigyázzon, édes emberem...

— Vigyázzak?! — csap föl a hangja. — Vigyázok én, ne félj! — és vadul táncol. Töredezett gondolatok cikáznak a zúgó agyában: első leszek az idősebbek közül! Holnap megyek már a parti dűlőre! Este mesélem Veronnak!... Itt a fiam-e! Palikám! — kiált oda a tanárnak és megrázza az öröm: Pali boldogan emeli feléje a poharát. Ez az, fiam!... No akkor gyerünk! Ne hagyd el Ferkó! Lakkcsizmámon, de nincsen kéreg...

Az elnök áll meg mellettük.

— Nekünk is hagyjon valamit a menyecskéből, Imre bátyám!

Megtántorodik. Liheg. Ez jó volt! Táncolj Veron!... Tapsol, illeg-billeg, enekel. Ne hadd el, Ferkó, ez az én nótám!... Mert lerágtja a patkányféreg!

Ebben a pillanatban éppen szembe találja magát a lányaival. Nagyot fúj, megáll. Hát ezek csak nem... engednek, az anyjuk úristenit!?

Kinyújtja a karját, átvergődik Róza elé.

Alig tud szólni, de kimondja:

— Gyere, Róza... Táncolj apáddal!...

Az asszony arcát hideg méreg önti el. Merev a nyaka, összeszorítja a száját. Bakó közelebb lép.

— Azt mondtam, Róza, gyerek táncolj egyet apáddal... hogy megbékéltél...

Át akar nyúlni az asztal fölöt, de rátenyerel, két pohár gurul le a földre.

— Elment az esze?! — szól rá Róza. — Nem elég, hogy maga járja a bolondját?!

Rámered Bakó, tenyerei az asztalon tapadnak, előregörnyed, táncol előtte Róza arca.

— Bolondját?! — kérdi lihegve.

— Bolondját hát! Nem elég, hogy a maga esze ment el szánkázni?!

Bakó mégjobban meggörnyed.

— Jössz, vagy nem jössz?

— Nem megyek! — vágja ki dühösen.

Bakó most Julihoz fordul. Az ott üt egészen Róza mellett, sápadt, összefogja karjait a mellén.

— Hát te, Juli?! Teneked is bolondságot csinál az apád!?

— Azt! — veti oda. — Feneketlen bolondságot!

— No akkor az anyátok egyúristenit! — feltápáskodik, nagyot ordít — Ferkó, csönd legyen!...

Harmadik kiáltására hallgat csak el a harmonika, mindenki ijedten nézi, mi történt. Veron kibontja magát az elnök karjából, odafurakodik Bakóhoz, de akkor már senkit sem enged magához az öreg, új feleségét se, a fiát se, az elnököt se.

— Kifelé innen! — ordít a lányaira. — Ha nem értetek embert, kifelé innen! Ne is lássalak!... Ember vagyok én még!... Kifelé innen!...

A két asszony felkapja magát a székről, siet, szinte fut kifelé, Róza dühösen morog valamit, Juli elsírja magát.

A tanár előbb utánuk iramodik, mindenki félreáll az útjából, de csak a szabadba lép ki, aztán visszasiet az apjához.

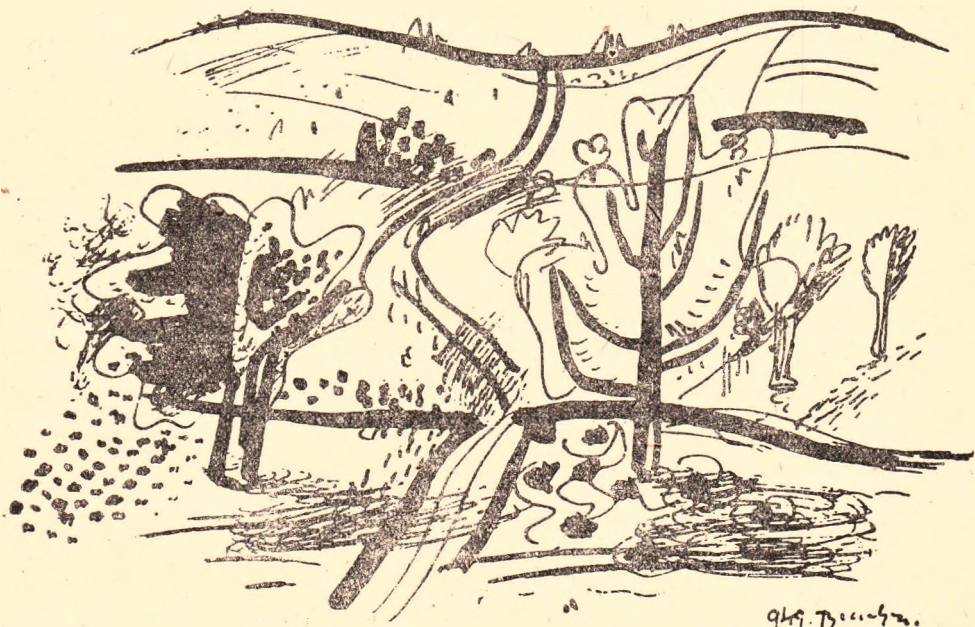
Bakó egyenesen áll a száradó földön, ugrál az álla. Veron odalépett hozzá megint, de csak a karját nyújtja: hagyj most engem. Senki meg se mukkan. A tanárnak is csak int, hogy ne jöjjön közelebb. Az elnök rászól, inkább csak kezdi, hogy Imre bátyám, annak is emeli a karját: csend legyen most.

Aztán leejti a fejét és megkérdi:

— Elmentek?...

Senki se felel.

— Akkor jó — mondja. — Én már el is sírattam őket, mert mégiscsak leányaim, én meg ember vagyok. Amit ad az élet, ad... Kiállunk még érte. Most meg Ferkó még egyszer igen szépen, hallgatósan azt, hogy: Lakkcsizmánmon de nincsen kéreg, mert elrágta a patkányféreg...

Bene Géza rajza

Stetka Éva versei

Remény a múlt . . .

Fehér eső porzik a tájra,
Fáznak a fák, fű bizsereg.
A szétszaggatott nap kabátja
A hegyek hátán köpönyeg.
Esőfüggönyt cibál a szél is,
Tócsára tócsa települ.
Párok szaladnak, megyek én is
Velük, de mégis egyedül.

Villámlik is már, rózsaszínen
Jelek égnek a Mecseken.
Kék ózonoszlop leng a színen,
Szivárvány-ívre les a szem.
Megszólalnak a viharhangok
Dörgön és mégis szeliden.
Beszéltetek, most elhallgattok,
Hozzátok szólalt a szívem.

Mecsetek, templom, meszes erdők,
Mandulavirág, félhomály.
Hosszú séták, könnyek. esendők,
Milyen jó, ami visszafáj.
Megölelném néhány barátom,
Mi lehet ebben akadály?
Zúg az eső, virág az ágon,
Megborzong, fölfelel a táj.

Vizfüggöny porzik szűk utcákra,
Fáznak a fák, fű bizsereg.
Talán egy ódon szivárványra
Főlirom város, nevedet.
Bocsássatok meg, kik szerettek,
Hisz sose voltam idegen,
Talán csak az emlékezetnek
Rózsáit téptem hevesen.

Esőfüggönyt cibál a szél is,
Tócsára tócsa települ.
Emberek mennek, megyek én is
Velük, s már soha egyedül.
Betérünk egy kis cukrászdába,
Szüremlik a cigányzene.
Egy volt török Allahot áldja,
Szétnézek, s nincs ott senki se.

Mecsetek, templom, meszes erdők,
Mandulavirág, félhomály,
Emlékeinkben visszasejlek,
Eső szitál, már itt a nyár.
A dunántúli városoknak
Meg nem értett káprázata
Valósággá vált, most, mikor már
Remény a múlt s a most soha . . .

Bocsásd meg

Bocsásd meg, hogyha félek,
Ha fázom egyedül.
Aranyfekete éj lett,
Villámlik messziről,
Virágzanak a rózsák,
Nem volt még ily tavasz.
Bocsásd meg, hogy a bánat
Szívemben ugyanaz.

Örömet gyűjtsz bennem,
Ha éjszakám kimúl.
Ne engedj visszamennem,
Csüggedni konokul.
Nézni csupán a tájat,
Amíg a fény havaz.
Bocsásd meg, hogy a bánat
Szívemben ugyanaz.

Elvakító fehérség,
Ölelj magadhoz így.
Szívem, a csupa-kétség
Tebenned hazahív.
Rózsák, vagy arany-villám,
Gyötrő éj hajnalán
Add meg kegyelmed inkább,
Mentsd meg szívem, Anyám.

Dal

Te, ki ezer alakban
Elöttem megjelenesz,
Tudod-e mit jelent
A hegy hátán a csend?
Az üveghangú trillák,
A fénypor őszelön?
A puha meggyvirág, s a
Húr a hegedűn?

Te, ki ezer alakban
Elöttem elosonsz,
Tudod-e mit jelent
E homlokon a gond?
A csönd, a remegések,
A tél, az éjszakák,
Nekimenni a nyárnak
Érted, barackvirág?

Röpülni csöngős szánon,
Ledőlni, hol a rét
Virága reng a számon,
Kezemben margarét.
Elszáll újra szívemből
A bánat és a gond,
Tudod-e mit jelent, ha
Elöttem elosonsz?

Piros a rózsa, mint a
Halvány pír arcodon.
Mióta, hogy kereslek
Én már nem is tudom.
Átköltözött a tájba
A zene és a csend.
Várlak, s ezer alakban
Elöttem megjelenesz. ✧

Daloló hegedűhúr,
A fénypor őszelön,
Az üveghangú trillák,
A fájdalmas közöny.
Csatázni édes árnyad
Magammal földéz.
Nekimegyek a nyárnak,
Kezemben margarét.

De hogyha elmegyünk majd
Barátok, kétfelé,
Egy hang marad szívünkben,
A tiszta éneké.
Szabálytalan e dal bár,
Akár e vers, igaz,
Tartsd meg mégis magadnál
Igaz barátodat.

Kulcsár János versei

Vallomás, rímek nélkül

Mindennap újra felfedezlek,
s talán még mindig nem hiszem,
hogy végleg itt kívánsz maradni.
Ne vess, nem bánom: féltelek
mindenkitől a közeledben
járók közül. Hiába vagy
hűségesebb az angyaloknál,
én úgy kapaszkodom beléd,
hogy szinte félek: véred csordul
erőszakos kezem nyomán...
Szeretnélek megcsalni néha,
hogy lásd be: nélkülözhető,
pótolható, felejthető vagy,
hogy nem halnék meg társtalan.
Szeretnélek megütni: érezd,
hogy én vagyok hatalmasabb...

Ilyenkor elborít a szégyen,
 mert jaj, tudom, hogy nélkülöd
 megállna még a szívverés is,
 megkövülne a gondolat
 forrón hömpölygő tűzpatakja,
 megbénulnának lépteim,
 s úgy hullanék a semmiségbe,
 mint célja-vesztett meteor,
 mely nem rokon többé a Nappal.

Születésnapi számvetés

Ugy értem józan férfivé,
 hogy nem volt időm észrevenni.
 Szívem tisztább, mint bárkié,
 de most fertőz meg valamennyi
 kamasz-betegség: öntudat,
 melyből hiányzik még a lényeg,
 elméletek, külön-utak,
 és formabontó költemények.

Tudom: a nékem szánt helyet
 kellene inkább megtalálni,
 világ-megváltó vágy helyett
 becsületesen sorba állni,
 komolyan venni dolgomat,
 s az időt, mely eljár felettem...
 (Felelős minden gondolat,
 kivált, mióta apa lettem.)

Tanulgatom — s a lecke megy
 könyv nélkül is már, ahogy illik.
 Lassanként roppant bölcs leszek,
 törvénytudó, ki érti mindig
 a csíziót, s nem vét hibát:
 úgy él, hogy mindenkinek tessék...
 Meggyőződhet, akárki lát:
 én vagyok a tökéletesség!

Polgár-pukkasztó kedvemet
 véglegesen szögre akasztom;
 a társadalom megszeret,
 derék gyerekeknek mond az asszony.
 S ha jönnek is majd diáklányok
 csiklandozó, tavaszi szélben,
 a csábításra fittyet hányok,
 s minden titkukat kibeszélem,

és tagadom, letagadom,
 hogy nekem is volt benne részem!

Gáll István

Dávid-napi történet

Híre jött, hogy a bányász-buszokra rálődöznek a Vértesben. Az egyik ott helyben árokba fordult — a sofórt érte a golyó —, összetört és kigyulladt. Legközelebb a pártbizottság Pobedájára zúdítottak géppisztoly-tüzet: kilőtték két ablakát, és a jobb hátsó gumiját. Végül pedig egy Pestre tartó szenes vonat előtt szedték fel a síneket. A pályaörnek sikerült megakadályoznia a szerencsétlenséget; az öreg vasutast másnap átlőtt fejfel találta a bakterházban.

Akkor, 1956 decemberében, ilyen világ volt.

Mindenki tudta Tatabányán, hogy ezek a bűnök Sárosi Fecó lelkén száradnak. Mióta Csikágóban — így nevezték valamikor a telepnek azt a külső részét — a világra jött, gond járt a nyomában. Kölyökként ötször szökött meg a javítóból, aztán végighalászta a háború zavarosát, de igazában a koalíciós időkben virágoztatta fel az ipart. Az ő bandája rámolta ki — egyebek között — a megyei rendőrkapitányságon őrzött, nyugatról hazamentett aranyat; ők fosztották ki a tatai elmeógyógyintézetet, és ők loptak el egy egész guruló szerelvényt, gépi berendezésekkel, hogy átcsempészve a határon, Ausztriában eladják mint amerikai árut. Fecót bálványozták a szakmabeliek, s aki lebukott, nem vallott ellene. Ezért csak az ötvenes években tudták elcsípni, és viselt dolgaiért összbüntetésképpen — enyhítő körülmény volt „büntetlen előlétele”! — húsz évet sóztak rá. Az ellenforradalom alatt hazavergődött; novemberben pedig a hegyek közé vette be magát.

Volt egy rokkant öccse: Imre. Ő is eltűnt otthonról.

Már csak a harmadik Sárosi testvér élt a telepen: Mihály. Negyven körül, lomha nagy bányász. Bozontos fekete bajuszt viselt. Ő mintha egészen más félszekaljból való lenne mint hírhedt öccse. Népes családú, jámbor ember volt. Szatyrot lógatva a konzumba ballagott krumpliért, mikor az utcán elébe patant a karhatalom vezetője.

— Mi hír az öcsédről? Mi? He? Beszélj már! — pattogott a százados. Tömzsi tiszt volt; izmos mellén úgy megfeszült a pufajka, mintha belepumpálták volna. — A szakramentumát, annak a drágalátosnak! Megfogadtam, hogy vagy elcsípem, vagy visszamegyek bányásznak. Ahhoz jobban értek, a szakramentumát!

Mihály zavartan elnézett a tiszt feje fölé. Tömött bajsza nedvesen csillogott, mert csavargatta az orrát a hideg. Szégyelte a dolgot az öccsével, mert hát mit gondolnak most róla az elvtársak?...

— És Imrével mi van? Mi? He?

— A mamával lakik. Tavalý, tudod, a szén összetörte a máját. Rokkant az — szegény gyerek...

— De ő is eltűnt! Csak nem Fecóval van?

Mihály a hóna alá kapta a szatyrot, és letörölgette a bajszát, elébb a jobb, aztán a bal tenyerével.

— Áááá... Hogy gondolod? Mi hasznát vennék? Egy rokkantnak. Meg nem is olyan fiú az. Gyerek még...

— Egy hete nem volt otthon. Tudunk ám mindent, a szakramentumát!

— Van valakije, egy asszony... Talán ott tanyázik. Úgyszincs más öröme az életben... Rokkant. Tudod, a mája — szegénynek...

A tömzsi százados szétvetett lábakkal, harciasan állt Mihály előtt; de látva, hogy annak zavaros a szeme a szégyenkezéstől, megcsöndesedett.

— Jól van, na, tudom én, hogy... De vagy ők, vagy mi. Erted, ugye! Ha lenne elég emberem, meghajtanám az erdőt. Vége lenne ennek a... — Elharapta a mondatot, legyintett. — Vaktában nem vághatok neki a Vértesnek. Elvesznék mint tú a kazalban. Na, szerbusz, a szakramentumát!

Mihály csak nézett utána, és megint előntötte a bajszát a nedvesség.

Akkor decemberben bitang fagyok jártak. Olyan keményre fagyott minden, hogy csak úgy kongott az erdő. A fák törzse dörrenve repedt szét, mintha ágyúztak volna; az avar csikorgott a léptek alatt, akárha pléből lenne minden hullott levél. A föld hó után sóhajtott.

Végre karácsony után, Szilveszter küszöbén, Dávid napkor terhes felhők koronázták a hegyeket. A varjak alacsonyan suhogtak, szinte a hasukkal súrolták az őszi szántást — a nehéz levegő leszorította őket. És megpattant az ég cihája: elébb szállingózott, aztán vad gomolyagokban ömleni kezdett a hó. Órák alatt méteresen lepte be a határt.

Aznap reggel Imre, a legkisebb Sárosi fiú, hazaállított. Nem látta senki, amikor végigcsont a városvégi öreg házak alatt, bebújt a szétdőlt kerítésen a kertbe, előrelopakodott, és megzörgette a kilincset.

— Jól van, na, ne ölelgessen! Inkább húzza le a bakancsom — mordult az anyjára amúgy legényesen. Nyögve ereszkedett le a székre, s ahogy a lábát megemelte, eltorzult az arca. Nem az ő beteg testének való a friss hóban törtetés.

— Valami meleget adjon inni. Pálinka is jó lesz... Nincs? Akkor kávé... Csak hamar, mert mennem kell vissza.

A mama — áldott szelíd, ősz kontyú asszony — odakoccantotta a tűzhelyhez a kávéfőzőt.

— Hová kell visszamennem?

— Avval maga ne törődjön. Meleg már a kávé?

— Várj. Megpiszkálom a tüzet...

Amíg Imre evett, a mama csak állt, háttal a tűznek, mintha melegedne. De a szemét nem vette le a fiáról.

— Honnan jöttél? — kérdezte végül.

Imre félretolta a bögrét, és cigaretta után tapogatott a zsebében. Nem nézett az anyjára. Huszonöt éves volt, de gyerek arcú. Homlokába nőtt a haja, s félig nyitott szájjal, elmerülten szöszmötölt. A szeme színét mintha kilúgozta volna valami: ivós fiú volt, a részegsége miatt érte a baleset is a bányában. A szája sarkába ráncot vágott a rokkantság, és a nyakán, a borosta között, piros pattanások vonulata húzódott. A máját fájlalva görnyedten ült, és közömbösen azt mondta:

— Fecó küldött.

— Feri?

— Ő hát. Azt mondja: menj haza, hozz mákoskalácsot. Azt mondja: nincs

ünnep kalács nélkül. Eleget nélkülözte a kóterban a mama sütését, hát most enni akar a karácsonyi kalácsból. De csak mákosat csomagoljon.

A mama egészen megsemmisült a szavakra. Ami másnak öröm lenne, az az ő szívének keserves, kízó fájdalom. Ha a börtönből kérné, térden csúszva is elvinné neki a kalácsot. De így valami istenkísértő hetykeség volt az üzenetben.

— Hol vannak? — kérdezte.

Imre a vállát vonogatta.

— Ahhoz senkinek semmi köze. Meg arról se kell tudni senkinek, hogy én itt jártam. Érti? Ezt Fecó nagyon meghagyta... Ne nézzen úgy rám! Én nem tudok semmit! Én csak úgy — véletlenül keveredtem oda... Érti? Kell neki egy ember, aki... Azért küldött értem... De én nem csináltam semmit! Az csak nem bűn, hogy kalácsot viszek? Csomagolja be, aztán megyek.

A mama lekapta a szék hátáról a kendőt, és a vállára kanyarította.

— Elfogyott a karácsonyi sütés. Várj, átugrom Mihály bátyádékhoz, hozok tőlük.

— Ne menjen sehova!

De mire a fiú feltápáskodott, a mama már kívül volt az ajtón.

Az Újvárosig, bizony, jókora utat kell megfutni. A hó betakarta a járdát, a téren a csoportokat, a pázsitot. A friss fehérben úgy álltak ott a kék-zöld-sárga emeletes házak, mintha rajzlapon még csak most terveznék a várost.

Kifulladásra kapaszkodott meg a lépcsőház korlátjában, az arca sárga volt, és remegett, mint a kelt tészta. A fáradság dobolt a homlokán, s a dobhártyáján zúgott az áramló vér. Szívére szorította a kezét, mert a szemére már-már köd szállt.

A menyé vidáman kiáltott ki a gőz-felhős konyhából, de a mama meg se állt, csak a túlfutott nagy szoba közepén.

— Imre — hazajött...

Mihály lehengerítette magáról a gyerekeket — velük hancúrozott a reka-mién — és felpattant. Ott állt, ingben, ormótlan mamuszban, s csak hebegni tudott.

— És — onnan jött?...

Mama most már elhagyta magát, zokogott.

— Nem volt elég az egyik fiam, most a másik is... Ezt kell megérem... Ha apátok nem veszik oda a bányában, az keményen fogta volna Imrét... De én — mit tehettem vele?

Mihály felrángatta magára a kabátját, és karon ragadta az öregasszonyt.

— Jöjjön, mama. Most nem érünk rá siránkozni!

De hiába rohantak visszafelé, Imrét nem találták otthon. A fiú a komód-ban megkereste a kalácsot, a mákos felét letörte, a dióst az asztalon hagyta.

— Most mit csinálunk?

Mihály arcát bronz-vörösre festette a tehetetlen indulat, és minden szál bajsa felborzolódott. Kiszakadt belőle a düh.

— Én — én tudom, hogy mit tegyek!... Tudom... Elég volt ebből a — a szégyenből! Nem engedem, hogy Imrét is magával ránts! Tudom, hová menjek... Maga csak maradjon itt, mama, drága...

A mama kikerekedett szemében iszonyat volt, és fekete, feneketlen mélység.

— Nem! Megölik őket! — sikoltotta.

De Mihály arcán látta, hogy ennek így kell lennie... Mikor már a fia az utcán rohant, összeszedte magát, és utána kiáltott:

— Imrét kíméljétek!

Egy óra múlva a pufajkások már az erdőben taposták a havat. A százados odaszólt Mihálynak.

— Kár volt a szeretője lakásán keresni. Mire betörtük az ajtót, és felforgattuk a lakást — vesztettünk egy fél órát.

— De azt meg tudták mondani a szomszédok, hogy a kis özvegy mostanában a Mária-szakadékba jár!

— Jól van. Elmegyünk a szakadékig. De ha nem találjuk ott Imrét, jöhetünk vissza, a szakramentumát! Mert csak úgy találomra nem sétálgathatunk a Vértesben.

A súlyosan bókoló, pattanásig feszített gallyakról nehéz hótömbök szakadtak le; felkavarták a porhót, és fehér torlaszokká álltak össze, mintha hevenyészett lóállások lapulnának a sűrűben. Mögöttük fehér bokrok, guggoló, néma katonák. Az egyik fasudáron, a messi magosban, majdnem csak az ég szürkéjére vetődött árnyékként, varjú himbálózott. Rekedt kiáltása szétszállt az erdő felett borzongatóan távolról alásztáló hang... De az égi felderítő jelre se mozdult meg idelent semmi.

Mire elérték a Mária-szakadékot, a hátukra vetett fegyverek hevederébe szorított vattakabátok alatt megizzadtak az emberek. A sapkát levették a fejükről, gőzölt a homlokuk. Havat markoltak a bokrokról, és mohón habzsolták.

A hegy oldala meredeken zuhant alá. Fától fáig csúszkáltak, kapkodtak az ágak után. Mihály nekilendült, és nem tudott többé megállni. Bukdácsolva rohant a süppedő hóban, elviharzott a többiek mellett, és törtetett lefelé. A hideg levegő mozdulatlan tömbben szorult a hegyek közé, úgy kellett belefúrnia magát. A fagy karmos ujjakkal mart bele az arcába, a húsát tépte. Lebegő zuzmárak vágódtak a homlokának, szinte golyó-ütésnyi erővel. De szívét a rohanás öröme járta át, röpitette valami féktelen vágy: talán egy pillanat, s a levegőbe emelkedik! — talán egy szippantás kell még a szűrő levegőből, és teli tüdeje úgy rántja fel a magasba, akár egy léggömb...

Alig ért le a völgy aljába, még a rohanástól fátyolos szemmel látta meg, hogy valakik mozognak odalent. Mivel felhevült testét majd szétvetette a meleg, nem csodálkozott rajtuk: sziklatömbön egy nő ült, és görcsösen magához szorította az előtte álló férfit.

— Imre! — hallotta a saját idegen hangját, mert öntudatlanul kiáltva rohant feléjük. — Imre, Imre!

A fiú ellökte magától a kapaszkodó asszonyt, és a szikla mögé guggolt.

— Imre! Imre!

Mihály megtorpant, mert félt, hogy egy pisztoly csövének rohan neki. Visszafelé menekült volna, — de a háta mögött a karhatalmisták zúdultak le a hegyről, dobogva, ziháló lélegzettel. A torkát megcsavarta a félelem.

— Imre — mondta könnyörgően.

És ahogy elképzelte a pisztolyt szorongató fiút, eszébe villant az a szurtos kis kölyök, az a gyerek Imre, aki annak idején horgas ággal a mancsában előtte handabandázott.

— Handsup! Fel a kezekkel!

A szikla mögül kiemelkedett a pattanásos arcú fiú, és a kezét lassan fel emelte.

— A karperecet! — rikoltott hátul a százados.

Mihály az öccséhez ugrott, és szétnézett körülötte a földön — nem látott fegyvert. Imre zsebében is csak egy újságpapír csomag volt: a kalács.

— Te nyomorult! Szerencséd, hogy így csíptünk el, te nyomorult!
Imrének remegett az álla.

— Én nem csináltam semmit... Nem tudok semmit! Mihály, ne engedd,
hogy bántsanak!

— Tudod, hogy azok hol vannak? — kiáltott rá a százados.

— Tudom...

— Odavezetsz?

— Igen.

— Akkor gyerünk, a szakramentumát!

Elhagyott vadászház ül a Vértesben, Vitán-vár és Gesztes között, a Bivaly-
réten. Az ajtó elől félresöpörték a havat, a kemény kéken füstölt.

A karhatalmisták a tisztás szélén, az erdőben álltak, és bámulták a házat.

— Megrohanjuk őket — súgta a százados.

Imre összebilincselte kezével átnyuláskodott a kabátja bal zsebéhez, lemor-
szolt a kalácsból, és gépiesen a szájába dugta.

— Kinyírják magukat — mormogta izgatottan.

Mihály félrehajtotta az ágakat, és kilépett a tisztásra.

— Örült! Gyere vissza — sziszegte utána a százados.

Mihály átlábalt a friss havon, s ahol a legelőt nyáron feltúrták a jószá-
gok, térdig merült a hóba.

Megállt a ház előtt.

— Fecó — szólította az öccsét! — Fecó!

A banda vezére feltépte az ajtót, intett a többieknek, hogy maradjanak —
ő pedig kilépett.

Melegről jött, kipirult arccal. Kint megborzongott, begombolta a bőrmellé-
nyét. A nyakában színes selyemsálat hordott, mint húsz év óta mindig, ha sza-
bad lábon volt. Bilgerlije alatt megcsikordult a hó. Odament a bátyjához, kar-
nyújtásnyira.

Nyulánk, széles vállú fickó volt. A szája szépen metszett, a bőre harmatos.
Az orrcimpája megremegett, ahogy fehér gőzt fújt ki minden lélegzetvételnél.
Két szeme nagyon távol ült egymástól; ezen a szép férfin ez az egy volt ijesztő.
Kissé félrebillentette a fejét, mintha csak az egyik szemével nézné az embert,
a másikkal pedig a háta mögé figyelne. Akár egy vadállat.

— Egyedül vagy? — kérdezte kelletlenül. — Minek jöttél!

— Fecó — add meg magad!

— Micsoda?... Talán díjat tűztek ki a fejemre, és úgy gondolod, szép lenne,
ha az a családban maradna?

— Elegünk volt belőletek! — mondta a bátyja indulatosan. — Add meg ma-
gad, amíg...

Fecó az erdő széle felé pillantott. De az erdő nem árulkodott. Erre ismét a
bátyjára nézett, annak feldúlt arcára. A bozontos bajusz nedves volt, s a hegye
zuzmarásra fagyott.

— Töröld meg az orrod — szólt kajánul. — A géppisztolyt meg ereszd le,
te pufajkás. Nem mintha félnék tőled, de odabent — a ház felé intett a fejével
— odabent haverok félreérthetik a dolgot és belédpuffantanak.

Mihály a földnek fordította a táncoló csövet — remegett a keze. De nem a
félelemtől. Nem gondolkozott. A düh dolgozott benne.

— Fecó, hallgass rám...

— Menj innét. Amíg elmehetsz.

— Lehet, hogy utoljára beszélünk egymással...

— Ha nem kotródsz el, utoljára. Viszket már a haverok pisztolycsöve.

— Idefigyelj, Fecó — kezdte Mihály erőltetett nyugodtan, mert érezte, hogy rögtön szétduzzan a feje. — Mindenki úgy él, ahogy tud. Soha nem szóltam bele a dolgaiddba. Azt hiszem, hiába is pofáztam volna. Igaz? — Fecó helyeslően bólogatott. — Tudtam, hogy egyszer úgyis megkapod, ami jár neked. Nem volt elég a húszéves ítélet?. Mi?! Az anyánk, szegény, miattad kapott szívbajt!... És most Imrét is — ezt a szerencsétlent is magaddal akarod rántani?

— Imre nem tudott semmiről — mondta Fecó. — Én hozattam ide, hogy kaját hordjon nekünk Gesztesről. Ennyi az egész. Ezt megmondhatod mindenkinek.

— Azt a rokkant gyereket is akasztófára juttatnád? Te vadállat!

Fecó már mind a két szemével a bátyját nézte. A pofacsontján piros rózsa gyúlt. Lassan kinyúlt, megmarkolta Mihály grabancát, és rázni kezdte.

— Azt hiszed, bárki mástól eltűrném, hogy így beszéljen velem? — kezdte halkán. — Azt hiszed, hogy nem nyírnálak ki?... Sajnálom a kölykeidet, te hólyag. Hordd el magad! — csattant fel a hangja. — Pucolj innen, aztán töröld meg az orrod, és adj hálát az istennek, hogy megúszad! Velem még senki se mert így beszélni. A börtönben előre köszöntek a hekusok, mert tudták, ki az a Sárosi Fecó! A hóhér zokogott, hogy hátha neki kell engem felakasztani. Mert ő is tudta, hogy ki vagyok! Menj innen — kiabált Fecó. — Menj innen, amíg finom vagyok! Mert nem tudom visszatartani a haverokat, megpörkölnek, mint egy disznót és a füledet elküldik az elvtársaidnak! Élve szögeznek fel a gerendára, és kibontják a beledet, hogy annál melengesd a talpad! A véredben fűrösztünk meg, hogy a bábaasszony se fűrösztött úgy meg, egy óras korodban! Ezt akarod?

És közben rázta, rázta a bátyját.

A karhatalmisták az erdő szélén nem hallották, hogy azok ott ketten miről beszélnek. Amikor Fecó elkapta a testvérét és rázni kezdte, az ujjak a pisztolyravaszokra csúsztak.

— A szakramentumát! — sóhajtott a százados.

— Megöli, megöli Mihályt — lihegte Imre. — Ne engedje... Megöli!

A százados felemelte a géppisztolyt, hosszan célzott, és amikor Mihály egy pillanatra nem takarta el az öccsét, odapörkölt.

Fecó elengedte a bátyját és hátra zuhant. A nyakából bugyborékolta a vér.

Nem hallotta a fegyverek kerepelését, sem az ablakon kiugráló, és a vadászház takarásában az erdő felé menekülő társainak az üvöltését. Nem látta az üldöző karhatalmistákat se. Az ajtótól elsöpört hó torlaszában ült, feje hátrahanyatlott. A hó vörös-lucskos volt körülötte — és megfürdette őt, jobban, mint a bába tette azt egy óras korában.

— Ennek kampec, a szakramentumát — mondta a százados, amikor odaért.

Fecó már elhomályosuló szemmel felnézett rájuk, és erőlködve lehelte:

— Elintéztetek... Most örültök, mi?... Pufajkások...

Mihály a hóna alá szorította a géppisztolyt, és megtörölte a bajszát elébb a jobb, aztán a bal tenyerével. A haldokló fölé hajolt. Fecó kikerekedett szemében iszonyat volt, és fekete, feneketlen mélység — akárcsak a mamáéban, amikor elrohant tőle. Aztán ez a mélység egyszerre elhomályosult, de úgy, mintha a föld szakadna széjjel a lába alatt, és a felgomolygó porral együtt ő is alázuhanna, a semmibe...

— Szedd össze magad, Sárosi elvtárs — kapott a hóna alá a százados. — Nyugodj meg... Nem tehattünk mást, tudod te is. Nem tehattünk mást.

Vidor Miklós versei

Fekete tó

Sétáltunk akkor a hegyek között
 őszet sose láttak azok a lejtők
 egy pásztor tűnt föl dudával az aljban
 egyedül nyája nélkül

Őszet sose láttak azok a vidékek
 jártunk a semmiből kinőtt csúcsok között
 dudaszó hallott keserűn s vidáman
 valahol az oldalban lányok énekeltek

Megérkeztünk aztán a Fekete tóhoz
 a sziklákon fönnakadt az ének
 a sziklákon fönnakadt az égbolt
 oda tart az árva dudaszó tudtam már akkor

és oda tartanak éveink
 a lányok hangja a szomszédos gerincen
 keserűn és vidáman
 mivel sosem próbáltak őszet azok a tájak

És hangtalan mozgó ajakkal énekelnek
 most már örökké a láthatatlan lányok
 és zeng zeng a néma dudaszó

Ha sejtettük volna hová értünk a Fekete tónál

Boldogság

A domboldalban azt a napsütést
 azt az úszó tavaszi eget
 mely mögött gyült már alig sejthetőn
 hogy leszakadjon rám az iszonyat

a diófákat túl a házon
 a kert végében heverő kutyát
 a fekvőszéket s ölemben a könyvet
 most mégis visszakívánom

Hisz ennyi volt
 s ezen fölül te
 amint a rézsút fölfutó
 ösvényen a virágágyak között
 kibukkantál a teljes délutánban

S ami utána történt?
 Meglehet
 hogy az a kert és az a napsütés
 a végtelenbe utazó egek
 a boldogság

a soha többé

Csordás János versei

Meditáció a fekete rakéta előtt

1.

Ott, ott a konok üvegfedél alatt
keményen lezárva ajkadat
aludtál, kint lobogott a május-déli nap,
s néztem, néztem feledhetetlen arcodat,
s néztem, néztem feledhetetlen arcodat,
s mintha tünődéstől volna csak, magad elé
szúrtad tekinteted; legyőzött istenek szeme
lehet csak csukva így, akiknek mindene
egyetlen csatában összeroppant . . .

2.

Ott, ott a konok üvegfedél alatt
aludtál már, s én némán faggattalak,
s te semmibe vettél, mint márvány a napsugarat,
visszaverődtem én, a béna, tehetetlen,
ki fogoly csak önkörébe szögezett . . .
Veled elmenni? — ehhez gyáva voltam,
tünődni bénán . . . lásd, ennyire jutottam.
Fel kellett volna tépnem a bádögfödelet,
leütni papot, poroszlót, mind ott a tömeget,
vagy hazaküldeni, s aztán ujjongva elkiáltani:
minden komédia volt! minden komédia volt!
S karonfogni a hegedüsöket, kik stimmeltek könnyesen,
leülni elhagyott asztalodhoz, kinn a kertben,
kútban-hűtött sovány borodból mindünknek tölteni,
jaj, ezt kellett volna tenni, ezt kellett volna tenni!

3.

Beláttam mégis: a Törvény beteljesült már rajtad,
ember-szívünknek mi marad más? — csak az, hogy megsirathat
mindenkit, akiből sarjad, s aki belőlünk nő,
szétszakadt hámmal szálldos az elszőkött Idő,
s elébe kerülni valahol! jaj, ez volna hozzánk méltó,
az emberi ész a halál szívébe célzó
dárdát hegyezi már, s ha egyszer beletalál,
a legszebb győzelem lesz a legyőzött Halál.

Tavaszi hadüzenet a halálnak

Nézz reám, édes,
itt van kertünk alján a tavasz,
verset virágzik a fa,
fehér-lila szírommal behavaz —
gyerekek kacagnak s küldik
az öröm morse-jeleit,
a hegyek kék permetben fűrösztik
dombjaik s hajlataik —

Nem lehet, hogy föl ne ébredjünk,
nem ölhet meg semmi iszonyat,
édes, nézz rám, s aztán eriggy,
öntözd meg sarjadó virágaidat.

Én, mint annyi tavaszban, most is
verssel bajlódom, tudod, nekem
ez már sírig eltartó gyöttelelem —
bármi jöhet s bárhogy végezem:
a halál hadat üzenhet
vagy anélkül törhet reám,
váratlanul, vasárnap-hajnalon
(játszom az Iszonyúval, magamat
[szoktatom])

de túl a múltó léten, azt is tudom,
átadtam már stafétabotom
a Jövőnek, s forró üdvözlétem
egy legyőzött égitestre szögezem.

Kőrifa

Ott állt a kicsiny udvaron
egy kőrifa, s egy eperfa, vadon,
termést alig, csak árnyat adott,
s most emlékemben fölragyog

mégis, hiszen nekem
az volt a boldog gyöttelelem,
ha alatta napos délután
kis hokkedli-asztalán

anyám varrt, s mellette én
tanulgattam, apró legény:
a thermopüléi ütközet
hősei fogták szívemet,

s Leonidász megtanított:
ne hagyjam el a csapatot —
s ha mégis a Törvény teljesül,
a harcban átdöfött szívem
dárdástul egy csillagra repül.

Füzesi Gyula

Készülődés

Ma elég sok dolga lesz, de azért nem fog elhamarkodva választani. Erre az alkalomra feltétlenül valami vidámabb, amolyan fiatalos ruhát szeretne. Van még néhány, és mióta nem nyúlt már hozzájuk! Az a világoszöld, narancsszínűnél áttört például, akkor volt rajta utoljára, mikor szegény jó Oszkárrel kint utazgattak Olaszországban. Egy napsütéses, lármásan örvendő reggelen vette fel először. Persze, az első firenzei éjszaka után volt ez, Oszkár tombolt a boldogságtól, jóformán a karjában vitte végig a város utcáin. Milyen jól emlékszik még a levegő színére is. Csodálatos, mennyire meghagytak az évek egy-egy tarka, örömtől súlyos pillanatot. Szerda éjjel, vagy inkább hajnalban hirtelen felébredt, és egy morzsányi kis időre tisztán látta Oszkár szappanhabos arcát. Egy vasárnap délelőtti kép ez, s talán azért tud még most is megjelenni, mert annyira szerette nézni Oszkárt, amikor borotválkozott. És utána! Milyen kislányos örömmel, kicsit színlelt csodálattal simogatta megpuhult, szappanillatú bőrét. Oszkár hatalmas termetű, csupaizom férfi volt, és mégis, ezekben a bután játékos pillanatokban elkényeztetett kismacskához hasonlított. Nem, a zöld maradjon csak a helyén, azt már nem veheti fel többé. Milyen nehéz lesz választani. Végignézze mindet? Legokosabb lenne a festett, százéves szekrényben kezdeni. Abban vannak a későbbi, csendesedő korszakból való ruhák, köztük biztosan akad majd megfelelő. Évek óta öregasszonyosan öltözik, de ezt is csak mostanában veszi észre. És egyébként is, mintha átaludta volna ezt az utolsó húsz évet. Olyan egyformák voltak a napok, sohasem történt semmi. Vele nem. Mások, idegenek és ismerősök, sietve, néha szinte fülsiketítő lármával éltek, szüntelenül örültek vagy jajveszékáltak. A háborút se nagyon vette észre, csak elgyengült, nem neki szóló jelzései jutottak el hozzá. A fél világ holtan hevert már, s ő még mindig csak az üres csendet hallgatta, amiben élt vagy inkább létezett. Utólag könnyebb megérteni a jelent, de ezt a húszéves elmúlt jelent nem tudja megérteni. Annyi sok miért tolu fel belőle, ha vizsgálgatni próbálja. Most még nem lehet felelni egyikre sem. Túlságosan fiatal talán? Igen, mert újra élni akar. Most, az éjszaka közeledtére riadt fel, és úgy kialudta magát. Mindenható Isten, miképpen történhetett meg ez a szörnyűség? És mi lesz, ha megtudja valaki? De lám, nem változott a természete, hiába volt a hosszú, látomástalan álom. Nem tud úgy igazán komolyan venni egyetlen törvényt sem. Amikor hirtelen csak eszébe jutott ez a . . . vállalkozás, egyetlen parancsolat sem rettentette vissza. Még mindig nem tisztelné eléggé az embereket? Úgy látszik nem olyan erősen, hogy félje az alattomos szabályaikat, a botcsinálta, buta tila-

lomfaikat. Úgy történt, ahogyan régen, abban a szétporladt csodálatos életben, melynek teljességét Oszkár neve még mindig felidézi. Ahogyan akkor nem tördött semmivel, nem vett tudomásul senkit, ugyanúgy most sem. Csakhogy mégis van valami új, amit akkoriban nem ismert. Nem tudta, mit jelent félni, utólag elbizonytalanodni, borzongva töprengeni: hátha rosszul tettem? És: hátha nem szabad megtennem?

Micsoda erő élt a lelkében. Hányszor kinevette Lujzát, aki halálraváltan szörnyülködött, vagy az irigységtől fulladozott, amikor kötekedő jókedvében megajándékozta bizalmával, és intim titkokat mondott el neki derűs kajánsággal. Igen, semmitől sem riadt vissza. Ha úgy érezte, hogy finom, csiklandós örömet szerezne magának, csúnya és végtelenen szemérmes barátnője meghökkenésével, nem habozott, hanem gondtalanul cselekedett. Kiszolgáltatta neki házaseletének áttekinthetetlen gazdagságát, megpróbált szavakká zülleszteni olyan élményeket, melyekre Lujza, szegény, gondolni sem mert. És semmiféle gátlást nem ismert. Nem is tudta, hogy kellene ismernie ilyeneket. Nem gondolkozott az örömein, csak élte őket. Nyáron látta meg először Oszkárt. Apával üdült a Macska-hegyen, egy csöpp kis villában. Apa akkoriban vehette, valami jólsikerült üzlet fölpénzéből. Az öregúr abban az időben nem volt már nagyon finnyás, mindenhez hozzákapott, amitől pénzt remélt. Valami telekügyletből aztán (később valamivel) förtelmes botrány mászott volna elő, ha néhány befolyásos jóbarát, meg némi kis pénzecske segítségével vissza nem szorítják. Igen, Apa emlékezetében az évek múlásával, egyre inkább halványodtak, és sorra ki is haltak bizonyos fogalmak, melyek korábban nagy tekintélynek örvendtek, és szigorú őrizetben tartották liberális lelkét. Különös módon ő ifjú korában élte azt a szolid, feddhetetlen életet, amiben mások az öregedés határán szédülnek bele, mert kiégtek, nincs már erejük semmihez. Nem szép tőle, hogy tudja, de tudja: Apa, aki fiatal éveiben az akkor még csendes kisváros szerény, törvénytisztelő polgára volt, közönséges szélhámosként fejezte be életét.

No lám: régen eszébe se jutott volna ilyen kegyes formula: „Nem szép tőlem”. És most is, minék az ilyesmi? Apát bizonyosan nem bántja meg azzal, hogy gondolatban sem keni be igazi alakját nyálkásan irgalmas hazugságokkal. Mert ő, életében is, a legnehezebb pillanatokban is vállalta saját magát; nem valószínű, hogy halálában szemforgató ájtatosságot kívánna tőle. Éppen tőle! Ha pedig valahol, megmérhetetlen távolságban innen, folytatja tarka-barka, bátor játszadozását, teljességgel elképzelhetetlen, hogy az ilyenfatja ráemlékezésre fájdalmasan megrándul vidám mefisztó arca; inkább gúnyosan hunyorít egyet keskeny, fekete szemével, és azt mondja: „Hát igen, te még mindig az én lányom vagy”.

Persze, Apa nem tudhatja, hogy azért mégsem maradt meg egészen az ő lányának. Megöregedett, és úgy látszik, öregkorára őt is eléri a világ. Egyelőre még csak utólag, de kezd már félni tőle. Lujzának, ennek a vén szentasszonynak a képében férkőzik hozzá. Amikor utoljára beszélt vele, egyre készült, hogy mint régen, hirtelen lecsap rá a hírrel, utolsó léha tettével, de valahogy — eleinte maga sem tudta, miért — halasztgatta, mindig másról kezdett beszélni. Aztán egyszer csak ráérzett: azért halogatja, mert egyszerűen nem meri megmondani; fél Lujza ferde tekintetétől, kenetes erényességétől. Elhült, megborzadt. Hát ide jutott? Illedelmes vénasszony lett belőle is? Talán még arra is sor kerül egyszer, hogy mielőtt venne egy kiló kristálycukrot, Lujzát, vagy mást, megkérdezi szépen: nem pazarlás-e ilyen sokat venni egyszerre? Mert ha igen, inkább nem issza majd a teáját olyan édesen, ahogy jól esik neki. Lehet, hogy

végül belőle is szelid, alázatos, önmegtartóztató és jóságos ember lesz. Mert mit szólnának különben azok, akik mindig is ilyenek voltak?

De hát a pokolba velük! Ha fél, hát fél. Azért ezután is megtesz mindent amire kedve támad. Ahhoz talán van még bátorsága, hogy hetyke legyen, legalább kifelé. Csak azt nem lehet megérteni, miért kótyavetyélte el azt a húsz évet.

Valahol megvan még a világosbarna, sima szövetruha is. Nincs még talán nagyon kifakulva, jól átkeféli, megvasalgatja. Igen, ez lesz a legjobb. Nem igazodik el magán az ember még vénségére sem. Mióta kijutott a színtelen, teljes csendből, mely valamikor észrevétlenül belepte és megfojtotta a fájdalmat, minden vele maradt ócskaság mögül ráront az emlékezés kényszere. Olyan sokáig nem kellett emlékeznie. Micsoda távolságból jön vissza most újra Oszkár; hogy találhat el hozzá egy harmincötéve halott, hidegszürke hajnal, mely a lazára eresztett redőny résein egyre erőszakosabban bámulta lemeztelenített, bizalmatlanul várakozó testét. Miből éled fel most megint néha a langyos, borzongásokkal teli reggel, melyben csak ő és Oszkár van benne. Kint a kertben Micskó kutya ugatja unottan a felhősínű holdat, a sárga vázában megmozdul egy jázminág, és két szírom lehuppan a terítőre hímzett keskeny levelek közé. A könnyű paplan összerándulva, hétrét görnyedve kucorog a lábuknál, mint valami oldalbarúgott állat. Mindketten ruhátlanok, keze időnként hangtalanul végigsiklik Oszkár széles, sima hátán. Asszony már. Nem gondol semmire. Beletúr férje hajába, és akkor eszébe jut a villámgyors fájdalom, mely egy pillanatra belemart testébe, és máris menekült a rázúduló gyönyör elől. Mosolyog, és úgy tapasztja oda magát a férfihez, mintha már évek óta így feküdnének reggelenként ebben a fehérfalú szobában. Ezt a fájdalmat ezután is kifizetné. Hát ilyen nevetségesen olcsó volt a belépődíj?

Erre a reggelre már egy hónap múlva sem emlékezett, vagy legalábbis nem gondolt rá többé. Később el is felejtette. Most meg úgy éli át, hogy még a jázminillat is itt lebeg körülötte.

Jobb lett volna nem felébredni. Nem jó, félelmetes ez a hetek óta tartó nyugtalanság. Szétdob benne mindent, felforgatja az egymásrarakodott éveket, életének darabjait úgy veti ki a néma mélységből, mint temetőben robbant bombák a tehetetlen halottakat.

Tulajdonképpen nem más ez, mint kései, rosszszíű feltámadás. Ébredés az érzéstelen, kényelmes tetszhalálból. Ha korábban jön, az életet jelenti. Lehet, hogy a réGINEK csak hitvány, vásári tarkaságú utánzatát, de örömeiket azért adott volna.

(Csepegnek a hús esőcseppek, mindenütt csak fák, vékony, vastag, nagyon vidám fák. Egy kölyökmókus nem bír magával, űzi valami buta elragadtatás, és puha talpa alatt minduntalan megszólalnak az ágak. Mosolygó foltok látásnak csak az égből, és egyiknek a közepén újra izzik a gömb, és felszívja fehér bőréről a messziről jött vizet. A két könyökén támaszkodik, bokáján mámorosan tántorog valami piroshátú bogár. Vége a viharnek, előbúj a hangszálra támaszkodó levél alól. Mellének csúcsai mohón nyelik a napot, hátul megroppan egy száraz levél, és Imre már fölötte áll, karcsú lábszárát vállának támasztja, és lassan, nagyon lassan lehajol hozzá. Mosolyog, sima az arca, keze ráterül piruló mellére, és a sugarak nem tudnak áttörni rajta. Tompa puffanás, mert a mókus ledobott egy kövér makkot, és Imre tünődve kérdezi: „Akarod? De legyen most az arcod a föld felé és ettől a pillanattól ne gondolj semmire, mert mindent akarok. Nem tudhatom mire gondolsz, elvesz tőlem belőled va-

lamit minden gondolatod. Zárd el az agyad, már csak én vagyok.” Ezt mondja furcsa, mesélő hangon Imre, ő meg lassan átfordul, és a bogár lezuhan. Belül kacagtatja a közeledő gyönyör, meg a gondolat, hogy ügyetlen, pocakosodó férje valóban nyugodt. Meg az a gondolat, hogy mégis gondolkozik, de Imre, szegény nem tudja, és a hájtömeg sem tud semmit. Minden nagyon jó, ő egyszer még el-
ájul... Nem kellett volna meghalnod, Oszkár.)

Tehát délután öt óraker, és természetesen eszpresszóban, mert ő is egyedül van nagyon régóta már, és rászokott a hosszú üldögélésekre. Sok eszpresszót ismer. Kellemes, szinte fiatal volt a hangja, nem érzett ki belőle elfogódottság, könnyedén, elegánsan rakta a szavakat egymás mellé. Persze, a telefon csal, gyakran jótékonyan, és biztonságot is ad. Végeredményben nevetnie kellene, de mindent tudna, csak éppen ezt nem. Órák óta ez a szálnalmas délután foglalkoztatja, egy percire sem tud megfeledkezni róla. Valósággal megbénítja fizikailag is a várakozás, pedig semmi jót nem várhat, mit kezdhet ő már valakivel. Dehát kell. Szakadéokban ébredt fel, nem tud semmibe kapaszkodni, és csak csúszik, csúszik egyre lefelé. Nem az öröm vágya verte fel a nyugalomból, hanem ez az alattomos félelem, amely teljes. Minden mozdulatához és gondolatához odaér hideg, megfoghatatlan testével. És neve sincs, hiszen amikor a halálra gondol, nem érez, csak valamilyen megvető beleegyezés-félet. Mitől van hát, hogy a kábulat, az állati biztonságérzés elmenekült tőle, és kiszolgáltatotta ennek a fertelmes anarchiának, melyben mindenféle sötétzsinú démonok kavarognak. Arcába csapdossák gyönyörű életének feketére rothadt csatfajait, amikor nem tud elaludni, táncolnak a fejében, és hülye vigyorral kibámulnak belőle az arcába. Nem is lehet semmiben bízni. Mire támaszkodjon egyedül? Néha — ez a legfélelmetesebb — csak úgy egyszerűen eszébe jut: hogy került ide? Akkor aztán olyasmit érez, hogy azért élhetett eddig félelem nélkül, mert nem is tudta, hogy él.

Ez persze képtelenség, és nem is érti. Mindenesetre nagyon ideje lenne felállni már ebből a vén fotelből. Egyik félóra a másik után telik, és ma igazán sok dolga lenne. Bizony, akárhogy van is, és akárhogy lesz is, várta, nehezen várta ezt a napot, és most, hogy elkövetkezett, készülődnie kell. Tevékenykedni, egy csomó apróságot elintézni. A látszatot mindenképpen meg kell őrizni. Igen. Először leviszi a lakbért, még jó, hogy most pontosan jött az a nyomorúságos kis kegydíj. Ruhát keressen először, vagy inkább a fodrászhoz menjen? Főzni is kellene valamit, de ehhez van a legkisebb kedve. Ahelyett, hogy készülődne a „nagy” eseményre, csak üldögél itt, mint egy igazi vénasszony, és hiábavalóságokon töpreng. Miért ne lehetne meg ezután is magyarázatok nélkül? Soha sem kívánta őket, és tőle sem kívánta senki, akármilyen volt, akárhogyan élt. Maga körül mindenkit hozzászoktatott ahhoz, hogy magától értetődőnek fogjon fel mindent, amit csinál. Lehet, hogy akaratlanul történt így, talán észre sem vette, nem is tudott róla. Sohasem kellett számot adnia se magának, se másnak. Kicsit késő ezt elkezdeni.

Szerencsére fizikailag igazán remekül tartja még magát. Egyenes a háta és csaknem mindenütt sima a bőre. Beteg nem volt, legfeljebb néhány napig náthás. Jó volt élni mindig. Oszkár halála után csendben teltek ugyan az évek, egy szent sem élhetett volna szolidabban. Csakhát ő nem meggyőződésből, kényszeredett érzélgősségből vonult vissza, hanem... egyszerűen nem érezte szükségét semminek. Igen, valahogy kifakult belőle mindenféle vágy, nem hívta többé semmi, amit korábbi életében oly gondatlanul élvezett. Egyszer csak tudta, hogy nem okoznának örömet sem a társasági sikerek, sem az ostobák, nemesszívűek,

álszentek és egyéb szédelgők megbotránkoztatása, mosolygó gyűléte és őszinte irigysége. Férje után nem kívánta többé a szerelmet sem. Legalábbis tudta, hogy azt a megnevezhetetlen csodát, amit Oszkár jelentett a testének, egész létének, egyetlen férfi sem adhatja. Ez benne volt a levegőben, a bőrében, más férfiak arcában, ezt... biztosan tudta. Néha lázongott ugyan a vére, de ez más volt, tőle független, ennek semmi köze nem volt ahhoz, amivé férje tette számára a szerelmet.

Még Lujza elismerését is kívánta, nagy beszélgetéseket folytattak lélekről, istenről, miegymás. Lujza persze azt hitte, hogy megtért, a szörnyű veszteség — az égiek kemény, de jóindulatú intése — örökre elriasztotta belőle a sátánt.

Igaz, hogy néha, de eléggé ritkán, koncot dobott elégedetlenkedő testének. Ezt sem az örömeért tette, hanem a kényelemért. Előfordult, hogy még a nevét sem tudta a „koncnak”. Micsoda borzalom! Másra nem is ügyelt, csak arra, hogy gusztusos és csinos legyen. Nem emlékszik egyre sem. Azahogy mégis: egy fiúra, egy fiúcskára, azért igen. Nem a külsejére, inkább a körülményekre. Fiú volt valóban, férfitá ő tette. Furcsa, de most úgy jelenik meg emlékezetében ez a kaland (egyébként egészen közönséges kaland), mintha egy tájkép lenne. Látja a levegő színét, a felhők alakját, a fákat, még az alattuk heverő gallyacskákat is, meg a kanyargó, vékony repedésekkel behálózott utat. Szóval mindent. De abból az emberből, aki az úton bandukol lehajtott fejjel, csak egy szürke gomolyagot lát, melyen állandóan apró hullámok remegnek végig. Tudja, hogy volt valaki a festményen. de látni már nem lehet. Vasárnap volt. Igen.

Délutánra fullasztóvá melegedett a szobában a levegő, nagyon kellett volna már az eső. Nehezeére esett a lélegzés. Próbált aludni, nem sikerült, pedig alaposan beebédelt, és ez mindig elkábította. Kint, az égen, néma biztonsággal gyülekeztek a felhők, alattuk, az utcákon és a házakban a jólismert vasárnap dél utáni álmoság. Forgolódott egy ideig, aztán eszébe jutott a tus, és már rohant is. Az a rózsaszín pongyola volt rajta, aniből jóval később portörölő, cipőfényesítő és felmosóröngy lett. Cipőfényesítővé süllyedt darabja most is megvan még. Sokáig tűrte a jéghideg, szabályos csóvaalakban zuhanó vizet. Hol hátul, hol elől paskoltatta magát. Félhomály volt, friss vízszag. Amikor a hátát hűtötte, mereven nézte a zöld csempekockákat. Még azt is látja, hogy kissé jobbra, felülről a negyedik kocka ki volt lazulva, alsó két sarka kiállt.

Percek alatt felöltözött. Egy régen semmivé foszlott nyári ruhát vett fel, úgy hűsítette, mintha vizes lett volna. Az utcán eszébe jutott, hogy meglátogatta Lujzát. Akkoriban nagyon jóban voltak, elég gyakran találkoztak. Szüksége volt rá, lám, abban az időben talán még szerette is ezt a lehetetlen szentaszszonyt. Igazán csak egy ártalmatlan barátnői látogatásra indult. A víz felfrissítette, elhagyta testét az ernyedtség. Gondolatlanul lépkedett a gyülekező felhők alatt, ezt az állapotot különben kislány kora óta ismeri, és mindig is szívesen odaadta magát neki. Távol volt hát tőle a világ, és Lujza felé sétált ugyan, de erről inkább csak a lába tudott. Elég sokáig tarthatott ez, és egyszercsak kizökkent belőle. Persze, át kellett mennie a másik oldalra. Körülnézett és akkor látta, hogy éppen szembe van a cukrászda. Most is él-hal az édességekért, fiatalkorában meg egyetlen napot sem bírt ki torta, vagy csokoládé nélkül. Ha nem néz fel, talán nem veszi észre a cukrászdát, és akkor eljutott volna Lujzához. És elkerülte volna a vétkezést, melyet alighanem keményen megítélnék majd odaát.

A kertben sokan ültek a nádfonatú székekben. Először azt hitte, nincs is szabad asztal, és megfordult, hogy elmegy. Nagyon kívánt azonban valami kis

könnyű nyalánkságot, így hát mégegyszer végignézett az asztalok fölött, és végül felfedezett egy kerek asztalkát. Népes társaság mögött szerénykedett, körülötte mindegyik foglalt volt. Jólesett leülni. Málnaszörpöt is kért, érdekes, arra nem emlékszik, mit evett. Esőszagú szél kezdett fújni, lebegtette a narancsszínű ernyőket. Kényelmesen hátradőlt, szembefordult a széllal, és akkor... Hogy milyen volt az arca, nem látja már. de nagyon fiatal volt, és rögtön megtetszett. Olvasott. Akárhogy erőlteti az emlékezetét, nem tudja még azt sem, hogy barna volt-e a haja, vagy szőke. De úgy kedvesen a szemébe lógott, és időnként öntudatlan féltolta. Egyszer csak felnézett, és észrevette őt. Milyen csodálat volt a szemében! Meghatódott, szeretne volna megsimogatni. Rögtön elárulta szegény fiú, hogy milyen félénk. Elkapta a szemét, és alaposan eltűzött érdeklődéssel folytatta könyve tanulmányozását.

Nagyon jól tudja most is, hogy mi az igazság. A fiú sohasem került volna a közelébe, ha ő nem ügyeskedni ki a megismerkedést. Az asszonyok rendszerint nem vallják be az ilyesmit, de ő nem titkolja: igenis megkívánta azt a kedves külsejű fiút. Nem akart tőle semmi különöset, csak a testét. Vagy várt valami többet is, mint kellemes kielégülést?

Szivogatta a sötétpiros málnaszörpöt, és gondolkozott. Számbavette a lehetőségeket, és amikor már döntött, olyan magabiztosan ült tovább, mintha máris az övé lenne. Eszébe sem jutott, hogy a fiatalember elmehet, mielőtt még a vadászatot elkezdené. Nem vesztette el ő sohasem a fejét, nyugodtan csinálta végig, amit akart. Állandóan a fiú fölött nézett el, így aztán bármelyik pillanatban ráirányíthatta bátorító tekintetét. A hús szél paskolgatta az arcát, bőre mohón nyelte a távoli eső illatát. Megpróbálta elképzelni az estét. Lujza már nem volt sehol.

(Végre elcsendesedett az ég, kint mozdulatlan a nedves este. Laci az ablaknál áll, zavarban van. Tudja, hogy mit kell tennie, de fél szegény báránynak. Ő pongyolában ül az ágy szélén, és vár. Egyre sötétebb van, szemben, a háztető fölött, félénk pirosság. Ébredezik a hold. Laci óriássá nő az ablakban. Hm... Tehetetlen nyuszi-óriás. Ez így nem megy kedves. Végy erőt magadon, sötét van, nem látlak. Hálás leszel majd nekem. Hiszen mennyit kínlódtál már éjszakánként, mikor megfoghatatlan szépségek után kapkodtál. Itt vagyok, csak az első percek kell legyűrnöd, és felszabadulsz.

Laci hirtelen megfordul, és azt mondja: „Sokat beszéltem magamról délután, de nem mondtam el mindent. Nagyon kérem, titokban se nevéssen rajtam. Maga jónak látszik, Zsófia. Legyen elnéző velem.”

Lassan, óvatosan feláll az ágyról, és a fiúhoz megy. Végigsimít a haján, és szájon csókolja.

Hogy ezután mi lesz? Lehet, hogy Laci nyugodtan levetkőzik, és ő percekig gyönyörködik nyúlánk, fehérleő alakjában. Újra elered az eső, be kell csukni az ablakot. A fiú riadtan mellé telepszik, megfogja a mellét, simogatja, hozzábújik. Ő kíméletlenül figyel minden mozdulatát, és hangtalanul nevet. Laci egyszerre mozdulatlanra dermed, aztán egész testét megrázza az elszabaduló zokogás.

Vagy talán csak ott áll és ő végül megunja ezt a kínlóást, mert türelmetlenné teszi a nyers vágy. Ledobja a pongyolát, és megszólal: „Nézz, kedves kis Lacika, ne áldogáljon ott, lehült a levegő, nem szeretném, ha megfázna. Jöjjön beljebb... talán csak nem fél most tőlem? Mindent tudok, ne gyötörje magát fölöslegesen. Úgyis túl kell ezen esni egyszer, és... szóval gyere már, és légy nyugodt, örülj, hogy ilyen szerencséd van.” Laci elfordul az ablaktól, hangja csufolódó, hideg, és ő a meglepetéstől összeressen.

„Oh, megható ennyi jóság, nemesszívű fiatalasszony. De méltatlanra pazarolja, mert téved, csálhatatlan szimata megcsalta, nem vagyok ártatlan pubika. De nem te vagy az első, aki így járt velem, és legyen ez vigasztalásodra, öregedő anyácska. Meg aztán csak többre mégy egy kitanult mesterrel, ígylát még hálás is lehetsz magadnak. Azt hitted, csak te játszol, a sors viszont úgy akarta, hogy nálad tehetségesebb játékkal kerülj össze. Hát tessék, kezdjük, akarhatsz bármit, nálam bő választékra találsz.”

És ha már így van . . . Úgyse tudná kidobni ezt a vigyorgó hímet, akit Lacikának nézett.)

Körülbelül félóra telhetett el, akkor a fiú fészkelődni kezdett, a könyvet becsukta. Tudta, hogy már cselekednie kell. Felállt, de közben megtántorodott, mélyet sóhajtott, és bizonytalan léptekkel odament hozzá. Elhaló hangon, kínos zavarban elnézést kért. Kitűnően sikerült. A fiatalember ijedten, tiszteletteljesen nézett rá.

„Kérem, természetesen megteszem, Asszonyom. De tessék talán néhány percre helyet foglalni, míg múlik keveset a rosszullét. Merre méltóztatik lakni? Szólok taxiért, úgy mégiscsak biztosabb. Nem? Hát akkor elsétálunk, csak pihenték egy keveset. De kérem igazán ne! Emberi kötelességem, nincs abban semmi különös.”

Később aztán „jobban lett”. Ahogy múlt a rosszullét, úgy gyávult a fiúcska. A beszéde akadozott, gyakran elpirult, látszott rajta, hogy legszívesebben elszaladna. Bizony félt a lelkem, ha nem is sokáig. Ártatlan kis szobatudós jelölt volt, filológus vagy eféle. Asszonnyal semmi dolga nem volt még, a kötelező udvariassági formákon túl nem tudta, mit kell tennie, ha nővel kerül szembe. De namar megnyugodott, és később, amikor már fent volt nála, pontosan azt nyújtotta, amit megkívánt benne. Mindig arra törekedett, hogy semmiféle öröm ne kerülhesse el. Hogy aztán mégsem telt a fiúban igazi gyönyörűsége? Hitte, de ebben az esetben is tévedett. Már a második, vagy a harmadik együttlét után megunta a bányákat, noha nagyon kedves, értelmes partnerré vált egy-écsapásra. Lehet, hogy azért emlékszik mégis erre a napra oly élesen, mert egy pillanatra kizökkent hitetlen közönyéből.

Ezt az egy estét, talán magassarkú cipőben is kibírná. Éjszakára legfeljebb borogatást tesz a bokájára. Mégiscsak elegánsabb lenne. A lába most is olyan szép, mint fiatalkorában. Egyszerűen nem tudott élni. Ez a magyarázat. Nem akarta, de mégis így történt. Nem is vette észre, hogy kizárja magát az életből. Hiszen nem fájt ez.

Pihentnek érzi magát, sokat aludt az éjjel, talán éppen azért kerülgeti az álmosság. Olyan kényelmes az ülés ebben a vén székben. Mintha csak hozzákötötték volna, hiába készülődik, nem tud megválni tőle.

Amint meglátja, rögtön tudni fogja, hogy lehet-e kezdeni vele valamit, vagy pedig alkalmatlan a neki szánt szerepre. Feltehetőleg magas, jótartású öregúr, nem kopasz, legfeljebb kétoldalt. A modora természetesen kifogástalan, mozgulatai észrevétlenek. Minél halkabb, szelídebb, annál jobb. Nem baj még az sem, ha elesettnek, energiátlanak mutatkozik. Úgyis arra van szüksége, hogy erősnek érezze magát. Ha rendelkezhetne valakivel, napról napra megszabhatná neki, mit tegyen, mit ne, nem érne rá töprengeni és félni. Reggel lenne kihez szólni, esténként sétálnának, vagy moziba mennének. Talán . . . azzal is meg . . . különben, ez már nem is olyan fontos. A legfontosabb, hogy állandóan mellette legyen valaki, akit a kezében tart, aki gondoskodik róla. Hiszen olyan fárasztó már ezekkel az apró-cseprő gondokkal bajlódni. Mennyire megszokta a kényel-

metlenségeket. Mindent maga intéz, még a szenet is neki kell felcipelnie a pincéből. Ha elfogy a tea, rohanhat a Közértbe, csoda, hogy mosnia nem kell, szerencsére feltalálták a Patyolatot. Nem mintha elégedett lenne azzal, amit ott mosás ürügén művelnek a ruhával, de hát jobb híján...

Meg sem döbben azon, hogy milyen mélyre süllyedt ezekben a dolgokban is. Sokáig tartott, amíg idáig eljutott, az „életszívonala” fokozatosan romlott, nem egyszerre zuhant bele ebbe a végeredményben megalázó, felháborító nyomorba. Volt ideje hozzászokni. Nagyon szereti a teát, de néha semmi kedve a korai felkeléshez, és le kell mondania róla. Dél felé már nem kívánja. Ez is csak pár éve van így, mióta teljesen egyedül él. Margót el kellett engednie, fizetni sem tudta, de nem is akart maradni. Egyszer csak megkötyagosodott, sürgős mehetnékje támadt. Valami olyasmit makogott, hogy tanulni szeretne. Buta liba, jó szerével még írni sem tudott, és tanulni... Tisztelettudó, szorgalmas lány volt, de hát ezek a senkiháziak akkoriban mind megbolondultak. Azóta se látta, biztosan valami fontos elvtársnő lett belőle, és most rázza a rongyot. Nem baj, ez a legkevésbé se zavarja. Ami elmúlt, elmúlt. Aki élni akar, minden helyzetben feltalálja magát.

Mindjárt az elején rászoktatja ezekre az apró szolgálatokra. Oszkár gyakran megtette, hogy sajátkezüleg vitte ágyához a teát. Pedig volt személyzet, de különös élvezetet okozott neki, ha kiszolgálhatta. Mosolyogva jött a fehércsikos fürdőköpenyében, messzire eltartva magától a tálcát. Lehúnyt szemmel várta a félhományban. A tálca óvatosan leereszkedett a háromlábú asztalkára, akkor kinyitotta a szemét, és mélyet szippantott a furcsa illatból. Oszkár frissen mosott bőréből, és a csészéből származott ez az illat, és minden alkalommal vad és türelmetlen kívánásra ébresztette. Boldog kábaságban félig felült, érezte, amint a rövid hálóing felcsúszik a derekára. Gyorsan, kapkodó kortyokkal ivott, a hörpintések közt felnézett Oszkárra, a szeme nedvesen csillogott. Valóságos szertartássá fejlődött náluk ez a reggeli teázás. Mire az utolsó kortyot is lenyelte, úgy érezte, hogy lángokban ül. Oszkár rásimuló teste hűvös volt, mint a megnedvesített gyolcs. A tea végül ürüggyé vált, a reggeli szerelem szertartásának ünnepi bevezetőjévé. Oszkár ilyenkor dédelgetve szerette, szinte csak játszadozott vele, mint valami kényes babával.

Az igazat megvallva, csak Oszkár halála után kedvelte meg a teát is. Addig nem ért rá erre...

Szenet sem cipel többé telente, nem neki való már a lépcsómászás. Ahol a csigalépcső utolsó kanyarog, mindig meg kell állnia, fullad, a szíve mintha beszorulna a torkába. És megszabadul a porszívózástól, ami nem lenne ugyan nehéz, de már előre idegessé teszi a gondolat, hogy vissza kell vinni a kölcsönzőbe. A nehezebb munkákat igazán elvégezheti helyette. Biztosan örömmel teljesíti majd minden kívánságát.

Észre sem vette eddig, hogy miért megszületett, mindenki dédelgette, valami révült boldogsággal imádták vad szeszélyeit és őt magát. Bizonyára valamilyen kinnal keveredett gyönyört okozott nekik az ő szolgálata. A Mama például... Csoda, hogy egyáltalán észébe jut most, hiszen annyira elfelejtette már, mint életének első négy-öt évét. Félnék, jelentéktelen kis asszony volt szegényke, örökösen tele aggodalmakkal. Még a szeretete sem tudott bátor és szabad lenni. Minden kívánságát teljesítette, piciny korától csodálattal, szinte alázatosan imádták, de úgy, mintha állandóan azt várta volna, hogy valaki még ezt is megtiltja neki. Apa fensőbbiségét fenntartás nélkül elismerte. Korán észrevehette, hogy Apa nem sokra becsüli. Nem látta őket sohasem beszélgetni,

együtt nevetni. Életének utolsó éveiben nagyon beteg volt már. Naphosszat fekiúdt a kis szobában, és egyre soványabb, szótlanabb lett.

Apa régóta nem vette már tudomásul, gyakran utazgatott „üzleti” ügyekben. Jól tudta óvni a hírnevét, senki sem tételezte fel róla, hogy hűtlenkedik, pedig viszonyt kezdett minden városban, ahol csak megfordult. Hamar rájött ő erre. Mama is tudta. Nem bűnjelek bizonyították. De nem is kellett ezt bizonyítani, hiszen természetes volt. Apa nem elégedhetett meg vele, neki igazi nőkre volt szüksége, akikért ügyeskedni kell, akikkel először meg kell vívni. Mama szinte semmit sem tudott mindabból, amivel hatni lehet a férfiakra. Vagy semmit sem mert. De mindegy. Nem mert jókedvű lenni, nem mert csinos lenni, nem mert kegyetlen lenni. Nem mert bátor lenni. Biztosan nagyon tudott szeretni, de azt is csak inkább szeretne volna tenni. Bizony, ő sem törődött sokat vele. Tudta, hogy van, főleg abból, hogy etette, öltöztette, mindenféle ajándékokkal kedveskedett neki, és néha óvatosan megcsókolta. Amikor meghalt, csodálkozott, hogy nem érez különösebb fájdalmat. A temetésen persze Apa mellett állt, sokan szipogtak körülöttük, ő meg többször is arra gondolt, hogy övé lesz a kisháló, milyen jól el lehet ott rejtőzködni. Várta, hogy egyszer csak elszorul a torka, hogy zokognia kell, megérzi, hogy elvesztette az anyját. Tizenhat éves volt már, tudta, hogy mindez elkerülhetetlenül bekövetkezik, ha az embernek meghal a mamája. Eszébe jutott, hogy Csilla hetekig vörösre sírt szemekkel járt be az iskolába, szólni sem lehetett hozzá. Igaz, hogy imádta az anyját, ő meg sohasem gondolt arra, hogy szereti-e Mamát. Nagyon sápadt volt az izgalomtól. De a szertartás, a sok fájdalmas, komor arc, Apa furcsa, távolbanéző szeme, lefittyedő alsóajka, inkább felidegesítette, mint megrendítette.

Egészen idegen emberek is álltak a koporsó körül, látta, hogy mindenki őt meg az apját bámulja. A temetésre emlékszik, a Mamára nem. A vége felé esni kezdett az eső, a szél is feltámadt. Az első pillanatokban senki sem moccan, úgy tettek, mintha nem vennék észre. Aztán szégyenlős topogás, forgolódás kezdődött. Néhány öregasszony nagy, fekete ernyőket nyitott, egy teljesen kopasz, széleshátú férfi óvatosan kioldalgott a tömegeből, és a halottasház eresze alá húzódott. Apa nem mozdult, még sohasem látta ilyennek. Úgy látszott, mintha nem lenne ébren. Szorosan hozzásimult. Hiába csapkodott a hideg eső, majdnem jól érezte magát. Arra határozottan emlékszik, hogy a pap hatalmas, zúgó hangon beszélt, és ő lehajtott fejjel hallgatta. Közvetlenül mellette valaki sírt, de nem Apa volt, hanem (nem tudni biztosan) Mama nővére.

Leginkább ezt a képet látja, ha a temetés napjára gondol: Sárgálló, frissen kiasott homok, mögötte mozdulatlanul áll a hórihorgas pap, reverendáján megcsillannak és eltűnnek a sűrűn rácsapódó esőcseppek. A pap körül arcnélküli emberek, fölöttük két-három esernyő, mindegyik fénylik a víztől. Az is biztos, hogy az utolsó percekben fájni kezdett, és legszívesebben megkérte volna Apát, hogy menjenek el.

Milyen messze van már mindez. Hát mégis bekövetkezett, amit sohasem tudott valóságosnak képzelni. Öreg. A legszebb lemezeket észrevétlenül lejátszotta, nem is figyelt oda, tudta, hogy sok van még. Hányszor megpróbálta elképzelni magát öregnek, de mindig csak homálygomolyagokat produkált az agya, így aztán nem is erőlködött. Az ő élete végtelen, mert nem múlik az idő csak rajta kívül, és ő független szemlélője a külvilágnak. Egyszerűen, úgy lökte félre az ilyen gondolatokat, miután beléjük fáradt, mint holmi váltót, ami talán nem is jár le sohasem.

Ma a szokásosnál is többet gondolkozik és emlékezik. Hiába, mindenről észébe jut valami. No, lám csak. Fönt, ahol a falak összeérnek, újra ott van a pókháló, kövér gazdáját nem lehet végleg elijeszteni. Nem veszi tudomásul a rombolást, makacsul ragaszkodik a sarokhoz, ahol örökké meleg van, és beteg legyek járnak oda aludni. Két napja csak, hogy a seprő elpusztította a gondosan megszerkesztett hálót, de a pók bizonyára még most sem gondol szándékoságra és rosszakaratra, véletlen szerencsétlenségnek hiszi házának eltűnését. Nyugodtan, csökönyös hitttel tud újrakezdeni. A pók ostoba állat. Megint foghatja a seprűt. Legalább elérné, ne kellene felkapaszkodnia a székre. Nevetséges látványt nyújthat. Seprővel a kezében ingadozik a háromlábú széken, szoknyája felcsúszik a térde fölé. De ha kívülről nézne be valaki, csak a derekáig látná és a karcsú lábszárakat vizsgálgatva azt hinné, hogy valami bakfis ágaskodik.

Bemutatni, emberek közé vinni csak akkor fogja, ha már a férje lesz. Addig titokban kell tartani ezt az ügyet, az a néhány ismerős és rokon, aki törődik még vele, nevetne, bolondnak tartaná. Lujza meg egyenesen kétségbeesne. Nincs kedve és ereje ahhoz, hogy mulasson a sok badarságon, amit aggodalmas arccal összehordanának. Azután már nem számít. Akkor már egyáltalán nem, sehogyan sem mondják ki, amit gondolnak. Kimondani csak elismerő, dicsérő szavakat fognak. Lujzának mindenestre elpanaszolja majd néhány nap múlva, hogy nehezen bírja az egyedüllétet, jó lenne, ha megszabadulna a mindennapi munkáktól.

Jóval előbb oda kellene mennie. Lenne ideje felkészülni, kicsit elbámészkodni. Erős feketét fog inni. A koffein nemcsak az idegeit, érzékelőképességét fiatalítja meg, hanem az arcát is és főleg a szemét. Csillog, belülről kiáramló lények villognak benne. Érezni is lehet ezt, meg látta is már, amikor egyszer a kalapját igazgatta egy eszpresszóban.

Jobb lenne, ha taxival menne. Kényelmesebb, elegánsabb. Szörnyű, hogy mi van a járműveken a késődelutáni órákban. Nagyra megváltozott minden. Hihetetlenül elszaporodtak az emberek. Pedig a háborúban állítólag milliók pusztultak el. És mennyire mások ezek a mostaniak . . . A legfeltűnőbb, hogy erőszakosak, nincs modoruk, és hétköznap is úgy öltöznek, mintha éppen valami előkelő garden-partyra igyekeznének. Nem kockáztathatja meg, hogy a villamoson összetapossák a lábát, vagy felingerelje magát egy pimasz megjegyzés miatt.

Nemrégiben a Nagypostára kellett valamiért mennie. Alighogy felszállt, és sietve behúzódtott a Perron sarkába, egy elegáns ifjú vadember arcátlanul rábámult, és hangosan megjegyezte: „Nem a fiatalokat, az öregeket kellene nevelni. Azokról cikkezzenek! Úgy viselkednek, mintha csak nekik lenne joguk az élethez!”

Pedig nem is tolakodott. Ahogy igyekezett befelé, véletlenül meglökte egy kicsit. Az a legijesztőbb, hogy néha már utólag sem veszi észre, mennyire vénasszonyosan gondolkodik. Morgolódik, dohog magában, éppen úgy, mint azok, akiket valamikor amolyan valószínűtlen lényeknek — öregeknek látott. Apa sohasem volt öreg, és fiatal korában csak idegen öregeket látott. De ha nem is figyelte rendszeresen őket, annyit mégis észrevett, hogy elviselhetetlenül unalmasak, és be nem vallott gyönyörrel kínozzák környezetüket. Úgy nézett rájuk, mint az emberek egy külön fajára, melyhez nincs és soha nem is lesz köze.

Ideje lenne abbahagyni ezt a céltalan elmélkedést. De megfigyelte már, hogy minél több, hirtelen összegyűlt, sürgős feladata van, annál tovább tartja rabságában a semmittevés vágya. Valamilyen bénító bódultság ez, szinte kihívó,

dacos nyugalom és lanyha kísérletei, hogy kirántsa magát belőle, nem lehetnek eredményesek. „Kapkodnom kell majd, de csak eleinte, mert fokozatosan rendezette válik egymás hegyére-hátára hányt mozdulataim tömege, és akkor már dúdolgatok az örömtől, amit a különféle cselekvések okoznak.” Valami ilyesmit gondol vagy tud, amikor gondtalan üdögéléssel ingerli a sok tennivalót.

Legfontosabb az öltözés, ez kétségtelen. Ott ruhatár is van, és természetesen kötelező, tehát a felsőkabátját le kell vennie. Különösebb hatást már nem keltethet az alakjával, akármit vesz is fel, de azért mégsem mindegy, hogy milyen ruha van rajta. A férfiak sokkal tovább férfiak maradnak, mint ahogy azt külsőjük alapján gondolná az ember. Hiába vannak túl a legmozgalmasabb évtizedeken, férfiszemmel nézik meg az eléjük kerülő nőt. Lehet, hogy nem mindig tudatosan, de ez nem is lényeges. Mert a férfiak csak azért vonzódnak a nőkhöz, mert azok nők. Az öregedés csak fokozati különbséget eredményez, a vonzódás erőlenebb, és nem kell feltétlenül törődni vele. Mindenesetre azt megengedheti magának, hogy simuló ruhát válasszon, olyat, ami nem leplezi, hanem nyíltan elárulja, hogy testéből mindezeideig igen keveset kapott a jussát követelő idő.

Sötét van itt. Biztosan beborult az ég, lehet, hogy hó lesz. Még nem volt az idén, pedig január közepén tartunk már. A redőnyöket egészen fel kellene húzni. A havat mindig szerette, gyerekkorában gyakran kiszökött az utcára, amikor órákon át hulltak lomhán, és egykedvűen a hópelyhek. Különösen a „kövér hóesést” imádtá. Igen, így nevezte azokat a puha és szinte meleg havazásokat, amikor a levegő enyhesége formátlan óriásokká dagasztotta a hópelyheket. Arcát igyekezett ilyenkor állandóan felfelé tartani, nagyon jó volt érezni a megrebbenő, és nyomban vízfolttá olvadó gömbölyű kis cirógatásokat. Annyira átadta minden figyelmét ennek a játéknak, hogy egyszer alaposan pórul is járt. Nekiment egy lámpaoszlopnak, betört az orra, rögtön folyni kezdett belőle a vér. A fájdalomra nem emlékszik, talán nem is volt, arra viszont igen, hogy nem ijedt meg, talán még nevetgélt is magában. Az első pillanatokban lehajtott fejjel állt az oszlopnál, és furcsálkodva gyönyörködött a sűrűn hulló, nehéz vércseppekben, melyek rózsaszínfalú kis kutakat fúrtak a laza hórétegbe. Percek múlva jutott csak eszébe, hogy felfelé kell tartania az orrát. Szeretett néha megállni séta közben, hogy még a magasban kiválasszon egy különösen meghízott pelyhet, és próbálja szemmeltartani, amíg a földre ér.

Nem mindig ment sétálni. A kertjükben vastagtörzsű, öreg sárgabarackfák álltak. Valami oknál fogva a varjak nagyon szerették ezeket a csendes és szelíd fákat, melyek ritkán csak muszájból adták át magukat a szántóföldek felől nyargaló szél cibáló, durva kedvének. Akkoriban rejtelmes és igen okos madaraknak hitte a varjakat. Tetszett neki, hogy annyira feketék tudnak lenni, és kimondhatatlanul szeretett volna egyszer egészen közelről megnézni egyet. Ez a kívánsága sohasem teljesült. Lám, az ő életében is előfordult ilyesmi. Persze, csak szólnia kellett volna, de maga is érezte, hogy meghökkenítő és nevetséges kívánság ez egy kamaszodó lánytól, és inkább némán, reménytelenül sóvárgott a fekete madarak után. Tulajdonképpen ő maga szeretett volna fogni egyet. Csakhogy ismerte már annyira őket, hogy tudja: bármit eszelse is ki, becsapni egyetlen varjút sem tudna. Amikor nagy volt már a hó, majd minden nap eljöttek a barackfákra. Repülés közben megfontoltan, tünődve károgtak, aztán sorra elhallgattak és szárnyukkal csapdosva elhelyezkedtek a vastagabb ágakon. Oh, micsoda izgalom vett erőt rajta ilyenkor. A legkegyetlenebb hideg sem tartotta vissza. Ha észrevette őket a kerek, udvarra néző ablakból, lázas sietséggel

rántotta magára kabátját, és osont kifelé. Ebbe a titokba nem avatta be még Apát se. Különös látvány lehetett: vékony süldőlány lépeget óvatosan a mély hóban fától-fáig. Kék télikabátban van, a fehérprémes gallérja felhajtván. A fején se sapka, se kendő. Merőn nézi a varjaktól feketéllő ágakat, hirtelen megbotlik, de szerencsére ott van egy fiatal cseresznyefa, odakap hozzá. Csak észre ne vegyék! Pihen, és tovább lopakodik. A legközelebbi fa vastag, annál tovább már nem mehet. Jól el lehet mögötte bújni. Innen nézi majd őket, elég közel vannak, a csőrüket is jól lehet látni. Ravasz madarak, és milyen éles a hallásuk! Csendben kell lenni. A kékkabátos, égő arcú kislány a fához támaszkodva áll, hozzásimul, nem moccan. Mintha maga is fává merevedett volna. A varjak alig hűsz méternyire ülnek tőle, nemcsak erős, durva formájú csőrüket, hanem gonosz csillogású, értelmes szemüket is látni. Mozdulatlanok, de a felső ágakon ülők néha megbillennek, mert ingerülten végigver rajtuk a magasból lecsapó szél. Tolluk felborzolódik ilyenkor, és egyikük méltatlankodva megszólal. Alulról hárman is válaszolnak neki. Aztán újra csendben vannak. Egy hatalmas, görcsöscsőrű madár végül (félóra is eltelhetett már) fészkelődni kezd, és rekedten elkiáltja magát. (Öreg és valószínűleg meg is fázhatótt.) Erre a többiek is szólnak valamit, egyszer-kétszer kinyitják a szárnyukat, és máris a levegőben vannak. Az erdő felé repülnek. A kislány bánatosan nézi őket, sóhajt, majd hirtelen topogni kezd. Hideg van, egészen elgémberedett a lába. A szél betör a fák közé, belemar a fülébe. Ekkor összekapja nyakán a prémgallért, megfordul, és szalad befelé.

Mindez talán egy idegen kislánnyal történt, nem vele. Semmi köze már ahhoz a tisztaarcú, szép gyerekhez, aki néha, mikor egyedül volt a kissozában, bálványként imádta önmagát. Hosszadalmas és bonyolult ceremóniákat rendezett. Tizennégy éves lehetett, amikor először megtörtént... Fürdőruhás lányokat látott aznap reggel Apa francia képeslapjában. Szépek, szépek, de ha megnézné magát?

Bezárta az ajtót, a tükör elé állt. Ovális, földig érő tükör, előtte kocka alakú, vastag szőnyeg. Belemélyed a lába. Először a cipőjét veti le. Látja, hogy kicsi és formás a lábfeje. Vékony a bokája. Csend van, a tükör mélyében zöld felhők hullámanak. Értelmetlen szavakat suttog a felhők előtt felmagasuló istennőnek, apró, szaggatott mozdulatokkal kitarja a karját. (Most senki sem jöhet be. Nem is tudna, bezárta az ajtót.) Összeszűkült torokkal mormolja. „Zolonó, moó, haleno. Moo, moo, zsali?” (Vajon éppen ezt a halandzsát mondta?)

Az istennő kegyesen, szépen mosolyog és jelt ad. Akkor kétszer végigsimít a haján, (először imádja magát a tükörben, mégis tudja mindjárt, hogy ez fontos) behunyja a szemét, kétoldalt, a csipőcsontja fölött megfogja a fekete pulóvert és lassan felhúzza. Arcánál van már a feketeség, valamire gondol (akármire), addig nem húzza tovább. Aztán egyetlen rántás, és már csak a rövidujjú blúz van rajta. A barnahajú tündérlány biztatóan mosolyog, de ő tudja a rendet. (Kelkenő oráz.) Mutatóujját a hüvelykujjához nyomja, és végighúzza szemöldökén. Aki a tükörben van, mindenre engedélyt ad. Arra gondol, mi lesz vele száz év múlva, és mire vége, meztelen tündér fehérlik a tükörben. Simogatni kell, és ahol lehet, megcsókolni. És a tündér reszketve túri. Persze, sokkal szebb a francia lányoknál.

Mintha mély álomból riasztaná a nyugtalan kopogás. Magára kapja Apa fürdőköpenyét (jó, hogy kikönyörögte tőle) áruzó gyávasággal a tükörben hagyja az istennőt, és kinyitja az ajtót. Mást nem tehet, ahogy fordul a kulcs, kimondja: „Haleno moo...” Az ajtóban Apa áll.

Sokszor imádkozott még a tükör tündéréhez ezután. A tündér azonban később ráunt az ő imádatára, és mást akart már.

Mielőtt elmegy, a macskát megkeresi. Nem maradhat kint, még be sem gyógyult a füle, de nem törődik vele, megint csavarog valahol. Kötelkedő természet, habozás nélkül ráront a nála sokkalta erősebb és tapasztaltabb kandúrokra. Legutóbb azért megszeppent egy kicsit. Az ablakon szökött ki. Tea-vizet tett fel a konyhában, két percig se tartott, és mire visszajött, a ravasz ifjú kereket oldott. Pedig gondolhatta volna, miben spekulál. Előzőleg alaposan összevesztek. Haragtartó, akaratos állat, nem lehet békében élni vele. De nem hagyhat rá mindent. Vérig sértődött, amiért leküldte az asztalról. Le se akart menni. Süketnek tetette magát. Teljesen értelmetlen szeszélyei vannak. Öszszegömbölyödve aludt a kosarában. Egyszer csak kiugrott belőle, nyújtózkodott, aztán mosakodni kezdett. Hirtelen abbahagyta, és egyetlen ugrással az asztalon termett. Fehér farkával idegesen csapkodta a terítőt (reggel tette fel, alig tudta kivasalni), dühösen kurrogott, és a következő pillanatban mancsával rávágott a képtartóra. Úgy látszott, mintha Oszkár fényképe végleg felbőszítette volna. Természetesen nem hagyhatta annyiban a dolgot, erélyesen rászólt. A fülebotját sem mozgatta. Le-föl sétált az asztalon, néha megállt, hátát felgömbölyöztette, és morgott. Újra rászólt, vagy, az igazat megvallva, inkább rákiabált. Nem törődött vele. Erre már ő is dühbe gurult, és indulatában eléggé sértő szavakat használt. Annyira elöntötte a méreg, hogy már éppen fel akart állni a székből, de a bolond állat addigra prüszkölve leugrott. Persze, a terítőt is lerántotta. Félóra múlva kísétált a kályha mögül, és mintha mi sem történt volna, hízelegve a lábához dörgölődözött, aztán az ölébe huppant. Nem gondolta, hogy mindez csak álnokság. Ő se volt már dühös, elhitte neki, hogy nincsenek rossz szándékai. Pedig csak azért hízelgett, hogy ne jusson eszébe gyanakodni. Néhány perc múlva abbahagyta a dorombolást és elment. Akkor felállt, kinyitotta az ablakot, hogy szellőzzön, amíg a konyhában van. Így volt. És mire visszajött... Nem mehetett utána, hol kereste volna. Már lefekvéshez készülődött, amikor kaparászást, és nyávogást hallott. Kinyitotta az ajtót. Szánalmas látvány volt, annyi bizonyos. Az egyik füléből csöpögött a vér, fekete bundája csapzott, sáros. Csak állt, lógatta a fejét, és sirósan nyávogott.

Ahogy tudta, rendbehozta, a fülét megmosta, és beragasztotta. Olyan szelíden viselkedett, úgy tűrte, mint egy sebesült öz. Nem lehetett tőle aludni, egész éjjel nyöszörgött. Megpróbálja az udvaron keresni. Sok baj van ezzel is. A macskát nem lehet megkötni.

Milyen pofonegyszerű az élet. Lehet és nem lehet. Ebből áll minden. Azon kell igyekezni, hogy minél több „lehet” legyen. Neki többnyire sikerült elkerülnie az olyan helyzeteket, amikor valaki, vagy valami a „nem lehet” kimondására kényszeríti az embereket. Talán nincs is ilyesmi. Sohasem érezte belül a „nem lehet” hatalmát, és mások is inkább mondják, tudják, de nem érzik. Szokás, meg félelem, meg — igazán nem tudhatja, hogy mi minden.

Második napja ismerte csak Oszkárt, de semmire nem gondolt vele kapcsolatban. Semmi olyan dologra, amire a „nem lehet” törvényei szerint gondolnia kellett volna. Tetszett neki, és akarta. Ez különben már az első pillanatban is megvolt. Amikor Apa bemutatta, valami ilyesmi jutott eszébe: „Idejében jöttél. Már vártalak.” Azután úgy bánt vele, mint később, amikor a férje volt. Nem félt. Apa gyakran elment (amilyen kópé volt, talán szándékosan is), és egyedül maradtak. Oszkár már ekkor tehetett volna vele bármit... Persze, csodálatos, milyen gyorsan összebarátkoztak. Oszkár sem félt

tőle, mintha mindjárt tudta volna, hogy nem kíván tőle szabályos viselkedést. Egyetlen hazugságot se mondott. Elesre vasalt porcelán nadrágban volt és szilvakék zakóban. Éppen kezdte észrevenni, hogy tulajdonképpen unatkozik, akármilyen szép is a Macskahegy. Apa letről, a városból hozta, addig egyetlen fiatalembert se mutatott be neki. Pedig inkább fiatalokkal barátkozott, az idősebbekkel csak üzleti ügyei voltak.

Egész délelőtt a tóparton feküdt. Mindig szeretett meztelenül napozni, és ott nyugodtan tehetette. Gyorsan barnult, minduntalan bement a vízbe, utána szinte hallotta, hogy pirul a bőre. Valóban kellemes meglepetés volt Oszkár déli megérkezése. Apa az örömeiket rendszerint azzal tetézte, hogy váratlanná tette őket. A nyaralóra se számított, három nappal előbb még álmodni sem merte, hogy az övék lesz. Jóformán egyszerre kapta Oszkárral. Az a kis szünet a két ajándék közt azért kellett, hogy mindkettő meglepetés lehessen. Apa mindent tudott előre. Ez biztos.

Keskeny, szeszélyesen kanyargó út vezet fölfelé. Kétoldalt majdnem embermagasságú bokrok. Az utat nem csinálták, csak kitaposták. A széle még nedves az éjszakai esőtől, a közepe fehérre száradt. Egészen a vizig viz. A hasán fekszik, áttüzedett háta hidegnek érzi a tarkójáról lefutó izzadságcseppeket. Tenyerébe süllyeszti állát, és nézi a felfelé kanyargó, száradó agyagszalagot. Fönt hús félhomály, süppedő fotel és ebéd várja. Mariska néni olyan jól főz. Hideg szódavíz is van.

Hatalmas természetű sáska lapul a fűszálak között, közvetlenül az orra előtt. Meg kellene fogni, de nincs kedve megmozdulni. Meleg és nehéz a levegő, ő maga is az. Alszik vajon? Álom, hogy ötvenöt éves, és egyedül ül a csendben, randevú előtt, vagy álom, hogy húsz éves és ruhátlanul perzselődik a Macskahegy tövében? Ha álom is, fönt Oszkár várja. Végignézi. Televízió. Megpróbál legalább négykézlábig emelkedni, de nem megy, húzza nagyon a föld. Éhes, melege van, valahogy fel kell tápáskodni. Alkudozik magával. Amíg a sáska a helyén van, így marad, tehetetlenül szétterülve, mert mégis jobb feküdni, mint mozogni. Ha elugrik, ő is megpróbálja. Összeszorítja majd a fogát, a fűszálak közül kiszívja a hús levegőt, és ledobja magáról a napot, az átforrósodott csendet. Ha talpon lesz már, egy pillanatra sötétség támad rá, de abból is kirázza magát. Megmártózik, és végre indulhat fölfelé. Csak még egy kicsit ne... Drága sáska, maradj, neked mindegy hol vagy, inkább aludj. Álmodj valami puha levélről. Emelgeti a lábát, nem álmos. Ha elszáll, fel kell állnia. És igen, a zöld állat pattanva elrepül, hiába, sietnie kell valahová. A megállapodást be kell tartani, mozgás, valaki várja. No lám, nem is olyan nehéz ez. Csak nagyon kell akarni. Zúg a feje, meg ezek a színes karikák... Majd a vízben elmúlik.

Hová is kell ma mennie? Á, persze, öt órára az eszpresszóba. Ez nem álom. Vagy mégis? Hiszen felállt végre, elszántan nyújtózkodik, jó, hogy túl van rajta. A fürdőruhába most nem bújik bele, majd fönt. A fehér frottirköpeny is elég. Puha bolyhok, isszák a vizet róla, ez is Apa ajándéka. Jól megköti, nehogy szétnyíljon rajta. Na gyerünk hát. Ó, de lusta, nem is fiatal lány, hanem teknősbéka. Ez a harmadik fenyő, még egy lesz, a vörösbőrű. Ebben a hőségben kijön belőle minden gyanta. Nincs sehol. Kivágták volna? Tegnap még csodálta a vastagon csorgó gyantát. Majd szól Apának.

Nem egyedül van, ketten támaszkodnak a veranda párkányára. Hát igazán elhozta Oszkárt? Micsoda butaság, hiszen nem is tudja, hogy így hívják. Csinos és kedves érdeklődéssel néz. Apa mintha mosolyogna. Ezek ketten értik egymást. El kellett volna dagnia a fürdőruhát. Kitalálják, hogy csak kö-

peny van rajta. Állnak és nézik, hogy szuszogva kapaszkodik fölfelé: Mindenestre jó, hogy jött valaki, nem lesz olyan unalmas a délután. Milyen magas és barna ez a fiú! Nem fog belebolondulni, mert akkor nem az lesz belőle, amire szüksége van. Ez bizony Oszkár, ha nem is szabad tudnia, hogy az.

Pompás alakja van és hűvös, keskeny szája. Apa eltűnt. Még senki sem csókolt kezét neki ilyen elegánsan. Mégiscsak túlzás Apától, hogy ilyenkor is elmegy. Neki kellene bemutatnia ezt a mosolygós, szép fiút. Mit mosolyog? Vagy ismerik már talán egymást? Úgy látszik mégsem álmodik. Ő az. Ó, csak-hogy felébredt végre. Hogy került ide, Oszkár elé? Hiszen akkor az sem igaz, hogy eddig a tóparton napozott. Hol aludhatott? Félálomban a legegyszerűbb dolgokat sem érti meg az ember.

Most aztán igazán felébredt. Érdekes. Az utolsó pillanatig álmodott. Még akkor is, amikor a párkányra könyöklő Oszkár előtt állt, és tudta, hogy a napozás, meg a délutáni randevú azzal az öregúrral — álom. Persze, ez a szörnyű hőség meg az ebéd. Mariska néni agyoneteti őket. Mi mindent összehordott a fantáziája. Szerencsére semmi sem igaz belőle. Oszkár itt van mellette az agyon, negyedik éve élnek már együtt, és nincs semmi baj. Nem is lesz soha, egymás nélkül ők nem élhetnek. Ha egyszer meghalna, akkor ő is... Hogy is juthatott eszébe ilyesmi még álmában is... eszpresszó, ahol nem Oszkárral, hanem valami öregemberrel találkozik. Nevetséges. Nagyon mélyen alhat szegényke. Még mindig szörnyű a hőség, nem tűri magán azt a könnyű plédet sem. Milyen széles a válla. És valahányszor csak így, ruhátlanul látja, mindig megcsodálja. Mindenütt olyan sima és finom a bőre, mint egy kisgyereké.

Soha, soha nem engedi el magától. Csak ne lenne ilyen meleg, felébresztené. Nem is annyira a testének kellene most, hanem egészen biztosan szeretné tudni, érezni, hogy együtt vannak, élnek. Mert hátha mégis álmodik?

Elég régóta alszik, talán nem fog haragudni, ha felébreszti. Hiszen úgyis azt álmodja, hogy ölelkeznek. Drága, ez mégiscsak jobb lesz ébren... Olyan hálás tud lenni a simogatásért. Ha meg... Igen, így ébreszti fel. Hadd legyen az ébredés kellemesebb az álomnál.

Úristen, micsoda szörnyűség ez? Amint hozzáér, megfeketedik, és már nem is eleven testet fog, hanem valami süppedőhátú, zölddé színeződő kis dombot. Dehát mi történik itt? Oszkár fog, zsugorodik, jaj, hasztalan kapkod utána. Egészen csepp már. Úszik a ködben. A falak lefeküdtek a földre, és elsüllyedtek. Nem lát semmit, olyan sűrű ez a köd. Hirtelen jött, de hová úszott el Oszkár, és mi ez a puha zöld, amit szorít? Nem tudja megmozdítani a nyakát, lába nincs, legalábbis nem érzi. Hideg van. Elzsibbadt az egész teste. Nincs itt senki, besötétedett. Nem lett volna szabad elaludnia, de ha már megtörtént, kár felébredni. A zöld kispárna a padlón hever. Úgy látszik azt szorította. Miért kellett felébrednie? Mert hozzányúlt Oszkárhoz? Ha tudta volna, nem teszi.

Megérdemli a sorsát. Már régen dolgoznia kellene álmodozás helyett. Most aztán itt ül a sötét szobában, csaknem szégyeli magát, és nincs már kedve semmihez. Az emlékek altatták el, hogy megcsalhassák. És honnan, miért van ez a szégyenkezés-féle érzés? Mintha nagy nyilvánosság előtt csúffá tették volna. Ilyesmit érezhettek azok a régi, feslett életű asszonyok, akikről az összeverődött nép előtt a poroszlók letéptek minden ruhát, és megvesszőzték őket. Persze, ők is csak az első pillanatokban... És mitől fáradt úgy el? Nem is testi fáradtság ez, hanem... tovább tart a nagy „ráérek még” állapot. Meg valami kis riadalom is van azért. Ha nem tudná, hogy néha kíméletlenül le kell verni megbánást hozó vágyakat, nyomban lefeküdne. El is aludna mindjárt, talán még a macskahegyi

délutánba is visszatalálna. De tíz óra felé vége lenne. Hirtelen jönne vissza, még a dunyha melegét is visszataszítónak érezné, és rettegne. Hiszen éppen az a szörnyű, hogy amikor éjjel felébred, és elkezd félni, hiába keres magyarázatot. A sötét csend rátelepszik a mellére, alig tud lélegzetet venni, és végül nem bírja tovább, kimondja: „Félek.” Csakhogy nem olyan rettenetes a félelem, hogyha ismerni lehet az okát.

Hát mindegy. Megfutamodni semmiképpen sem szabad. Felszedelőzködik, és elmegy. Maradt még egy órája, arra elég, hogy összekapja magát. Jól megmosakszik, a macskát meg nem fogja keresgélni. Csak udvarolgasson. Azt veszi fel, amiben hétköznap jár. Nincs már idő a válogatásra. Lehet, hogy hiába megy, nem jön el. Ahhoz volt bátorsága, hogy válaszoljon a hirdetésre, ahhoz esetleg nem lesz, hogy megmutassa magát. A férfiak sokszor a nyúlnál is gyávábbak. Nem baj, legalább sétál egyet. A jó erős fekete csak használhat. Hátha kiszabadítja ebből a rossz, de megnevezhetetlen állapotból.

Jéghideg ez a víz, és most különösen jólesik. Ha melegebb lenne, zuhanyozott volna. Takarítani kellene itt, de a fürdőszoba valahogy mindig kimarad. Majd holnap.

Ó, nem is fest olyan rosszul. Még mindig jóval fiatalabbnak látszik a koránál. Most egy kis rúzs, két-három évet ez is elvisz. Reszket a keze, így nehéz jó száját rajzolni. A ráncokat persze már nem lehet eltüntetni, és torzít is ez a tükör.

Itthon marad a magassarkú cipő is, ehhez a ruhához nem illik... Ezt viszont akkor át kell fényesíteni kicsit. Töredezik a bőre, de azért a telet kibírja.

Korán kezdődik az este. Mégcsak fél öt. Mégsem taxival megy, hanem szépen elsétál odáig. Egész nap bent ült, kell egy kis mozgás. Nagyonis eltűlzott ma mindent. Ez volt a baj. Nem felejt itthon semmit? Nem. Pénz, zsebkendő, személyi igazolvány a táskában van. Indulás.

Amikor a néma lépcsőházból kilépett a járdára, kellemes meglepetés érte. Esett a hó. Átnézett az utcai lámpa citromsárga fényén, mert látni akarta, mennyire esik. Elégedetten állapította meg, hogy sűrűn, kövér pelyhekben hull.

„Ez már megmarad” — mondta hangtalanul, és felhajtotta a kabátgallért. A házzal együtt a nappalt is maga mögött hagyta. Csendes örömet kezdett érezni, és nem kellett gondolkoznia. Kissé imbolyogva és lassan ment. Szeretett volna sokáig így menni. Tudta, hogy nem késik el, és szinte andalgott. Így is nagyon hamar kiért a mellékutcából. Utálta a mindenféle lármával és emberrel telezsúfolt körutat, de nem kerülhette el. Hogy az eszpresszót elérhesse, át kellett mennie rajta. Az áttetsző hófüggöny mögött pirosuló jelzőlámpát távolinak látta, és eszébejutott, hogy a templomi örökmécses fényének éppen ilyen a színe. Valaki ekkor megmozdult mellette. A vöröslő gömbről már elfeledkezett, és az idegen mozdulatot folytatva, lelépett az úttestre. Éles füttyszót hallott, és nyomban utána valami vad sivalkodást. Arra sem volt ideje, hogy átvillanjon agyán a fék szó. A vörös gömb szétpattant valahol, a hópelyhek szűrős szikrákká változtak. Egy pillanatra úgy érezte, hogy folyékony tűzbe zuhant, aztán kialudt minden fény.

Pablo Neruda versei

Boldog Balázs fordítása

Éhező Dél

A megalázott chilei fájdalma kong a lotai szénben,
melyre a keserű ércet fejtő munkás
ráncos árnyéka borul. Látom születését,
sanyarú életét és ahogy elvész a salakos hamuban.
Görnyed s elnyulik, mintha vele
kezdődne, vele végződne a világ,
szénpor, lángok és ingoványok között.
Télen rázza a köhögés és nem esik meg egyéb,
csak egy ló poroszkál a fekete vízben,
amelybe eukaliptosz levele hullott,
mint valami élettelen kés.

Temessetek a pampák földjébe

Temessetek a pampák földjébe.
Cigányok járnak majd táncot fölöttem
és véremből sarjadó vad kalászosok
tarkítják a végtelen mezőket,
míg én a rónán száguldó lovak
dobogását fülelem, ahogy a patkók
rohama elhantolt testemen dübörög át.
Lezárt ajkam megcsókolja a szárba szökő
magot, melyen felkúszik tekintetem,
hogy gyönyörködjék a vágtában féktelen kedvem:
ölj meg, kis élet,
s szórd szét poraimat,
akár a gitár fémhúrjainak
rekedt hangját.

Közép-Amerika

Véres puskatus a hold,
korbácsot fon a buja lombozat
és fény zúdul kegyetlen egekből, szemet vakítón.
Némán szenvedsz, mozdulatlanul,
s kerékbe tört nyomorúságod határtalan.
A közép forró délköre ez, a könnyörtelen
gyötrelmek paradicsoma.

Mártírokat látok éjjel-nappal,
bilincsbe vert embereket,
fehérek, négerek, bennszülöttek,
amint veréstől duzzadt, foszforszínű kezekkel
róják a betűt az éjszaka irdatlan falára.

Patagónia

Fókák párosodnak
a jég birodalmának
sötét barlangjaiban,
hol végvárait őrzi az óceán.

7c

Kérődző tehenek tarkítják
a patagóniai nappalt,
mely kicsapódó gőz lázadásához hasonló,
dermesztő magányba lövelve
forró oszlopát.

Sivár vagy Amerika, mint a
meg nem szólaló harang.
Hold vigyázza a pásztort és
halászt, akik nem nyúlnak
köteleid után és nem hallják szavad.
Nő körülöttük a messzeség, éjszaka leselkedik rájuk,
míg új nap születik, koravén akár a többi.

Simon Emil versei

Varázslat

Apám szegény volt, nem hagyott rám
hordókat, telt igáslovat.
Elszállt egy hullott csirke tollán,
most a lámpákban bólogat.

Megidézi a hűvös éjjel,
felszáll a nyirkos sár alól.
Csikorog sokszáz kripta-cégér,
— s felszolgál megint valahol.

Csüggenek rajta fürtös esték,
elszáradt, halk mellékutak.
Cipeli használt sárkeresztjét,
cipője is már kilyukadt.

Nem érzi azt se: karja roppant,
csontjában száradt a velő.
Vendégei a zöld halottak,
kocsmája meg a temető.

Emlékezés

Szitál a köd, elusztat
szomorú koszorúkat,
vetetlen temetőket,
kuvikot, tele csőrrel,
hangokat, mint a húsvét
harangjai a böjtöt.

Kinőnek hegyes tuskék,
lapuló tigris körmök,
de már én odalépek,
gyökerüket kitépem,
karommal ködöt hajtok,
emelkedjék az arcod,

ahogy a nap a réten,
egészség gyönyörében,
én akkor átkarollak,
feloldott fájdalommal.

E. Fehér Pál

A kísérletező Leonov

(Egy regény és az eredmény)

A huszas évek szovjetorosz irodalma, de kivált a próza alkotások a kísérletek jegyében születtek és ez aligha történhetett volna másként. A valóság új feladatokat diktált a művészetnek és nem engedett megalkuvást: az élmények, nagyszerűségükben és újdonságukban nem túrték a konvenciók nyügét. Annyira nem, hogy valószínűleg igaza van Ilja *Ehrenburgnak*, aki azt írja emlékezéseiben: „1920—1921-ben egyetlen regényt sem írtak Oroszországban. Ezek az évek, a költemények és irodalmi manifesztumok évei voltak.” Vajudott a próza is teljes műfaji szélességében, s az elbeszélés, a novella átmeneti formációkban, sokszor dokumentumként bukkant fel.

Leonyid Makszimovics Leonov 1918-ban, alig tizenkilenc évesen, friss érettségi bizonyítvánnyal a zsebében, Arhangelszkból Moszkvába utazik, hogy megmutassa verseit V. J. *Brjusovnak*, az akkori idők „poeta doctus”-tekintélyének. A várt bemutatkozás, illetve elismerés elmaradt, viszont Leonovnak mutatkozik be maga a történelmem: a fiatalember 1921-ig a Vörös Hadseregben szolgál. Résztvesz Perekop ostromában, később haditudósító. Leszerelése után egy esztendőre megjelennek első novellái. Az út idáig *tipikus*: az új irodalom új reménységei nagyjából mind így indultak el halhatatlanságba ívelő pályájukon, *Fagyjev* is, *Babel* is, *Vszevolod Ivanov* is. Ezek az ifjak, akiknek tapasztalatai még az első világháború után sem minősíthetők hétköznapiaknak és akikben olyan hevesen lobbant a forradalom lángja — ugyanilyen forradalmat kívántak az irodalomban, témában, mondanivalóban és formában egyaránt. A költészetben viszonylag egyszerűbb volt a képlet, bár a valóságos eredmények ott is sokáig vártak magukra, csak a látszatok könnyebben leplezték magukat.

Egyelőre azonban, bár az újat kutatják, nem tudnak megszabadulni a régi vonzásától. Formai, néha formalista, stílus-beleérző bravurjaik ámulatra készítenek: a fiatal Leonov szinte egyszerre idézi meg az ősi keleti krónikás énekek hangvételét, az orosz népi legendák sajátos légkörét, másszor a biblia hatása kísért vissza mondataiban, olykor a klasszikusok, Leszkov modorát ismerhetjük fel, majd pedig Dosztojevskij módszere lesz sokáig az eszménye. Ujjgyakorlat ez, virtuskodó erőpróba... Eszmeiségükben már korántsem ilyen könnyű megítélni ezekt az elbeszéléseket, melyek egyike-másika bizvást kisregénynek is nevezhető. Nagyon sokszor a szenvedésnek, a szellemi és a testi nyomornak, a muzsiklét kilátástalanságának olyan ábrázolásával találkozunk, amelynek hatása, legalább is távlataiban — idegen a feltörekvő rend életkedvétől. Pedig nemcsak egy irodalmi példa, Dosztojevskij utánérzéséről van szó, mint egyesek bizonygatják. Leonov, de azok a kortársak is, akikről Dosztojevskij minden vonatkozásban távol állott, kedvelik ebben az időben a komor, vastagon egyforma színeket, ha kontrasztjaik élessége változó is. A polgárháborús esztendők megpróbáltatásai nem múltak el egyikönnyen. (*Majakovszkij* 1918-ban, jellem-

zsen így köszönti a forradalmat: „Óh, te állati! (Óh, te gyermeki! Óh, te garasos! Óh, te csoda-nagy!... Mi lesz belőled, aki kétarcú vagy...)” Ennek az állapotnak lelki kihatásai nem szűntek meg egyik napról a másikra. Leonov vallomása pályakezdéséről forrás-értékű: „Mi, akik ebbe az írónemzedékbe tartozunk, még a régi iskolát jártuk ki és emlékezünk a régi életre. A forradalom arra kényszerített bennünket, hogy alapvető szociális elveinket azonnal, sok vonatkozásban átértékeljük. A réginek ez az új szempontjából történő átértékelése határozza meg első műveim hangvételét, például a Jegoruska pusztulását, vagy A kisember végét. Ez tulajdonképpen az ember morális tulajdonságainak átértékelése volt, mert ez az az anyag, amelyből az új ember megteremtődik.”

A készülődések lassan-lassan meghozták a kívánt eredményeket, vagy ahogyan az egyik irodalmi folyóirat, a *Krasznaja nov* hasábjain szellemesen megjegyezték: „vége a jegyzőfüzet-kornak...” 1924-ben Gladkov *Cementjével*, Fegyin *Városok és évekjével*, Szerafimovics *Vasáradatával* egyidejűleg lát napvilágot Leonov első regénye, *A borzok*. Az összehasonlításra itt nincsen alkalom, annyi azonban már a nevek és a címek jelzése után is világos, hogy Leonov más utat választott, mint kortársai. Azok a forradalmi fejlődés egészét, közösségi heroizmusát igyekeznek bemutatni, míg ő egy kisebb terület részletesebb feltérképezését tűzi ki célul. Még a legjobban talán Solohov első írásaihoz hasonlíthatnánk, amelyek szintén ekkor kerültek a közönség elé.

A *borzok* az 1920 körüli orosz falu kaotikus, az ősalapotokat idéző életének egy tragikus mozzanatát eleveníti meg: a kulák-ideológiától, a magántulajdon szélsőséges imádatában megszedült parasztok lázadását a szovjet ellen. A probléma valóságos, mint Leonovnál mindig, a továbbiakban is: gondoljunk csupán arra, hogy az éhínség éveit ezek, a paraszti magánérdekek és a közösség, az ország létszükségleteinek összeköztetését éljük. Abban a pillanatban — ez a regény lényegi mondanivalója — amikor az individuum törekvései szembekerülnek a társadalom igényeivel, jóllehet egy ideig a társadalom fokozta fel az egyén lehetőségeit: korszerűtlen s menthetetlenül elbukásba torkolló tragédia keletkezik. Hiába hirdet „szent háborút” a regény hőse, Szemjon Rahlejev s ideológiálja város-falu ellentétét a rabló-etikát. Testvérének, a bolsevik Pavelnek győztesként kell kikerülnie ebből a küzdelemből, mert az *Ember* érdekeit ő képviseli. És jelképes a regény végső jelenete, ahol Szemjon egy patakon átkelven felsebzi a lábát. Igen, de életben marad, nem sodorja el az ár. „Ez a könyv kötelességet teljesít” — értékelte Gorkij *A borzokat*. Az az erős hajlam a szocializmus erkölcsi problémáinak bemutatására és gondolkozásra kényszerítő eredeti feloldására, amely hamar észlelhető a kezdő írónál és mint a pszichológikus látás mesteréhez, Dosztojevszkijhez is elvezeti a továbbiakban, — *A borzok*ban tisztán kimutatható. Nyeverov *Taskentjét* állíthatnánk még véle párhuzamba, a világkép azonos: a zűrzavarból az emberség újból stabilizált normáival lehet kilábalni, ám ez a stabilizáció csakis a régi erkölcs teljes átértékelésével sikerülhet.

Leonov koncepciója következő regényében lesz teljesebb: az 1927-ben megjelent *A tolvajban*. Ekkortájt minden jelentősebb művész képzeletét és lelkiismeretét foglalkoztatta: vajon nem sekélyesedik-e a forradalom szelleme és lendülete az „új gazdasági politika”, a NEP polgári-üzérkedő kavalkádjában, illetve — sokan még így is feltették a kérdést — általában a konszolidálódás folyamatában? Ilf és Petrov, vagy Jurij Olesa, többször Majakovszkij is szatírában vezetik le az életben nehezen kibogozható konfliktusokat okozó drámákat. Alekszej Tolsztoj kitűnő elbeszélése, *A vipera* véres katasztrófává fejleszti a polgárháborút becsülettel végigküzdő, de a NEP szükség-viszonyai között helyét nem találó s a kispolgári aljasságban fuldokló leány sorsát. Illés Béla történeteiből is megsejthetjük mennyire összétársadalmi jelenség volt a forradalom fegyvertárának kicserélése, az új alkalmakhoz való kovácsolása. Sőt, jellegzetes trockista szemszögből erről ír Borisz Pilnyak is az *Ivan Moszkvában*, ahol a forradalmat megtestesítő hőst csak katasztrófális vége menti meg az eleven elrúghadástól. És nem véletlen, hogy Ilf-Petrov, Olesa számára egy Swift, Szaltikov-Scedrin, Pilnyaknak az Apokalipszis intonál — Leonovnak újból, s ezúttal a téma sugalmazására: Dosztojevszkij.

„Nem mondhatnám, hogy feltétlenül elragadtatott Leonov utóbbi regénye, *A tolvaj*, de Veksinje lényegében olyan figura, akin gondolkozni kell...” Így összegezte Lunacsarszkij egy disputa bevezetőjében friss benyomásait a regényről. Dmitrij Veksin, az egykori vörös komisszár, aki hallatlan bátorsággal harcolja át a polgárháborút, a leszerelés után nem tud mit kezdeni romantikus-hősi elképzeléseivel, s majdnem elnyeli az alvilág. Ennyi a történet magva, de a háttérben a moszkvai alvilág meglepően részletes rajzán kívül, egy eléggé idegenül és bizonytalanul kószáló író, Firszov alakja teszi teljessé a regényt. Firszovnak többszörös szerepe van: kommentálja az eseményeket, részt is vállal belőlük és egyszersmind vitapartnere a szerzőnek. A dosztojevszkijes szenvedés-kultusz, mikropszihológizmus mindenekelött Firszovban összpontosul, ám az ő célja megörökíteni ezt a világot. Amíg *A borzokban* erősen érződött Gorkij látásmódjának, sziklatömbként egységes, de permanensen vívódó embereinek hatása és az elbeszélések Dosztojevszkij-manírja elhalkult, most Leonov kísérletet tesz a skála kiszélesítésére. A regény szerkezete és nyelve bonyolultabb lett, némelykor túlszűfolt, s mindenképpen eredeti leleményekben dúskáló. Az éremnek ez azonban csak az egyik oldala, mert a másik részről azt kell észrevennünk, hogy Leonov aligha juthatott volna tovább, a harmincas évek alkotásaihoz, illetve még messzibbre, ha ezt az iskolát ki nem járja.

Leonov írói pályájának ezt a szakaszát máig vitatják, a kortárs irodalom jórészevel egyetemben és sokan, sokáig az egyértelmű elutasítás álláspontjára helyezkedtek. Az analitikusabb szemlélet — például J. Sztarikova, illetve Z. Boguszlavszkaja, az író újabb monográfiáinak munkáiban — már a fejlődés törvényszerű állomásként értékeli ezt az időszakot. Sztarikova helyesen határozza meg *A tolvaj* 1927-es változatának hibáit. „*A borzokban* maga az életanyag segítette Leonovot, hogy egy osztály sorsában fontos eseményeket híven megmutassa. Veksin drámája csaknem teljesen a NEP Moszkvája szociális mélységeinek a szűk világába szorul.” Az író elkábította az egzotikus életanyag dús áradása s ez nem egy esetben akadályozta a fény és az árnyék tipikus arányainak kibontakoztatásában. Ez bizonyos értelemben Dosztojevszkij passzív tökéletességi ábrándjainak igazolására és transzponálására is alkalmas volt, igazában viszont nem áll teljesen szemben azzal a gorkiji cselekvéskészséggel, illetve kényszerrel, amely *A borzokban* pozitívan értékelhető. Ez a regény feltétlenül torzít, de a látószög elmozdulását nem úgy állapíthatjuk meg, ha a művet és szemléletét Majakovszkijjal vetjük össze — amint szokás volt. Abban az 1927-es vitában, amelyet már idéztünk, feleletképp Majakovszkijnak egy rendkívül éles eszmecsereiben, maga a közoktatási népbiztos, Lunacsarszkij mondotta meg, hogy mennyire igaztalan ez az összehasonlítás. Lunacsarszkij különválasztotta Majakovszkijt és futurista csoportját, a LEFet. Elismerte a költő roppant tehetségét, társadalmi aktivitását, de tiltakozott gyakorlatának mindenfajta kánonizálása ellen. „Leonov fiatal művész — jelentette ki a népbiztos. — Új utakat keres és nem elvont spekulációval, mint a LEF teszi, hanem az életben.” Egy régi fénykép egymás mellett örökítette meg Jeszenyint és Leonovot. Valóban, ennek a két alkotónak szellemisége, művészi gyakorlata rokonabb, mint például Majakovszkijé akármelyikükkel. A viharos indulatok náluk lassú megfontolásokban jegecesednek ki, az egetrázó lelkesedés pedig tempós, de súlyos és megfontolt paraszti főbólintás. Majakovszkij és Leonov, vagy akár Jeszenyin és Leonov viszonyát egymáshoz nem az ellentétek, hanem a különböző eszközökkel, más indítékú látásmóddal munkálkodó művészek azonos céljai jelzik. Leonovot nem annyira a társadalmi fejlődésnek az októberi forradalom által már eldöntött iránya, mint e fejlődés főáramába való bekapcsolódás történeti és etikai problémái izgatták.

Leonov további műveiben még jobban elmélyül ez a belülről való látása a társadalomnak, egyénnek és természetnek. Érett korszakának regényírói munkássága (1930: *Megindul az erdő*; 1932: *Az üstökös*; 1936: *Út az óceán felé*; 1953: *Orosz erdő*) mutatja meg fiatalságának igazabb művészi erényeit s ebben a távlatban méltányolhatjuk igazán erőfeszítéseit egy külön, csakis reá jellemző egyéni módszer és stílus kialakításáért. „Ha le akarjuk mérni Leonov eszmei, ideológiai fejlődését, — írja Szöllösy Klára, — nézzünk végig regényei főhősein.” A kommunistákat értetlenül

szemlélő közömbösektől, vagy éppen kártevőktől a bolsevik rendért, a szovjet hazáért harcoló, nagyszerűen dolgozó hősökig vezet a fejlődés íve. Az *üstökös* Szkutarev-szkijének magára eszmélése, Leonov egész pályáját vizsgálva szimbolikus is: a vidéki Oroszország mélyeiből Lenin igazának megértedük az öreg tudós. Leonov, erejét növekedni érezvén egyre nehezebb, bonyolultabb feladatokat vállalt jelenének ábrázolásában.

„A szerző tollal a kezében újraolvasta regényét, amelyet több, mint harminc esztendeje írt. Ilyen régi műbe beleavatkozni nem könnyebb, mint másodsor lépni ugyanabba a folyóba...” Így köszönti Leonov az olvasót *A tolvaj* 1959-es, átdolgozott kiadásának élén. Mi hajtotta az író, hogy megkísértse a lehetetlent, azaz másodsor lépjen ugyanazon folyó vizébe? A szokványos válasz nem elegendő inkolás. Mert ki az a művész, aki három évtized távlatából tökéletesnek találja egykori művét s akiben nem kísért a vágy: hasznosítani a kritika észrevételeit és elsősorban szembenézni önmagával?...

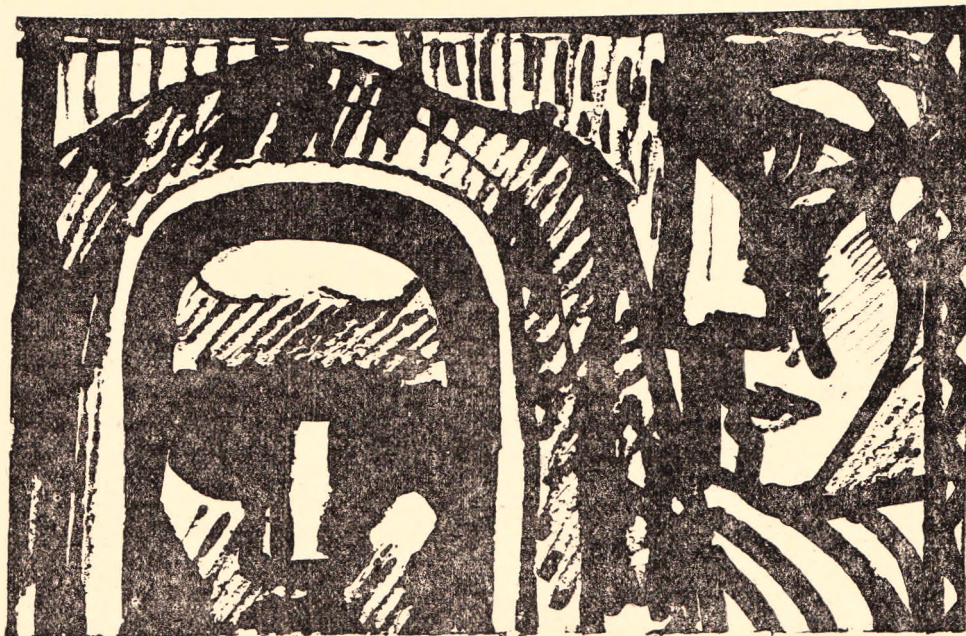
A közelmúlt néhány irodalmi eseménye megadhatja a kulcsot Leonov „múltba kalandozásának” megfejtéséhez. Egyre gyakrabban vetődik fel a szándék a szovjet irodalom idősebb nemzedékeiben, hogy felmérjék megtett életútjukat, megfogalmazzák önnön fejlődésük törvényszerűségeit s mintegy visszaidézzék az ifjúságot is, újraírják, újra megélik életművüket. Ezek az önéletírások mentesek a műfajban szokásos mentegetődző-védekező aspektustól, talán mert az élmények s az oeuvre kiemelkedő eseményei annyira egyeznek a kollektív élménnyel, és ily módon egyszerre íródhatik meg a személy és korának életregénye. Ugyanakkor a legfitalabbak érdeklődésének homlokterében nemzedékük és a társadalom új erkölcsi kötelezettségeinek alakulása van, mert kétségtelenül még a tíz-tizenöt évvel ezelőthöz hasonlóan is változtak ezek a követelmények. Ez a kettős irányú mozgás csak a felületes szemlélődőnek távoli egymástól, a valóságban nagyonis egy igényt elégít ki. Azt, amit az „öregek” a maguk múltjában, forradalmi harcukban igazolnak, azt szeretné a fiatalság is hétköznapjaiban, a maga modern igényeihez igazítva fellelni.

Leonov nem tartozik az önvalló művészek közé. Egyszer arról nyilatkozott, hogy az író biográfiája az életműve és makacsul félre is húzódik a nyilvánosság minden, a személyére vonatkozó kíváncsisága elől. Az emlékezés-irodalom, amit jobb elnevezés híján jelölhetünk így — igen, ennek egy sajátos vetülete Leonovnak *A tolvaj*-hoz való visszatérése. Nyilván aktuálisnak érezte, a regényben kidolgozott erkölcsi problémát: hogyan kell megtalálni a helyét, a tettenőben gazdag, könnyen lelkesülő, tehát az átlagtól valamiképpen különböző embernek és milyen kockázatosak a félresiklás veszélyei. Azután szándékai szerint való lehetett fejlődésének regisztrálása: az *Orosz erdő* csúcsairól visszatekinteni a regényben megnyilatkozó *énjére*. Így változik át Veksin, környezetével együtt félreérthetetlenül, tetteinek rugójában egoistává, a szenvedők, az elesettek iránti szánalom hamis patinájától megfosztva. Erősödik a pozitív figurák szerepe és jelentősége, mintegy a NEP-ből kivezető megoldást előlegezve. Formájában pedig érvényesítette stílusának azt a végtelen sokszólamúságát, amit — egyebek között — *A tolvaj* eredeti változatán dolgozva sikerült elsajátítania.

„Talán nem sikerült megőrizni a regényben annak az időnek fiatalos naivitását... Viszont szeretném remélni, más jellegzetességei lesznek a műnek, amelyek nem voltak meg az első változatban” — mondotta Leonov az átdolgozásról a *Lityeraturna*ja Gazeta munkatársának. Nem lehet vitás, hogy az írótól már messze vannak eredeti céljai e regény kapcsán: olyan messze, amilyen távolinak és majdnem már hihetetlennek tűnik a NEP. Emlékezni akart: kimutatni hasznos erkölcsi elképzeléseit, amelyeket ma újból aktuálisnak vél és vitatkozni a régi könyvvel. Mintha *alter egoja* lenne ez az új regény a réginek, csak fonákjáról. Azonos, de külszínre csupán, gondolatilag harminc év terheivel nehezebb és etikai példa, mérték a mának. Nem csupán általános emberi értelemben, de művészileg is tiszteletreméltó az a merész és őszinte önkritika, amellyel Leonov önmagát vizsgálja.

Leonov — megállapítottuk már — közérdekű író, aki munkásságának nagy humánus és arisztikus értékei mellett az aktualitásra is pályázik, jól tudván, hogy ezek

nem választhatóak el egymástól merev következetességgel. Viszont azt is tudja: kizárólag az hathat egészségesen és teljes erővel, ami több is, mint aktualitás. *A tolvaj* átdolgozása ezt a régi alaptételt újra igazolja, mint ahogyan Leonov egész korai periódusát óhajtotta helyes megvilágításba helyezni ezzel a közvetett vallomással. A huszas évek szovjet irodalmi viszonyait, kevésbé ismerjük meg: Leonovnak is le kellett tennie a garast. A forma szerencsés megválasztása elkerülhetővé tette számára a túlzásokat, hiszen itt az olvasó maga ítélheti meg, vagy ítélheti el Leonov regényét és egyben önvallomását. Annyit azonban még a legelfogultabban ellemző bírálók is el kell ismernie, hogy *A tolvaj* átdolgozása Leonov pályafutásának egyik igen jelentős állomása és értékes adalék egyi izgalmas történelmi és irodalmi forrongás megismeréséhez.

Kohán György rajza

FIATALOK

Eszéki Frigyes

Legyen tiétek

*Tavaszi reggelen, ha harsogó színek repesztenek sötét eget,
szétesztom önmagam közöttetek,
akár a part követ a gyors patak.
Fáradt éveim magukra vallanak.*

*Legyen tiétek tudatlan álmom anyám ölének otthonában,
s az árvaság, ahogy világra jöttem én
halott apám követve.*

*Legyen tiétek kis lábam első csosszanása,
a gőgicsélő hang nyomán kibuggyanó kacaj anyám ajakán,
a lompiacról elcsalt hintaló s a mézes szó: mam-ma.*

*Legyen tiétek hatezer éjszakának sivár magánya,
szűz özvegyágya kínjai,*

s hitének lángjai mögött az ordas félelem mardosásai.

*Legyen tiétek betűk tükör-szemén, padok között kinyíló eszem
parányi végtelenje,
s a gyermekarcra fröcskölt nyál a bűn miatt, hogy üldözött vagyok.*

*Legyen tiétek kamaszkorom szerelme s az első csók,
az önfeledt barangolások íze
színes virág-mesék fölött.*

*Legyen tiétek fehér kendő-lobogtatásom,
mi őt a sírba s nevét szívembe kísérte
ártatlanul.*

*Legyen tiétek aláztatásom éve, meg-megölésem veríték-cseppjei,
s a harc, amit az életért remegtem át
a fegyverek tűzében.*

*Legyen tiétek a gyász, a milliónyi könny,
amit magambagyűjtve hurcolok,
s magányom éjszakája máglyafüst körül.*

*Legyen tiétek a győzelem szilaj szavának ujjongása bennem,
s a fájdalom a holtakért, az elcsúfított emberarcokért,
a gázbafojtottakért.*

*Legyen tiétek finomratört emlékeim pora, ahogy ma szertehintem itt.
Legyen tiétek piros reménykedésem óbora, ha jó hitet jó tett merit.*

Rózsa Endre

Arcok

Sétálok éppen, végig a Duna-part
útjait róva, dél lebeg áttetszőn.

Egy padra térek pihentetni
gyors ütemét szilaj életemnek.

Arcomra üt az ég — közös éke forrt
ránk a nyilalló teljesületlennek.

S ím, gorombább a szél botlása,
mint furulyás kamasz-éveimben.

Arcomra üt az ég — dadogó magány
eszközeit hangolva haragváshoz
szokott lelkünknek szélcsendjére,
mesteredünk mosolyos küllemben.

A közöny összejátszik a közhellyel,
erkölcsösödik sanda hitek vizén.

Ezek ellen hogy álljak talpon
hangtalanul, — hivatott arcommal?

Ültem a padon. Végig a Duna-part
kövei sűnytak gondban-avultan és
szuszogva kűzködött egy bárka,
messze, az ár erejével szemben.

És hirtelen, előttem, a roncsokban
didergő híd pillérje felett tüzes
kehely szökött az égre, s rózsák
hulltak a földre le sisteregve.

Hegesztettek ott fenn — overállosan
térdelt egy munkás, kormos üveg figyelt
szeme előtt a védőmaszkból,
visszaragyogva a szikrák fészkrét.

Nem láttam arcát. Vassalak, izzó sín
világa tudna mondani róla szót,
mely lemérné ráncái mélyén
megszigorult szíve józan rendjét.

Nem láttam arcát, hullt csak a szikra-fürt,
csevegő pár jött, busz repesett felém,
s én nem mertem magamba hűnyini
arcomat úgy, hogy napba ne nézsek.

Lázár Ervin

Tüzes vonat a réten át

Mindenki gúnyosan mosolyog.

A vasutas is.

Ott állt előtte, egy fűszál lógott a szája sarkában. Hivatalosan, kimérten beszélt, hogy „na persze, ehhez az ügyhöz nekem semmi közöm, most ezt itt elmondom, mert ez a kötelességem és kész, de úgylis kár a gőzért, ebben a tszben, kispajtás...”

Aztán elmosolyodott. Alig észrevehetően félszájjal.

A fiú mérges lett. Ezt mindig utálta. Az apró, gúnyos mosolyokat, a felhúzott félszajákat, és igen — a vékony, gondosan ápoltság bajuszt is utálta. Legalábbis ezután utálni fogja.

Nem kellett volna szólni semmit. Most már tudja, hogy nem kellett volna szólni, de akkor mérges volt. Pedig nem mondott semmi különöset. Csak azt, amit először. Amire a vasutas elmosolyodott.

— A fát kirakjuk!

De most már határozottabban, hangosabban, és ellenségesen is.

A bajuszos elment. A léptein látszott, hogy nem érdekli ez az egész, az ember lépései nagyon sokat elárulnak. A fiú nézett utána. Balkezében lóbálta az aktatáskáját és füttyörészett. Lejárt a szolgálata, letette a piros sapkát és kész. Vasárnap van, a délután az övé. Most már nem érdeklik a sinek, a váltók, a sípjelek, a távirógép kattogása — a délután az övé.

Persze, hogy nem érdekli — gondolta a fiú.

— A fát még ma ki kell rakni, különben fekbért fizet a tsz.

Ez sem érdekli. Ez különösen nem.

— A fát még ma ki kell rakni, különben büntetést fizet a tsz.

— A fát kirakjuk!

Nem rakják ki.

— Nem érek rá — mondta Balla András és föl sem állt, hogy kezét nyújtson.

Igaz, éppen ebédeltek.

— Simontornyára megyek látogatóba, a lányom ott van férjnél. Mikor menjek, ha nem vasárnap?

Ezt hosszú csend után mondta, mert a fiú csak bámult maga elé. Nem szólt. Mit is mondott volna?

Megjött az épületfa. Lehet istállót építeni. Eddig az volt a baj, hogy nem volt fa. Most itt van, még pénzbe sem került. A csoronkai erdőgazdaság küldte. Azok patronálják a tszt. Igaz, egy hetet késett. Ezért is nevettek rajta.

— Egy francot küldenek azok, nem fát. Épületfát!? Az a legdrágább.

Most itt a fa.

— Adj egy széket az agromónus elvtársnak!

Azt mondják agronómus helyet, hogy agromónus. Judit biztosan nevetne rajta. És az elvtárs is nevetne. Meg rajta is. Judit néha kérlelhetetlenül reális.

Nem köszönt, amikor eljött. Pedig Balláné a kötényével már törölgette a széket. Ebben volt valami alázatos. A fiú szégyelte magát.

Hidvégit jobban szerette. Pedig Hidvégi nem kínálta helytel. Nem is elvtársazta. Azt mondta:

— Nem megyek.

Nem mondta, hogy a lányát megy látogatni, nem mondta, hogy beteg, hogy sürgős dolga van a ház körül, még azt sem mondta, hogy egyéni korában sem szokott vasárnap dolgozni. Nem magyarázkodott.

Neki köszönt, mikor elment.

— Isten vele, Mihály bácsi!

Hidvégi Mihály levette a szemüvegét és furcsa arccal nézett utána. De ezt a fiú már nem látta.

Máskor a föld, a mező megnyugtatta.

Most nem. Talán azért nem, mert hetek óta nem esett az eső. A földet apró szomjas kis repedések hálózta, s a kukoricák levelei bódultan, petyhüdtlen remegtek a száruk között megszorult forróságban.

De az eső megeredhet. Olyan még nem volt, hogy nagy égenzgéssel meg ne eredt volna az eső. Olyan még nem volt.

A gyalogút kukorica között kanyargott. A gyalogutak szeszélyesek. Egyenes gyalogutat még nem látott. A talpa alatt, finom, kemény rögöcskék roppantak össze és éles kukoricalevelek karcolták az arcát. Ha ebből a táblából kiér, meglátja a vasútállomást. Az állomás három kilométerre van a falutól.

Mikor ide jött — még egy hónapja sincs — kocsit küldtek érte az állomásra. Homokfutót. A bakon Hidvégi Mihály ült.

— Maga az új agronómus?

Előre ült a bakra, a kocsis mellé. Hidvégi Mihálynak ez nem tetszett. Ős igaza volt. A fiú ezt megtanulta azóta. Az agronómusnak a homokfutón mindig hátra kell ülni! De ő akkor még sohasem ült olyan homokfutón, ami egyenesen érte jött.

Talán azért nem is beszéltek jóformán semmit. Ha hátra ül, akkor talán sok mindent elmondott volna az öreg. Hátra is fordult volna. De így csak nézett előre egyenesen.

— Szép lovak — próbálkozott a fiú.

— Azok — mondta Hidvégi.

Nem mondta, hogy a két ló azelőtt is az övé volt. Még büszke sem volt a hangja.

Aztán a paprikatáblánál beszéltek még.

— Ez sokat hozott? — kérdezte a fiú, mert eszébe jutott, amit a foghíjas mondott a tanácson.

— A paprika? Rajtarohadt fele — mondta Hidvégi.

Értetlenül nézett rá.

— Rajtarohadt?

— Rajta. Nem volt, aki leszedje.

A foghíjasnak mégsem lehet igaza. Az nem lehet.

— Napszámosokkal kellett leszedetnem a paprikájukat. Futkostam mint egy örült, hogy összeszedjem őket. Nem jöttek, mindnek más dolga volt. Magyaráztam, hogy ezeket kereshetnek a paprikán. A szemembe nevettek — ezt mondta a foghíjas a megyei tanácson.

Aztán feléje fordult.

— Mindenesetre jó iskolád lesz. Valamivel nehezebb, mint az egyetem.

Nem ellenségesen mondta. Hűvösen és tárgyilagosan. Azt mondták róla, kiváló szakember.

Talajösszetételek... vetőmagkezelés... helyi viszonyok...

Emberek is vannak. Legfőképpen emberek vannak!

Az eszmék, törvények szilárdak és logikusak. De ez nem ilyen egyszerű. A fonalak gyakran összeköcolódnak. Mindenütt emberek vannak. Ezt a fiú már nagyon régóta tudta.

Az egyetemen egy csoportban volt Abonyi Sándorral, a KISZ titkárral.

— Fiúk, falura kell menni, termelőszövetkezetbe! Nem számít a kevés tapasztalat. Ehhez a munkához szív kell.

Ezt mondta, nemcsak a gyűléseken, otthon a diákotthonban és szünetekben is ezt mondta Abonyi Sándor.

A csendet sohasem felejtí el. Különös csend volt.

Ketten álltak. Ő és a Vagány. A többiek ültek. Abonyi Sándor is ült.

— Maga sem, Abonyi elvtárs?!

— Nekem megvan a helyem a minisztériumban. Kikértek — mondta Abonyi. Kicsit hadart.

— Éljen a szocializmus — morogta Vagány és vigyorgott.

— Parancsol?

— Semmi — mondta Vagány. — Leülhetünk?

Vagány városi gyerek volt. Pesti. Sok baj volt vele. A szája is nagy volt.

— Micsoda nadrág ez, Léber elvtárs?! Léber elvtárs, beszéljen magyarul, mi az, hogy a pétísó ilyenkor smafu?!

— Holnap felveszek nektek egy klassz inget, rajta van az Eiffel-torony meg egész Közép-Európa.

Mit marhászkodsz, Vagány! Ne marhászkodj!

— Ki akar tszbe menni?

Ketten álltak fel. Ő és a Vagány.

A foghíjas volt az elődje a tsz-ben. Szerette a földet. Mindene volt a föld, látszott rajta.

— Véres verejtékkel sem lehet ott tszt csinálni. Én mondom.

— Pesszimista vagy, Karcsi, ne riaszd el a kollegát — mondta az osztályvezető.

Az osztályvezető túlságosan világosan és túlságosan könnyedén beszélt. Közben az órájára nézegetett.

Szocialista mezőgazdaság... fiatal értelmiség... határozat... perspektíva, meg ilyeneket mondott. A fiú nem nagyon figyelt oda. A foghíjas sem.

Az öreg valamit körmölt. Erre csak most utólag emlékszik, mert akkor nem figyelt az öreget. Torzonborz, ősz ember volt. Mikor elindult, utánajött a folyósóra. Megszorította a karját.

— Magában van hit, fiam! — ezt mondta.

Vannak ilyen emberek. A világ tele van ilyen emberekkel. Judit is ilyen.

— Nem mehatsz el. Tudod, hogy itt kell maradnod velem. Itt kell maradnod.

Neonok kiabáltak, zsongtak a villamosok hosszú „ú” betűi.

— Apa szerev neked állást.

A fiú szerette a kiabálós neonokat, a lármát is szerette. A presszókat nem — télen is az utcán csatangoltak Judittal.

Legjobban mégis a vízszagot szerette.

Nem szólt.

— Persze, a káderfiú! Az apja agrárproletár! Halász!

Juditot sohasem látta sírni. Akkor sírt. Hangosan, furcsán. A járókelők megálltak és megütközve néztek rájuk.

Nagyon fagyos este volt. A „halász” nagyon fájt. Judit is tudta. A végén már csak emiatt sírt, akkor már csendesen hüppögve.

Akkor volt boldog, ha az apja elvitte a vízre. Az éjszakában fényjelek vibráltak, és néha néha elnyújtott kiáltás szállt végig a folyó hátán. Sohasem fölösleges kiáltások voltak. Az emberek szótlánul, feszülő izmokkal dolgoztak és a bárka úzásán érezni lehetett, ahogy a hasa megtelt sima, fickándozó halakkal. És nagy hajók is jöttek. A fényszórók végigpásztázták a partot, egy pillanatra megvillantották a halászokat.

És megszólalt a hajókürt. Rövidet, mélyet kiáltott.

A vízi emberek mindig köszöntik egymást, ha találkoznak.

Szótlánul mentek. Judit bele sem karolt.

Most az ikszek sem számítottak. Az ikszek csodálatosak voltak.

— Egyezzünk meg — mondta a fiú — hogyha „a” betűt látunk, megcsókoljuk egymást.

— Hohó, mohó úr! Inkább legyen, mondjuk iksz.

— Jó, legyen iksz.

Pest tele van iksszel. Néha azért kevés volt. Ilyenkor megálltak a hirdetőoszlopok előtt és nagy figyelemmel tanulmányozták.

— Hopp — mondta Judit — ünnep! Szaxofonon kísér Rex Félix.

— Az három.

A csók után azt mondta.

— Tudod, a Félix nem igaz. Meg a szaxofon se.

Bele sem karolt. Szótlánul mentek egymás mellett.

Két hét múlva tudta meg a falu nevét. Judit egy darabig szótlánul nézte őt, aztán megölelte. Így még sohasem ölelte meg.

— És rajzold tele ikszekkel a csúf faludat, érted! Minden csupa iksz legyen. Hátha Judit királynő meglátogat.

A nők nagyon furcsák.

Judit nem volt furcsa. Judit ilyen volt.

Meglátta az állomást. A három vagon idelátszott. Minden nagyon mozdatlan lett.

A vasutasnak vékony, gondosan ápoltság volt. Fűszál lógott a szájában. Nem lehet ott tszt csinálni, én mondom.

A három vagon mozdatlanul állt. Körvonaluk elmosódott a melegben.

— A hitem! — mit ér a hitem? — gondolta a fiú.

Az ember csak egyféleképpen élhet. Ha hisz. Hisz abban, amit csinál. Ezt már nagyon régen végiggondolta. A sallangok mind lehullottak. Az apja miatt, a víz miatt, a hajókürt miatt, meg Judit miatt. És Hidvégi miatt is.

A három vagon mozdatlanul állt. Körvonaluk elmosódott a melegben.

Megfordult. Futni kezdett a falu felé. A kukoricalevelek libegtek körülötte. A fát ki kell rakni! Fél óra az egész. Nem igaz, hogy nem jönnek.

Hiszen egyszer minden összeomlik. Így összeomlik.

A gyalogúton jött valaki szembe. A fiú megállt, hallgatta a lépések koppánását, aztán a fekete foltot is észrevette a zöld szárazak között.

Hidvégi volt.

Álltak egymással szemben.

— A fiam elé megyek, azt írta, megjön.

A fiú félreállt, belépett a kukoricába, hogy helyet adjon az öregnek. Az előbb még futott, most lehajtotta a fejét.

Hidvégi Mihály nem mozdult. Mereven állt a gyalogúton, ünneplőben, nyakig begombolt fehér ingben.

— Eső köllene — mondta aztán.

Nem azért mondta, hogy végetvessen a csendnek. A fülledt meleg miatt mondta, meg azért, mert a földön apró, szomjas kis repedések ágaztak szét. Azért mondta, mert fonnyadni kezdtek már a kukorica levelei. Ott állt a kukoricaszárak között. Onnan nőtt ki, ebből a barna, repedezett földből, ő is barna volt és repedezett, meg szomjas, esőt kívánó, mert kell az eső, hogy a zöld szárakba erőtadó nedvesség szívárogyon — s ha most megeredne az eső, akkor az öreg szaporábban lépkedne, nem azért, hogy fedél alá jusson, dehogyis azért — az örömtől, — és talán még füttyörsznezne is. A fiú biztosan tudta, hogy füttyörsznezne.

— Az én apám halász. A csónak fodros csíkokat húz maga után a vizen és a hajókat messziről észrevenni, a hajósok meg a vízi emberek mindig integetnek egymásnak, ha találkoznak. Néha kiáltanak is, de a hangot legtöbbször elviszi a szél. De azért kiáltanak. Az én apám halász — mondta, a fiú.

Csend lett, nagyon nagy csend. Hidvégi a keményre taposott gyalogutat nézte és tudta, hogy a fiú ott áll vele szemben a kukoricában. A gallér szorította a nyakát. Különben jó bő gallér volt. Nem szerette a szoros gallérokat.

És a fiú akkor már tudta, hogy futni kell. Megfordult. Kiért a kukoricásból és meglátta a vagonokat. Egyre nagyobbak lettek. Az arcáról csurgott a verejték. Futott.

A gerendák hangos koppanással hullottak egymásra. Lehuppantak, aztán a végük felvágódott a levegőbe: klang. Nehezek voltak, felhorzsolták a fiú tenyerét. Klang... klang...

Hidvégi Mihály az állomás előtt állt. A gerendákat nézte. Nagy esetlen póklábakként kalimpáltak a levegőben, a koppanásuk idáig hallatszott.

A váltóór odaszaladt a fásvagonokhoz és felkiáltott a fiúnak:

— Hét, mit akar!? Messzebb kell rakni a sintől!

A fiú nem figyelt oda. Ki kell rakni a fát! Mindegy hogy hogyan... az nem igaz, hogy nem jönnek!

— Messzebb kell rakni — mondta bizonytalanul a váltóór és kezével tétova mozdulatot csinált.

Akkor már füttyentett a délutáni személy, mikor Hidvégi Mihály megindult a vagonok felé.

Az utasok a hazaérkezés boldogságával kászálódtak le a magas vonatlépcsőkről. Aztán megálltak. Hidvégi Mihály meg az agronómus rakodik. Nézték a talpig feketébe öltözött parasztembert, ahogy nagy lendülettel szórta le a vagon tetejéről a gerendákat.

Bang... klang... bang... kopogtak a gerendák.

Aztán a fiú nevetni kezdett. Nehéz, szokatlan nevetéssel.

— Mit néztek! — kiáltotta. — Mit néztek!

Az emberek önkéntelenül hátrább léptek. S akkor a különös csendben fölkiáltott a féleszű Patkós Laji.

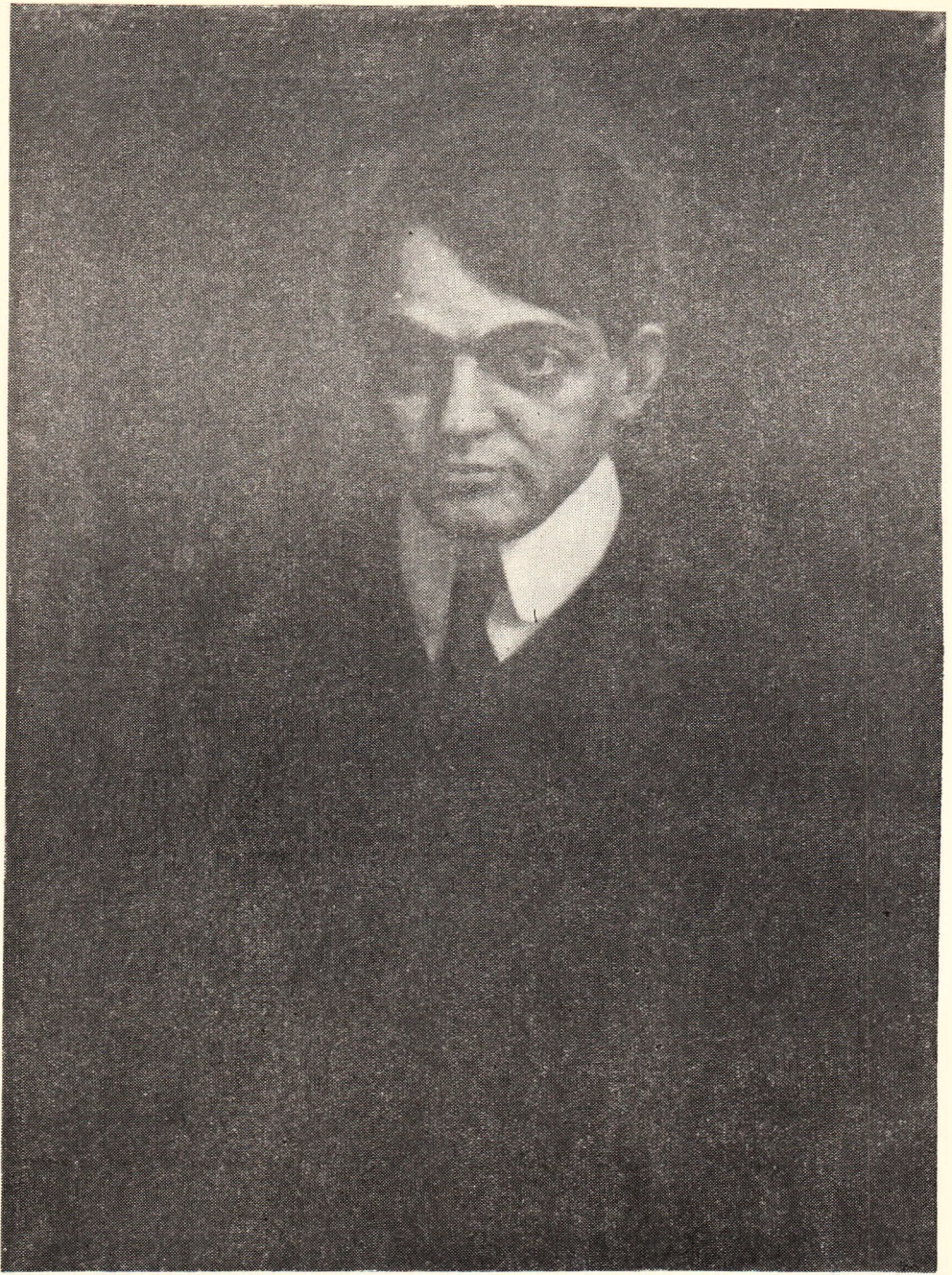
— Odanézz, vonat! Tüzes vonat!

A rétek felé mutatott, amerre a nádas szittyós tocsogók között még kocsíút sem volt.

— Ne ordíts! — mondta neki valaki, de azért mindnyájan arra fordultak, és tényleg! A rét fölött óriási tüzes vonat robogott fénylőn és zajtalanul.

Kóhán György: Olvasó nő

Czigány Dezső: Ady Endre

Lukács Ottó

A háború ellen

Ismered-e, midőn a félelem
Vad fényével kinéz a szemeden,
Hogy rémültödben felordítanál,
Mert gyilkosokként néznek rád a tárgyak,
S az ezüsttestű lég is rád les, és
Dörrenni kész.

És tudod-e a pillanatokat:
Nyakadra fekszik és fojtogat
A táj, s a város elindul,
Minden háza ellened indul,
Mozogni kezd, hogy életedre lessen
S hogy eltemessen.

És nincs egy csöppnyi hely, hogy elszaladj,
Elfordul tőled a föld, és megtagad,
Önönmagából kizár a táj,
Hogy sírva nézed: puszta roncs csak,
Amit úgy hívtál talán:
Házam, hazám.

Amíg egy hangnyi hang a szájadon,
Mondd a szót: az élőkhöz ragaszkodom,
Beléjük fogózom tíz ujjal és körömmel,
Hogy meg ne szülessék a városok
Szörnyű szülőtte, a félelem:
Mondd százszor újra: nem!

Baranyi Ferenc

Az ébrenlét a bátorság

Éjjelkor a sötét belémlát,
ilyenkor vallanak a némák,
és a süketek dobhártyája
beleremeg az éjszakába.
Nem könnyű a magunkba-nézés,
ítélőszékhez önidézés,
jaj, gyáva vagy, megfutsz magadtól,
ha ilyen éjszakán elalszol!

Az ébrenlét a bátorság itt,
lehurrogni lelked, ha ámit,
rágondolni, amire nem mersz,
akármilyen nehéz, keserves,
büntetni magad röstelt könnyel,
társ-nélküli, szegetlen csönddel,
nézni, midőn a képre fény száll,
amit az éj tükre elédtár.

Ó, én tudom: a gyöngeségem
legláthatóbb a tükör-éjben,
s én látom legjobban, hisz éjjel
magam vagyok rossz számízével.
Nincs kínzóbb a felismerésnél,
hazugnak látni, mit beszéltél,
mondandónak, mit elhallgattál,
adandónak, amit nem adtál.

Magam vagyok magam fegyence,
bíráim legkegyetlenebbje,
s még az lehet csak, akin látszik
hogy éjszakákat áttusázik,
aki velem éber az éjben:
legyen bírám s ha kell, pribékem.
De megítélni hogy merészel,
aki nyugodtan alszik éjjel?!

Legyen a bírám talpig ember,
magát vizsgáló becsülettel,
s ítéljen el, egyazon szinten,
mint embert ember, istent isten,
mint ön-legyőző ön-legyőzött,
miként legyőzöttet legyőzött,
de sárga törpék tű-sisakban
ne mocorogjanak alattam.

Ha számonkérő éjben alszol,
jaj, gyáva vagy, megfutsz magadtól,
bár nehéz a magunkba-nézés,
ítélőszékhez önidézés,
de áldozunk ennyit magunknak,
kiéjszakázott igazunknak,
s azoknak, akik tisztelettel
úgy neveznek minket, hogy ember.

Ismeretlen Ady-relikviák

ADY ENDRE ISMERETLEN ARCKÉPE

Adynak aránylag kevés arcképe ismeretes, s ezeknek is nagyobb része emlékeztetből készült. A költő ugyanis nem szívesen engedte magát lefesteni; sem festőnek, sem képfaragónak tudomásunk szerint nem is ült modellt, csak Czigány Dezsővel tett kivételt, kihez szoros baráti kapcsolatok fűzték. Czigány több ízben is festette Adyt, 1907-ben egy szénrajzot és négy olajfestményt, 1908-ban újabb olajfestményt, utolsó arcképét pedig már a költő halála után emlékei és korábbi alkotásai alapján készítette a huszas évek legelején. Érdekes, hogy éppen ez a legutóbbi (tegyük hozzá: leggyengébb) alkotása ment át leginkább a köztudatba, ezt közölték legtöbbit, ezzel hozták kapcsolatba Ady Lédához írt közismert sorait (legutóbb Csengerné Nagy Zsuzsa az Élet és Irodalom 1957. november 22-i számában), nem vevén észre a leírás és kép közötti szinte kiabáló különbséget. Czigány Dezső Ady-képeit egy kivételével már mind reprodukálták, a „kegyetlen”, „leleplezés”-szerű alkotást is, s épp ezért csak csodálkozunk azon a felületességen, melyet a Czigány-képek közlése kapcsán nem egyszer tapasztalunk. Feladatunknak ezúttal mégsem azt tartjuk, hogy a Czigány-féle Ady-ábrázolások körüli kérdéseket tisztázzuk, ez szaklapban, ahol mind a hat kép közlése megoldható, hamarosan sorra kerül, hanem hogy a legújabbban, tehát hatodiknak előkerült Ady-képet bemutassuk. (Lásd a műmellékleten.)

A magántulajdonban lévő, vászonra festett, nagyobb méretű olajfestmény, mely a költőt derékiig ábrázolja, a nagy poétának legművészebb és legmeghittebb képmása. Egyike azoknak a képeknek, melyekről a levelekben szó esik. A Czigány-festette Ady-portrék sorában, megítélésünk szerint, időrendben a negyedik, tehát később készült a Kabos-féle rajznál (a „Vér és arany” címlapja), a Léda-féle arcképénél és a Czigány hagyatéki kiállításán bemutatott portrénál, de megelőzte a Nyugat által réznyomatban közrebocsátott arcképet, melyen a festő már idealizálva, sőt kissé heroizálva mutatja be a költőt.

Ez a kép is még a „Vér és arany” címlapjának elkészítésével függ össze, de már, mint Ady leveléből is kitetszik, nem a kiadó számára készült, mint ahogy a villanyfénynél festett, rendkívül sikerült, érdekes, de kegyetlen kép sem, mely jellemábrázolás tekintetében a most ismertetett képpel egyenrangú, ha ugyan nem múlja felül. Képünkön a költő fehér inget, vörösbarna nyakkendőt, mély, barnás-zöld tónusban tartott kabátot és hasonló mellényt visel. A test egyetlen, a háttértől alig elválló tömeg, mely éppen csak jelezve van a váll vonalával. A felület nincs megbontva, csak egészen közelről látszik a kabát két szárnya, amint elválik a mellénytől, és alig jelezve a kabát hajtókája. A ruha sötét színe szinte beleolvad a háttér semleges sötétjébe, melyből a hófehér inggallér fölött plasztikusan emelkedik ki a sárga arc. A nagy, szépen ívelt szemöldök alól meleg, barna szemek néznek. A szemöldök hosszabban fut, mint az ismert képeken, a szemnyitás keskenyebb, a szemek mélyen ülnek, a szem fehére nem olyan nagy, bálványyszerű, mint a Kabos-féle rajzon, a szem jellemző domborúsága megis nagyon jól érvényesül. A beszédes szemeket nem külső látomány élteti, a révedő tekintet önmagába mélyed. Az orr alig észrevehetően ferde, miként a többi képen, az áll viszont eltér valamennyitől, s megnyúltságával az egész fejnek más jelleget ad. A szem s különösen az arccsont magasságában a fej keske-

nyebbnek tűnik, s a rajz kissé összenyomott, vagy az 1908-as arckép ovális formájával szemben inkább hosszúkás fejtípust mutat. Az áll nem olyan kiugró, s az alsó ajak nem olyan duzzadt, kiforduló, az érzékiség a majdnem kerek állban jut kifejezésre. Kerek a koponya lezárása is, a már ismert hajviselettel: jobboldalon választott haj, mely enyhe ívvel a homlok bal felére hull s a legtöbb képen eléri a szemöldököt, itt azonban kissé vissza van szorítva. Érdekesen egészíti ki az arcot az enyhén előrehajló, elálló nagy fül, melynek a művész szokatlan jelentőséget tulajdonít.

A fej nem a Léda-portré éterikus látománya, nem is szimbólum, mint a Kabos-féle rajz, nem a markáns, költői öntudattól áthatott, indulatoktól feszülő poéta feje, nem a boros mámorok eltorzult Adyja. Ritkán, keveseknek és kivételesen megmutatózó Ady-fej ez, melyet a látomány izgalma helyett a legmélyebb bensőn átzendő muzsika űltet.

Amikor Ady 1907. június 23-án párizsi útjáról hazatért, Czigány a piklúra legtöbb elemét meghódította már, szinte teljesen kész, egyéni mondanivalóval és stílussal rendelkező művész volt; Adyt mégsem annyira piktúrájával ragadta meg, mint inkább haladó politikai felfogásával, következetes baloldali magatartásával, főként azonban csellójátékával, mely mint valami gyógyító balzsam hatott fáradt, zaklatott idegeire. Mert Adyt kényszerű hazatértekor nem nagy nyugalom várta idehaza. Élete a nyári és őszi hónapokban Budapest és Nagyvárad között folyt le. Mindenféle nyugtalanság örölte. A Lédaért való aggodás mellett önmagáért is nyugtalankodott. Anyagi gondok gyötörték, s helyzete egyre bizonytalanabb lett, súlyos álmatlansága pedig csak mégjobban megkínozta zaklatott idegeit. Léda ekkoriban szült, de a várva várt gyermek nem maradt életben; lapja válságban volt; készülődő kötetének, a „Vér és arany”-nak kiadásával sokáig nem jutott előre. Ereje a szerkesztőségben és éjjeli kávéházakban morzsolódott szét: éjszakázásokba, cigánymuzsikába öntötte élete nyugtalanságát, vagy ahogy tehetett, felment Czigány Dezsőhöz, akit Budapesten tartózkodván mindig felkeresett. Ott gubbasztott a műteremben (mint gyakran Czigány Kaboséknál), rendszerint fáradt volt, letört, nyavalyás, amilyenek ez időben Bölönihez írt levelei is mutatják. Ahogy bor került az asztalra, iszogattak, lassan megindult a beszélgetés, aztán a „csönd” kinyílt mint a virág: vitakozott, évődött, néha egész előadást tartott, majd Cigány került sorra: elővette gordonkáját és muzsikált. Schumann Álmodozását nagyon szerette Czigánytól, aztán volt egy kedves Bachszáma, de a magyar nótákat is kedvelte. A vele töltött esték többnyire meghittek s mélyen bensőségesek voltak. Schumant háromszor is eljátszotta és Schubert Ave Maria-ját. Ady hallgatagon ült, néha órákig nem beszéltek.

Czigány Dezső mesteri ecsetjével ezt az Adyt örököltette meg a most előkerült képen.

MYLITTA ISMERETLEN LEVELE ADYHOZ

Az egyre gyarapodó Ady-irodalom számára, mely a költőre és kapcsolataira vonatkozóan az adatok egész sorát tárta fel, s az anyaggyűjtés, főként pedig a feldolgozás során, különösen az adathelyesbítés ürügyén egyes szerzőknél eljutott a gusztustalanságig, maradt még egy nő az Ady-nők között, kire nem csapott le a buta kíváncsiság, hogy kéjelegve kihemperegje magát az intimitásokban, felhánytorgatva nunden szennyest, felsorakoztatva minden odatartozót, csakhogy hatásosan kiábrándíthasson; maradt még egy nő, kinek sikerült a kutató szemek elől elrejtőznie, kiről — hogy, hogyanem — a legalaposabb Ady-krónikás sem mond többet félmondatnál, s a legfulánkosabb szerző is csak azt ismétli, amit jóhiszemű kollégái előtte már elmondtanak.

Mylitta, — így nevezte el a költő azt a budapesti szőke asszonyt, akivel 1913 tavaszán (és nem kora-őszén) több mint „érzelmes kalandja” szövődött a mariagrüni szanatóriumban, ahová Hatvany áldozatkészségéből került megromlott egészségét megreperáltatni. Március elején Grünbe érkezve találkozott vele, s körülbelül két hónapig voltak együtt. Az asszony iránt hamarosan komolyabb érdeklődésre, sőt szerelemre gyúlt, s bár szerelme reménytelennek bizonyult, ez a szerelem mégsem volt

meddő: egész ciklus szebbnél-szebb verset eredményezett. Május 1-én jelent meg az első Mylitta-vers, aztán a Nyugat egyre-másra hozta a többit: május 16-án, július 1-én és 16-án, szeptember 16-án, október 16-án és november 1-én. Maga a szerelem még tovább tartott, egészen a következő év március—áprilisáig, ha ugyan nem tovább, jöllehet a Mylitta-versek a november 1-i számban közölt „Eltemetem szemem látott-jait” c. verssel megszűntek, ami azzal magyarázható, hogy Ady végül is tudomásul vette a bizonyosat: Mylitta, „a legpogányabb nő és istennő” sohasem lesz a felesége. Ady ugyanis — bár kevesebbre is alig lehetett reménye — házasságra gondolt, ami Kernstok Károly festőművész kéziratos feljegyzéseiből világosan kiténik. Ady 1913 augusztusában vagy szeptemberében járt Nyergesújfalun, ahol egy napot töltött Kernstoknál, aki naplójegyzeteiben megörökítette ezt a látogatást. „Ez a nap különben nagyon mulatságos volt. Én és feleségem a Dunán voltunk fürödni, meleg augusztusi délelőtt volt, egyszerre csak jön szakácsnénk, hogy jönnénk haza, egy színész-képű, fekete szemű úr jött autón, leült a verandára és első szava az volt, hozzanak fel a pincéből jó friss bort és hívjanak minket haza. Igazán nem tudtam, ki lehet, s nagy öröömre Bandit látom egyedül kvaterkázni; egy társasággal jött, akik az erdőbe mentek vadászni: Ő nálam maradt másnapig, mikor azok visszavitték Pestre.

Az autó és vadászterület D-é volt s vendége volt M. Mici is, aki akkor nagyon izgatta Bandit. Sőt, ahogy nekem mondta, kedve volna az urától elválasztani és feleségül venni.” A nevet Kernstok — feltehetően tapintatból — törölte, csak a kezdőbetűket hagyta meg. Így sem kétséges, hogy M. Mici azonos a költői Mylittával. Kernstok naplójának más helyén szerencsére újból felmerül a neve, de most már nem rövidítve. „Mikor Nyergesen volt Ady, szerelmes volt Machlup Micibe, annak autóján is jött ki. Mondta: elvenné feleségül, vajon elválna-e az urától. Mondom: nem hiszem Bandi. Szegény fiú temetésén találkoztam vele, komoly és szomorú volt. Szeme néha-néha elnézett a messzeségbe.” (Kézirat e sorok szerzőjének tulajdonában.)

Kernstok feljegyzései 1920—25 között készültek berlini emigrációjában, s ezzel magyarázható apró pontatlansága a nevet illetően; ugyanis a férjet hívták Maklupnak, aki gazdag újpesti bőrgyáros fia volt, „remek parti”, viszont Mici sem ment hozzá üres kézzel, hiszen a nem kevésbé gazdag Zwack likörgyáros leánya volt. Maklup, a férj, mint mondják, különösebb szépséggel nem dicsekedhetett, ellenkezőleg, ezért is reménykedett sokáig Ady, hogy az asszony talán elválik és hozzá megy feleségül. Reményei azonban minden komolyabb alapot nélkülöztek, Maklupné sokkal tartózkodóbb volt, semhogy Ady komolyan gondolhatott volna a vele való házasságra, nem mintha egy második házasság gondolata az asszony számára idegen lett volna; hogy mennyire nem, mutatja Rázsóval, Debrecen egykori főispánjával kötött későbbi házassága. (Dénes Zsófia szíves szóbeli közlése.)

Az alábbi levél, melyet a Széchenyi Könyvtár Kézirattára őriz, elkerülte a kutatók figyelmét, akik sem az aláírásból nem sejtették, sem a levél tartalmából nem érezték ki Mylitta szerzőségét. A mindszei levelesláda tudomásunk szerint több Maklupné-levelet is tartalmazott, ezek azonban ismeretlen helyen lappanganak, ha még egyáltalán megvannak.

A levél borítékján a cím: „Ady Endre Úrnak, Érmindszent Szilágymege”. A levél már nem találta ott Adyt, ezért utána küldték Budapestre a Nyugat szerkesztőség címére. A levélen feladó nem szerepel, a borítékra azonban valaki — talán maga Ady — felírta Maklupné nevét. A levél az Ady-hagyatékból került a Széchenyi Könyvtárba, a postabélyegző kelte: 1913. dec. 29.

Az Ady-kutatókra vár, hogy Mylitta nevének ismeretében a további nyomozást megejtsék. Mindenesetre mélységesen sajnálná e sorok írja mindazt, mit itt megírt, ha a további kutatás, miként Léda esetében, nélkülözné a minden szerzőtől megkövetelhető józólést és kellő tapintatosságot.

1913. XII. 29.

Kedves barátom, betegségének híre jobban fáj, mint ahogyan hosszú hallgatásomról ítélre hihetné. Fáj, pedig, először maga a tény, másodsor meg az a gondolat-

nak alig nevezhető halvány tudat, hogy talán, ha jobban tudtam volna Magára vigyázni vagy hatni, nem jutott volna ennyire. A régi dolgokat újra bolygatni nem akarom, nem kutatom ki, mi okozta, hogyan kerültünk szét ennyire — csak egy egyszerű, természetes érzésnek engedve írok most, habár lehet okosabb volna, az okosabb és hidegebb ész szavára adni. Erre az érzésre hallgattam akkor is, mikor karácsony estéjén, virágokat és könyveket küldtem ki a St. Jánosba, mert sajnálattal és szeretettel gondoltam egy rossz, dacos beteg gyermekre, és akartam, hogy örüljön egy kicsit. De virágok és könyvek visszajöttek, előbbieket itt herradtak el nálam, utóbbiakat ha akarja, szívesen küldöm el vagy adom át alkalom adtán.

En súlyos időközön mentem keresztül, tán mindennél borzasztóbb egy imádtott életért reszketni — szegény nővérem még mindig elég beteg.

Hogy hazautazott, a „Világ” szerkesztőségében tudtam meg Bölönyitől, (!) nagyon őrzik Magát, míg be nem mutatkoztam el nem árulták a tartózkodási helyét. Azt a hírt kaptam, hogy sokkal jobban van, és most hogy az új év jön azt kívánom: bár czipelne megrakodva, ezer jót a Maga számára.

En a régi maradtam: hú barátja, ki szívből üdvözli

Miczzy.

Közli: HORVÁTH BÉLA

Radnóti Miklós ismeretlen levele

Vértes György hívta fel figyelmemet arra, hogy az alább ismertetésre kerülő Radnóti levélben szereplő folyóirat (évkönyv) tervét Radnóti Miklós az illegális kommunista párt megbízásából terjesztette elő, noha a költőnek erről közvetlenül tudomása alig lehetett. 1941-ben a kommunista párt szélesíteni akarta az antifasiszta irodalmi frontot, s ezért tömöríteni szerette volna a haladás képviselőit. Ekkor merült fel egy nem azonos címmel s nem szabályszerű időközökben megjelenő „folyóirat” megjelentetésének terve úgy, ahogy azt alább Radnóti Miklós a kitűnő gyomai nyomdásznak, Kner Imrének elő is terjesztette. Radnóti Miklósnak — a levél alapján úgy látom — tisztában kellett lennie azzal, amiről szó volt, t. i. a kérdés illegális politikai hatterével, még ha nem közvetlenül érkezett is hozzá a megbízás a tárgyalásra. Minden bizonnyal az anyagiak is rendelkezésre álltak, bár hogy milyen mértékben, ez a voltaképpeni lényegét nem módosítja. Az alábbiakban közlöm Radnóti levelét, — amely nemcsak Radnótiról való ismerteinket gazdagítja, de a Horthy-korszak szellemi nyomorúságához is szolgáltat néhány figyelemre méltó adatot.

Radnóti Miklós, mint nagyon kedves és győtrő tervét adja elő javaslatát. Már régóta foglalkozik a gondolattal, előáll vele, Kner Imre hátha kedvet kap hozzá. Barátainak már „a könyökén jön ki”, de megvalósítani mindaddig még nem sikerült. Irodalmunk „csúcsa” a lírai költészet, de még sem folyóiratot, sem évkönyvet nem szenteltünk neki. A franciáknál, angoloknál és az amerikaiaknál havi folyóirat látja el a líra szolgálatát. „Könyv a költészet szolgálatára” címet javasolja, de nem ragszkodik hozzá; nem is kell minden számnak azonosnak lennie, tekintettel a sajtótörvényre. Évente kétszer jelenne meg egyenként nyolc-tíz íven.

Álljon itt a levél teljes szövegében:

Mélyen tisztelt és kedves Imre Bátyám, hálásan köszönöm a gyönyörű Hevesy Iván könyvet, Gyurka mesélt már róla, de nem hittem volna, hogy ilyen szép. Itt az alkalom, hogy megkérdézzem Tőled, hogy kaptál-é az Apollinaire kötetemből annak idején, a közbejött munkaszolgálat teljesen összekuszálta ügyeimet ilyen tekintetben is, — és így nem tudom küldtem-é. Ha nem, — megtisztelsz vele, ha megírod és örömmel küldök. Egy másfajta közlendőre is felhasználom az alkalmat, egy régi nagyon kedves és győtrő tervemet írom meg Neked, hátha kedvet kapsz hozzá. Barátainak már a könyökén jön ki, de megvalósítani nem sikerült. Neked azt hiszem még nem beszéltem róla. Irodalmunk „csúcsa” a lírai költészet, még sincs és nem

is volt soha folyóirat vagy évkönyv, amit neki szenteltünk volna. A franciáknak, angoloknak és az amerikaiaknak havi folyóiratjuk van, legalább is volt — a háború előtt. „Könyv a költészet szolgálatára”, erre gondolok, fő címet lehet találni, nem is kell azonosnak lennie, tekintettel a sajtótörvényre, félévenként 8—10 íves könyvben verseket, műfordításokat (sehol sem lehet ma megjelentetni!) közölnék, egy-egy magas, csak magas színvonalú esszét, költőről, vagy versről, magyarról és külföldről, régiről és újról és minden számban egy-egy verstani tanulmányt (Turóczi-Trosiler, Marót Károly, Vikár Béla, Waldapfel Imre, Sik Sándor, vagy akár Gábor Ignác is boldogan írnának ilyet, ha lenne hová). Minden kötetben bő és esszé nivójú bel- és külföldi költészet-szemle, könyvismertetések, régi és kiadatlan vers és műfordításpublikációk, szövegváltozatok stb., szóval a „költészet szolgálatára” — minden. Irodalmi és irodalomtörténeti jelentősége óriási lenne, t e t lenne valóban és szóhoz juthatnának legjobb műveikkel azok a kitűnő magyar költők is, akik közül most kiszivattyúzták a levegőt, — mert zsidók. Mindenki boldogan dolgozna ingyen, mert „szivügyét” írhatná és közölhetné és minden sora remek lehetne, mert hat hónapon át nagy gonddal készülne egy-egy szám. És még venné is a közönség, van érdeklődés, persze, — hogy kifizetődjék, arról nincs szó. Azt hiszem, hogy nagyon illenék a Kner-hagyományba is a terv, a Kner-klasszikusokból és a Documentából (sic!) szinte következik... egy ilyen fajta folytatás. Persze, hogy áldozat lenne a Te részedről és a munkatársaid és a munkatársaim részéről is az egész, de a magyar költészetnek szolgálna, (ne haragudj, hogy ilyen fellengzően fejezem ki magam), de Kner Imre érti ezt, hiszen ami az áldozatot illeti, azt hiszem... És azt hiszem, nem túlságosan érthetetlen ez a kis vázlat, személyesen biztos részletesebben tudnám „leírni” azt, amit gondolok, de talán így is látod irodalmi és irodalomtörténeti, sőt világnézeti jelentőségét a dolognak. A legjobbat adni, magyart és európaiat és mindig költészetet adni, ez — úgy vélem — nem kis ügy. Gyakorlatilag: az anyag állandóan érkezne Hozzád, nem kellene egyszerre szedni és a megjelenése mindig „körülbelül” ekkor, meg ekkor lenne, mikor Neked a legkényelmesebb kb. félévenként. Évenként húsz ívnyi „költészet a költészetéről” a mi világunkban... Kedves, jó Imre Bátyám! Lehet, hogy érdekel, lehet, hogy nem... remélem: igen. De mindenesetre írj erről nekem és ne haragudj, hogy 1941 márciusában „ilyesmikkel” zavarlak. De Tőled sem idegen az „ilyesmi” és ha már „ilyesmi” sem lennének, legalább tervben, akkor nyugodtan felköthetném magam, vagy bevonulhatnék egy sárga házba.

Mély tisztelettel és szeretettel köszöntlek igaz híved:

Radnóti Miklós.

A levél keltezés nélküli s Kner Imre hagyatékában maradt fenn. Keletkezési idejét a körülmények figyelembevételével 1941 márciusára tehetjük. A levél Kner Imre, illetve a Kner-nyomda irattárával került Gyomárról Gyulára, az ottani levéltárba, ahonnan 1959—1960 folyamán a szegedi Tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékének közbenjárására átvitték Szegedre. A levél elején említett Hevesy könyv Hevesy Iván: Magyar tájképek című kötete, amely a gyomai Kner nyomdában készült s 1941 elején jelent meg. Az Apollinaire-kötetet Vas Istvánnal együtt fordította Radnóti s Budapesten jelent meg 1940-ben. A „Documenta” elírás, a Monumenta Litterarum című Kner kiadványra kell gondolni.

A Radnóti által előterjesztett tervezet sajnós, nem valósulhatott meg. Kner Imre több okból kifolyóan sem vállalkozhatott a kiadásra. 1919-es Tanácsköztársaság alatti szereplése miatt baloldali magatartású embernek volt elkönyvelve — deportálására is ezt hozzák majd fel hivatalos indokul 1944-ben. Ha ő vállalkozik a kiadásra, ez nyílt kihívás lett volna. De még ha mindennek ellenére vállalta volna is, akkor sem tehetné volna, mert a nyomdát a közigazgatási nyomtatványok készítése annyira igénybevette, hogy technikailag sem tudta volna a nyomtatás feladatát megoldani. Ismerve életének ezeket az éveit, s tudva, mennyire hatott rá az európai látóhatár elborulása és hogy mily tisztán látta előre sorsát, a szükséges energiával sem rendelkezett már ilyen megbízatáshoz. Egyébként nem vállalhatta a munkát az olyan közismerten baloldali nyomda, mint a Világosság, újság, mint a Népszava, de olyan baloldali könyvkiadó sem, mint a Cserépfalvi.

Közli: SZÍJ REZSŐ

Takáts Gyula

Az iparművész Rippl-Rónairól

A Kaposvári Helyiipari Iskola homlokzatára Rippl-Rónai József neve került. A névválasztás és annak elfogadása nagyon sokunkat örömmel tölt el. Örömmel, mert ez a választás úgy sikerült, hogy ez a név a mögötte álló lélettel és művel nemcsak nagyságot jelez, hanem példával is szolgál mindennapi szellemi és fizikai munkájukban mindazoknak, akik naponta olvassák. Rippl-Rónai esetében ez így van, mert nemcsak a legnagyobb festőművészek egyike volt, de a századfordulón útmutató munkása volt több magyar iparágnak és újító szellemű művésze a századforduló magyar iparművészetének. Én itt erről a Rippl-Rónai Józsefről írok. Róla, az iparművészről, hogy világosan lássuk a művészet és az ipar, pontosabban a szép és a gyakorlati élet egyáltalán nem áll egymástól távol, sőt egyenesen csak akkor lehet igazán szép életéről beszélni, ha ez a két szó, mint itt e mondatban, az élethez is szorosan egymás mellett áll.

Rónai mindig erre törekedett. S ez nem volt könnyű feladat a századforduló Európájában és kétszeresen nehéz volt hazánkban. Tudniillik a XIX. század végére lassan megszűnt a céhek idejétmúlt, a szépet és közízlést maradi módon szolgáló kisiparos világa. Helyükbe szinte egyszerre jött a vállalkozó és a kapitalizmus. Jöttek a gépek. Velük együtt az üzleti és haszonéhség, de ugyanakkor nem volt olyan iparművészeti fórum itthon és nem volt olyan fejlett ízlésű közízlés sem, amely itt a gépek ontotta formákat ellenőrizte vagy nemesíthette volna. Így aztán a jóarányú ampír és a nyugodt formájú biedermeier és szép parasztbútor helyére nemcsak a nyugati, de a magyar lakásokba is betört a giccs. „Különösen az iparművészet terén az a sok, szecesszionnak nevezett ízléstelen dolog, mely a bécsi műhelyeken és kiállításokon szűrődött keresztül, mielőtt hazánkba került.” Így foglalta össze röviden Emlékezéseiben Rónai az elburjánzott giccsét, amely éppúgy elárasztotta a pénzarisztokrácia, mint a polgárság lakásait raffinált, semmitérő, ízléstelen bútorral, kerámiával, szőnyeggel és képpel. Pedig a gépipar lendületével a cél épp az lett volna, hogy kőben, fában, üvegben, vasban és textíliában az ízléses és olcsó tömegcikk jusson uralomra, amely mindennapi látványával és használatával társadalmunkban a legszelesebb körben ízlést nevelhetett volna. Rónai, aki Párizsban egész lélekkel a művészeti új, az impresszionizmus mellé állt, korán felismerte az iparművészet fontosságát és nevelő lehetőségeit. Ennek a művészetnek, ennek az ismeretlen területnek lehetőségei, az újítás varázsa és a szegénység is — amikor a párizsi festékkereskedők beszüntették a szegény magyar művészeknek nyújtott hiteleiket —, arra ösztökélték Rónait, hogy nagy szorgalommal fogjon iparművészeti tervek készítéséhez neillyi műtermében. Művészetének dekoratív ereje, gyakorlati hajlama nagyszerű formaérzéke és az Andrássy Tivadar budai palotájának ebédlő megrendelése is csak fűtötte munkakedvét. „Nemcsak a piktúrámhoz stílusban közelálló szőnyeget, hanem *ízlésemnek megfelelő módon* tárnýérokat, üvegeket, bútorokat is terveztem, ami ebben az időben nagyon fe'tünő, majdnem egyedülálló dolog volt” — írja öntudattal.

Ízlését abban az időben idehaza kevesen értették meg. Festői stílusa olyan újat jelentett, amely gyökerében támadta meg a szép képről és a művészi ízlésről eddig

vallott tételeket. Hát még az iparművészeti tervei. Ez az időszak 1880 és 1914 között igen zűrzavaros, extravagáns művekkel és elvakult harcokkal teli korszaka volt kialakuló modern iparművészetünknek. Ady „Magyar ugar”-jának a szóképével élve, valóban ugar volt ezen a téren széles Magyarország. Vadul burjánzott benne minden az ósdi avatagságtól a modern szecessziós giccsig, a lompos primitívségtől a különözletességig. Így aztán érthető, hogy e zűrzavarban született újat a polgár, a mecénás és a hivatalos vélemény is rémüldözve fogadta. Értéket, nem tudtak különbséget tenni vállalkozók és vásárlók a rossz és a jó között, mert nem volt „hiteles” minta az újban, amelyik alapján a mű és a giccs között különbséget tudtak volna tenni.

Az Iparművészeti Társulat és a legjobb ízlésű gyárosok is tanácstalanul s legjobb esetben elmaradt gondolkodásmóddal, de legtöbbször rossz ízléssel tájékozódtak. Hogy is lett volna másképp, amikor Szinyei-Merse Pál és Rónai képein derültek. Hát még Rónai bútor- és szőnyegtervein! — „Emlékszem, — írja — különösen az „Idealizmus és realizmus” c. képszőnyegemet nagy ambícióval csináltuk abban a neuillyi nagy szegénységben. Szépnek ígérkezett és igen eredetinek: zöld és sárga harmónia, új színnek, merész elhatározással megállapítva. Hittünk abban, hogy nem mindennapi lesz, talán még meg is veszi a kormány. Dehogy vette. Hiszen a hivatalos nagyságok még ilyet nem láttak és ha nem láttak ők, a mindenlátók, akkor az csak ostobaság lehet. Így volt csakugyan: elküldtem, visszaküldték,” írta keserű gúnnyal. De mit remélhetett volna ezután a közönségtől? Csak akkor értjük meg ezt, ha ma meghallgatjuk egy-egy bútor és újonulú lakaskiállítás közönségének véleményét, vagy ha rosszalló derűjét végignézzük a sokszor nagyszerűen modern építészeti tervek láttán. Így volt ő is . . . Újszerű bútor, szőnyeg és selyemhímzés, ablaküveg-terveit, „velencei könnyedségű üvegeit”, tányérdarabjait kimosolyogták. De ő következetes volt. Újra és újra bemutatta azokat az Ernst Múzeumi kiállításán és a Művészházban is és mindenütt, ahol agítálhatott az újért. Még jó, ha csak mosoly fogadta, de kitartóan harcolt. Kitartóan a kiállítási termekben és az iparoműhelyekben is. Mert minden ipari darabjának kivitelezésénél ott volt és következetesen végigvitte akartát az asztalosnál, üvegesnél, gelencsérnél is épp úgy, mint a könyvnyomdászoknál, legyenek azok kisiparosok, vagy gyárosok. Ezt írja Thék Endréről, a híres bútorgyárosról: „Az Andrássy ebédli miatt úgy összevezestünk, hogy egymást a sárga földig lerántottuk.”

Mindezt miért? Mert Rónai nem abbamaradt festőművész volt, akinek jó már az iparművészet területe is, hanem tervező művész, aki nagyonis komolyan vette az elgondolt művet. Egyszerűen azért, hogy „utat-módot mutasson, impulzust adjon a jobbízűsű, illetőleg erre nevelhető iparosoknak és gyárosoknak.”

Itt álljunk meg és vonjuk le az eddig mondottakból a következtetést. — Tehát mit üzen Rónai az ifjú iparművészeknek, iparos tanulóknak és a magyar iparnak? . . . — Azt, hogy ne féljen és ne féljenek az újtól és az újítástól. Izeni azt is, hogy terveikért és eszményeikért harcoljanak bátran és következetesen. Csakis így születet meg egy olyan iparosság és ipar, amely nem marad el az időtől.

Ez a nagy művész a reformerek konokságával hitt abban, hogy az „ártisztikusan berendezett lakás” a lélekre, végsőfokon pedig a társadalmi életre is nemesítő hatással van. Tehát nemcsak azért tervezett, „hogy magunkat jó ízlésre valló tárgyakkal vegyük körül”, hanem tervezett, hogy a régi, a megpenészedett kispolgári és az ön-elégülten lapos polgári és az önhitt, rosszízű vezetőik ellenére is új és szebb életviszonyokat teremtsen. Ezt hitte is és nézzünk csak körül, mennyire igaza volt. Valóban az új környezet, új életet teremt. Itt Rónai szavait valamennyien: írók, festők, iparművészek, tervezők mind megszívlelhetjük.

Ez a tervező és teremtő vágy aztán a Lonka-hegyi Róma-villában nemcsak a tárgyakon, de a természetben is szétáradt. Ízlésének szép példája volt kertje és lakása. Ezt a somogyi dombbrészét tört szobrokkal, élő növényekkel és tarka állatokkal derűt sugárzó ligetté varázsolta a kertművész Rónai. Házán pedig egyre gyakorolta a magyar kisipar minden ágának ízléses alkalmazását. Virágainak színeit átvitette a szobafestőkkel műtermébe és szobáinak falára is. A lakásberendezők választékos ízlésével alakította a villa nyugodt otthonosságát. Kedvelt virágai: „a skarlátvörös zsálya, a piros szimpla muskátli mellett a tiszta fehér színű virágok, de mégjobban a chróm-

sárga cyniák" és a rózsák, a széles és karsú gesztenye, kardvirág és tulipán levelek most már nemcsak tervein, de visszaemlékezve a párizsi tervezgető világra, itt a Lonka-hegyen a valóságban is körülveszik. Mindaz, amit lelki szemeivel terveiben megalkotott, az itt a „hegyen” már körülötte az életben is megjelent. Gondoljunk csak szép hímezéstervére az „Anyagiasság és eszményiességre”, vagy a „Rózsát tartó nőre”. Igen, Rónai olyan szerencsés volt, hogy álmait életében a fizikai megvalósításban is végigélte. Nem azért hajszolta a szépséget, hogy álom maradjon, hanem, hogy életre keljen. Meghatottan vettem kezembe azokat a fényképeket, melyeket ajándékuul kaptam a véletlen folytán épp születésének századik esztendejében. A képen Lazarine, akárcsak a „Rózsát tartó nő” olyan stilizált, törekeny és beállított mozdulattal emel egy rózsátó fölött arcához egy rózsát. Mellette „szecessziós”, színpadias mozdulattal a szalmakalapos, fehérnadrágos mester áll. Kezében a bicska, mellyel lenyesté azt a rózsát, melyet a fényképész Lazarine kezében örökített meg. Mintha csak ez a megállított és megőrzött ünnepélyes pillanat és ez a rózsza lenne a hála és a köszönet azért a sok munkáért, melyet francia felesége a hímezett falikárpitok és gobelinek szövésére szentelt.

Ma, ha elnézzük borospoharait, konyakos kupicáit, és pezsgős poharait, melyeknek vízfesték vázlatai most itt függnek a Róma-villa falán, ki ne venné észre, hogy ezek virágkelyheket, mákgubókat ábrázolnak. Üvegbemeredett virágszirmok ezek a poharak. Füleik visszahajló levelek és száraik virágok üvegszárai. Bizony nem mindig olyanok, mint ahogy Bernáth Aurél mondja! Talpon állnak ezek az üvegszirmok, ha dőlnek is, akárcsak a napfény felé hajló virágkelyhek.

És tányér-tervei? Csak kettőt említek. Egyik a villa emeleti kék halljának falán függ. Fehér, kék és zöld színesceruzával rajzolt öt-hat fából álló gyümölcsöst ábrázol. Mintha e törzsek lombjai e tányéron várnák az almákat és barackokat, hogy rátegyék. Körben a tányér peremén a stilizált kis falu, amely a gyümölcsöt termeli. A másíknak már csak másolatát őrzí múzeumunk. Százszorszépekkkel pettyezett füves tisztáson sütkérező fehér kacsák. Csupa hullámzó ritmus a szálas, egyenesen vibráló rajzú fűben, melyet távoli erdők zöld gömbjei kereteznek.

És ezeknek alkotója a szecessziós Rippl-Rónai, a szecessziós iparművész? ... Igen, amint mondja oktató időszerűséggel Emlékezéseiben „senki a saját korát joggal nem tagadhatja”. — Valóban benne élt a szecesszióban, de abból egyéniségén átszűrve ezt a stílust olyan jelentős iparművészeti darabokat alkotott, mint a fentemlíttett művek és színes könyomatai, mint például az „Újságírók Egyesületének 1896-os meghívója”.

Vagy, ha már itt tartunk, vegyük elő a sok közül a „Park aktokkal” vagy „Interieur zöld karosszékkel” és „Lazarine és Anella” c. alkotásait. Egyszóval mozaikos stíusára gondolok, mellyel Rónai impresszionizmusán belül valóban a legközelebb állott a sokat és méltán szidott szecesszióhoz, mégis bátran kimondhatjuk, hogy nála ez a stílusvariáció sem volt hiábavaló, mert általa ebben az alig két évtizedig divatos stílusban is a mi festészetünkben értékes alkotásokat hozott létre... — Miért és hogyan sikerülhetett ez Rónainak? — Azért, mert mozaik kockái mögött nemcsak meszterkélrt dekoráció van, hanem élő természet és szikrázó élet. Fordított gyakorlata e fejlődésképtelen stílusnak, amely például Bécsben is csak formákat lopott a természetől.

A szecessziótól Rónai különösen az építészet terén remélt sokat. Nagy falfelületeket, amelyeken dekoratív erejének pályateret választhatott volna. Megépuírt szülővárosában is az akkor Péccsel vetélkedő kisváros méreteiben túlméretezett színháza és a Turul Szálló is. A szálló kávéházának öszvérfogatos napi vendége volt, de megrendeléseket nem kapott e falfelületek dekorálására. Sőt elmondhatjuk a városház tornya alá Deákra és Kossuth arcképére sem kapott megrendelést. A főispánok arcképcsarnokába is csak egyet festetett vele meg a vármegye. Makkfalvay Géza portréját, de legyünk őszinték, azt is eldugatták a vármegye levéltárosával a sok aktaállvány közé, nehogy ez a mozaikos, idegesítően vibráló remek portré megzavarhassa a naggyűléseken a törvényhatósági bizottság tagjainak kiegyensúlyozott megyei hangulatát. Onnan, a por közül került elő a Rippl-Rónai Múzeum képtárába, amely az

iparművész Rippl-Rónaitól is 30 db asztal, kandalló, lámpa és egy különösen szép pohárszék tervét őrzi.

Művészi terveinek és harcainak megvolt az eredménye. Végül is a gúnyolódó közlés közeledett hozzá. Befogadta s megnemeseedett az új által, amelyért Rónai harcolt... Ha már eddig jutottunk, záró soraimban el nem mulaszthatom megjegyezni: bizony fontos lenne összeállítani színes könyvatainak teljes katalógusát és reprodukciós teljes gyűjteményét. Fellelhető pasztelljeinek *színes diapozitívra vett gyűjteményét pedig kötelezővé tenném*, mert amint — az újra és újra átjátszott magneofon szalag az időben a hangot, úgy őrízhetnénk meg a pusztulástól e diapozitívekkel Rónai lepkeszárny-finomságú, évről-évre színei hímporát vesztő műveit.

Mit olvasott Rippl-Rónai József?

A könyvei

Rippl-Rónai nem volt könyvgyűjtő. De az alkalmi vásárlásokból és az író-barátok ajándékaiból összegyűjtött könyvek alapján értékes gyűjteményt mondhatott magáénak. Tanítványa, Martyn Ferenc becslése szerint 150 kötetet foglalt magába gyűjteménye. A halála óta eltelt évtizedek, és a háború eseményei azonban szétszórtaák könyveit, s ma már csak 33 mű található hajdani otthonában, a kaposvári Róma-villában. Ez az eredeti állománynak körülbelül egynegyede lehet.

A megmaradt könyvek magyar, francia és német nyelvűek. A nagyobbik rész francia nyelven olvasható. Feltehetően a korabeli állományban is ez az arány uralkodott.

Francia nyelvű könyveinek egyrésze szépirodalom. Ezek között az első helyre kívánkozik Szophoklész „Oidipus királya”-nak és „Antigoné”-jának francia fordítása (Sophocle: Oedipe Roi — Antigone, Paris é. n.), amelyet — mint azt sajátkezü bejegyzése tanúsítja — 1914-ben vásárolt. Mindjárt ezután következik Rabelais „Gargantua”-ja (Paris é. n.) és „Pantagruel”-je (Paris é. n.), amelyeket ugyancsak 1914-ben szerzett meg. Ezek mellé a következő könyveit sorakoztathatjuk: Moliere: „La Malade imaginaire — La Comtesse d’Escarbagnas” c. munkáit, Balzactól a „Modeste Mignon”-t (A szerény Mignon) (Paris é. n.) és a „Les Parentes pauvres — La Cousine Bette” (A szegény szülők — Betti néni) (Páris é. n.). Maupassanttól a „Fort comme la Mort”-ot (Erős mint a halál) (Paris 1903). Lamartinetól a „Les Confidences” I—IV. kötetét (Paris 1904), Prosper Castniertől a „Les Amants Lesbos” (Lesbosi szeretők) (Paris 1900), Henry Murgertől a „Madame Olympe”-t (Olympia asszony) (Paris 1888), az Auguste Dorchain által összeállított „Les Cent Meilleurs Poemes (Lyriques) de la langue Française” (A francia nyelv 100 legszebb verse) c. antológiát, Claude Farrere-től a „L’Homme qui assassina”-t (Egy ember, aki ölt) (Paris é. n.), Saint-Simontól az „A la Cour du Grand Roi”-t (A nagy király udvarában) (Paris é. n.), Ernest La Jeunesse-től a „L’Holocauste” (Az engesztelő áldozat) (Paris 1898) c. munkát, továbbá D’Annunziótól „A tűz” francia fordítását (Paris é. n.), Guy de Pourtales „Chopin ou le poete” (Chopin, a zongora poétája) (Paris 1927) c. művét, Marie Robert Halt „L’Enfance de Suzette” (Zsuzsi gyermekkora) (Paris é. n.) c. könyvét, végül Baudelaire fordításában Edgar Poe „Histoires Extraordinaires” (Rendkívüli történetek) (Paris 1888) c. művét. E könyvei között maradt meg még az „Echos Français de la Lyre Hongroise” (A magyar líra francia visszhangja) c. kötet (Bp. 1921.)

Magyar íróktól, Mikszáth Kálmán „Tót atyafiak” és „A jó palócok” (Bp. é. n.) c. kötetét, Eötvös Károly két elbeszélés kötetét, az „Aki örökké bűjdösött és egyéb elbeszélések”-et (Bp. 1901) és „A két ördög vára és más elbeszélések”-et (Bp. 1901), az Ady szerkesztette Petőfi-antológiát, „A forradalmár Petőfi”-t (Bp. 1910), Móricz Zsigmondtól a „Vidéki hírek és más elbeszélések”-et (Bp. 1911) és a „Szerelem” (Bp. 1913) négy egyfelvonásost összefogó kötetét. Kiss József „Legendák nagyapámról” (Bp. 1911)

c. könyvét és Vitéz Miklós „Haláltánc” (Bp. é. n.) c. szomorújátékát találtam megmaradt könyvei között.

E könyvei közül négy dedikált példány. Ady Petőfi-antológiájának címlapján ezek állanak: „Rippl-Rónai Józsefnek minden szeretetemmel Ady Endre 1918. nov. 9.” Móricz „Szerelem” c. könyvét Lazarinenak ajánlotta: „Nagyságos Rippl-Rónai Józsefné úrasszonynak mély tisztelettel Móricz Zs. 1915.” Másik könyvén a mesternek szóló sorok olvashatók: „Rippl-Rónai Jóska kedves bátyámnak szeretettel Móricz Zs. 1917.” Ugyane könyv címlapjára a mester a következőket jegyezte fel: „Az én kedves Zsigám ajándéka.” Az utolsó dedikált példány a Vitéz Miklós könyve, amelyen ezek a sorok olvashatók: „Rippl-Rónai Józsefnek nagyrabecstüléssel — barátsággal — szeretettel Vitéz Miklós 1921. okt. 31.”

Művészeti, tudományos és egyéb könyvei közül is csak néhánynak kegyelmezett az idő. A K. Lippich Elek szerkesztette Művészeti Könyvtár sorozat két darabja maradt meg. Éber László „Donatello”-ja (Bp. 1903) és Pekár Gyula „Ferrara, Ravenna Firenze” (Bp. 1907) c. munkája. Octave Mirbeau-tól a „Des artistes” (Paris é. n.), Gustave Geffroy-tól a „La vie Artistique” (Művészek élete) (Paris 1894), Pitray grófnőtől a „Le Chateau de la Pétaudiere” (A La Pétaudiere kastély) (Paris 1909), az „Almanach Hachette”, Paul de Grandpré-től az „Echapeés sur L’Horizon (Manifeste Féminin Dedic a toutes Femmes)” (Eltűntek a láthatárról. Kiáltvány a világ összes asszonyaihoz) (Paris 1895), Eugén Fromentin-től a „Les Maitres d’Autrefois. Belgique — Hollande” (Belga és holland mesterek) (Paris é. n.), Czöbel Minkától a „Lélekvándorlás” francia fordítása (La Migration de l’Ame, Traduction de Melchior de Polignac) (Paris 1897), Jean-Richard Blochtól „... et Compagnie” (... és Társa) (Paris é. n.), Allan Kardec-től a „La Genése les Miracles et les Predicions Selon le Spiritisme” (A genézis, a csodák és jóslatok a spiritizmus szerint) (Paris é. n.), Ruskintól a „Vence kövei” I—II. kötet, Geócze Sarolta fordításában (Bp. 1896/7) és végül egyetlen német nyelvű könyve, az Aurora 1846. évi zsebkönyve vészelte át a mester halála óta eltelt évtizedeket.

Az olvasmányai

Rippl-Rónai keveset olvasott, nem tartozott azok közé az emberek közé, akiknek — mint mondani szokás — nagy az olvasottsága. Ismereteit inkább a tapasztalat és a megfigyelés adta, s csak kisebb részt merítette könyvekből. Aki annyit dolgozott, mint ő, az nem ért rá arra, hogy könyveket, pláne nagy könyveket olvasson.

Mégsem felelne meg a valóságnak, ha azt hinnénk, hogy az írás és az irodalom iránti közöny, vagy éppenséggel betűiszony jellemezte volna. Rendszeresen és nagy számmal járatott napilapokat, folyóiratokat, szerette a felolvasásokat, s időnként vásárolt is könyveket. Martyn Ferenc, a tanítvány — aki jól ismeri az akkori idők művészvilágát — a tanú rá, hogy olvasatobb volt, mint a kortárművészek nagyrésze. Csakhogy az olvasás sohasem fokozódott nála szenvedéllyé, hogy nevével a szobatudós, vagy a könyvmoly fogalmaikat hozhatnánk kapcsolatba.

Melyek voltak azok a művek, amelyek érdeklődési körébe vágtak, s amelyek olvasókedvét felkeltették?

Anyanyelvén kívül franciául és németül beszélt. Idegennyelvű olvasmányai e két nyelv köréből kerültek ki. Noha mind a két nyelvet egyforma könnyedséggel olvasta, főleg a francia szerzők műveit forgatta.

Mindenekelőtt az aktualitások érdekelték: a napilapok és folyóiratok cikkei. Az érdekes részleteket, szemelvényeket gyakran felolvastatta. Ha pedig maga vett kézbe egy-egy cikket, akkor annak minden sorát átfésülte, valósággal átböngészte. Ilyenkor az volt a szokása, hogy ceruzát vagy tollat vett elő, s aláhúzta, kijavította, megjegyzésekkel látta el olvasmányát. Megjegyzései rendszerint rosszálló megjegyzések voltak. Különösen epés volt, ha művészeti írásokat olvasgatott. Amíg a szépirodalmi műveket szó nélkül hagyta, addig a műbírálatokkal, művészeti írásokkal azonnal vitába szállt. Általában elutasította a művészettörténészek elmefuttatásait, nem egyszer üres

fecsegésnek minősítette leírásaikat. (Nagyon tanulságos volna, ha egyszer valaki időt szentelne e kritikai megjegyzések összegyűjtésére és feldolgozására.)

Amennyire taszították a gyenge műbírálatok és tanulmányok, annyira vonzották a képek. Szívesen időzött művészeti könyvek társaságában. A sok és hosszú szöveget azonban itt is kerülte. Amit egy reprodukció elmondott, neki az elég volt, s nem volt kíváncsi rá, hogy mit fűznek hozzá. Innen van, hogy elsősorban a kisformátumú, jó minőségű kiadványokat kedvelte, amelyekben kevés volt a szöveg, s annál több és gazdagabb az illusztráció. De nem hiányoztak könyvei sorából a művészeti monográfiák sem. Olvasmányai között mindig volt néhány művészeti monográfia, s ha ideje engedte, elővett egyet-egyet, bele-bele olvasott és nézegette a képeket.

Művészeti olvasmányai általában a régi idők művészetéről szólottak. Nagyon érdekelte a trecento és a korareneszánsz. Műtermének asztalán éveken keresztül láthatók voltak azok a munkák, amelyek Masaccio és Benozzo Gozzoli művészetét tárgyalták. Csodálattal tanulmányozta a francia gótikát. Állandóan nézegette az egyiptomi plasztikát, s érdekelték a primitívek. Amikor Medgyessy Ferenc Kaposvárott vendége volt, anélkül, hogy mélyebb fejtegetésekbe bocsátkozott volna, gyakran és élvezettel beszélt idevonatkozó ismereteiről és olvasmányélményeiről. Az óceániai és afrikai folklór irodalmát kevésbé ismerte. Művészettörténész kortársai közül Fülep Lajos és Lyka Károly munkáit olvastatta. Különösen Fülep Lajos „Magyar művészet” c. munkáját becsülte nagyra, amely annak idején a „Gondolat és Írás” sorozatban jelent meg.

A tudományos munkák közül a népszerűsítő, ismeretterjesztő műveket olvastatta. De szívesen töltötte szabad idejét lexikonok és lexikális művek olvasásával is. Ezek „ideális” olvasmányok voltak számára, mert kevés szóval, röviden tapintottak rá a dolgok velejére.

Ritkábban olvasott szépirodalmat. Ha mégis rászánta magát, a rövid lélekzetű műveket kereste. A nagy, többkötetes művek olvasását terhesnek érezte, s csak nehezen rágtta át magát rajtuk. Martyn Ferenc mondja, hogy egy nyáron, amikor elhatározta, hogy elolvassa Stendhal Vörös és feketéjét, hetekig tartott, míg végére ért. A könyvet állandóan magával cipelte, ide-oda tette-vette addig, míg ünnepélyesen jelentette, hogy befejezte. Persze tévedne, aki azt hinné, hogy nem ismerte a világirodalmat. Olvasta Rabelais-t és a nagy francia mesterek műveit, s beleolvasott, vagy legalább is áttekintést szerzett más népek klasszikus irodalmából is.

A korabeli nyugati irodalomból a franciákat ismerte leginkább. Itt is elsősorban Mallarmé, a szimbolisták és azoknak a műveit olvasta, akiket művészi törekvéseiben fegyvertársainak tekintett. A magyar kortársak közül azokat szerette, akik a Nyugat köréhez tartoztak. Ady, Móricz, Tóth Árpád, Babits műveit forgatta leginkább, akik a legtöbbször dedikált példányokat küldtek neki. Mert ezekhez az írókhoz meleg barátság fűzte, műveik olvasása a velük való személyes érintkezést jelentette számára. Író-barátainak olvasásakor mindig felmerült benne az alkotás titka iránti kíváncsiság. „Hogy is ír ez a Zsiga?”, „Hogy csinálja ez a Zsiga?” Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket mondogatva vett le polcáról egy-egy Móricz-könyvet.

Olvasmányai csak ritkán gyűjtötták fel festői képzeletét. Csak elvétve fordult elő, hogy irodalmi témára komponált. E ritka esetek egyike volt, hogy Georges Rodenbach „Les vierges” (A szüzek) és „Les tombeaux” (A sírkövek) c. műveit illusztrálta, kőrajzokat készítve hozzájuk.

KÁVÁSSY SÁNDOR

Három eredeti bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban

A Pécsi Nemzeti Színház az utóbbi években fokról fokra felküzdötte magát az ország legjobb színházai közé. Prózai, balett- és operatársulata előadásainak nagy része az elmúlt évadban már elérte a fővárosi színházak előadásainak színvonalát.

A fejlődés állandó útkeresés és bátor kísérletezés közben következett be. Figyelemre méltó kísérlet volt például az évad elején bemutatott „klasszikus ciklus”. Euripides, Schiller, Csehov, Baumarchais, Lope de Vega szerepelt a műsoron, s hogy milyen közönségsikerral, arra egyetlen adat is fényt vet: az öt klasszikus szerző műveit összesen százötvenszer játszották. Közülük a Médeiát sikerrel mutatták be Budapester is.

Még bátrabban kísérletezett a pécsi színház fiatal magyar drámaírók műveinek bemutatásával. Ezért elismerés illeti, még akkor is, ha nem minden bemutató hozott kirobbanó sikert. A fiatal drámaírók darabjait fiatal rendezők és fiatal színészek vitték színre, s így frissesség, életszerűség, maiság s nem egyszer merész útkeresés jellemezte az előadásokat. Természetesen hiányosságok, hibák is akadtak mind a művekben, mind az előadásokban. Hiszen kísérletről volt szó.

Az elmúlt évadban három fiatal magyar szerző művét mutatták be. Az alábbi jegyzetek ezekhez az előadásokhoz fűznek néhány megjegyzést.

Cserhalmi Imre: Harmadik nélkül...

A boldogan kezdődő házasságok legtöbbször a „harmadik”: egy másik nő vagy egy másik férfi miatt kerülnek válságba. De vajon feltétlenül szükséges-e a „harmadik”, hogy egy házasság tönkre menjen? Cserhalmi Imre első bemutatásra került drámájának ez a központi problémája. A választ két házasság felbomlásának ábrázolásával igyekszik érzékeltetni az író.

Csurgó Ádám építésszámológép nagy sikerének: egy országos pályázat megnyerésének napján döbben rá, hogy munka közben milyen messze került feleségétől. Pedig látszólag minden feltétel megvan hozzá, hogy boldogok legyenek: szerelmi házasságot kötöttek, Mária is elvégezte a műszaki egyetemet, mindketten ugyanabban az üzemben dolgoznak mint kollegák, szép otthonot teremtettek maguknak, már autóra gyűjtöttek... Csakhogy a feleség nem szereti munkáját, s amikor férjét ünneplik, félve vallja be: „En jól tudom... Te örült tempóban kezdted futni a pályán, s én nem tudlak követni... S mi lesz még ezután! Most felkapják a neved, híres leszel...! Ádám pedig kiábrándulva fogalmazza meg a maga igazságát: „...nekem a felhőkarcoló csúcsáig kell szállnom, mert másképp értelmetlen lenne az életem, s mert tőlem ezt várják mindazok, akik hisznek bennem. De ő csak a tizedik emeletig tud velem jönni...”

Lóránt Péter költő és Nyíró Éva újságíró házasságában is hasonló a bajok, csak a szereposztás fordított: ők is úgy gondolták, hogy egymás mellett teljesedik majd ki az életük, Péter mint költő, Éva mint regényíró fog sikereket aratni; Éva regénye azonban nem születik meg, mert ötleteit, gondolatait tehetségtelenebb férje használja fel. Egyszer aztán ebben a házasságban is elhangzik a kemény szó, mégpedig Éva aj-

karól: „Tudod, hol volt eddig az én regényem? A te verseidben. De én tovább nem tudom a te művészetedet szolgálni, ha a magam dolgát nem végezhetem.”

Mindkét házasság zsákutcába jut tehát, végül fel is bomlik. De vajon „harmadik” nélkül? Az eddigiek azt sejtetik, hogy igen. Cserhalmi Imre azonban olyan irányt szab a cselekménynek, amely problematikussá teszi a választ: Éva készül regényéhez anyagot keres, ezért a híressé vált fiatal mérnököt, Ádámot keresi fel, hogy megkérje, mondja el élete történetét. Kettőjük között éppen házasságuk zsákutcájának nyilvánvaló válasakor szerelem szövődik, s így végül is bizonytalanná válik, hogy a mű címe után pontot avagy kérdőjelet kell-e tenni. (A szerző pontot tett, a színlapora kérdőjel szerepelt.) Félreértés ne essék: nem a mondanivaló tételes megfogalmazását kérjük számon az írótól, de ha már ilyen világosan exponált egy valóban izgató, valóságos problémát, erre művének félreérthetetlen választ is kellett volna adnia. A szándék valószínűleg meg is volt ehhez, nyilván a drámaírói gyakorlatlanság bogozta össze úgy a szálat, hogy a felvetett kérdésre szánt válasz határozatlanná vált.

A színházi tapasztalatok hiánya mutatkozik meg abban is, hogy a sok drámai lehetőséget hordozó témából mégsem lett igazi dráma, a konfliktusok kibontakozásának előttünk élesedő cselekménysorozata, — a színen csupán a történet egyes kiragadott jeleneteinek elbeszélése, illetve — mintegy „ad illustrandum” — megjelenítése történik. A darabban ugyanis Mária egy riporternek elmondja szomorú házassága történetét, ez ebből akarja élete első nagy riportját megírni, s ezért elhatározza, hogy kibozgassa a kuszának látszó szálat, fényt derít a láthatatlan mozgó rugókra, az igazságra. Nyomozó munkája közben beszélget az úgy szereplőivel, s ezek elbeszélése elevenedik meg az egyes jelenetekben. Így azonban a dráma menete túlságosan epikusává válik, s nagyszerű színpadi lehetőségek maradnak kihasználatlanul.

Hogy a mű mégis feszültséget tudott kelteni, az nemcsak izgató, mai probléma-felvetésének köszönhető, hanem a történetek kétségtelenül ügyes megjelenítésének is. Cserhalmi Imre Kohout drámájára, az Ilyen nagy szerelem-re emlékeztető dramaturgiai megoldásokra törekedett, s bár ezt témája nem tette eléggé indokolttá, azt kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy ennek a felépítésnek természetszerű nehézségeivel sikerrel birkózott meg. A jelenetek jól peregnek, az újságíró és riportalánya közötti beszélgetés szinte észrevétlenül változik át a szóbanforgó esemény megjelenítésévé. Hol a jelen, hol a múlt elevenedik meg előttünk, s mindez mesterkéltég nélkül történik, természetesen hat. Az igazi drámai konfliktus hiányát a jól pergő dialógusok is némileg feledtetik.

Ami viszont mégis erőltetettnek látszik, ez a figurák túlságosan sematikus felállítás, a jellemek rendszerének mesterkéltné konstrukciója. A mondanivalót elsősorban hordozó két házaspár pontosan ugyanazzal a problémával viaskodik, csupán az egyikben a férj, a másikban a feleség a tehetségesebb, a magasabbra törő, az előrehaladásban házastársától hátráltatott. Ők ketten aztán „véletlenül” találkoznak, s kiegészítik egymást. Ez így bizony kissé „csinált” s tompítja a végső mondanivaló hitelességét, akárcsak az is, hogy a szerző az általános érvényűt olyan különleges körülmények között élő figurák történetével akarja elfogadtatni, mint egy országoshírű mérnöké és egy közismert költőé.

Típusalkotásában is jó és kevésbé jó keveredését figyelhetjük meg. Figurái általában sok részletigazságot kitéveően megtestesítenek, a maguk egészében mégsem eléggé életszerűek. Ez különösen női szereplőire vonatkozik. Éva alakja nem pontosan körvonalazott, Mária pedig valószerűtlen: csak azért tanult az egyetemen, hogy majd pénz keressen oklevele birtokában, utána csak azért megy állásba, hogy férjének kedvében járjon; csak a háztartásnak szeretne élni, férjét cselédként kiszolgálni, olyan annyira, hogy ez már indulatosan kéri: „Ne láss el jobban, könyörgöm, így is túlságosan el vagyok látva.” Az az elve: „A nő arra teremtett, hogy a lakásból otthont varázsoljon, gyereket neveljen és gondozza a férfit”, s a végén ez az egyetemet végzett mérnökasszony hozzámege feleségül a bérelszámoló Füle Mártonhoz, a nyárspolgároknak ehhez a legkomikusabb és legellenszenvesebb képviselőjéhez, aki nem engedi feleségét dolgozni („mert a rendes asszonynak otthon a helye”), megtiltja neki a kávé-

zást, mert ez egészségtelen s felesleges pénzkidással pár, pontosan, fillérre kiszámolja a heti kosztpénzt, s a féléves házassági évfordulón nem vesz neki semmit, mert „a húszas is számít” —, inkább élére rakja a garast. Ezt az embert nevezte Mária már első házassága idején is „Bezzeg”-nek. („Bezzeg” ő az igazi férj-típus, nem olyan, mint Ádám, a zseniális és fantáziadús tervezőmérnök férj.) Vajon jellemző-e ez a Mária a mai kor értelmiségi asszonyaira? A sok felbomló házasság mögött valóban ilyen asszonyi szemléletet találunk-e a kiváltó okok között?

Íme: izgató téma, modern dramaturgiai elképzeléseknek a részletekben lebilincselő megvalósítása, ugyanakkor szerkezeti gyengeségek, tisztázatlan végső kicsengés, érdekes, de nem mindenben életszerű és részben elnagyoltan ábrázolt figurák, — jó es kevésbé jó keveredése jellemzik Cserhalmi Imre első színre került drámáját. Még nem beteljesedés, de biztató, ígéretes kezdet. A Pécsi Nemzeti Színház mindenképpen helyesen tette, hogy alkalmat adott bemutatására.

A darab színpadi sikeréhez nagyban hozzájárult a kitűnő előadás. Turián György ötletes rendezése egyszerű eszközökkel tökéletes illúziót tudott kelteni. Alig alkalmazott néhány kelléket, néhány kifejező jelzést, figyelmet keltő és érdeklődést irányító fényhatást, a néző mégis az első perctől benne élt a dráma atmoszférájában, észrevétlenül és zavartalanul élte át a jelen és a múlt egymásmellettségét, változását. A pécsi Kamaraszínház színpadán szinte filmszerűen és mindig a kellő tempóban elevenedett meg a sokszínű élet. Ez természetesen a kitűnő színészgárda érdeme is. Különösen Spányik Éva alakítása érdemel külön szót: életszerűvé tudta tenni az elnagyoltan ábrázolt Éva figuráját. Az egyébként kitűnő Pál László alakításával viszont nem érthetünk egyet: az amúgy is feleslegesen karikatúraszerűen ábrázolt Füle Márton alakját még tovább karikírozta, s így ez a figura ezen a színpadi előadáson hitelét veszítette.

KOLTA FERENC

Sándor Iván: *Az R 34-es repülőjárat*

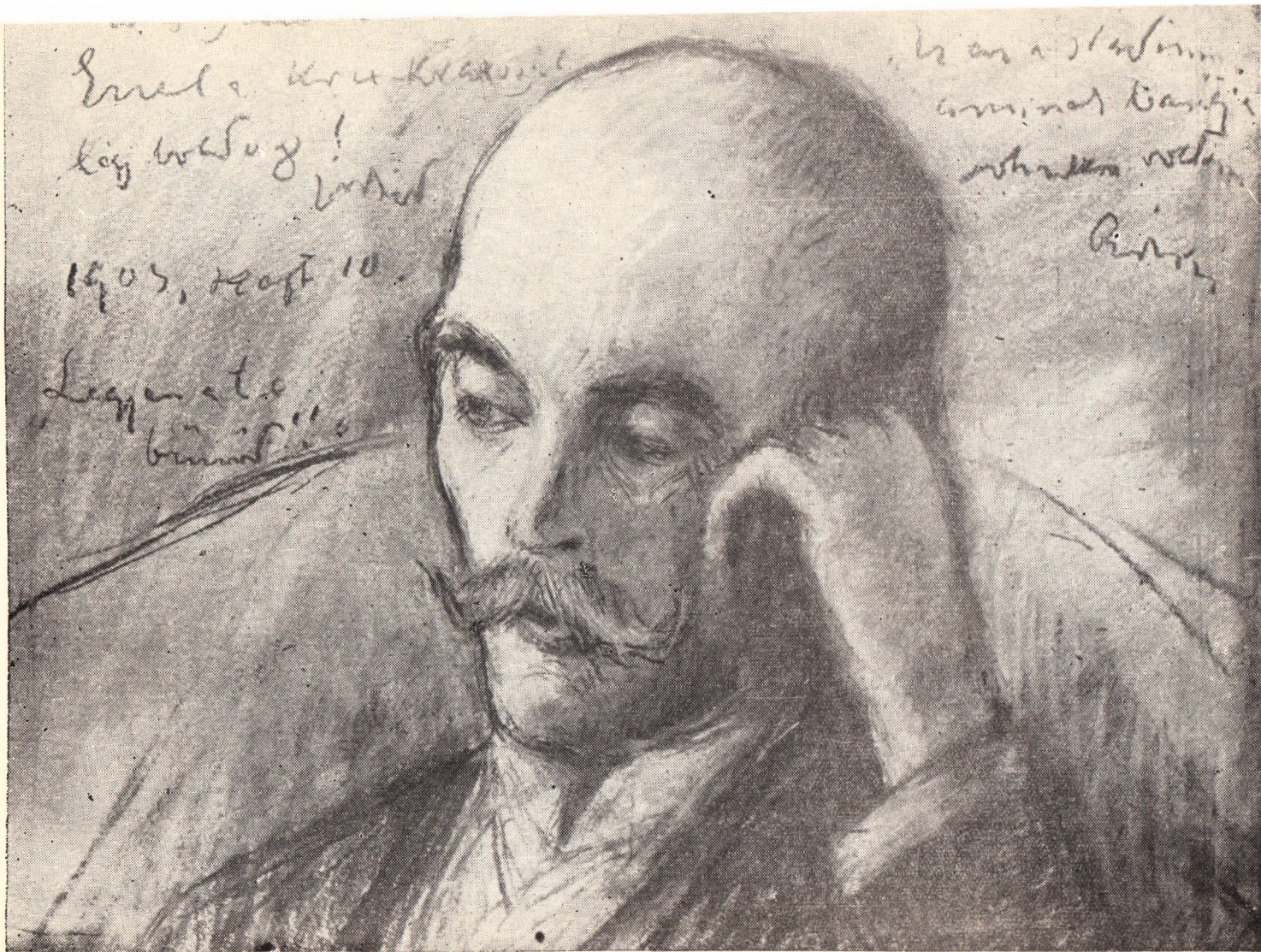
Nem értem, sohase is fogom érteni, hogyan folyhat egyáltalán vita arról, szükség van-e a háború és a náciizmus korát idéző témák irodalmi — vagy éppenséggel dramatikussá — feldolgozására? Hogy milyen megfontolás alapján állítja valaki (és nem is kevesen!), hogy a múltról, *erről* a múltról beszélni nem időszzerű többé, hogy a borzalom esztendeinek visszaidézésére semmi szükség, hogy mindaz, ami történt, szomorú és tragikus ugyan, de foglalkozzanak vele a történészek mármint: mi leghelyesebben tesszük, ha az egészet mielőbb elfeledjük.

A drámához írt kommentárban a szerző ezt mondja: „Ha feledni tudunk is, *elfeledni* nem szabad soha!” És meg is fogalmazza — végül is ezért született meg a tragikus játék — mi az, amit nem szabad elfelejtenünk sem most, sem később, végig az egész életünkben, és a fiainknak sem az ő életükben. Ennek az emlékezet-idező színjátéknak egyik főszereplője, az éles szemű és világos eszű, de a kiállt szenvedések megaláztatások során cinikussá lett norvég orvos a náciak börtönében arról beszél, hogy tanulságos megfigyelni, mennyit fejlődött az elmúlt néhány században az ölfegyverek technikája, míg az egyszerű hajítódárdától rövid úton a zuhanóbombázóig és az egyéb tömegpusztító fegyverekig elért. „Még egy kis igyekezet, és az ember maga népteleníti el a földet.” És nyilvánvaló, hogy *miféle* embereket ért alatta.

Állíthatjuk-e jó lélekkel, hogy ilyenfajta emberek nincsenek többé? Hogy ez a veszély teljesen megszűnt?

Mire alapozza tehát nem egy vitázó azt az állítását, hogy a múltat el kell feledteni? ...

... A múlt felidézésének nem éppen szokványos módját választotta a fiatal drámaíró, Sándor Iván. Elénk állított négy börtöncellát, benne négy rab: valamely náci gyűjtőtábor különzárkájának lakói. A négy kivételezett rab-orvos; különböző nemzeti-ségűek és alkattúak, de hivatásuk tiszteletében, a barbárság gyűlöletében, és egy ideálir, többé kevésbé elvont emberség-eszményhez való ragaszkodásban megegyeznek. Arra kényszerítik őket, hogy segédkezzenek a tábor vezető-orvosának kísérleteiben, aki

Rippl-Rónai József: Rónai János arcképe
(Modern Magyar Képtár, Pécs)

Rippl-Rónai József: *Nő pohárral*
(Modern Magyar Képtár, Pécs)

azt kutatja, hogyan lehet asszonyokat (a megszállt és majdan megszállandó területek asszonyait) nagyüzemi úton mesterségesen terméketlenné tenni, hogy a német faj szaporodási aránya növekedjék — keresi a szérumot, amellyel nők ezreit is sikerrel „kezelhetné” naponta. Az orvosok váratlanul kerülnek szembe a kérdéssel: segítenek-e neki pusztító munkájában, és akkor, nélkülözhetetlenné téve magukat, megőrizhetik életüket, vagy nem segítenek, és akkor . . . nos akkor beállhatnak a halálraítéltek közé. Segít-e vajon az a Magyarországból idehureolt professzor, akinek éppen a meddő nők termékennyé tétele terén elért tapasztalatait kívánja a német orvos — milyen borzalmas kontra-verzió — az *ellenkezőjére*, a nők megcsonkítására felhasználni?

A probléma elől nem lehet kitérni — és ez a tragédia. A dráma azonban volta-képp nemcsak ezen a síkon exponálódik, de az orvosok lelkében is: hogyan birkózik meg egyik a másik után a becületes halál vagy a becstelen élet oly végzetes és kiutat nem mutató alternatívájával. Hogyan sodródnak keresztül a naiv bizakodás, a passzív humanisták álma: a szigetre vágódás, a kétségbeesés, az idegrohamok és végül a közönyössé válás állomásain egészen addig, amíg a két legerősebb közülük (a magyar professzor, akiben végre felébred a tudós felelőssége, és a cseh doktornő, akit a mozgalom nevelt) megtalálja az egyetlen lehetséges megoldást, amelyet a felelősen élő ember megkerülhetetlen morális logikája és az adott szituáció egyforma erővel sugallnak: megkísérlik, hogy néhány szerencsétlent megmentenek, s azután odaállnak az osztag elé.

A szerző a nehezebb utat választotta, amikor a látványosabb megoldásokat ígérő párbajok, és a végletes nézetek mutatós összecsapása helyett ezt a *belső* drámát mutatta meg: hogyan küzd meg négy különböző ember a maga közönyössége, polgári kivülállása, aggodalma, rettegése, nemegyszer gyanús megoldásokat sugalló életszerete démonaival, és hogyan adja meg mindegyik a maga szuverén morális logikája alapján a választ. A nehezebb megoldást választotta dramaturgiai szempontból is, amikor a mozgalmasságával csábító nyílt összecsapások helyett a lelki reakciók, a belső monológok és párhuzamos dialógusok: az érvek és ellenérvek felsorolásával — bízva abban, hogy ezek önsúlyukkal is megragadnak — az aktív, realista színpad helyett egy stíli-záltabb és absztraháltabb színpadi játékot teremtett, és az *akció* segítségét elmellőzve többnyire a *szóra* bízta a drámai feszültség megteremtését. És nem állíthatjuk, hogy kísérlete sikertelen maradt volna.

Hanem kár, hogy az egyébként figyelmes, és a részletek kimunkálásában gyakran remekelő rendezés (Dobai Vilmos) éppen azt nem vette észre, ami pedig lényeg-
s: hogy a belső drámákat, az életszeretet és lelkiismeret párharcait akkor ábrázolja pontosabban, ha a szokványos naturális eszközöktől mindenütt eltér, és az egész játékot következetesen egy elvont és jelképes síkra vetíti. (Talán a szerző sem bízta erre eléggé.) Ilymódon a dráma mának szóló szimbolikája is jobban kidomborodott volna. Az alakok pantomimikájukban is, kosztümjeikben is e felfogásbeli bizonytalankodás jegyeit hordozták; egyedül a kevés eszközzel megoldott díszletezés volt egyértelműen és céltudatosan jelképes.

A rendezői tétovázást a színészi munka is megsínylette némiképp. Tán egyedül Tomanek Nándor professzor-alakjában nem volt e stílári s kettősség észrevehető — és talán Lelkes Dalma egyszerűbb eszközökkel megformált cseh orvosában. A náci figurak orvosköpenyegé alól (Koppány Miklós, Paál László) kissé túl feltűnően lógott ki az ördögláb, és egyáltalán, a náci világ borzalmaít kevésbé harsány színek is felidéztek volna.

Igen tetszett azonban a kísérőzene (mért nem tüntették fel komponistáját?): azt a világot, legkört és lelkiállapotot, amit a díszlet és mimika — helyesen — csak jelzett, a maga *konkrét* eszközeivel kiválóan érzékeltette.

LUKÁCSY ANDRÁS

Thiery Árpád: Bokáig érő víz

A nézőtér elsötétedik, majd hirtelen fénycsóva világítja meg a színdarab hőseit, Tomor Károly nyugalmazott törvényszéki bírót. S ezzel már a dráma kellős közepében vagyunk. Tomor nemcsak jelképesen, hanem a szó igazi értelmében kívülről érkezik a tragédiába, hogy újra felidézze annak minden részletét. Mert nyugdíjba vonulása ünnepi vacsoráján tudja meg, hogy feddhetetlennek hitt életét sötét árnyék borítja, tudtán és akaratán kívül halálra ítélt két olyan embert, akik az ő formális jogi igazságánál egy mélyebb és emberibb igazságot képviseltek. Van-e kivezető út ebből a belső konfliktusból, visszatál-e Tomor abba az életbe, amelynek csak akkor van számára értelme, ha kibékül lelkiismeretével?

De ezzel együtt felmerül a dráma hitelességének kérdése is: megtörténhetett-e, hogy egy bírót úgy férevezettek, hogy illegális kommunistákat, mint közönséges bűnözőket ítélt halálra? Súlyosbítja a kérdést, hogy a háború éve alatt, amikor vadásztak a kommunistákra, lehetett-e egy bíró ennyire vak, félreismerhette-e ennyire a valóságot, hogy figyelemre se méltassa két ember politikai magatartását?

Persze, ha Thiery tételét elfogadjuk, akkor már nincs baj, mert főhőseben jól motiválja a régi értelmiséginek azt a típusát, aki két világ mezsgyéjén áll s épp habozása mutatja becsületességét. Ezért nem egyedi eset, jóllehet bírói hivatásából, az igazságot kereső és szolgáló mesterségéből következik, hogy sűrítve érzékelteti a régi értelmiség minden problémáját. S Thiery Árpád nemcsak egy társadalmi réteg problémáját mutatja be, hanem elvezet a megoldáshoz is, noha itt már az egyszerűbb utat választja.

A dráma egyetlen színen, de különböző síkokon játszódik. Tomor első szavai után benne vagyunk az egész problémakörben, s a kínai drámákra emlékeztető közjáték után — amikor a szereplők egymás után bemutatkoznak, a rájuk hulló fény-sugárban szinte lelki röntgenképüket mutatják fel — végetér a vacsora, a vendégek eltávoznak. A bíró egyedül marad s tulajdonképpen ekkor kezdődik a dráma. Mert az író egy merész ötlettel visszapergeti az eseményeket, ábrázolva is mindazt, amit Tomor és vendégei szavaiból már megtudtunk. Az ötlet kitűnő s Thiery szerencsésen elkerüli a modern dráma formabontásának modorosságait. Igaz, hogy ezzel aránytalanul hosszúra nyújtja az expozíciót, de bírja mondanivalóval. S a dráma első részének sajátos ritmust tud adni azzal, hogy amit először kizárólag verbális eszközökkel ábrázolt, most el is játszatja a szereplőkkel.

Persze ez a szerkesztési mód szükségszerű kényszerhelyzeteket is teremt. Sok a monológ, néha fárasztóak, máskor nem is meggyőzőek, a dialógusokban pedig sok a kitérő. Igaz, hogy ezek az apró vargabetűk a szereplők jelleméből is következnek: az ünnepi vacsora négy résztvevője csupa ellentét, egy kisváros tarka keresztmetszete, s legfeljebb azt kell kérdeznünk, miért éppen ezt a négy embert hívta meg Tomor bíró az ünnepi vacsorára?

Thiery egy lezárt, befejezett élet egészét vizsgálja, egyetlen éjszaka eseményeibe zsúfolva, amivel csak aláhúzza hőse tragikumát. De egyben ott van a kérdés is: van-e visszaút ebből a lelkiismereti pokolból, hisz a főhős lelkét beárnyékoló bűnt „jóvátenni”, a szó gyakorlati értelmében nem lehet. A dráma ennél a pontnál tágul ki s válik az egész értelmiség drámájává, s okos mértéktartással bizonyítja azt, amit Thiery előszavában is hangsúlyoz: „A régi értelmiség jó része az elmúlt tizenhat év alatt becsületesen dolgozott, de magában hordta mindig a bizonytalanságot, nehezen tudott felengedni és napról napra bizonyította számára az élet, hogy régi illúziók, köztük a polgári humanizmus is, nem egyéb ma már formális szokásnál, s helyette kialakult egy őszintébb, tisztább és tartalmasabb szocialista humanizmus.”

Thiery Árpád drámája élénk vitát váltott ki s ez önmagában is azt mutatja, hogy jó érzékkel olyan problémát állított drámája középpontjába, amelyet a valóság sugallt. A mai magyar drámák egy részében kialakult egy stereotip problémakör, amelyben az értelmiségi ember számára abból adódik a konfliktus, hogy érzelmileg még a múltban él, a megváltozott társadalmi rend azonban új erkölcsök normáival állítja szembe. A konfliktusok ilyen statikus ábrázolása épp a tragikai élt veszi el.

s maga a konfliktus egyetlen ember habozásává szürkül jó és rossz között. Thiery főhősének drámáját megpróbálja kivetíteni az egész értelmiségre, s ez akkor is érdeme, ha Tomor Károlynak nem tudjuk minden szavát elfogadni, a megoldást pedig egy kicsit gyorsnak, majdnem valószerűtlennek érezzük.

Az előadás nem mindenben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A rendező (Turián György) nem adott egyenletes tempót az előadásnak, időnként indokolatlanul felgyorsította, mint az első rész nem egy helyén éreztük, másutt lassú iramot diktált. Azt sem tartjuk szerencsés megoldásnak, hogy a második részben egy függöny mögül beszélgeti a szereplőket; jelkép és valóság ilyen elegyítése nem érte el a kívánt célt.

A szereplők közül elsősorban Bánffy Györgyre emlékezünk szívesen, aki magabiztosan, keresetlen eszközökkel formálta meg Molnár Imre szerkesztő alakját. Kenyeres Tibor (Tomor Károly) nem mindig találta meg a hangját. Szalma Lajos ki tudta használni hálás szerepének minden lehetőségét.

CSÁNYI LÁSZLÓ

Szász István

A táncművészet új útjain

(Gondolatok a pécsi balettről)

Ma már bebizonyosodott tény, hogy századunk a forradalom százada. Forradalom alatt most nemcsak a legszembetűnőbbet — és leglényegesebbet — a társadalmi forradalmat értjük, hanem mindazokat az ugrásszerű minőségi változásokat, melyek gyökeresen átformálták a huszadik századi élet teljes arculatát, beleértve a művészi korszakot is.

Nincs olyan ága a művészetnek, amely formájában, tartalmában, alkotásmódjában és külső megjelenítésének technikájában gyökeres változásokon és válságokon ne ment volna át az utolsó fél évszázadban. Ebből az átváltozási folyamatból természetesen a táncművészet sem marad ki, fejlődése mindössze lassúbb volt és kevesebb látható eredménnyel járt. Amíg a zene már második-harmadik újklasszicizálódási folyamaton, majd újabb forradalmi válságon esik át, amikor az irodalom már mérföldekre maga mögött hagyja a Joyce- és Kaffka-féle nyelvi és tartalmi avantgardizmust — hogy a festészetet ne is említsük —, addig a balett — eltekintve néhány lényeges, de nagyobbára elszigetelt kísérlettől — máig is megmaradt abban az „ösi és romlatlan” állapotában, amelyet a látványos, romantikus nagybalett képvisel.

Ma Pécs — hála egy rendkívül tehetséges, eredeti művésznek, Eck Imrének és a pécsi színház bátran kísérletező, szabad légkörének — az új magyar és ezen túl az új európai balett egyik műhelyévé vált.

Az idei évad két pécsi balettbemutatója országosan sok vitát, elemzést, dicséretet —, itt-ott némi elmarasztalást — váltott ki a kritikából. Egyben azonban minden vélemény megegyezett: Pécsen olyan valamit kísérlelnek meg, melyet az elmúlt másfél évtized alatt senki sem próbált, és amely gyökeresen hiányzott kultúrforradalmunkból — ez pedig az új, szocialista tartalmú, korszerű igényű táncművészet kialakítása.

Először talán néhány számot lássunk, amely megvilágítja a vállalkozás méreteit. A felszabadulás óta Magyarországon alig néhány új balett készült, hogy ne is szóljunk az Állami Operaház mindössze két új balettbemutatójáról. Ezzel szemben Pécs, egy évadban öt teljesen új hazai tánckompozíciót hozott létre, úgy, hogy Eck koreográfus a pécsi balett műhelye köré tömörítette a hazai zeneszerző gárda legjavából Ránki Györgyöt, Szokolay Sándort, Mares Rudolfot és másokat. Mint a század

elején Sztravinsky a párizsi orosz balett részére, úgy most e magyar zeneszerzők a pécsi balettosok állandó szoros közreműködésével, Eck intenciói nyomán, szinte a tánc kialakításával egy időben komponálták az új művek zenéjét. És ehhez hozzá kell fennünk: ez nem véletlen, vagy helyi adottság, hanem alkotói módszer! Valami sajátosan forró, az alkotás lázában növekvő és beteljesülő jellege és hangulata van ettől Eck Imre balettműhelyének.

Milyen az új magyar baettek zenéje? Meglepő, hogy a zeneszerzők szabadab-
bak, frissebbek, eredetibb hangot utnak meg, mint egyéb műveikben. Színben, jel-
legben nemegyszer teljesen újszerű, a balett céljainak teljesen megfelelő zenét írnak.
Szó sincs arról, hogy a pécsi balett égisze alatt zenei remekművek születtek volna!
De — itt most nem is ez volt az elsődleges cél. Ha remekműnek kell születnie, szü-
lessen most elsősorban magában a balettben, a táncban, amelynek a zene nem alá-
rendeltje, hanem szigorúan mellérendelt része, amely minden erényét és kvalitását
az új tánc és mozgásművészet kialakításának szolgálatába állítja. Zeneileg a leg-
egyensúlyozottabb talán Ránki 1514 zenéje. A legszertelenebb, legnagyobb erőket moz-
gató, egy kialakulóban lévő tehetség minden hibájával és erényével felruházott mű
pedig Szokolay *Iszonyat Balladája*. Talán nem véletlen, hogy a zeneileg kiemelt két
darab egyéb szempontból is a legérdekesebb.

De haladjunk sorban! Mondanivaló dolgában balettjei egységes képet mutat-
nak. Darabjainak tematikáját talán így lehetne összefoglalni: Harc a Gonosszal. Vagy:
a Sötétség és a Világosság küzdelme, az emelkedett humánus, a mélyen emberi össze-
ütközése az ellene ható, rontó szándékú, vagy öntudatlan erőkkel. A bestiális gonosz-
sággal száll szembe az *Iszonyat Balladája*, az emberi élet tisztaságát óvja, a káosz-
ból a Rend felé törekvést ábrázolja a Bartók *Divertimento*-jára írt tánckompozíció, és a
természet féktelen erői felett diadalmaskodó mai Embernek állít emlékművet a *Bá-
nyászballada*. Az 1514 című Dózsa-balett csatatera a társadalom negatív és pozitív
erőinek harcát tárja elénk, félelmetes szuggesztivitással látjuk a hősi parasztháború
alakjait Derkovits fametszeteinek mozdulatlanlanságából a tánc és a cselekvés szint-
jébe lépni. Bárhová is nyulunk Eck művészetében, a bonyolult kifejezőmód, a merész
formai megoldás vagy lenyűgöző összhatás mögül mindig a Jó — Rossz küzdelem egy-
értelműen humánus mondanivalója néz velünk szembe.

Am mindezzel tökéletesen elképzelhető lenne a hagyományos keretek között is.
Az elmondottakból még nem világlik ki a korszerűség szükségessége, és azok a mo-
dern sajátosságok, melyek végtére is új utakra viszik a táncművészetet. A Sötétség és a
Világosság harcát tökéletesen elénk tárja Goethe *Faustja* is, vagy Mozart *Varáz-
fuvolója* — és ilyen örök emberi értelemben ezek mindig „modern művek” is marad-
nak. Más kérdés azonban a kifejezési forma forrongása, állandó dinamikus alakulása,
mely korunk művészetének egyik legsajátosabb vonása. Eck mondanivalóját egészen
hagyományos keretek között is tudtukra adhatta volna. Csupán kevésbé meggyő-
zően, konvencionálisan, úgy, hogy a súlyos mondanivaló semmitmondóvá, előre tu-
dottá vált volna. Már Gyulai Pál is azt írja: „Nagy baj, mikor a költő meg akarja
szerettetni az erényt és ehelyett meguntatja.” Eck korszerű balettjében minden any-
nyira friss, mai — és néha kicsit „holnap” —, hogy bár ezredéves emberi küzdelme-
ket jelenít meg, mégis annyira primer és életerős, hogy az újszerű művészi alkotás
befogadására képesítő maximális intellektuális izgalmat váltja ki a nézőből. Kitűnően
érvényesül ebben a művészetben a tartalom és a forma dialektikus egymáshatása.
A kifejezési skála rendkívül széles. Ennek a balettstílusnak egyik fontos jellemvonása
— és ebben különbözik döntően elődjétől, a klasszikus balettől —, hogy nem törek-
szik az ún. „szép” mozdulatokra. Többet akar ennél: szuggesztívan visszaadni a leg-
elvonatbabb, alig érzékelhető emberi érzéseket is, azokat az érzéseket és érzelmek, ame-
lyek ott áradnak és viharzanak a nagy alapvető problémák körül, amelyek az ember
és világának kapcsolatát fejezik ki. Gondoljunk pl. a Dózsa-balett sirató jelenetére.
Egyforma, lárvaarcú asszonyok jönnek egy holttestekkel teleszórt csatamezőre. Te-
metni és szenvedni jönnek. Az iszonyat, a fájdalom, a gyász mennyi apró rezdülését
fejezi ki a mozdulat! Minden sirató nő külön egyéniség, melyet csupán a mozgása ve-
tít elénk. Nagyszabású jellemábrázoló drámát látunk, antik tragédiát, melyet nem

monológok és párbeszédok, hanem megránduló tagok, megfeszült karok, összegönyedő vállak, görcsbemerevedő testek tárnak elénk. Úgy érezzük, az új balettnek ezek a kétségtelenül szélsőségeiből, ám ugyanakkor realiztikusabb kifejezési megoldásai vannak hivatva korunk alapvető élményanyagát a balett nyelvére lefordítani.

Más probléma az egységes stílus keresése. Egy kezdődő művészi irányzatnak mindig fő feladata a sajátos és jellegzetes stílus kialakítása. Eck stílusa — helyesebben inkább stílusa — mind sajátosak, eredetiek és sokatígérők. Minden stílári kísérletével járható útra bukkan, és ezeken az utakon — egy-egy darabjával — kisebb-nagyobb távolságokat tesz meg. Leginkább talán a szimbolizmussal kísérletezik. Az újfajta balettnek nem is stílári, de műfaji jellegzetessége, hogy szimbólumokkal dolgozik. Ennek a szimbolizmusnak az ad erőt, hogy nem öncélú költői játék, a szimbólumok mögött az emberhez szóló általánosító törekvés rejlik. A Jónak és a Rosznak csak ritkán látjuk konkrét arcát, mint mondjuk az *Iszonyat Balladája* elmosódott koncentrációs tábor víziójában vagy a *Divertimento* erotikus felvillanásaiban. Ám épp az általános tendenciájú szimbólumok eredménye a mindenkit érintő emberi mondani-való teljes kibontása.

Érdekes stílustörekvést mutat az 1514 c. Dózsa-dráma. Bár bizonyos elengedhetetlen szimbolista elemeket itt is találunk, ezt a fajta balettet valamiféle táncművészeti neorealizmusnak nevezhetnénk. Ebben a stílusban inkább az összhatás dominál, a leglényegesebb effektusokat a lenyűgöző erejű színpadi tablók adják, szemben a szimbolista beállításúbb darabokkal, ahol egyes szereplőknek „szuverén világa” van, mint egy-egy gondolat vagy karakter hordozói, a szimbólumok életrekeltői. Az 1514 tendenciózusan egyforma maszkba uniformizált szereplői viszont együttesen, mint kollektívum fejezik ki a mondanivalót, az egy Lőrinc baráton kívül, aki egy kissé felette és kívül áll a drámának.

Méltánytalanság lenne, ha a pécsi balettről szőtt gondolataink közé ne szúrnanánk legalább két olyan táncos nevét, akiknek egyénisége, sajátos tehetsége sokban hozzájárult ahhoz, hogy Eck sikerre vitte az új balett ügyét. Tóth Sándornak minden alakítása — talán leginkább a Bartók *Divertimento*-ban nyújtott nagyszerű karakterszerepe — feledhetetlen marad számunkra. Ebben a fiatal táncosban erő, intelligencia, jellem-ábrázoló színészi készség ritka szerencsés ötvözetét éreztük. Bretus Mária viszont a női táncosok közül a legjellegzetesebb. Művészi profilja sok közös vonást mutat Tóthéval, ám nála az ábrázolás és az átélés valami nagyon mélyről jövő ösztönösség és természetes kifejezési készség javára irandó. Mindketten — az együttes sok más tagjával együtt — sajátos lelki felépítésű, ellentétes erőktől fűtött, modern művészegyéni ségek.

Sok nehézség áll még a pécsi balett előtt. Ki tudná megmondani, mi a nehezebb: elindulni vagy tovább haladni az úton? A kezdet a közönség, a szakemberek és a kritika szimpátiáját máris meghozta, és reméljük, hogy a biztató-tápláló légkör alkalmas lesz újabb eredmények elérésére.

S Z É L J E G Y Z E T

EGY SZERÉNY ÉVFORDULÓRÓL

Kezdünk hozzászokni, hogy Pécsen az utóbbi időben olyan kulturális eseményeknek vagyunk tanúi, melyek egyenrangúak a fővárosi produkciókkal. Ezek sorában olyan is akadt, melyről — többféle okból — nem vettünk tudomást.

Mostanában bővíben vagyunk a tízéves évfordulóknak, önmagukban már aligha jelentenek újdonságot, meg aztán egy műkedvelő bábcsoport működése egyébként sem számíthat nagyobb érdeklődésre, mint amennyi az igénytelenebb közönség részéről spontánul, a hivatalos szervek részéről pedig kötelezően megnyilvánul. Szinte törvényszerű volt tehát, hogy Pécs város Művelődési Háza bábcsoportjának 10 éves

működési évfordulóját sem kísérte különösebb figyelem. A sajtó ugyan megemlékezett az évfordulóval kapcsolatosan április 22—23-án rendezett bábos konferenciáról, a bemutatott darabokról, elhangzott előadásokról és vitákról, de igen hevenyészett formában és a komoly hitelesség igénye nélkül. A tudósításokból ugyan senki sem sejtette, hogy ezen a szerény évfordulón „történt valami”. Valami: egy bátor és sikeres művészi tett, mely témában, felfogásban, rendezésben, szcenírozásban újat, modernet és közérthetőt hozott. Egyszerre jelentett maradéktalan szakmai- és később közösg-sikert.

Közismert tény, hogy a bábjátéknak nálunk alig vannak nemzeti hagyományai. Új bábművészetünk kibontakozását pedig nagyon erősen gátolja az az általános tévhit, hogy a bábszínház csak kisgyermekeknek való naív szórakozás. A kínai, szovjet, cseh, lengyel és francia bábművészet „felnőtt” színvonaláról inkább csak hallottunk, tudni vajmi keveset tudunk. Nálunk a bábozás a művészetek periferiáján húzódik meg. Hivatásosan csak a budapesti Állami Bábszínház foglalkozik vele, az országban még többfelé működő bábcsoportok pedig beérik a jószándékú, pedagógiai célzatú gyermekszórakoztatással, többnyire igazolva a velejéig hibás felfogást, azt ti., hogy a bábjáték nemcsak műfajt, hanem alacsonyabbrendű színvonalat is jelent.

Így volt ez Pécssett is, míg a 10 éves évfordulóra készülődve a bábegyüttes hozzá nem látott az új produkció tanulásához, mely egy műsorban mutatta be *Prokofjev: Peter és a farkas* c. szimfónikus meséjének báb pantomim feldolgozását és *Vass Lajos: A kiskakas gyémánt félkrajcárja* c. meseoperájának bábváltozatát. Ez a bemutató nemcsak Pécssett számított élvonalbeli művészi eseménynek, hanem — az ország jelen volt, legjobb szakembereinek és bábművészeinek véleménye szerint — országosan az eddigi legmodernebb, legbábszerűbb bábszínházat jelentette.

A produkció hangsúlyozottan elkerülte az eddigi naturális, nehézkes elemeket. Témában, műfajban, formában újat keresett és talált. Koós Iván díszlet- és bábtervező és dr. Németh Antal rendező kitűnő összmunkáját az a koncepció jellemezte, mely felszabadította a műfajban rejlő játékos és stilizációs lehetőségeket, mégis az eredeti művekhez hű felfogásban költötte bábszínpadra az ismert meséket. Ezen a színpadon minden a végletekig egyszerű és kifejező. Zene, szöveg (az a kevés, ami van), forma és mozgás magátólértetődő egységben jelenik meg, ami mindig csak a tudatos és elmélyült művészi munka eredménye lehet.

A bemutató előtt sokan ültek a nézőtéren olyanok, akik átvett előítéletek és jó-részt tájékozatlanság következtében, a bábozástól eleve idegenkedve, nem sok jóindulattal várták az előadást. Aztán elkezdődött a játék, s mire vége lett, egyöntetű volt a vélemény, hogy a tíz éve működő csoport most művészetet értelt.

A lelkes szakmai elismerést azóta a gyermekközönség tetszése is hitelesítette. Megdőlt annak a néhány aggályosnak a fenntartása, akik a maguk bátortalanságát a gyermekekre vetítve azt ajánlgatták, hogy ezt a produkciót csak fokozatos közelítés után mutassa be a csoport a gyermekközönségnek, miután már fokként hozzászoktatta őket ehhez a modern formanyelvhez. Ez az óvatosság már a szakmai vita során sem aratott sikert. Nem elrontott ízlésű felnőttekről van szó — hangoztatták a szakemberek, — a gyermekek ízlése még jó, szomjasan befogadják az igazi művészetet. A nyilvános előadás igazolta ezt a véleményt. A gyerekek nemcsak megértették a láttakat, de végig izgalommal követték. S a véletlenül betévedt néhány felnőtt is maradéktalanul élvezte.

Az áprilisi szerény évfordulón annyi történt csupán, hogy egy újabb művészeti ág nőtt fel Pécssett, és „felnőtt-jogot” kért. Nem nagy esemény, de nagyobb figyelmet érdemel, mint amennyit kapott. A bábegyüttes a jövő évadban irodalmi igényű műsort készül bemutatni, Vörösmarty Csongor és Tündé-jének bábváltozatát. (Ennek külön érdekessége, hogy az összevonásokkal, húzásokkal szükségessé vált átkötéseket még Szabó Lőrinc verselte meg Vörösmarty stílusában.) Talán nem lenne szerénytelenség részükről ha azt kívánnák: vegye tudomásul művészetüket várósunk közönsége is. Szeretnének próféták lenni a saját hazájukban... Működésük tízéves évfordulóján bebizonyították, hogy joguk van ehhez.

Futaky Hajna

JEGYZETEK LANTOS FERENC KIÁLLÍTÁSÁRÓL

Végre egy kiállítás, amiről vitatkoznak az emberek! A vita persze nem elég objektív, mert az esztelen sznobizmus, a minden izgatót, s megfelelő tárgyi ismeret nélkül neveket és irányzatokat elfogadó emberek hada, valamint a naturalista festészethez görcsösen ragaszkodók és önálló gondolatok hiányában, mások önálló gondolataitól féltő emberek, már az első pillanatban mellékvágányra vitték a vitát. A vita még így is hasznos, akár a kávéházban, akár a vendégekönyv lapjain zajlik is le, mert szigorú, elemző viták nélkül nem fejlődhet, nem léphet tovább egyetlen művészet sem. Természetesen jó lenne, ha elsősorban azok vitatkoznának, akik érdemben tudnak hozzászólni a festészethez, tehát éppen a festők, művészettörténészek, esztéták, írók, kritikusok.

Lantos Ferenc tehetséges, fiatal festőművész. Ezt korábbi alkotásai, a négy évvel ezelőtt megrendezett akvarellkiállítása, és a tavaszi-őszi tárlatokon szerepelt képei alapján éppen úgy, mint a mostani önálló kiállítása kapcsán elmondhatjuk.

A szűk kiállítótermekbe lépő érdeklődőt már az első pillanatban kellemes meglepetés éri, mert a kiállított képek nagyon dekoratívan, érdekesen, szórakoztatóan hatnak. Aki Lantos Ferenc régebbi képeit ismerte, örömmel állapítja meg, hogy a fiatal művész az utóbbi éveket nem töltötte tétlenül, sokat tanult, sokat kísérletezett és a képek tanúsága szerint sokat forgolódott a munkásemberek között, s valami jellegzetesen mai valóságot igyekszik kifejezni. De ez még csak egy gyors, pillanatok alatt megfogalmazható impresszió, ami az embert arra indítja, hogy a képek tartalmi értékét, Lantos Ferenc szívós kísérletezésének az eredményességét is felmérje.

A Lantos-képek témája pozitívan értékelhető, és feltétlen örömmel kell fogadnunk. Képein munkásokkal, gépekkel, erőt sugrázó gyárakkal, tanuló fiatalokkal, vízparton pihenő emberekkel, és a dunántúli táj legjellegzetesebb egységeivel találkozunk. Lantos igyekezett ábrázolni az ember és a gép, az ember, táj és a gép kapcsolatait, az ember, víz és fény viszonylatait. Legújabb festészetének külön fejezetét képezi a portré-festés, ami a fiatal festőgeneráció összmunkáját tekintve is, szinté egyedülálló vállalkozás. A fiatalok többsége valószínűleg korszerűtlennek tartja a portré-festést, mivel a portré funkciói megváltoztak, régi elemeinek egy részét átvette a fotográfia, jelentőségét látszólag sokban csökkentette a társadalmi átalakulás. Egész biztosan a feladat nagyságától is megriadtak sokan, mert a portréban nem lehet mellébeszélni, egyetlen arcon belül kell kifejezni egy adott embert úgy, hogy félreérthetetlenül egy meghatározott kort is jellemezzen. Lantos Ferenc portréi érdekesek, sok egyéni ízzel és színgazdagsággal fejeznek ki mai embereket, de megfogalmazásai nem egészen eredetiek mégsem, hiszen könnyű szerrel felismerjük női arcképein Modigliáni hatását, egészükben pedig a XIX. század végén előretört úgynevezett „tisza művészet” elemeit. Merészen használja a háttér színeket, az arcok alig plasztikusak, s az egész képet geometriai elemek motíválják. Legerőteljesebbnek a „Munkásakadémia” című csoportos portróját érezzük, bár szemre ez a legszintelenebb.

Hasonló jellemzői vannak a nagyobb kompozícióinak is. Képeinek alig van térmélysége, többnyire a síkra komponál, s szinte minden alkotásán stílusmeghatározó módon jelen vannak a konstruktivista törekvések. Lantos Ferencnek és minden szocialista országban élő festőnek el lehet, és el kell hinnünk, hogy nagy élményt jelent számukra a totális gépesítés, a matematika és a mértan új emberi korszakot formáló hatalma, izgatja őket az ember és a gép kapcsolata. De azt is el kell mondanunk, hogy ez a korszak nem most kezdődik, s a festészetben is voltak már tehetséges papjai. Így történhet meg, hogy Lantos Ferenc erőteljesen ható „Szénosztályozó” című képét szemlélve óhatatlanul eszünkbe jut Mondrian és Kleve neve.

Lantos Ferenc érezhetően a tiszta festészet felé hajlik, de nem absztrakt, képeinek tárgya és jelentése van, még hozzá olyan jelentése, amit minden mai festőtől joggal várunk. De ez a stílus nem veszélytelen, néhány képénél a kritikus már bizonytalan lesz. Olyan érzése van az embernek, mintha érdekesen ható formai elképzelések-

hez keresne mai tartalmat, nem pedig fordítva. Az ember által teremti, s a festő által megcsodált gépek, mechanizmusok, kémiai folyamatok az ember fölé kerekedhetnek. Ilyenkor a festő műterme laboratóriumává alakul, nem teremt, hanem fabrikálgat, számításokat végez, s a mű egy hosszadalmas machinációs folyamat eredményeként születik, s épp a művész egyéniségének, teremtő erejének friss, elsődleges jegeit nem hordozza magán.

Az új tartalom, új korszerű formát kíván. A nagy korszerű alkotásokat általában mindig nehéz, sokszor mellékutakon kódorgó kísérletező korszakok előzték meg. Aki nem akar lemaradni, és magas művészi színvonalon akarja ábrázolni a korát, az nem elégedhet meg évszázados formákkal. Lantos Ferenc sokat tanul és sokat kísérletezik. Kiállított képeiben még együtt jelentkezik a konstruktívista festészet hatása a saját eredményeivel.

Jelenlegi korszakának szép eredményei közé számít a harmonikus vonalakkal, és optimista színekkel megfogalmazott új Balaton élmény, a „Munkásakadémia” jelképszerű figurái, a „Tanulmány az utépítők című ablaktervezés” és néhány balatoni akvarell. Kevésbé sikerült az elszűrített háttér elé ültetett pesszimista nőalak, jelképekkel, fent és lent. Ez már a lengyel Daniel Mróz világával mutat rokonságot, ahol emberek húzzák a kocsit, s az ülésen elegáns tartású lovak ülnek.

Bertha Bulcsu

NÉGYSZÖGESÍTETT HÁROMSZÖG LÓTÁVOLON BELÜL

Ezeket a nehéztüzérségi fogalmakat az Új Írás júniusi száma, közelebbről Szabó Ede fiatalokról szóló cikke hozta forgalomba. A gyanútlan olvasó az első pillanatban valami különösre gondol, pedig csak annyi történt, hogy végre vitatkoznak az írók. Pontosabban: Végre őszintén vitatkoznak!

No de férjünk vissza a geometriához. „Új pithagóreusaink (akik persze nem filozófusok) mostanában megoldották a háromszög négyszögesítését. A férj megcsalja a feleségét, vagy fordítva, s ha ráadásul még a másik félnek is van szeretője, kész a négyszög” — írja Szabó Ede, majd leszögezi: „Van valami groteszk és szánalmas ebben a mindjobban elhatalmasodó szexuális pszichózisban.”

Való igaz. Mindössze az a zavarbaejtő, hogy Szabó Edének ilyen négyszögesített háromszögekért még a Dorottya utcából sem kell kimozdulnia, hiszen az Új Írás ugyanebben a számában valóságos geometriai csodát közöl Molnár Géza tollából. Marci kidobja a szeretőjét, mert találkozik Klárral, aki valamikor a menyasszonya volt. Tehát kezdetben van Marci és Klári, akiket a huligánok ősei ellen megvédelmez egy vasutas. Marcit behívják katonának, s amíg a hazát védi, Klári hozzámegy feleségül a vasutashoz. Marci hazajön, számtalan szeretőket tart, közben mindenki avanszal. S ekkor Klári újra találkozik Marcival. A vasutas alaptalanul féltékeny, Klári ezért Marcihoz költözik, Marci eltávolítja soros szeretőjét, a „kisbabát”, s a vasutas egyedül marad, aki nagyon rendes ember. Általában mind nagyon rendes emberek.

Molnár Géza kitűnően megszerkesztette az elbeszélést (szinte túlkítűnően), s az első részt például Guido de Verona sem írhatta volna meg bizarrabbul. Amit Szabó Ede hibaként ró fel a fiataloknak, azt az Új Írásnak pontosan ebben a számában Molnár Géza írása reprezentálja.

Molnár Géza, úgy látszik, egy véleményen van a fiatalokkal. A szerelmi háromszöget korszerűtlennek tartja, ezért Marci, Klári és a vasutas történetét négyszögesítette. Színpadra állította „kisbabát”, aki egykedvű negyedikként „korszerű bizarrságot” kölcsönöz a négyszögesített háromszögnek.

Nehéz tantárgy a geometria.

A KÖLTÉSZET VÉDELMEBEN

Köztudomású, hogy írók és lektorok között ádáz csaták dúlnak, amióta kibújt az első tojásból az első csirke. A szerkesztőségekben dolgozó munkatársak ismerik már e fegyvercsörgést s mi most olvasóinkat szeretnénk hozzászoktatni eme zajokhoz.

Egyik lektorunk — természetesen lektori fegyverzetben: fején sisakkal, mell-, kar- és lábvérték ugyancsak felcsatolva, kezében költők véréből csöpögő pallossal, ilyképpen támad:

„Verseinek jó részéből a meg nem értés, a mellőzés útvesztőiben vívódó költő panasza szól. S jogos-e ez a panasz, jogos-e az „új Anonymus” (így nevezi önmagát egyik versében) siráma? Úgy véljük: nem: Nyilván már máskor és mástól is kapott elmarasztaló kritikát — amit személye ellen intézett és megszervezett támadásnak vélt s ezért e hang — de mi sem tehetünk mást, meg kell mondanunk őszintén, hogy amit költészetnek vél írásaiban, az dilettantizmus és még akkor se más, ha a „füredi úttörő kislányt” arra kéri, hogy a kiadónál appelláljon verseinek megjelenése ügyében. Írásait nem javasolhatjuk közlésre.”

S a szegény költő mit tehet mást? Lovára kap és könnyű fegyverzetben megívja a csatát:

„Hogy rosszak voltak a beküldött írások? De hiszen ugyanez agyonhallgatott írókóról országosan ismert költő a legkedvezőbb véleménnyel volt. Mit akarok ezzel bizonyítani? Azt, hogy lángész vagyok? Korántsem. Prózáiság, keresettség, a művészi igényesség nem elég magas foka, stb., lehetnek jellemzők verseimre, azonban mindez kevés ahhoz, hogy ennek ürügyén kiparancsoljon engem a Jelenkor névtelen lektora az árkádiai mezőkről.

Mert ott már — ha ifjabb lektorról van szó — talán korábban is jártam, mint ökegyelme. Még arról sem panaszkodhatom, hogy a szerkesztők nem szívleltek. Százszámra hevernek olyan újságlapok szekrényemben, ahol saját kinyomtatott verseimben és nevemben gyönyörködhetem.

Talán megkockáztathatom ezt a kijelentést is: lektor barátunk költészeti eszménye nekem nem eszményem, az öncélú modernista dadogáshoz nekem semmi közöm, s az irracionális szférákat minden misztikummal együtt kosaramból egyszer s mindenkorra kivettem. S szándékomban sem volt soha a pécsi presszók éber Parnasszus-öreibek kedve szerint írni. A kérges tenyerű parasztok és nehézpillantású munkások teiszését akartam és akarom ma is kiérdemelni.”

Ó, te szerencsétlen lektor, te leglektorabb szerencsétlen! Hát nem sejtetted, hogy országosan ismert költő is a legkedvezőbbben nyilatkozott ezekről a versekről? Most aztán megkaptad. Végre kibújt a szög a zsákból. Csak az öncélú modernista dadogás, az irracionális szférák misztikuma a költészeti eszményed. S hiába minden gáncsoskodásod, költönket nem tudod elúzni az árkádiai mezőkről, mert szekrényében százszámra hevernek saját kinyomtatott versei és így nevében gyönyörködhet.

Te leglektorabb, mondd csak, miféle mércéd is van neked, hogy ezekre a versekre rásütötted a dilettantizmus feliratú bélyegzőt? Olvasd el még egyszer, no, olvasd.

KAROSSZÉK

*Kerekeken gördülő karosszéket
szósi lurkómnak összeeszkabáltam:
Ülj bele, trónolj kicsi hercegem,
bíborszínűre festem holnap néked.*

*Mert szülőidnek kis hercege vagy te
s egy társadalom éke, szemefénye.
Alvó kenyérről nem hallasz te mesét,
de traktorról, kohóról, termelésről. —*

Őshiedelmek köde, gomolygása
 nem riogat: tudat izmosul benned,
 Csalfa jövőt nem villantok feléd:
 haladj a lépcsőn, mit a közösség nyújt!

„Szurtos ruhában nyomorított lélek?” —
 kinőttük ezt már, mint a szűk ruhákat.
 Ily osztályrészed nem lehet, tudom:
 megváltod magad munkád aranypénzén.

Kerekeken gördülő karosszéken
 ülj csak még, trónolj; s véled mind, ti lurkók.
 Ti vagytok korunk új hercegei:
 tervezői a még fenségesebbnek.

Bíborszínűre festem széked holnap —
 nyugtasd karfáján zsenge két karocskád.
 Penész a pillán? — Soha! Fényt, tüzet!
 Percre se hunyj ki értelemnek lángja.

A Rend oszlopsorai épülőben.
 Mese lesz csak a porban ülő gyermek.
 Karosszékből indulj friss nemzedék,
 s tedd hámod majd a csillagok szügyére!

Te leglektorabb szerencsétlen, hát diletantizmus ez?

Garai Gábor: Emberi szertartás

(Magvető)

Garai Gábor harmadik kötetében egy értelmes pontossággal felépített világrend vesz körül bennünket, amely megújuló szocialista valóságunkról szabta mérműveit. S ha József Attila óta olyan igényű lírát keresünk költészetünkben, amely szocialista is, realista is, meg költészet is a javából, Garai kötete méltó erre az értékelésre, mivel önmagát sarkalló igényességgel építette tovább azt az intellektuális, emberközpontú, realista lírai világot, amely a szocialista-realista költészet egyik lehetséges kibontakozási irányaként nemcsak ígéretek, hanem figyelemreméltó eredményeket is mutat fel. Tartalmi és formai sokoldalúsággal, lényegtöréssel formálja világképét, amely antropocentrikus és lényege szerint szocialista, de jól rendezetten beletartozik az egész mindenség.

Első és talán legalapvetőbb jellemvonása ennek a Garai-féle realizmusnak az a súlyos, nyilván alkati eredetű és tudatosan is kiművelt gondolatiság, amely olymódon nyomja rá bélyegét még az érzelmi mélységtől izzó költeményekre is (*Parainézis, Magánügy, Ha a szerelem elhagyott, A perc kevés* stb.), hogy az érzelmi felindulás pillanatra sem tudja átörni a világosan megformált gondolatok gátjait. Mindazonáltal nem merevedik pusztá intellektualizmussá, mert az érzés, ha fékentartva, is, még érezhetően, sőt rangja szerint jelen van. Pl. a *Naphegy* című versben az „örökzöld öröm” olyan ember öröme, aki látja a világot s benne önmagát, mindez élvezettel tölti el, de nem azonosul vele, érzelmi kontaktusa értelmesen hűvös, pontos, körülhatárolt marad. Ragyog, de nem lángol.

Gondolatisága alapmagatartásában két fő elődjéhez kapcsolódik: Szabó Lőrinc-hez és József Attilához. Az előbbihez, aki talán legközelebbi mestere, formai igényessége mellett abban a törekvésében

áll legközelebb, hogy ő is az egész mindenséget iparkodik mennél sokoldalúbban verssé lényegíteni.

Az utóbbinak, József Attilának hagyományát legkifejezettebben öntudatos szocialista költői magatartása jelenti Garainál. A közösség, a társadalom életével és problémáival nemcsak verseinek szám- és laparányát tekintve foglalkozik többet, mint egyéb témákkal, de még személyes nehézségeivel is mint a társadalom gondjaival vívódik (*Parainézis, Magánügy*). És méghozzá emberül vívódik, mert ez a költészet emberközpontú, annak ellenére, hogy a természeti és civilizációs környezet, valamint néhány kulturális élmény által ihletett versek jelentősen gazdagítják a kötet sokoldalúságát. Míg azonban mesterénél, Szabó Lőrincnél az emberközpontúság centrumában a költő rendkívül bonyolult énje áll, ahonnan és ahová minden indul az ő világában, Garainál tágabb, maibb, szocialista értelmű ez az antropocentrikus szemlélet. Ő az ént, az egyént a valóságnak megfelelőbben nem középpontnak, hanem egy cseppnek érzi a mindenségben. Viszont a mindenségben legfontosabbnak ezt az embervilágot, pontosabban az emberi közösséget ismeri fel. A közösségre és a világ folyásának rendjére az egyén erénye vagy bűnei, jóléte vagy szenvedése nincsenek döntő jelentőséggel.

A szocialista fejlődés is meghorzsol vagy megropogtat olykor büntelen egyéneket, Jóbotkat, magát a költőt is; a néhez történelmi időszakok, vagy a mellőzöttség és félreértettség idején az „Úr”, illetőleg a közösség iránt való hűsége segíti át. A *Jób könyvében* ez a gondolat nyer magasfokú költői megfogalmazást, jóllehet Garai valamivel elmosódóbb általánosságban körvonalazza mondanivalóját a bibliai kereten belül, mint koráb-

ban Babits tette a *Jónás könyvében* a költő prófétai felelősségének eszméjével.

Mindig is a saját szenvedésünk nyitja meg érzelmeink és gondolataink legmélyebb örvényét, és segíti a költőt is ösidők óta abban, hogy szavaival azonosulni tudjon. Megrendülve olvassuk, amikor hegyezetlen ceruzával — nyelvi cifraságok nélkül — ír puritán *Parainézist* béna fiának, és negyvenhárom sorban mindössze öt egyszerű jelzővel szerénykedő stílusban mondja el *Magánügyét* — kínzó lakás-gondját —, ami voltaképpen egyáltalán nem pusztá magánügy.

Az ilyen szubjektív hang azonban aránylag ritka a kötetben. Sokkal általánosabb, sőt intellektualizmusának egyik fontos ismérve az a sokszor nagyfokú áttételezéssel objektivizált szemlélet, amelyben a költő indulata csak távoli képletté szűrődve jut szóhoz. Ezen a téren azonban javulás tapasztalható az előző kötettel szemben, amelynek mintegy tíz évi termést felölelő anyagában (1948—58) csak a címadó versből (*Ének gyógyulásért*) zúdult elő igazi, szenvedélyes indulat. Ebben a harmadik kötetében azonban témái már gyakrabban válnak szívügyeivé, és olykor igazán forró szenvedély tüzel át rajtuk (*Egy régi kép a kútnál*, *A perc kevés, Evés, Hányszor kell még, Ketten az őrségen* stb.).

A nyelvi kifejezés széles alapvetéssel indult Garai költészetében. Az előző két kötetben át egész sereg költő — tegyük hozzá, a legjobbak — szava visszhangzott sorai között számos helyen. De már akkor is volt valami nagyigényű formai bátorság abban, hogy nem szégyellt legjobbak hagyományainkba illeszkedni akár egy-egy biztos megragadás, határozott módszer, keret-ötlet, stb. erejéig.

Az előző kötetekhez viszonyítva az *Emberi szertartást* bizonyos lehiggadás az

eszközök keresésében, tartalmilag a férfigondok túlsúlya, a megformálásban pedig a hang érettebb foka jellemzik.

Garai nyelvét világosság és gondolatilag finoman határolt szabatoság ragyogja át. Képsűrítő összetételekkel találkozunk ugyan (sztratoszféra-paplan, lángpillangó, gépkeselyűk stb.), ezek azonban a gondolat érdekében szigorúan alárendelt szerepet kapnak. Legnagyobb igényű verseiben pedig (*A perc kevés, Ha a szerelem elhagyott, Gertrud és Ofélia, Jób könyve, Emberi szertartás*) nem annyira újszülött fogalmakkal és képsűrítésekkel, hanem a közérthető nyelvi és fogalmi készlet újszerű elrendezésével, szokatlan egybefűzésével, jöszemű viszonyításaival remekel. (Láthatólag nem annyira a szóteremtésben, inkább a meglévő szókincs kezelésében leli örömét). Nagy ereje a nyelvi fegyelem. Tiszteletben tartja az izlés határait; bravuros nyelvkezelése sohasem billen át izléstelen zsonglörködésbe.

Az *Emberi szertartás* jó kötet, igényes, gazdag, mind gondolatokban, mind formai eszközökben. Garai nagyigényű költő, de ahhoz, hogy nagy lírikussá is váljék, verseiben, még több, spontánabb, bátrabb öszinteségnek kell az intellektuális szűrőn keresztül törnie. Persze ezt tőle mégsem Jevtusenko eruptív szóözönének módján, hanem inkább József Attila nehézzertű öszinteségének fokán várjuk.

(A műfordításoknak a kötet második felébe iktatása nem volt szerencsés. Változatosságuk belső kohézió nélküli halomzássá hull szét, az egyes fordításokban nem egyszer a feladatszerűséget érezn. Mindazonáltal a költő formakultúrájának műhelyébe és széles nyelvismeretébe engednek bepillantást, és az nem válik szégyenére.)

LAKATOS KÁLMÁN

Sánta Ferenc: Farkasok a küszöbön

(Szépirodalmi)

Sánta Ferenc most megjelent, második novelláskötetének elsősorban sajátos költőisége fogja meg az olvasót. Hasonlót éreztünk első kötetének, a *Téli virágzásnak* olvasásakor is. Ezekben a novellák-

ban a kegyetlen szegénység hidegét a szeretet és az emlékezés szívárványa ragyogta körül — ebből a kettősségből alakult ki az a lírai költészetre emlékeztető hang, amelyet még fokozott Sánta színes,

zengően dallamos erdélyi nyelve. Ebből a kötetből egy rendkívül tehetséges fiatal író képe bontakozott ki, aki mindjárt első novelláiban — a *Téli virágzás* jónéhány darabjában — rátalált hangjára, s ezen hibátlanul tökéleteset alkotott. Ugyanakkor azonban, éppen ez a hibátlanság vetette fel fejlődésének súlyos problémáját is. Igazán jó csak a gyűjtemény lírai darabjai voltak; sajátos módon, igazán realisták is csak ezek. A személyes élményanyag pedig nem kifoghatatlan, elsősorban nem is objektív mennyiségében, hanem belső, szubjektív pszichológiájában: külső, új élmények hiányában a belső, még elevenek is elszáradnak. Ezért is vártuk izgalommal e második kötetet, s most a kettő egymásmellé állítása nem csak érdekes és demonstratív, hanem tanulságos is. Ez a kötet — a *Farkasok a küszöbön* — nem kevésbé, bár egészen másképpen költői, mint az első. A líraiság közvetlen élménye itt látszólag eltűnik — jelenlétét csak figyelmesebb elemzéssel konstatálhatjuk.

Különös már a kötet címe is. Novellásoketeknél ritka az, hogy a könyv ne egyik, különösen kiemelt darabjának, vagy ilyenek összefoglalójának címét viselje. Ebben az esetben azonban a kötet végefelé találunk, más név alatt, a címadó novellára — igaz ugyan, hogy ennek fényénél aztán megértjük a címnek az egész kötet koncepcióját megadó jelentőségét is. A címadó *Biró Juli* lényegében novellában elbeszélte ballada (s ez értékelés is: valóban nem az a lényeg itt, hogy próza és nem vers, hanem az, hogy tényleg, zártságában, konstrukciójában mesteri kézzel megalkotott novella). Feltehető, hogy az író is ezt érezte könyve legfontosabb, legjellemzőbb darabjának. Nézzük meg hát, mi az, amit ennek az írásnak elemzésével az egész könyvről meg tudhatunk. Elsősorban tartalma, mondanivalója: a balladaszerűen sötét, feszült novella egy szenvedély lángolását vetíti elénk — egy tartalmában, élelelemében embertelen szenvedélyét. S ez az embertelenség kettős értelemben meghatározó itt: egyrészt céltalanságában, jövőtlenségében, gyümölcstelen befejezettségében egy mélyes pessimizmus kifejezője — hibátlanul tükröződik ez formai értékeiben is. A balladai feszültség kitölti, de le is zárja a novellát: mesterien tökéletes

befejezés az, ahogyan elcsöndesül a történet a falu némán ellenséges megvetésével, és a klánétás kivonulásával elhallgat az olvasóban végig zengő, harsányan éles, rekedtes zene. Ezzel a befejezéssel a történet lezárul, mintegy lehull az időből. Jövő, megbékélés, vagy megbocsászás nélkül, s ez a sűrítettség, mely úgy látszik, mintha éles fényként a körülömlő sötétség burkában világítana rá egy szigetnyi életre, teszi annyira balladaszerűvé, műfaja határai közt a novellát. E szigetnyi fény körül, a havas hegyek karimájában farkasok ólálkodnak; talán ez a cím utal egyedül az első és második kötet közti kapcsolatra, s különös, hogy bár az első könyv realizmusa, valóságos, átélt élményeiben még kegyetlenebb volt, a cím mégis a novellákban meg-megcsillanó feloldást idézte — itt pedig, állandó jelképként a küszöbeinken leselkedő farkasokat aposztrofálja. A *Biró Juli* történetében megnyilvánuló embertelenség más oldalról az ábrázolt szenvedély elsődlegességét fejezi ki, s — véleményünk szerint ez Sánta novelláinak kulcsa. E füsttel égő már nem emberi érzés, s hordozója sem emberi alak: mese, vagy ballada figurája, akit szenvedélye sorsának tehetetlen áldozatává formál. Ebből a szempontból emlékeztet ez a novella (s a többi is) a regényíró Németh László témáira, csak hogy az ő írásaiban bármennyire uralkodó is egy-egy mértéktelenül elszabadult érzés vagy indulat, ez sohasem önmagában és önmagáért ábrázolt, hanem mindig alakulásában, dialektikájában, a személyiség egészének relációjában. Sánta pedig a szenvedélyhez, képhez, ötlethez (itt már a kötet egészéről beszélünk) alakít személyeket, s olyanok is ezek a történetek, mint az élesen egy síkra, vagy egy pontra exponált fényképfelvételek: a kiemelt tárgy aránytalan élességének, s a háttér elmosódottságának tudatos torzításában. Még azokban a novellákban is, amelyek látszólag reálisabbak, a kötet első részében, a történetek nem az elbeszélés logikájából, folyamatosságából következnek, hanem láthatólag a megírásban elsődlegesek, dominánsabbak bizonyos jelképszerű képek vagy ötletek. Ebből következik, hogy megírásuk is ott a legszerencsésebb, legsikeresebb, ahol valami jelképszerűt akarnak kifejezni (pl. a „Nácik”-ban). S amennyire az alakok

egyéni léte szempontjából abszurdak, ebben a jelképes vonatkozásban annyira reálisak e novellák — másképpen azt mondhatnánk talán, hogy miként a *Téli virágzásban* a lírai melegség, ittt e szimbolikus mélység fokozza és hitelesíti Sánta realizmusát. Ilyen szempontból, az elsőhöz képest előbbre lép ez a kötet, s a saját szubjektív múlt, a gyermekkor világából általánosabb, tágabb érvényű jelképek felé fordul. Csakhogy éppen ez, ahogyan alakjainak lénye és tartalma elválik egymástól, világít rá arra a távolságra, mely e történetek objektív realitását a mondanivaló szubjektivitásától (és ugyanakkor szenvedélyes és magányos indulatosságától) elválasztja. A *Téli virágzás* költői atmoszféráját látszólag líraibbnak éreztük — ezé a köteté más, kevésbé lágy és közvetlen — szubjektivitása azonban semmivel sem kevésbé domináns.

A *Farkasok a küszöbön* több, érettebb, s egyenletesen hibátlanabb a *Téli virágzás*-nál. De mint annak megjelenésekor, most

is súlyos kérdésként merül fel a folytatás lehetőségének problémája. Valószínű, hogy nagy részben ez az előbb vázolt szubjektivitás a forrása Sánta novelláskötete líraiságának. Ahogyan azonban szépsége, úgy korlátai is ebből fakadnak. A *Téli virágzás* természetesebb erdélyi nyelve a *Farkasok a küszöbön* második ciklusában, sok helyütt érezhető túl-stilizáltságában is jellegtelenebbé, az *Emberavatás*, a *Sokan voltunk*, a *Kicsik és Nagyok* megrázó egyszerűsége az *Olasz történet* novelláiban sok helyütt abszurditássá válik. Nem ezt az élményszerűen szép kötetet akarjuk ezzel elmarasztalni; nem e novellák értéke, hanem jövője tűnik problematikusnak. E kötet után megintcsak kérdés marad a folytatás útja. A *Farkasok a küszöbön* olvasásakor nem csalódtunk Sánta tehetségében, de — s ezzel még inkább tetszésünket hangsúlyozzuk — Sánta Ferencet ennél a kötetnél is tehetségesebbnek éreztük.

BENEY ZSUZSA

Pákolitz István: Altató

(Jelenkor)

Gyermekverset írni — a köztudatban — még ma is másodlagos költői feladatnak számít. E torz felfogásból adódik, hogy gyermekeinket többnyire a diletantizmus termékeivel traktáljuk, nem számolva a veszéllyel, hogy ezáltal a minden behatásra még oly fogékony lelkeket elzárkóztatjuk, immunizáljuk az igazi költészet iránt.

Ezért jelent megkülönböztetett örömet, ha a gyermekvers-írás egyik mestere lép meg kötettel bennünket. Pákolitz e téren is jelentkező mesterségbeli tudását felületes dolog lenne csupán gyermekkori élményeinek frissességével magyarázni. Pedagógus, a gyermek-pszichológia avatott tudósa, ki mint jó költő figyelembe veszi a felnőtt és a gyermek tudatállapotának különbségét. Ez biztosítja fent említett rangját.

A gyermek életeleme a játék. A művészetekkel való kezdeti találkozások a játék intellektuális megnyilvánulásai. Ezek benső élmények maradnak akkor is, amikor tartalmukra nem emlékszünk már.

mert idegrendszerünk mélyen elraktározta hangulatunkat, s évtizedeken át őrzi hangulati-effektív tartalmukat. (Ezért hatnak indirekt módon a karakter későbbi kialakulására.) Tehát a gyermekvers célja, hogy élményt, játékot jelentsen kis hallgatónak, szavalóinak.

Az *Altató* versei élményt szolgáltatnak, mert írójuk tudja, hogy a *gyermek nem tudatosít, hanem megjelenít*. Egyetlen versében sem affektál érzelmeiről, hanem éli a játékot. Ez ad lehetőséget a gyermek számára, hogy e játék útján önmagát fejezze ki, s így a verset legbensőbb barátjának fogadja el egy életre.

A megjelenítésre való törekvésből adódik, hogy témáit főként — igen helyesen — az élőlények játékos világa s a természet izgalmas jelenségei adják. Egyetlen olyan tárgykörhöz sem nyúl, mely távol állna a gyermek érdeklődésétől.

Talán aprólékoskodás, de megemlítem, hogy olyan témát is fölhasznál, amely már előtte is versalakot öltött, *Mézlopó* c. verse például egy, hajdani, olvasó-

könyvből tanult versike variációjának hat. A témaazonosság talán elkerülte volna a figyelmemet, ha Pákolitz korábbi költészetében is nem találtam volna hasonló jelenséget. (Lásd: Szabó Lőrinc: Nyitnikék és Pákolitz: Nyitnikék.) Korántsem akarom plagizálás vádjával illetni, csupán furcsának találom, hogy ilyen költői vénával rendelkező egyéniség ne akarjon mindenkor merőben újat, sajátosat írni.

Azt viszont, hogy Pákolitz népmese-kincsünkől merít, s népmesét felhasználva verssé formálásra, igen pozitív dolognak tartom (*Hatan a veremben*). „A népköltészet minden irodalmi nevelés alapja”. (Gorkij) Ha népmeséből jó vers születik, értéke csak fokozódhat.

Megjegyzem még, hogy az egyébként apró kis irodalmi remekműnek számító *Altató*, a címadó vers, nem gyerekvers, mint ahogy például Szabó Lőrinc Lóci-versei sem azok. (A Móra Könyvkiadó következetes baklövészei ellenére sem.) Az *Altató* c. versben a költő, a felnőtt ember beszél gyermekéhez:

*s amit én vágytam
égve-repesve,
sej az a csillag
nincs olyan messze;
nincs olyan messze
miért is félek?
Tudom ha felnősz,
te már eléred.*

Ezek a sorok az apa élményének bensőséges vallomását jelentik, de nem a gyermek élményét. Valószínűnek tartom, hogy ezt Pákolitz is érzi, hisz e kötet remekbeszabott darabjai (*Köszöntő; Kovács; Dinyelopó; Bárány hívogató; Harkály; Kiolvasó; stb.*) művészi tanúságtételek arra, hogy a költő fantáziáját gyermektémák dúsítják. A *Köszöntő* varázslatos hangulatteremtő ereje, a *Kovács* élményben való teljes feloldódást engedő bűbájossága, a *Harkály* dialógusainak játékos üdesége követelik maguknak a gyermekhallgatóságot s a gyermek interpretálót.

A gyermek értelmi fejlődésének „föltői” egyidőben sokat hadakoztak a gyermekversek ún. „nyelvi tisztaságáért”. Szerintük csak „konkrét értelemmel bíró” szó kerülhet a versbe. Pákolitz bátran

fittyet hány e naivság hirdetőinek. Nyelvét színessé teszik a hangutánzó és hangfestő szavakon kívül (csi-esirip cső veréb; Lics locs licsi locs — furdik három medve boc; Siri-sur siri-sur — mindennütt a szél az úr); a népi mondókák elemeivel rokon csupán hangulati-effektív tartalommal bíró kifejezések. (Bingyer bongyor kisbárány; Irgum-burgum barna medve; csiteri csütöri csütörtök; Tilulió, tilulió itt a tél.) Az értelemért itt felesleges aggódni. A gyermek érti — érzi ezek értelmét, ritmust — hangulatot, s ezek által tartalmat teljesebbé tevő rendelkezését, más fokon mint a felnőtt. Kodály Zoltán óvodai dalszövegeket bírálva ezt írta: „A Ráció zsarnokságával kisgyermeknél nem sokra megyünk. Akit hároméves korában arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgy lehet sohasem jut el a dolgok való értelméig...” (Zene az óvodában. 1941.) Ezért megkapó a Bárány-hívogató fantázia-dúsító irrealizmusa:

*Bingyer bongyor kisbárány,
hidat ver a szivárvány,
ha a hidon átjönneél,
gyémánt szérűn legelnél.*

Fantasztikusan hősiessé korunkban ilyen irrealitásokkal bátran serkenthetjük a gyermek fantáziájának virágbaszökkenését. Hisz teremtő fantázia nélkül sohasem voltak nagy emberek, sem nagy tetek.

Mint már említettem, a kötet egyik erénye a gyermek észjárásához oly nagy-szerűen alkalmazkodó nyelv. Ezért tűnik föl, amikor a felnőtt hangját vélem elővillani a *Vonat* sorai közt. Az első rész vége így hangzik: „mintha nyögné: aligha bírom el”. A hasonlat zavar. A gyermek azonnal asszociál, hallja, hogy mit nyög a vonat. A felnőtt értelmi hűsége kívánja meg csupán, hogy a „mintha”-val enyhítsük fantáziánk talán szégyelt élénkségét. Űgyane vers második részében, bár vitathatóbban, de mintha itt is, jelen lenne a felnőtt — ezúttal a maga Passzív Szemlélő voltával. Különböztetése teljesebbé tehetné a vers élményét azzal, hogy az utolsó sorokban nemcsak az utasok, vagy egyáltalán nem az utasok, hanem én (ti. a gyermek) integetnék a vonatnak, az elrobogónak. Hasonló, a gyermekre nem túlzot-

tan jellemző mértéktartást érzek a *Hajó* c. vers második és negyedik szakaszában, mely minimális mértékben ugyan, de a teljesebb élménytől foszt meg. „Az volna jó” — mondja a vers. A gyermek, aki játékában mindent elér, azt mondja: az a jó. A „ha nagy leszek, hajós leszek” sorra is ez áll. A gyermek bár tervez a jövőre, de terveit valójában jelenének játékában éli ki. Kidöntött fatönkőn is lehet hajóskapitány, s alap-lényéből adódóan is kedvesebb néki a „vagyok”.

Gyermekvers-kötete jelentős helyet biztosít Pákolitz Istvánnak a költészet e speciális területén. Bár távolról sem állítom, hogy éppen ezt a műfajt tartom igazi „sajátjának”, de az irodalmi ízlés fejlesztésének, valamint a versszeretők táborának növelése érdekében még több hasonló kötetet várunk tőle. Ezekben bizonyára még kristályosabb magabiztossággal intézi majd szavát apró „olvasói-

hoz”. S őszintén remélem, hogy következő kötetei igényesebb külsőségek közt jelennek meg, hisz műfaja miatt ez nem sokadrendű kérdés.

Mert a kötetet illusztráló *Robicskó Anna* rajzai, bár ízlésesnek hatnak s bennük az ötletesség helyenként művészi fokon is felcsillan, nem töltik be rendeltetésüket. Felnőtt részére illusztrálta a gyermeknek szánt meséket. Szinkompozíciója ezért rossz. Élénk, harsogó színek helyett matt színeket használ, s nem veszi figyelembe, hogy a gyermek a képeket nagyobb, egységes foltokban látja és ismeri föl könnyen. A képek szinte csíkokból összeálló színei vonalkáoszkként hatnak a gyermekre. Az ábrázolás igénye nélkül festett oldalillusztrációk pedig modern, felnőtt verseskötetbe valók. A rajzok hatástalanságát növeli a nivótlan nyomdatechnikai kivétel.

BÜKKÖSDI LÁSZLÓ

Ferenczy Béni: Írás és kép

(Magvető)

Nagy szobrászművésziünk visszaemlékezéseit és esszéit, valamint sok-sok szobrának, érmének és rajzának reprodukcióját tartalmazza ez a különlegesen szép, bőkezű kiállítású könyv, amelyet a Kosuth Nyomda készített remekbe.

Ferenczy Béni írásai a kötetnek szűk harmadrészét foglalják el. Az alig hetvenöt oldalnyi szöveg azonban micsoda egyetemes műveltséget és mély bölcsességet sugároz, egy félévszázados művészi életút mennyi emlékét, tapasztalatát és érzékeny megfigyelését teríti elénk! Örömminket azután tetézi, hogy mindezt csevegő és könnyed, de csiszolt és arányos formában, egy vonzó, szerény, előkelő lelkületű egyéniség előadásában halljuk. Memoárjellegű írásait és kis tanulmányait is ugyanaz a „mesteri kéz”, „szív” és „tudás” jellemzi, amelyről Szabó Lőrinc beszélt „A Huszonhatodik Év” zárószonettjében, egy Ferenczy-plakett kapcsán. Az írások a nagybányai ifjúkori élményekről, a művész párizsi tartózkodásáról, olvasmányairól, a könyvillusztrálás művészetéről, a művészettörténet néhány nagy alakjáról szólnak. A tizen-

nég írás — a témák változatossága ellenére — egységet alkot, legnagyobb élő szobrászunk önéletrajza kerékül szinte ki belőlük. Megismerjük a nagyszerű családot, a magyar művészetben új korszakot nyitó nagybányai művésztelep tagjait, a hevülékeny Hollósyt, a korán meghalt Maticska Jenőt és a többieket... S Ferenczy Béni elvezet bennünket Bourdelle és a kubista Archipenko párizsi műtermébe is, ahol ő ötven esztendővel ezelőtti gyakori vendég volt, majd elkalauzoi minket Matisse otthonába vagy egy Apollinaire-felolvasásra... S azt is megmondja, hogy ami őt a század elejének művészeti forradalmaktól hangos Franciaországában elsősorban megragadta, — az a gótikus szobrokkal teli Cluny-i múzeum volt, azután a Notre-Dame és a Chartres-i katedrális épületének, szobrainak és színes üvegablakainak „égi zenét suttozó”, csodálatos összhangja.

Vall kedves könyveiről, kik hatottak rá, kiknek tartozik hálával az írók és gondolkodók közül. Dante (és Babits Dante-kommentárjai), Kant, Marx, Freud, Swift, Emily Brontë, a Pickwick-klub,

France Coignard abbéja, Babits Európai Irodalomtörténete s még sok nagy szellem, sok nagy mű formált szellemi arculatán. S őszintén megmondja azt is, hogy a Don Quijotéból csak részleteket olvasott, s Corneille-től egy sort sem... (Itt jegyezzük meg, hogy a Könyvekről c. írás szövege némileg eltér az első közléstől. Abból kimaradtak a Lukács György „Theorie des Romans” c. művét bíráló — s egyéb — megjegyzések, ebből pedig sajnos az a néhány mondat, amely a XX. század irodalmának Mauriac és Graham Greene nevével jelzett áramlatáról íródott.)

Ferenczy Béni műtörténeti tájékozottsága hatalmas, de nem professzoros. Az alkotó művész megengedhető, sőt szükségképpen szubjektivitása nyilvánul meg állásfoglalásaiban, rokon- és ellenszenviben. A higgadtabb Leonardóhoz jobban vonzódik, mint a szertelenebb Michelangelóhoz, Ingres „Homérosz Apoteózisát” dagályosnak, Canovát utálatosnak tartja, s amikor a régi mesterekkel összevet egyes moderneket, Bonnard-t, Vlaminck-et, Léger-t, — ezek a kortárs-művészek az ő mérlegén könnyűnek találtnak. Ítéleteit elfogadhatod vagy elvetheted, de hogy (még ha a megfogalmazás aforisztikus is) nem szellemeskedés vagy meghökkeneti-akarás, hanem a művészetet áhítattal tisztelő és sorsát a formaromboló irányzatok korszakában aggódva figyelő mester komoly szavát hallgatod: ezt éreznünk kell.

Magvasan fogalmaz, üresjáratú sorát, mondatát nem találtam. Maillou-ról szóló kis megemlékezése negyvenöt sor, s ebben benne van a nagy francia szobrász életművének, jelentőségének summázata. Despiau halála alkalmából írott levelében — három oldalon! — az utolsó száz esztendő európai szobrászatának legfontosabb kérdéseit vizsgálja meg.

Nincs benne kicsinyesség, frígység. Medgyessy még élt akkor, amikor „az első magyar szobrásznak” nevezte, de nem tagadja meg az elismerést a fiatalabb pályatárstól, Schaár Erzsébettől sem.

A Hubay Miklós által gondozott szöveg után a képanyag következik, ezt Pataky Dénes és Genthon István állította össze, Genthon írta a könyv utószavát is. A szobrok nagyrészt kispasztikák, sok közöttük a női akt. Ferenczy Béni az asz-

zonyi test ihletett ábrázolója: a mozdulatok természetessége, a testtartás kerekselensége, a fiatal leányalakok hamvas bája vagy az érett női szépség, a duzzadó, feszülő idomok ünneplése jellemzi szobrait, és mindegyiket: a magabiztos, nyugalmas formák kiegyensúlyozott ritmusa. Női aktjaiban nincsen semmi föllelt vagy triviális, ám annál több arkádiai derű, harmónia és nemes-tiszta költészet.

Magvető c. szobra, Gyulán felállított Petőfije, kamaszfiúkat, bibliai jeleneteket, ágaskodó lovat ábrázoló alkotásai, portréi (Wilde János professzor, Ferencsik János, Ferenczy Béné, Pilinszky, Juhász Ferenc arcásai) újabb és újabb témakörei művészetének. Mindegyik rendkívül összefogott, szűkszavú mű, a felület megmunkáltsága végtelenül gazdag. Kisméretű szobrai ahol kell, intimek, — ahol azonban az erőt kívánják kifejezni, ott a monumentalitás érzetét keltik. A portrénál nem elégszik meg a külső hasonlósággal: „A portrét, mint művészi alkotást csak úgy tudom elképzelni, ha egyszerre ketten vagyunk benne jelen, a portré mintaképe és aki ezt a mintaképet a művészet nyelvén megfogalmazza” — mondotta a művész. (Kassák L.: Vallomás tizenöt művészről, Bp., 1942.)

Munkásságának fontos részét alkotják az érmek (Pro Arte, Tizian, Van Gogh, Bartók, Lenin, Karinty, Hatvany) és a rajzok. Rajzai lágy, gyengéd vonalaikkal, idillikus-bukolikus hangulatukkal a legszebb magyar grafikai lapok közé tartoznak, s joggal állíthatók a nagy reneszánsz-mesterek rajzai mellé. Nagyon úgy van, ahogy Pataky Dénes írta Ferenczy Béniéről „A magyar rajzművészet” c. könyvében: „Talán ő rajzol a legelragadóbban a mai magyar művészek közt.”

Egyesek talán — megbűvölten a mai nyugati művészeti életben hegemon szerepet játszó absztrakt, non-figuratív iskoláktól, gyakran valóban kiemelkedő művészek (Miró, Pollock stb.) szemléletétől — hajlamosak kétségbevonni Ferenczy Béni művészetének modernségét és korszerűségét. E vélemények vallói azonban elfelejtik, hogy „hagyomány nélkül nincs modernség... Mert a korszerűség nemcsak a pusztá újat jelenti, hanem a múlt tovább élését is, megújul: alakban.” (Granasztói Pál: Vallomás és búcsú c. művének utószava.)

Ferenczy Béni, könyvének egyik helyén, felteszi a kérdést: melyek a kiváló művészi életmű ismérvei? S ezt a feleletet adja: „Először az, hogy mint ilyen, egységében felismerhető legyen. Ha egy még oly jelentéktelennek látszó művet meg-lássunk, mindjárt felismerjük: ez ő! A művész egyéniségének a művek mintegy alkotórészei legyenek, és egészükből erős, hatásos „én” sugározzék. Egységességén kívül, másodsor, a kiváló művészi élet-mű ismérve az, amit mi, képzőművészek,

általában kvalitásnak nevezünk... Végre, harmadszor, a témák megválasztásában és elképzelésében megnyilvánuló emberi emelkedettség és komolyság, szóval a humánus.” Az „Írás és kép” c. könyv szövege és mellékletei egyként azt bizonyítják, hogy benne, Ferenczy Béni-ben a legmagasabb fokon megvannak a kritériumok, s életműve — miként ő ezt Medgyessyről mondotta — „egyetemes az egész emberiséghez szól.”

DÉVÉNYI IVÁN

Az anyanyelvi műveltségért

A pécsi nyelvművelő konferencia anyaga

(Akadémiai Kiadó)

Az 1959 őszén Pécsen megrendezett nyelvművelő konferencia vitaanyagát tartalmazó kiadvány — a tanácskozás természeténél fogva — tartalmában meglehetősen heterogén. Mégis a három napos konferencia előadásainak és hozzászólásainak gondos tanulmányozása elvezeti az olvasót néhány olyan fontos irányító szempont meglátásáig, amely a konferencia menetét megszatba, a túlzott elkalandozás veszélyétől a feltűnően nagyszámú hozzászólót is megóvta.

A különféle hivatalos szervek képviselőinek megnyitó beszédei és az előadások kivétel nélkül hangoztatták a konferencia *korszakalkotó jelentőségét*. Hiszen beszélt és írott nyelvünk — ma, a szocializmus építésének korszakában — nem kevésbé forrongó és átalakuló, mint társadalmunk. Ebben az átalakulásban számtalan színes és jellegzetes, valamint meghökkentő új nyelvi elem tör felszínre, s nagyrésztük a nyelvművelés hivatott apostolainak gyámkodásával hajt életerős gyökeret, de jelentős csoportjuk a hozzáértők dudva-írtó tevékenysége ellenére küzd a polgárjogért. Nyelvművelő tudományunk feladata, hogy az igen sokrétű, bonyolult nyelvi anyagot elemezze, a napjaink nagy történelmi folyamatában, kulturális forradalmunkban eddig végbemenő — nagyobbrészt spontán — nyelvfejlődést megfelelő mederbe terelje, szemét a társadalmi valóságra függesztve a marxista dialektika alkalmazásával a *követendő*

utat kijelölje. E cél határozta meg a 3 napos konferencia programját: a nyelvművelés, az iskolai nyelvművelés és az irodalmi nyelv állapotának és feladatainak tüzetes vizsgálatát.

Lőrincze Lajos: Nyelvművelésünk helyzete és feladatai c. előadása, valamint ennek vitája részletesen taglalta a felszabadulás óta megvalósult nyelvművelő munka folyását. Rámutatott az új nyelvművelést jellemző legfontosabb tényezőkre. A korszerű nyelvművelés nem lehet önmagáért való öncélú játék, hanem feladata az anyanyelvi műveltségnek magas szintre emelése, a legszélesebb körben való elterjesztése, a kultúrforradalom sikeres befejezésének szolgálata. Anyanyelvünk szeretete és ápolása nem lehetséges más nyelvek és más népek szeretete nélkül, mentesnek kell lennie a sovinizmustól, minden idegen szó és idegen nyelvi hatás oktatlan üldözésétől. A nyelvet nem vizsgálhatjuk metafizikusan, figyelembe kell vennünk a körülményeket, miszerint idővel a legfontosabb szabályok is elvülhetnek, vagy más mérsékeltebb szabályokká lágyulhatnak. El kell távolítanunk a nyelvművelés útjából a hamis tilalomfákat, ki kell gyomlálnunk a „nyelvművelési babonákat”. Nem lehet a nyelvművelés dogmatikus, az íróasztaloktól irányított, pusztán szabályokon alapuló, hanem a nyelv életének, törvényeinek, alapos megismerésére kell törekednie. Cél: nem csupán a tiltó szabályok uralmának biz-

tosítása, hanem az ún. pozitív nyelvművelés, amely a nyelvben rejlő lehetőségeknek kiaknázására, a gondolat legfinomabb árnyalatainak minél pontosabb kifejezésére, vagyis a szóbeli és írásbeli kifejező-készség igényességére nevel (24. l.).

Nyelvművelésünknek vannak számottevő eredményei, amelyek az előttünk álló tennivalók színvonalát jelentősen megváltoztatták. Már nem a legdurvább és a legegyszerűbb hibák ellen kell küzdenünk. A művelődési forradalom eredményeként — ha vannak is a fertőzésnek gócai — a frontáttörés megtörtént. A helyes és szép magyar nyelv kialakításáért, a kultúrált nyelvhasználat kiszélesítéséért folytatott harcot egyre inkább tömegmozgalommá kell tenni. Ez szabja meg a nyelvművelés következő lépéseit (57. l.).

A nyelvművelés feladatainak eme *kiszélesítése* volt a pécsi nyelvművelő konferencia egyik legfontosabb törekvése. Ennek az elvnek jegyében hozott javaslatot az előadás a legfontosabb tennivalókra: a nyelvművelés fokozottabb elméleti megalapozottságára és a nyelvművelő munka körének jelentős kiszélesítésére. Az előadást követő vita már a kiterjesztett nyelvművelés képét mutatta: a nyelvész szakembereken kívül színművészek és előadóművészek, a rádió munkatársai, valamint a jogtudomány képviselői mondták el munkaterületük tapasztalatait, problémáit, s tettek számtalan javaslatot az együttműködésre. De a nyelvművelő munka kiszélesítésének gyakorlati megvalósulását mutatta a konferencia első napjának délutáni programja is, amikor Csűrös Zoltán: Természettudományi nyelvünk helyzete és feladatai, valamint Dukáti Ferenc: Szabványosítási kérdések a műszaki szókincs alakításában c. előadását vitatták meg. Ez volt az első eset, hogy a szakszókincs problémáiról az ügy fontosságához méltó keretek között együtt tanácskozhattak a nyelvtudomány és a műszaki tudományok szakemberei.

A konferencia második napján került sor Benczéd József: Az anyanyelvi műveltség és az iskola c. előadására, amely a nyelvművelés legnagyobb hatású területének, az iskolai nyelvművelésnek problémáit és feladatait hozta felszínre. Az erről lefolyt vita anyaga szoros egységben van az előző nap tanácskozásának anyagával, hiszen nyelvünk művelésének,

a nyelvi kultúrának, a helyes és jó magyarságnak megvalósítása nagyrészt már az iskolában, az anyanyelvi oktatással dől el. Az anyanyelvi oktatásban — csakúgy, mint az általános nyelvművelésben — nemcsak nyelvtisztításra, a hibák kerülhetetlen üldözésére kell törekednünk, hanem pozitív nyelvművelést is végeznünk kell. Színessé, érdekessé, elevenné kell tennünk a nyelvtanórát (196. l.).

Igen élénk vitát eredményezett az előadónak az a javaslata, hogy a felesleges ismétlések elkerülése érdekében az általános és a középiskola nyelvtani anyagát a koncentrikus és lineáris elvek összeegyeztetésével kell felépíteni.

A nyelv és iskola viszonyának vitája még számos gyakorlati jellegű tennivalóra rámutatott. Hangoztatta többek között a társadalmi légkör: az ifjúsági egyesületek és újságok, a rádió, főként pedig az irodalom anyanyelvi műveltséget gazdagító szerepét. Különösen a mai magyar prózaírók nyelvérzékfejlesztő hatására hívta fel a figyelmet, amelynek részletes taglalása azonban már a következő nap programjába tartozott.

Benkő Lóránd: Irodalmi nyelvünk fejlődésének főbb vonásairól szóló előadása az irodalmi nyelv vizsgálatának több nélkülözhetetlen szempontjára hívta fel figyelmünket. A nyelv minden más belső típusa, variációja közül az irodalmi nyelv a legérzékenyebb a társadalom életének változásaira. Mivel az össznépi, illetőleg nemzeti művelődés közvetítésének legfontosabb eszköze, érzékenyen idomulnia kell ahhoz az alaphoz, amelyet kiszolgál. Ebből következik, hogy az irodalmi nyelvet csak a mindenkori történeti helyzettel legszorosabb összhangban lehet eredményesen vizsgálni.

Benkő Lóránd ezt követően feltárta az irodalmi nyelv és más belső nyelvtípusok viszonyát. Noha korai irodalmi nyelvünk elemei általában a nyelvjárások elemeiből sarjadtak, egy nagyon jelentős számú elemcsoport eredetét sem a nyelvjárásokkal, sem a köznyelvvvel összevetni nem lehet, hanem azokra csak a magyar írásbeliség évszázados hagyományai deríthetnek fényt (226. l.). A fejlődés bizonyos szakaszától kezdve az „adás-vétel” kapcsolat a nyelvjárások és az irodalmi nyelv között mindinkább elsorvad, manapság pedig majdnem teljesen szünetel. Nap-

jainkban az irodalmi és a köznyelv közötti kölcsönhatás a legintenzívebb. E körülmény arra figyelmeztet bennünket, hogy irodalmi nyelvünk legújabb kori fejlődési szakaszát a köznyelvhez való viszonyítás nélkül eredményesen vizsgálni nem lehet (230. l.).

Rendkívül tanulságos volt az előadásnak ama szakasza, amely az írók nyelv-gazdagító szerepével foglalkozott. Egy-egy író önmaga — legyen az akár a legnagyobbak közül való is — alig észrevehető elemekkel járulhat csak hozzá az irodalmi nyelv óriási rendszerének gyarapításához. Csak az író-nemzedékek egész sora tud számottevő hatást gyakorolni az irodalmi nyelv fejlődésére.

Igen nagy vitát váltott ki mindaz, amit Benkő Lóránd az írók és nyelvészek nyelvművelő tevékenységének különbözőségéről, nemritkán ellentétéről mondott. Bán Imre az ellentétet Kazinczy és Révai Miklós viszonyával cáfolta, Horváth Károly az ellentétben nem a szépíró és a grammatikus, hanem a haladottabb ízlésbeli és nyelvi felfogás, az esztétikai polgárkodás és az elmaradottság ellentétét látja. Benkő Lóránd válasza szerint voltaképpen nem az író és a nyelvész, hanem az írói szemlélet és a nyelvészi szemlélet között jelentkezik az ellentét. Az irodalmi nyelv a nyelvésznek ugyanis vizsgálati anyaga, az íróknak pedig munkaeszköze. Szükséges a szemléletmódbeli különbségek helyes mederbe terelése, a visszasságok nyesegetése.

Mesterházi Lajos: Mai irodalmi nyelvünk néhány problémája c. előadásában mindenekelőtt leszögezte azt az általános igazságot, hogy jelentős íróvá minden korban csak a válhatott, akinek volt mondanivalója és tudott élni a kifejező

eszközzel. Kiváltotta néhány hozzászóló ellenkezését az írói stílus kérdésében elhangzott megállapítása: „két pont között a legrövidebb út az egyenes”, ezért az íróknak is a megfogalmazásban a legrövidebb utat kell választania. Kovalovszky Miklós, Gáldi László ezt az elvet nem látják minden esetben elfogadhatónak, mivel a jelzők és más bővítő mondatrészek teljes mellőzése ellene mond a Mesterházi által is eszményített „funkcionális nyelv” létrejöttének.

Mesterházi Lajos aztán panaszkodott a szecessziós irodalmat igénylő közízlésre és az eredménytelen iskolai stilisztikatanításra. Megállapította, hogy szabályok tanítása helyett a stílusórákon nagy írók nyelvének elemzésére volna szükség, ezért hamarosan új, modern alapokra kell fektetnünk a tanulók stílusigényének fejlesztését.

A kiadvány az eddig ismertetett vitán túl hírt ad a nyelvművelési, helyesírási és nyelvtani kérdések csoportos megbeszéléséről. Mindezek a gyakorlati jellegű tanácskozások még fokozottabban tanúsítják, hogy a pécsi nyelvészkonferencia egész programjára a gyakorlati jelleg nyomta rá a bélyeget. A sorra került témák és a velük kapcsolatos viták felölelték az általános iskolától az egyetemig, az egyszerű beszélő nyelvtől a tudomány és a szépírók nyelvéig mai életünk valamennyi fontos nyelvi-nyelvasználati kérdését. Minden remény megvan arra, hogy az így kiszélesített, megszervezett nyelvművelés nemzeti életünk minden területére kiterjed, szocialista jövőnk építésének minden mozzanatában érvényre jut.

NEMES ISTVÁN

Szerb tanulmánykötet Krležáról

Már volt alkalmunk a *Jelen*korban megemlékezni Miroslav Krleža pécsi kapcsolatairól. Túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a nagy horvát író kissé „pécsi író” is, hiszen maga vallja be, hogy a pécsi kadettiskola diákjaként kezdte első irodalmi próbálkozásait: Petőfi *Apostolá*nak horvát fordítását. Minthogy pedig Krleža — hála az egyre sűrűbbé váló ma-

gyar fordításoknak — ma egyre ismeretlenebbé válik nálunk, azt hisszük, hogy nem lesz érdektelen dolog, ha fölhívjuk olvasóink figyelmét egy érdekes tanulmánykötetre, amely nemrég jelent meg Újvidéken, a Matica Srpska kiadásában. Címé egyszerűen *O Krleži*, azaz magyarul: „Krležáról”, s annál érdekesebb dokumentum, mert szerzője a haladó szerb

irodalmi kritika nagymestere, Milan Bogdanović.

Itt most meg kell állnunk egy pillanatra, s azon elmélkednünk: mennyire sajnálatos dolog, hogy irodalmi közvéleményünk még mindig milyen kevéssé ismeri szomszédnépeink nagy kritikusaikat, irodalomtörténéseiket. A szláv népek jeles írói — ha némi késéssel is — lassankint mégis eljutnak hozzánk, de a kritika mestereiről, a cseh Saldáról, a szerb Bogdanovićról, a lengyel Borowyról, a nemcsak elbeszélőnek, hanem tanulmányírónak és tudósnek is kitűnő ukrán Frankoról csak a legszűkebb szakkörök tudnak. Ideje volna ezeket a nagy keleteurópai kritikuskokat is szélesebb körben propagálni!

Térjünk azonban vissza Bogdanovičra és tanulmánykötetére. Bogdanović és Krleža majdnem pontosan kortársak: a szerb kritikus 1892-ben, a horvát író 1893-ban született. Ami pedig még fontosabb: a művészeti és politikai elvek azonossága már a két világháború közti időszakban, a legnagyobb szerb-horvát feszültség korában is barátokká tette őket. Bogdanović is, Krleža is *republikánusnak* vallotta magát a Karadjordjeviček „Jugoszláviának” álcázott nagyszerb királysága idején, s mindketten korán megismerkedtek a marxizmussal. Mondanunk sem kell, hogy egyik dolog sem volt akkor veszélytelen.

Az európai műveltségű Bogdanović 1926 és 1956 közt tanulmányok egész sorát tette közzé horvát író-barátjáról. Ez nemcsak kritikái, hanem politikai feladatot is jelentett. 1930 körül a horvát nacionalisták dühödt támadása ellen kellett védelmébe vennie Bogdanovičnak az élő horvát, sőt jugoszláv irodalom legnagyobb alkotóját, azok ellen a horvát sovíniszták ellen, akik „hazaárulónak” bélyegezték a társadalom bűneit és hazugságait bátran leleplező író. 1950 körül, a Szovjetunió és Jugoszlávia közti sajnálatos feszültség tetőpontján pedig előrerészkedtek búvóhelyeikről a szerb nacionalizmus levitézlett hangadói, és elérkezettnek látták az időt, hogy hajszát indítsanak az állítólag „szerbgyűlölő” Krleža ellen. Krleža-ellenes körlevelek terjedtek Szerbiában kézről-kézre, s a hangulat olyanná fajult, hogy egyes belgrádi iskolában a diákok megtagadták a felelést, ha a modern jugoszláv irodalmat tanító tanár Krležát

kérdezte. Bogdanović azonban ezekben a nehéz években is hű maradt republikánus humanizmusához, marxizmusához és realista elveihez, s ismét védelmébe vette horvát író-társát.

Kritikai studiumok és politikai harcok dokumentuma tehát ez az alig százharminc lapos kis kötet. A közzéadott tizen-négy hosszabb-rövidebb tanulmány zöme Krleža epikai-drámai főművével, a *Glembay-családdal* foglalkozik. Egy-egy tanulmány szól Krleža egyéb műveiről, a *Latinovics Fülöp hazatéréséről*, valamint az *Izlet u Rusiju* (Oroszországi kirándulás) és a *Moj obračun s njima* (Leszámlásom övelük: ti, nacionalista és baloldali-dogmatikus kritikusaival) című tanulmány-kötetekről. Három nagyon érdekes tanulmány pedig áttekintő képet ad: *Razmišljanja o Miroslavu Krleži* (Gondolatok M. Kr.-ről), *O šovinističkoj zloupotrebi literature* (Az irodalommal való sovíniszta visszaélésről) és *O knjževnosti između dva rata i ulogi Krleže u njoj* (A két háború közti irodalomról és Kr. szerepéről) címmel.

Nincs terünk, hogy valamennyi tanulmány méltatásába elmélyedjünk. Inkább csak összefoglaló képet szeretnénk adni a szerb kritikus vissza-visszatérő gondolatairól. Kitűnő elemzését adja az 1910—1920 közötti évek „kaotikus” atmoszférájának, annak a társadalmi, művelődési, irodalmi háttérnek, amelyből Krleža is kiindult. Az író „modernségének” híve Bogdanović, a „modernista” áramlatokat azonban bírálja. Krležában a korszerű eszközökkel dolgozó, mégis *realista* író ünnepli. Ismételten és nyomatékkal mutat rá a horvát író alkotó marxizmusára, sőt leninizmusára, racionalizmusára és forradalmi szerepére, Krleža mind a horvát, mind a szerb sovínizmus ellen harcolt és harcol. Amellett nagyszerű *emocionális* művész is, a nyelvi alkotásnak és a drámai kompozíciónak mestere, egyfajta sajátos „mágia” megteremtője. Ez a krležai mágia nem mond ellent az író marxista racionalizmusának, hanem az atmoszfératemtés művészetét jelenti, azt a sajátos atmoszférát, amely egy-kettőre búvókörébe vonja az olvasót és nézőt.

Bogdanović tanulmányainak jelentős része színikritika: a *Glembay-ciklus* egyes belgrádi előadásainak méltatása, a művek és a színészi teljesítmény elemzése.

Különösen szép az az alig hatoldalás kritika, amelyet a nálunk is bemutatott *Glembay Ltd.* 1952. évi előadásáról ír. Ezt a be'grádi előadást Raša Plaović rendezte: ő játszotta Leone, az exaltált, de igazmondó festőművész-fíú szerepét is. Nos, ha a darab 1957. évi budapesti bemutatására gondolunk, akkor — a nagy siker ellenére is — meg kell állapítanunk: kár, hogy nem Plaović rendezte a Nemzeti Színház előadását! Bojan Stupica, az akkori vendég-rendező, kissé a „rémdráma” irányába torzította el ezt a nagy tragédiát, s a szereposztás sem volt egészen megfelelő.

A „glembayzmus” egész komplexusát is kitűnően elemzi a szerb kritikus. Rámutat társadalmi, lélektani, történeti gyökereire, az osztrák—magyar—horvát feudális-kapitalista világra, s az ebből a világból fakadó egyéni és családi tragédiákra. Marxista felkészültség és pszichológiai, de nem „pszichologizáló” elmélyülés remek összekapcsolása például az 1933-ban írott tanulmány a *Glembay-családról*. Aki Bogdanović fejtegetéseit elolvasta, nemcsak a krlezái életművet látja mélyebben, hanem egy elsorangú kritikust is megismer.

ANGYAL ENDRE

Beküldött könyvek

1961. I.

Agrártörténeti Szemle. — A MTA agrártörténeti bizottságának folyóirata. — Főszerkesztő: Lázár Vilmos. — III. évf. 1. szám. — 15,— Ft.

Az antiklerikális irodalom népszerűsítése. — Ajánló bibliográfia és módszertani útmutató. — Összeállította Ecsedy Andorné és Káliczky Éva. — OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadása.

Az ateizmus kérdésének újabb irodalma. — Bibliográfiák az egyetemi oktatás számára 13. — Összeállította Ákos Károly, Lengyel Béla és Pálvölgyi Endre. — Tankönyvkiadó.

Braun Róbert, a könyvtáros és a szociográfus. — Bibliográfia és tanulmány. — Könyvtárosok kiskönyvtára 2. szám. — Összeállította Pórné Váradí Irma. — Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadása.

E. Brontë: Üvöltő szelek. — Regény. I—II. — Fordította Sótér István. — Olcsó Könyvtár. Szépirodalmi. — 6,— Ft.

Csepeli Szabó Béla: A föld fia. — Versek. — Magvető. — 9,— Ft.

Cseres Tibor: Várazzó özvegyek. — Novellák. — Magvető. — 23,— Ft.

Darvas József: Végig a magyar Szaharán. — Rajzok, cikkek, tanulmányok 1940—1944. — Szépirodalmi. — 29,50 Ft.

Demény Ottó: A legszebb kor. — Versek. — Magvető. — 8,50 Ft.

Dömötör Sándor: Dunántúli és alföldi édes lepények. — Különlenyomat az Ethnographia 1960. évi 1. számából.

Dömötör Sándor: Katona Lajos pécsi évei (1887—1889). — Különlenyomat a Jelenkor III. évf. 4. számából.

Dumas: A három testőr. — Regény I—II—III. — Fordította Csatlós János. — Kincses Könyvek. — Szépirodalmi. — 18,— Ft.

Dunatáj. — Pest megyei írók és költők antológiája. — Áprily Lajos, Szentiványi Kálmán, Dutka Ákos stb. írásai. — Kiadja a Pest megyei Tanács VB Művelődési Osztálya. — 12,— Ft.

Erdődy János: Aretino Velencében. — Regény. — Szépirodalmi. — 25,50 Ft.

Garai Gábor: Emberi szertartás. — Versek és műfordítások. — Magvető. — 11,50 Ft.

Gorkij: Az anya. — Regény I—II. — Fordította Görög Imre. — Kincses Könyvek. — Szépirodalmi. — 12,— Ft.

A Göcseji Múzeum jubileumi évkönyve, 1950—1960. — Szerkesztette: Szentmihályi Imre. — Kiadja a Zala megye Tanácsa VB Művelődési Osztálya. — 35,— Ft.

Granasztói Pál: Vallomás és búcsú. — Önéletrajz. — Magvető. — 24,50 Ft.

Hajnal Gábor: Fényküllők. — Versek. — Szépirodalmi. — 12,— Ft.

Jókai Mór: A lőcsei fehér asszony. — Regény I—II—III. — Olcsó Könyvtár. — 9,— Ft.

Kamjén István: Csoszáné meg a többiek. — Elbeszélések. — Magvető. — 18,— Ft.

Kárász József: Judit. — Regény. — Magvető. — 21,50 Ft.

Macaulay: Esszék. — Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Sükösd Mihály. — Aurora XVIII. — Gondolat Kiadó. — 31,— Ft.

A MTA Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések, 1960. — Szerkesztő: dr. Babics András. — Akadémiai Kiadó. — 75,— Ft.

Major Ottó: Testamentum. — Regény. — Magvető. — 35,— Ft.

Mezei András: Torlódó idő. — Versek. — Szépirodalmi. — 11,50 Ft.

Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma. — Regény. — Kincses könyvek. — Szépirodalmi. — 6,— Ft.

Móra Ferenc levelesládája. — Felkutatva, válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Madácsy László. — Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár 1961. 1. szám. — 24,50 Ft.

Móricz Zsigmond: Betyár. — Regény. — Kincses Könyvek. — Szépirodalmi. — 6,— Ft.

Nádass József: Láng és korom. — Önéletrajz. — Szépirodalmi. — 33,— Ft.

Németh László: Bűn. — Regény I—II. — Olcsó Könyvtár. — Szépirodalmi. — 6,— Ft.

Panova: Szentimentális regény. — Fordította Nikodémusz Elli. — Olcsó Könyvtár. — 4,— Ft.

Pesold Ferenc: Üjpesti ház. — Regény. — Magvető. — 20,— Ft.

Prevost: Manon Lescaut. — Regény. — Fordította Kolozsvári Grandpierre Emil. — Olcsó Könyvtár. — Szépirodalmi. — 3,— Ft.

Révész Béla: Velük, értük. — Válogatott elbeszélések. — Válogatta, sajtó alá rendezte és az előszót írta Kabos Ernő. — Szépirodalmi. — 27,50 Ft.

Anna Seghers: A hetedik kereszt. — Regény I—II. — Fordította Thury Zsuzsa. — Kincses Könyvek. — Szépirodalmi. — 12,— Ft.

Somlyó György: Ami élni segít. — 88 szonett. — Magvető. — 8,— Ft.

A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve, 1960. — Első rész. Nyelv és irodalom, történelem.

Szerb Antal (1901—1945). — Bibliográfia. — Összeállította Tóbiás Áron. — Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadása.

Tavaszi napsütés. — Derús történetek. — Kincses Könyvek. — Válogatta és sajtó alá rendezte Fenyő István. — Szépirodalmi. — 6,— Ft.

Lev Tolsztoj: Hadzsi Murat. — Regény. — Fordította Szöllösy Klára. — Olcsó Könyvtár. — 3,— Ft.

Üzenet. — A Heves megyei írók antológiája. — Kalacskovszky Lajos, Suha Andor, Papp Miklós stb. írásai. — Kiadja a Heves megyei Tanács Művelődési Osztálya. — 10,— Ft.

Vészi Endre: Fohász szigorúságért. — Versek. — Szépirodalmi. — 9,50 Ft.

Zsigmond Ede: Elszántan és szelíden. — Versek. — Sajtó alá rendezte Pintér József, a bevezető tanulmányt Pándi Pál írta. — Szépirodalmi. — 19,— Ft.